GEORGE COSTESCU

BUCUREȘTII VECHIULUI REGAT

Cu numeroase reproduceri fotografice documentare și două planșe cu peste 200 de portrete caricaturale ale oamenilor timpului.

Coperta cu un desen de I. Protopopescu-Pică.

BUCUREȘTI
EDITURA „UNIVERSUL", SOC. AN., STR. BREZOIANU 23—25
1944

Dâmboviță, apă dulce,
Cine-o bea nu se mai duce...

BĂTRÂNII noștri spuneau că așa le cântau lăutarii, pe vremuri, bucureștenilor cheflii, ori de câte ori huzurul sau aleanul[1]) îi aduna în jurul vreunei mese așternută și împodobită cu dichis ori la întâmplare, în zilele de praznic sau la ceasurile când inima îi îndemna la petrecere.

Gârla Dâmboviței și apa ei nu aveau, — chiar pe vremea cântecului acela — de ce să fie atât de atrăgătoare, întrucât Ion Ghica, iscusitul nostru povestitor, vorbind despre stricăciunea apei aceleia, nu șovăia să scrie că „dacă cel care bea apa nu se mai duce, este că își ia de tânăr domiciliu la Bellu"[2]). Cântarea de mai sus lăuda, pe-semne, numai mulțumirea și voia-bună cu care bucureștenii, ca toți românii — totdeauna bucuroși de oaspeți — primeau ori adunau pe străini, ori pe-ai lor, la traiul îmbelșugat ce ei duceau, chiar dacă orașul nu era nici pe departe cum arată acum.

Urbea noastră a avut însă farmecul ei, fie prin acea calitate îmbietoare, fie prin exotismul oriental al înfățișării ei tihnită. Au fost chiar printre străini scriitori învățați, diplomați, ziariști și artiști care, plecând de-aci cu impresiuni mult mai măgulitoare, au ținut să le dea publicității, arătându-și deose-

---

1) Huzur, în loc de belșug și bună-stare; alean, în loc de necazuri ori amărăciuni sufletești.

2) Adică la cimitir.

bita mulțumire și admirațiune atât pentru firea poporului nostru cât și asupra traiului la București.

Mulțumirea alor noștri, ca și a musafirilor străini, a trebuit să aibă un temeiu de vreme ce amintirea celor de-atunci mai frământă și azi pe cei cu știință despre rosturile timpurilor acelea, — așa cum pe toți cei ajunși în floarea vârstei, îi mai leagănă aducerea aminte a voioșiei și sburdălniciilor copilăriei lor.

In dragul acestor amintiri, și zoriți de schimbările ce se ivesc dela o zi la alta în cuprinsul acestui atât de îndrăgit oraș, ne-am hotărît să scriem această carte.

O „carte" — vorba vine!

Ceiace ne încumetăm noi a face, ar putea fi mai de grabă un basm, o poveste... cu tâlc — dacă ne este îngăduit să o spunem. O poveste din care toți cei ce nu ar avea de unde să știe, să poată afla cum s'a prefăcut Bucureștii din vremea Turnului Colței, până la aceia a Palatului Telefoanelor; cum s'au zăticnit moravurile bucureștenilor dela tihna protipenda-dei[3]*) Clubului Regal de pela 1880, ca s'ajungă la promiscuitatea Casino-urilor și tripourilor clandestine din ultima vreme, și cum s'a preschimbat duhul chefliu al norodului nostru, dela romanțele suspinate și dela sârbele bătute pe cari le ziceau lăutarii de-atunci din scripcă, cobză și ghitară, până la tango-urile, fox-trot-urile și rumbele sporovăite de „diseur-ii" Jazz-urilor cu zeci de instrumente cari mai de cari mai schimonosite și mai țipăite.*

Mai pe scurt, o poveste în care să se perinde ca într'un caleidoscop viața marelui nostru oraș, așa cum se depăna ea în sburdălnicia ei „înapoiată" de mai eri, față de maturitatea, prematur saturată, pe care o arătăm azi sub ponosul civilizărei cu atâtea și atâtea moravuri ce nu sunt ale noastre.

Am numit povestea: „Bucureștii Vechiului-Regat" pentru a deslusi cât mai bine câmpul acestor amintiri.

---

3) Vorbă grecească spusă în loc de „elita" și referindu-se la partea boierească a populației orașului.

Oameni cu altă faimă și cu altă greutate în ale publicisticei, precum au fost: Ion Ghica, maiorul Papazoglu, Ionescu-Gion, D. Berendei, Frederic Damé, Constantin Mille, Henri Stahl, Constantin Bacalbașa, George D. Florescu, iar mai de curând însăși marele nostru istoric, mult regretatul profesor Nicolae Iorga, au scris mult și bine asupra trecutului Capitalei noastre. Mai toți însă, fie în domeniul istoric documentar, fie în cel al vieței politice și asupra vremurilor de înainte de unirea Țărilor surori.

Noi ne oprim îndeosebi asupra celor trăite și văzute în timpul cuprins între începutul domniei lui Carol I și cel de-al patruzecilea an al acelei domniei lui, atât de mănoasă și de fericită, când atât motorizarea mijloacelor noastre de viață obișnuită ca și „moftorizarea“ traiului distractiv, au preschimbat în totul și felul de traiu al bucureștenilor înșiși.

La aceasta ne-a îmbiat atât acei din publiciștii noștri care mai în fiecare zi scriu sau povestesc la Radio asupra vremurilor acelea, cât și scriitori de seamă de prin alte orașe ale lumei și chiar cei ai atât de slăvitului Paris. Dela aceștia din urmă știm bunăoară că, acum o sută de ani, strălucita capitală a Franței, cu toate edificiile cu caracter istoric ce o împodobesc și acum, privită însă doar din punctul de vedere edilitar, era mai prejos de cât acele „bourgades“ de care se mai găsesc și azi prin unele din provinciile ei.

Un scriitor francez de seamă ne povestește că mult admiratul „rond-point des Champs Elysées“ nu era de cât „un spațiu circular, îmbrăcat cu iarbă și înconjurat de pomi, semănând aidoma cu răspântiile pădurilor vecine; că drumul cel mare dela Neuilly — minunata „Avenue“ de astăzi — era podit cu caldarâm, ca și mahalalele Bucureștilor de-atunci, și că vastul triunghiu din josul lui era pe deaîntregul acoperit cu grădini de zarzavaturi [4]).

---

4) Vezi G. Lenôtre, laureat al Academiei franceze, în lucrarea sa „Vieilles maisons, vieux papiers" — Ed. Perrin & Co. Paris.

Ba — în descrierea din care rezumăm rândurile de mai sus — autorul francez nu se sfieşte să ofteze cu adâncă sincenitate: „Ah! ce oraş fermecător trebuie să fi fost Parisul înainte de funesta orânduire a actualei administraţii a căilor publice; pe vremea când străzile noastre nu erau în fiecare zi netezite şi stropite ca acum, când totuşi fiecare din noi le vedem prăfuite, împuţite şi tare nesuferite. Unde sunt ierburile acelea nestăvilite ce se aşterneau pe marginea uliţelor şi crăcile uriaşe ce se bolteau deasupra trecătorilor?... Atunci era liniştea, mireasma şi tihna câmpului, la doi paşi de „la rue du Bac“...

Acestea ne-au îmbiat şi pe noi, să înfăţişăm aci, spre ţinere aminte, descrierea Bucureştilor cam din aceiaşi vreme, a locurilor şi a lucrurilor de-atunci, a oamenilor şi a moravurilor lor. Să arătăm că dacă ne fălim într'atât cu oraşul acesta, aşa cum ne găsim azi în el, adică înghesuiţi între blok-urile ce par că stau să ne cadă'n cap, supraîncălziţi de asfalturile aşternute pe străzi, chiorâţi de Neon-urile reclamelor luminoase, aiuriţi de hărmălaia radiofonică şi îmbrânciţi de Taxis-urile — care mai de care mai luxoase şi mai iuţi — a fost totuşi o vreme când şi fără toate astea, se trăia în oraşul nostru foarte bine, dacă nu chiar mai bine ca acum.

A fost vremea aceia, minunată, când bătrânii noştri se distrau mai bine pela caselor lor, ale vecinilor sau ale cunoscuţilor lor; — când nunţile se făceau numai la biserică, iar sindrofiile numai acasă şi pe stradă (nu dea'ndoasele, cum se obişnueşte astăzi); când mai toată omenirea oraşului acesta petrecea de minune doar cu doi-trei lăutari ţigani sau chiar numai cu un „Ariston“ pe şase cântece; — când „Lotto“nul sau „Bârlogul” (Domino) înlocuiau în mod fericit Pocker-urile, Maus-urile şi Rummy-urile de azi; şi când pentru „week-end”-uri, lumea bucureşteană ieşea prin păduricile şi pe apele deafară, cu tramwaiul cu un cal ce o ducea până la barierele oraşului, ori cu „trăsurile de Herasca“ sau cu „brişcile cu leagăn“ ce o căra până în curţile mânăstirilor de pe margine.

„Timpuri care au trecut"!... — dar care nu vor mai trece niciodată pela noi.

Timpuri, când copilașii erau înțărcați de sânul măicuțelor lor cu zeama cireșelor coapte (așa cum se zicea că și Maica-Precista înțărcase pe Isus al ei); când apoi creșteau toți pe lângă casă numai între ai-lor, iar mai târzior prin copacii grădinilor vecine, cu sânul și gura pline de robotine abia date în copt și chiar crude încă; trăgeau sorții pentru oștire chiar înainte de împlinirea majoratului, și fetele se măritau dela 15—16 ani împliniți de pe slova biletului de botez; — iar când pășeau în gospodăria lor, își aflau petrecerile adunați sub nucul umbritor ce nu lipsea din nicio curte, cu mâncărică gătită de mânușițele nevestelor și cu vinișor curat cumpărat din timp, pe doi lei vadra de ocale; — seara, se culcau când fluera Gara[5]*) sau Arsenalul; înșirau câte cinci-șase copii până la vârsta când azi se însoară a doua sau a treia oară fără să fi crescut vreunul, și răposau fiecare la rândul lui, de pe catagrafie*[6]*), dar numai la adânci bătrâneți, adică pe la optzeci și chiar nouăzeci de ani.*

Viața aceia patriarhală — dar pe care nici Patriarhii înșiși nu credem s'o mai apuce vreodată, — căutăm să o putem cât mai bine zugrăvi din vorbe, spre a lăsa celor ce vor veni după noi un basm minunat și cu adevărat din alte lumi, pe care la rândul lor să-l povestească urmașilor.

*

Și, pentru ca povestirea să iasă cât mai duhlie[7]*) și mai îmbietoare la citit, am găsit cu cale să o presărăm înadins cu unele cuvinte și exprimări de cari lumea obișnuia să se folosească în graiul ei de-atunci. In felul acela de a vorbi erau felurite exprimări ciudate: unele de „uzanță" numai în lumea aleasă unde stăruiau a dăinui doar ca „ighemonicon" sau distincțiune și din în-*

---

5) Atelierele Gărei de Nord și Arsenalul Armatei își chemau lucrătorii cu șueratul sirenei cu abur și le vestea ora de lăsare a lucrului.

6) Condicile de nașteri, căsătorii și decese ale Oficiului Stărei Civile.

7) Hazlie.

râurirea protipendadei fanariote; altele cu care oamenii citiți [8] *țineau să-și arate cultura prin expresiile zise „radicale", fără ca măcar înțelesul acestei denumiri să fi avut vreun rost; iar altele, deformate, fie ca înțeles fie ca formă, erau obișnuite numai în graiul poporului dela mahala.*

Am folosit și expresiuni de-aceste în cursul povestirei deoarece am gândit că, așa cum era el, felul acela de a vorbi caracteriza epoca și că deci nu este rău ca el să rămână scris undeva. Dealtfel însăși Ion Ghica a procedat la fel cu stilul ce a adoptat pentru „Convorbirile" lui economice, ca și în scrisorile adresate amicului său, diplomatul poet Vasile Alecsandri.

Cu această lămurire nu căutăm nici o apropiere de opera eruditului scriitor amintit. Urmărim doar amuzarea cititorilor și mulțumirea de a da bătrânilor bucureșteni, ce acum vor fi hoinărind pe Câmpiile Elyseene, bucuria de a se ști smulși din învăluirea uitărei...

8) Oameni umblați prin lumea și prin școlile străine.

BUCUREŞTII VECHIULUI REGAT

In alte timpuri.

BUCUREŞTII, de când i se ştie locul şi i se cunoaşte rostul în ţara noastră, a fost dat să fie şi a rămas un oraş de cinste şi de faimă.

Condicile mânăstirei Glavaciocului din Vlaşca arată că oraşului acesta i-a fost zis cândva şi „Vestita Cetate a Dâmboviţei" iar un hrisov de-al lui Neagoe-Vodă Basarab, de pela 1515, îi scrie numele ca „Minunatul Scaun al Domniei". [1])

La ştiinţa cărturarilor noştri, obârşia oraşului acesta s'ar urca până prin veacul al patrusprezecelea, când reşedinţa Voevozilor Munteniei era la Târgovişte. Se mai spune că faţă de necurmatele năvăliri şi jafuri ale turcilor şi tătarilor la noi în ţară, s'a simţit nevoia să se dureze atunci, şi anume pe locurile astea, o cetate bine întărită, ca una ce era aşezată chiar la mijlocul drumului năvălirilor, adică tocmai la trecătoarea apei Dâmboviţa. Locul ales ar fi fost cel cunoscut apoi sub numele de „Curte Veche" în dreptul căruia au fost făcute şi cele dintâi trei poduri peste Gârlă (adică: cel dela Şerban-Vodă, cel dela calea Rahovei şi cel de sub mânăstirea Mihai-Vodă, la Isvor, zis Podul rupt) — toate temeinic aşternute şi bine străjuite cu Oaste aleasă. Imprejurul cetăţei aceleia ar fi prins a se aduna oraşul, mai întâi numai pe partea stângă a apei, pe locurile mai ridicate ale suburbiilor de mai apoi: Dobroteasa, Apostolul, Staicu, Sârbii, Oltenii, Foişorul, Jigniţa şi Udricanii.

Inceputul l'ar fi făcut — zice-se — unul din neamul vechiu al boierilor porniţi dela Udrişte Năsturel-Herăscul. Acesta a pus

---

1) Cel dintâi Domn ce şi-a statornicit Scaunul aci a fost Radu cel Frumos, care a urmat lui Vlad Ţepeş (1462).

să fie zidită cea dintâi biserică a locului, cu hram la ziua Bunei-Vestiri, și pe care lumea din jur a numit-o „Dobroteasa", adică pe slavonește: „a bunilor părinți" — aceștia fiind pentru ea ctitorii bisericei cum și toți cei de neam mare ce erau căpitani ai oștilor de pază de aci și care veneau să se închine Domnului în acel lăcaș dăruit de ei cu tot felul de odoare.

Despre acestea însă, vom lăsa să vorbească hrisoavele și pe ceice buchisesc prin ele; iar noi vom porni povestirea dela vremi mai proaspete pe care să le putem mai lesne potrivi cu cele de-acum.

Ce găsim totuși că trebuie făcut mai înainte, este să dumirim pe cercetători despre cum arăta acest oraș cu puțin înaintea vremei dela care pornim povestirea.

Cum era Bucureștii înainte de-a fi fost ales Capitală a amândoror Principate, unite mai apoi, și care era întinderea acestui oraș, ne-o arată o hartă, ce se află în Muzeul nostru Municipal, întocmită pe la 1789-90 de către un „oberst-offizier" al „Stab"[2]) -ului oștilor austriace ale Prințului de Coburg, adică din timpul acelei ocupațiuni vremelnică numită de popor „a nemților cu coadă" (poreclă privitoare la perucile albe și împletite la ceafă ce erau la modă în Austria încă de pe vremea Impărătesei Maria Tereza).

Cum arăta lumea noastră de-aci, cum trăia în viața publică cetățenească de-atunci și cum se desfășura sub ochii ei cuprinsul acestui oraș, aflăm întrucâtva din următorul fragment al conferinței pe care profesorul G. Ionescu-Gion, autorul celei mai vaste lucrări asupra „Istoriei Bucureștilor"[3]), a rostit-o în anul 1896 la Atheneul Român, de față fiind și Regele Carol I. In acest fragment, conferențiarul, evocând înfățișarea urbanistică a acestui oraș în anul 1830 și mai încoace, închipue o raită prin mai tot cuprinsul lui și spune:

„Am ocolit de-atâtea ori, cu gândul, vechea Curte Domnească, începând dela Poarta de sus, cea de fier, din ulița Covacilor dela gura Pieței[4]) și până la Poarta de jos sau poarta cea mică din capătul de jos al uliței

---

2) Statul-Major al oștilor acelea.

3) Lucrarea apărută în editura Ion V. Socesc, în acelaş an, și care nu a mai fost retipărită.

4) Piața de flori, de-acum.

Șelarilor care trecea, ca și acum, pe la „Băile Turcești" ce se aflau în curtea Hotelului Victoria de azi [5]).

„O luam apoi, dela Pușcăria din Piața Sfântului Anton, în sus spre Moara [6]) de lângă Bărăție pusă în mișcare de apa [7]) ce venea tocmai din lacul dela Icoană, prin Târgul Cucului din spatele și latura bisericei Sfântului Gheorghe cel Nou [8]). Ieșeam prin Boiangii [9]) în Târgul Lipscanilor și trecând prin ulicioarele de lângă hortele [10]) acestor credincioși ai mărfurilor din Lipsca (Lipscanii) ajungeam lângă Stavropoleos, biserică zidită ca și Hanul lui Constantin-Vodă [11]) pe locurile trufașilor Bălăceni [12]).

„Incă vreo câțiva pași, și iată-mă în Podul Brașovului, numit din vremea Brâncoveanului și Podul Mogoșoaiei. Mă uit în față și la stânga, la casele vechi ale Văcăreștilor și privind deoparte și de alta a podului, zăresc: casele lui Damari [13]), casele lui Meitani [14]), casele Filipeștilor [15]), ale Cantacuzinilor [16]), ale Ghiculeștilor [17]), ale Cocorăștilor [18]), ale Crețuleștilor [19]), până la locul Colfescului [20]). Inaintez spre stânga puțin și iată-mă în Live-

---

5) A doua curte pe drepta, când coborâm din str. Lipscani.

6) Moară căreia poporul îi zicea atunci „la Rotile" de pe roțile ce se mișcau cu scurgerea apei.

7) Al cărui nume era „Bucureștioara".

8) O altă biserică a Sfântului Gheorghe, cel Vechiu, era și se află încă întro curte de pe calea Moșilor din porțiunea zisă „în Căldărari", între strada Sfintei Vineri și strada Bărăției.

9) In locul cărora s'au așezat apoi Ceaprazarii, din cari unii se mai văd și azi pe-acolo.

10) Prăvăliile cu pivniți mari, din cari mai sunt încă pe acele ulicioare ce leagă strada Lipscanilor cu cele a Covacilor (str. Băcanilor) și a Blănarilor (Hanul cu Tei) și ulicioara Sf. Niculae-Șelari.

11) Han ce a fost pe locul Palatului Poștelor și Telegrafului, de-acum.

12) Acestor boieri neaoși li s'a zis „trufași" pentru multa lor demnitate românească și pentru ifosul ce aveau prin bogățiile de cari dispuneau. Unul din ai lor, de pe vremea lui Ion Caragea-Vodă, care era dregător mare, dar nu voia să învețe a vorbi grecește, a răspuns acelui Domn Fanariot care îi observa acea lipsă, că datoria lui Vodă, ca străin ce era, ar fi fost să fi învățat mai întâi a vorbi românește.

13) Azi, pe locul lor, Hotelul de France (Grand Hotel Lafayette).

14) Casele Socec și palatul de azi al Prefecturei Poliției Capitalei.

15) Locul de lângă Poliție unde este acum grădina „Colos".

16) Cel pe care a fost Legația Rusească și unde este încă Hotelul Bulevard.

17) Cele de la Clubul Tinerimei, fostă ale Banului Dumitrache Ghica

18) Azi înlocuite cu clădirile unde se află cafeneaua „Royal".

19) Clădirile de lângă aripa dreaptă a Pasagiului Român (dărâmate de curând) și ale bisericei Crețulescu.

20) Pe locul Palatului Regal.

dea Văcăreştilor [21]. *Mă las la dreapta prin mahalaua Boteanului; tai la vale, apucând spre Colţea şi vechea Carvasară* [22] *şi, ferindu-mă la casele Corneştilor* [23] *de câinii cei sălbateci ai acestor boeri, las în stânga casele Câmpinenilor, iar la dreapta alte locuri Cantacuzineşti trecute prin căsătorii, mai întâi în neamul Racoviţeştilor, apoi în acel al Suţu-leştilor* [24], *şi înaintez la vale p elângă Hanul lui Zamfir* [25] *şi pe lângă cel vestit al Sfântului Gheorghe-Nou, zis Hanul Dracului. Iată-mă astfel în capul Podului Târgului de Afară* [26].

„Dacă la Hanul lui Zamfir aşi fi întâlnit un bătrân preot dela biserica Ghiorma-Banul [27] *el mi-ar fi spus în taină că dela casele Băleanului* [28] *şi ale Bărcănescului* [29] *se întind pivniţe sub pivniţe cari duc, prin „gangurile subterane" până la Curtea-Veche* [30] *slujind din bătrâni ca ascunzători* [31].

„Dar, nu. Prefer, la lumina scăzândă a zilei, să o iau pe podul Târgului de-afară, cel podit totd'auna cu podine stricate, şi să cobor până la biserica Răzvan; trec gârliţa Bucureştioara de lângă Pescăria-veche şi, apucând pe lângă gârliţă prin mahalaua Domniţei Ancuţa, ies la casele Băltăreţului [32].

„Mi-e lesne de-aci, căci maidanele sunt nenumărate, să o iau pe lângă Gârliţă, să taiu mahalaua Lucacilor şi să ajung până la biserica Oltenilor de unde la doi paşi dai în pădure [33].

„Şi s'a făcut noapte. O tăcere adâncă se întinde asupra Bucureştilor; nimeni nu o întrerupe decât lătratul câinilor, nenumăraţi pe vremurile ace-

---

21) Fostă grădină a Episcopiei, azi scuarul Atheneului Român.

22) Clădirile vechei case a Vămilor, de pe locul din jurul palatului actual al Ministerului Internelor, din strada Vămei (azi str. Wilson).

23) Pe locul unde s'a năruit blocul „Carlton" din str. Regală.

24) Palatul lui Vodă-Suţu (azi Banca Crissoveloni).

25) Casele cele foarte vechi din rând cu Spitalul Colţei, dărâmate abia în 1938 pentru continuarea bulevardului şi care se întindeau până la biserica Sf. Gheorghe.

26) Capăt din oraş al călei Moşilor ce se afla la Biserica cu sfinţi.

27) Aci este vorba de biserica ce se vede şi azi în spatele clădirei „Creditului Rural", în curtea caselor fostei tipografii a lui Iosef Göbl de pe strada Doamnei, şi devenită paraclis al Lahovărestilor.

28) Cele ce erau atunci în jurul bisericei Sf. Niculae-Şelari.

29) Cele de pe locul de azi al palatului Camerei de Comerţ şi Industrie, în cari se afla Direcţiunea Poştelor şi Telegrafului pela 1884.

30) Palatul Domnesc de lângă biserica Sf. Anton.

31) Loc de refugiu al Curţilor Domneşti în zilele de năvală şi jafuri ale Turcilor.

32) Lângă biserica Stelea, unde a fost cândva şi reşedinţă domnească.

33) Pădure ce se întindea pe toate locurile de-azi dinspre „Raion" şi cari se legau cu păduricile de-acum din afara oraşului în partea locului.

lea şi, vara, orăcăitul broaştelor cicălitoare din bălţile şi băltoacele Bucureştilor şi în deosebi din mahalaua Broştenilor[34]).

„Nimeni nu umblă noaptea.

„Pe podurile[35]) *cele mari ale Mogoşoaiei, Calicilor, Târgului-de-afară şi Beilăcului, ca şi prin uliţele boiereşti din mahalaua Arhimandritului şi a Goleştilor*[36]), *rar se vede eşind din curţile Dudeştilor, Goleştilor, Brâncovenilor, Fălcoienilor, Obedenilor sau Grecenilor câteo butcă sau căleaşcă*[37]) *precedată de doi ţigani*[38]) *cu masalale*[39]) *aprinse. Prin celelalte mahalale nu se aude în întunericul adânc decât strigătele: Cine-i acolooo!... ale străjerilor sau ale răspântaşilor*[40]); *iar în vremurile de primejdie, de băjenie*[41]), *de molimi*[42]) *sau de război — strigătele caraulelor sau patrulelor formate chiar dintre mahalagii ai locului şi cari cutreierau uliţele în cete de câte doisprezece şi cincisprezece laolaltă: — Cine-i acolooo!... — Straja Vergului! Dar voi, cine sunteţi?. — Straja Sfântului Ştefan!... — şi altele ca acestea".*

Dar de-atunci înfăţişarea Bucureştilor se schimbase foarte repede, iar numărul locuitorilor lui sporise într'atât că, pe vremea lui Alexandru Ghica-Vodă, oraşul nostru cuprindea şeaptezeci şi opt de mahalale. [42 bis]).

Boierimea cea mare,înmulţită cu tinerele vlăstare şi prin nu-

---

34) Astăzi cartierul Gramont, de dincolo de biserica Sf. Niculae-Vlădica de pe strada 11 Iunie, până sub dealul pe care stau acum Seminarul Central şi fabricile Bragadiru.

35) Denumirea aceasta de „poduri" dată căilor Mogoşoaiei sau Victoriei, Rahovei, Moşilor şi Şerban-Vodă câte duceau pe-atunci afară din oraş, venea din faptul că acestea având circulaţie mai mare de vehicule erau aşternute cu grinzi de şleau sau de stejar, ca să ferească de noroaie şi de gropi.

36) Azi „Antim" şi „Sfinţii Apostoli".

37) Trăsurică sau trăsură

38) Ţiganii argaţi ai curţilor boiereşti, încă nedesrobiţi

39) Facle de lemn de brad înmuiate în răşină sau în păcură cu cari se lumina drumul.

40) Paznici de noapte, plătiţi de Stăpânire.

41) Când lumea mai aleasă a oraşului părăsea oraşul pornind, care cum putea, spre Braşov, spre Moldova sau pela moşii şi prin pădurile vecine de teama jafurilor la cari se dedau oştile turceşti

42) Epidemiile de ciumă şi de holeră ce-au bântuit de-atâtea-ori populaţia Bucureştilor şi cari împreună cu marile incendii ce-l au pustiit de nenumărate ori au împiedecat atâta vreme desvoltarea aşezărilor acestui oraş.

42 bis). In locul celor 16 mahalale din împărţirea administrativă inaugurată de Alexandru Vodă Ipsilant, la 1775, când a fost făcută pentru prima oară şi împărţirea pe culori a oraşului.

meroasele încuscriri de până atunci, se rânduise mai toată de-a lungul Podului Mogoșoaiei împingând capătul acestuia până la biserica Isvorului Tămăduirei, unde Nicolae-Vodă Mavrogheni, cel mai de pomină Hospodar fanariot, făcuse să i se clădească un frumos chioșc în care zilnic venea să'și bea cafeaua și ciubucul de după amiază, — chioșc care a fost cunoscut sub numele de Palatul de agrement.

Dealtfel întinderea cam în aceiași măsură a orașului se făcuse și pe celelalte locuri, unde capetele drumurilor fusese de-asemeni împinse: cel al Podului Târgului de-afară, dela biserica Sfinților, la Olari și de-acolo în gura Oborului — cel al Podului Beilîcului, dela biserica Sfintei Ecaterina, la biserica Slobozia (din strada Trofeielor) — cel al Podului Calicilor, dela Schitu Maicilor, la biserica Mărgineanului dela răspântia de sus sus a Antimului — iar cel al Podului de pământ, dela Livedea Gospodului și biserica Sf. Constantin, la capătul din spre Gârlă al uliței Farmazonului.

Odată cu întinderea, orașul dobândi și unele îmbunătățiri de ordin edilitar, precum: Hasnele (puțuri absorbante) în câteva puncte ale lui și șanțuri deschise dar căptușite cu bârne de șleau. pentru scurgerea apelor zăpezei și ploilor, fănare cu lămpi de uleiu din loc în loc de-a lungul ulițelor, străji de noapte plătite de Primărie, pela răspântii, și alte rânduieli gospodărești.

Academia Română posedă un manuscris (Nr. 1632) din care se deslușește aproape întreaga împărțire a Bucureștilor prin anul 1840 [43]). Acel document este o listă în care sunt înșiruite „staţiile de pază ale străjuirei de noapte în fiștecare comisie [44]) a orașului București". Din arătările listei aceleia putem să lămurim cuprinsurile mai tuturor mahalalelor din acea vreme, cu numele lor de-atunci, din cari puține se mai păstrează azi doar prin condicile bisericilor, ale Poliției sau ale birourilor de percepere a dărilor.

In interesul orientărei, foarte necesară pentru cunoașterea precisă a schimbărilor de mai apoi, dăm aci cuvenitele explicări trase din acea listă, deslușind locurile și denumirile ce ea cuprinde, și împărțirea mahalalelor pe culori.

---

43) Vezi broșura d-lui profesor Gh. Potra, cu titlul „Bucureștii de-altă-dată".

44) Denumire prescurtată de poporul mahalalelor, spre a înlocui pe aceia de Comisariat de poliție.

In „culoarea de roşu" (cea din miezul oraşului) : *mahalaua Scaunelor,* dela biserica Caimata din Potcovari (la Spatele spitalului Colţei) în sus, până la văduva Tudora Oleangioaica din Popa Pătru, margine de mahala unde se adunase uleierii (cari vindeau untdelemenul în garniţe) cum şi o seamă de „scaune" pentru vânzarea cărnei şi a peştelui — toate mărfuri ce veneau deadreptul din Obor, pe Podul Târgului de-afară (azi calea Moşilor) ;

Colţea, mahalaua mai mult de îmbulzeală decât de întindere, ce ţinea dela uliţa Turnului până în Scaune şi dela podul lui Ceamur [45]) până prin blănarii de lângă Sf. Gheorghe-Nou ;

Sf. Gheorghe-Nou dela piaţa de azi cu acelaşi nume până în Târgul Cucului din stânga bisericei şi în jos prin Rogojinari până la Groşii-Cojocari dela gura Pieţei Sfântului Anton unde era şi vechea Pescărie-mare ;

Sf. Gheorghe-Vechiu dela uliţa Rahtivanului sau strada Decebal de azi, prin Boiangii de lângă Bărăţie şi Gabroveni până în mahalaua Sf. Niculae-Şelari, cuprinzând şi Hanul cu Tei şi biserica lui Ghiorma-Banul din spatele clădirei Creditului Rural;

Stelea în jurul bisericei cu acelaşi nume de între calea Moşilor şi calea Călăraşilor, iar în sus până la casa vicontelui de Gramont [46]) de lângă fostul „foişor de foc" ars odată cu „casa mică" ce fusese multă vreme palat al Ghiculeştilor, şi în jos până în Cavafii [47]) din gura Pieţei;

Sf. Ion-Nou, în jurul bisericei şi cuprinzând locurile de până în şoseaua Vergului (calea Călăraşilor), la răspântia Ulicioarelor din care unele treceau şi în mahalaua Popescului din spre Jigniţa ;

Curtea Veche, în jurul bisericii Sf. Anton şi înlăuntrul locului dintre Cavafii vechi, strada Covacilor şi piaţa Zarzavagiilor, azi a Florilor ;

Sf. Niculae-Şelari, dealungul străzei Şelarilor până în strada Smîrdanului de azi, în partea de sus până în mahalaua Sf.

---

45) Un podeţ peste apa Bucureştioarei ce venea dela Icoană prin Batişte şi care pod se afla cam pe locul răspântiei din spatele fostei Primării.

46) Vicontele Louis de Gramont era la 1834 colonel în Oastea românească şi a fost pe rând aghiotant al lui Alexandru-Vodă Ghica, al lui Gheorghe Bibescu-Vodă şi al lui Vodă Barbu Ştirbey care l-a făcut Mare Logofăt.

47) Negustori de căciuli şi pălării, de cojoace şi de opinci.

Gheorghe-Vechiu şi în jos pe lângă Baia din Lipscani la poarta mare a Curţei ;

Şerban-Vodă, care cuprindea Hanul lui Şerban-Vodă ce era pe locul Palatului Poştei, Hanul Zlătarilor şi locurile din preajma mânăstirei Stavropoleos ;

Sf. Dumitru alături de biserica din dosul Poştei cu locurile de până în str. Smârdan (uliţa Nemţească) cu casele Brâncoveneşti depe străduţa ce coboară şi azi spre Piaţa Senatului şi cu Uliţa Franceză (azi strada Carol) ; şi

Biserica Doamnei, mahala ce cuprindea locurile dintre străzile Lipscanilor, Smârdan şi Academiei de azi, şi cele din jos până la Fiera Brezoianu împreună cu Orfelinatul ce se afla în fostul Han al lui Filaret Mitropolitul (azi Theatrul Naţional).

„In „culoarea de albastru" erau :

Mahalaua *Popescului* — un Popescu despre care, cu toată faima lui de atunci, noi nu ştim nimic — dar care mahala era cunoscută prin locuinţele de-acolo ale bancherilor Aron Levy şi Halfon Zaraf-Başa, întinderea ei fiind cuprinsă între mahalalele Sf. Niculae şi Jigniţa (pe lângă Morga de astăzi) ;

Foişor, era cea din prelungirea acesteia spre miază-zi până pe la Apele Minerale (azi uzinele lui Lemaître);

Dobroteasa dincolo de calea Văcăreştilor, din dreptul bisericei până în spre strada Nerva Traian, către marginea oraşului ;

Sârbii dela capătul călei Dudeşti până spre biserica Troiţei (Sf. Treime) ;

Doamna Bălaşa cuprinzând aşezămintele Brâncoveneşti şi împrejurimile lor ce ţineau dela bisericuţa Sf. Spiridon din str. Apolodor şi până la Mitropolie ;

Vlădica, în porţiunea de oraş dela biserica Sf. Nicolae-Vlădica din Prund cuprinzând în sus şi Ţigănia din Broscărie până spre Filaret, afară din oraş;

Sf. Ecaterina dela biserica Sf. Ecaterina de sub Mitropolie până'n spre Radu-Vodă ;

Slobozia sau locurile dela biserica zisă Slobozia (din str. Trofeielor) până pe la biserica Alexe de azi, în barieră ;

Staicul, partea din spatele acestora cu Radu-Vodă până în Cărămidari şi Tabaci ;

Broştenii sau mahalaua Tabacilor şi a parlagiilor Abatorului, până afară din oraş şi până în malul Gârlei ;

Apostul, de cealaltă parte a Gârlei, cu Apele Minerale, până afară;

Cărămidarii între aceste din urmă două mahalale, la marginea de-acolo a oraşului;

Bărbătescu, dela biserica Antim la casele lui Costache Moraitu, între Doamna Bălaşa şi Mihai-Vodă;

Radu-Vodă, locurile ce şi azi cad în acea suburbie, între Lânărie şi mahalalele Slobozia şi Sf. Ecaterina.

In „culoarea de galben" erau cuprinse mahalalele:

Biserica Ienei, a cărei întindere era dela podul lui Ceamur din dreapta caselor familiei Hagi-Moscu (fostul local al Primăriei) peste locurile lui Simion Romanov azi ocupate de palatul Universităţei şi de stradă, cum şi peste cele ale Enei Bărcăneasca (ctitora bisericei) de pe terenul Şcoalei de Arhitectură, apoi triunghiul locurilor lui Mazar Paşa şi ale Corneştilor (fostul Carlton) adică cele cuprinse azi între strada Regală, bulevardul Ion C. Brătianu şi str. Biserica Enei;

Batiştea al cărui nume era rămas din vremea când femeile acestei mahalale băteau pânza, ţesută la războaiele casnice, în apa Bucureştioarei ce isvora din lacul Icoanei şi trecea prin mahalaua aceasta îndreptându-se spre Dâmboviţa, în care se vărsa la locul zis „la Rotile" cam unde sunt azi fântânile jucătoare din Piaţa Naţiunii. Această mahala se întindea dela Pitar-Moşu pe str. Clemenţei până la Dumitru Luminăraru dela podul Bucureştioarei (acolo unde sunt casele Fortunatu, colţ cu strada Gogu Cantacuzino de azi) şi de-acolo până spre locul Pieţei Rosetti, la marginea mahalalei zisă Oţetari.

Oţetarii, poreclită astfel fiindcă acolo se prăsiseră peste tot copacii cu acelaş nume. Această mahala împresura biserica ce se cunoaşte sub acelaş nume;

Popa-Rusu, cuprinzând locurile dintre Oţetari şi uliţa Armenească;

Caimata[48]) cu biserica ei, azi dărâmată, ce se află pe locul caselor şcoalei primare ce poartă o piatră indicatoare a fostului altar (pe bulevardul Regele Carol I, mai sus ceva de piaţa Rosetti) şi care cuprindea locurile dintre cele două mahalale pre-

48) Cuvânt grecesc ce înseamnă: „copilăria". Este probabil că acolo a copilărit ctitorul bisericei.

cedente şi aceia a Scaunelor, întinzându-se spre miază-zi până la curtea Bisericei cu Sfinţi, sau a „Sibylelor" [49]) iar spre răsărit dealungul călei Moşilor până la cârciuma Fărimiţoaiei (azi răspântia cu bulevardul) — cârciuma trecută apoi lui Gheorghe Băcanu sub care a rămas de pomină şi cunoscută sub porecla „la trei ochi sub plapumă" fiindcă femeia acestuia era chioară de un ochiu;

Armeneasca în jurul bisericii Armenilor, între mahalalele Popa-Rusu, Popa-Pătru, Caimata şi Popa-Chiţu şi care ajungea până spre Silivestru, cam la locul unde era haznaua apelor decolo şi unde se adunase pastramagii Oborului ;

Popa-Pătru, dela „Cârciuma Galbenă" din locul colţului cu calea Moşilor, la Simigerie, pe la casa Văduvei Tudora Oleangioaica (scuarul din str. Aureliu), ocolea locurile de-atunci ale Făinarilor, cu brutăria lui Iane Grecul şi se încheia în Franzelari la capătul cărei străzi era dugheana lui Ioniţă Cocătoru;

Silivestru care se întindea şi spre dreapta căIei Moşilor (Podul Târgului de-afară) peste Hanul Pitişteanului la „Cafeneaua cu zece mese" dinspre actualul Foişor de foc; iar în stânga pe lângă Bănică Chiristigiul din spre strada Toamnei, pe la gura Haznalei pastramagiilor, sub mahalaua *Precupeţii-Vechi* din jurul bisericei cu acelaşi nume; iar de-aici până în barieră, mahalaua *Sfântului Ion* care răzbea până în Oborul cel mare.

Tot mai spre stânga venea apoi mahalaua *Dichiului* care învecinându-se cu Sf. Ion până afară din barieră, la groapa Hinghierilor din Colentina, se lăsa apoi până în Dogari, la Carabulea unde se ridică azi clădirea Centralei a II-a a Telefoanelor şi de-aci spre „Cătunul" din Tunari şi pe uliţa Madritului (azi str .Polonă) se încheia sus cu şoseaua de margine;

sub Dichiu, se lăsa spre centru mahalaua *Ceuşu-David* care cuprindea şi locurile din jurul bisericei Popa-Chiţu pânăla „Cru cea căzută" din str. Toamnei şi se întindea apoi spre stânga pânăla lacul Icoanei şi la Schitul călugărilor dela Muntele Athos (azi *Schitul Darvari),* şi mai jos pe strada Armaşului până spre maidanul Poştei dela Pitar-Moşu;

mai în jos, venea mahalaua *Popa-Dârvaş* cu locurile bisericei Albe de-alungul Podului Mogoşoaiei până'n marginea

---

49) Nume datorite faptului că este zugrăvită pe afară cu o horă de Sfinţi, între cari se văd însă şi câţiva înţelepţi şi filosofi ai lumei antice.

de miază-zi a maidanului Poștei celei Vechi, iar de aci *Boteanu-Bradul* până în mahalaua Bis. Enei;

în sus de Popa-Dârvaș veneau cuprinsurile mahalalei *Amza* ce cuprindea locurile de la Podul Mogoșoaiei la „Papazoaia", cum și mai sus toate locurile din jurul puțului de lângă Marița Surtuca și Luxandra Boiangioaica (locul Pieții Amza și al clădirilor Primăriei de galben) cum și pe cele ale Arionilor, ale ma relui vistier Grigore Grădișteanu, ale clucerului Răducanu Cornescu unde azi se află Legația Franței și casa bătrânului Marghiloman, cum și cel al caselor Petrescului, care a fost celdintâi secretar al Regelui Carol I;

de aci înainte spre stânga: mahalaua *Sf. Visarion* până în ulița Herăstrăului (calea Dorobanților) răzbind în șoseaua de margine la Iane Brutarul fost cam lângă locul Spitalului de copii;

mahalaua *Precupeții Noi* din șoseaua Herăstrăului până'n Dichiu la ulița Madritului ; mahalaua *Popa Cosma* din Visarion spre Podul Mogoșoaiei, dela casele lui Alecu Baruț (Barozzi) din colțul străzii fostă Cosma (iar azi Vittorio Emanuel III) și pânăla cârciuma Smarandei din colțul str. Romană (azi str. Benitto Mussolini), iar peste calea Victoriei, locurile Vornicesei Floreasca și ale Vernescului până în Țigănia Vornicului Filip (moșul Filipeștilor-Vulpache) în Sf. Voevozi;

în sfârșit, de-aci înainte mahalaua *Sf. Vasile* tot înainte pe lângă podul Mogoșoaiei, dela Aga Ion Filipescu-Vulpache, peste locurile din jurul Puțului cu piatră, ale Șerifului și ale Olăneștilor pânăla Dimache din Clopotari, mărginindu-se în șoseaua de-afară: — iar apoi, pe ambele părți ale șoselei Kisselef, pe locurile lui Ion Jianu și ale maidanului țigăniei lui Pațanghel ca și pe cele dela Cișmeaua Mavrogheni cu palatul și biserica Isvorului-Tămăduirei deacolo și cu cele ale spitalului Filantropia până în Băneasa-Herăstrăului — se întindea mahalaua zisă a *„Cișmelei"*.

„Culoarea de Verde" cuprindea, în partea apuseană a orașului, mahalalele ce urmează:

De-a stânga Podului Mogoșoaiei, pornind dela centru, *Crețulescu* în care intra Caraula-mare dela „Carvasara" cu locul Vămei [50]) vechi (între spatele fostei Școale de Războiu și acela

50) Dela acea Vamă veche luase str. Vămei numele ei, ce a fost numită str. Vienei după vizitarea Bucureștilor de către Dr. Karl Lueger, Primarul Vienei; iar apoi str. Wilson, după răsboiul mondial.

al palatului ministerului internelor), Palatul lui Vodă cu locurile din jurul bisericilor Sf .Ionică şi Stejarul, până la locurile lui Fiera Brezoianu şi ale Câmpineanului dinspre grădina Cişmegiului;

Fântâna Boului adică locurile ce se desfăşurau dela Cişmigiu peste ecareturile[51]) serdarului Dumitrache Sorescu şi peste Puţul cu plopi până la Gropile lui Neptun de sub Omul-de-piatră şi peste uliţa lui Popa-Tatu cu locurile zise dela „Caraghiozoaia";

Sf-ţii Voevozi, mahala mare care atunci se întindea, în afară de locurile din jurul bisericei până în marginea mahalalelor Popa-Cosma şi Sf. Vasile, dar şi pe cele din jos până la Ghiţă Ulieru dela „Omul de piatră" (din str. Sculpturei, azi general Angelescu) şi la locurile paharnicului Mitache Coadă pe cari s'a clădit mai târziu Şcoala Militară (azi localul Ministerului Apărărei Naţionale), ca şi pe cele de sus, dela Gara de Nord şi dela via lui Ioniţă Cismaru (Viişoara) de sub marginea mahalalei Cişmeaua.

Erau apoi cele ce duceau până în malul gârlei şi anume :

Schitul Măgureanului, vecină cu acea a Creţulescului, pe locurile dela Şipotul Isvoarelor Cişmegiului şi dela biserica Nemţească (Luterană) pe sub Fântâna Boului până peste bisebiserica dela Cuibul cu Barză;

Podul de Pământ (azi calea Plevnei), numit astfel fiindcă atunci nu era aşternut cu piatră) cuprindea locurile din jurul bisericei Sf. Ilie-Gorganul[52]), Grădina cu Cai[53]) şi casele lui Pană Farfurigiul de lângă colţul Bulevardului unde se află azi postul de pompieri;

Livedea-Gospod, în jurul bisericei Sf. Constantin până sub Schitul Măgureanului şi până la Hristea Rachierul (dela răspântia de azi a str. Ştirbey-Vodă), iar spre Gârlă, tot „Giaferul" (păduricea pe care a început a fi clădită Cetatea Universitară) cum şi locul de peste Bulevard dela colţul postului de pompieri, unde atunci era conacul cel vechi al lui Scarlat Russet: şi mahalaua *Gorjanului* ce urma dela Livedea-Gospod în sus, cuprinzând locurile casei Elenchii Stătuleanca, zisă şi „Proco-

51) Proprietăţile cu clădiri.

52) „Gorgan" se chiăma în vechime dealul pe care stă biserica şi care, se spune, era mormânt căpeteniilor de oaste a Schiţilor.

53) V. lămuriri la nomenclatura mahalalelor mai noi.

poaia" şi pe ale polcovnicului *„Famazonul"* dela care a rămas şi numele străzei Francmasonului — cu toată întinderea Malmaison-ului şi a Grant-ului de azi.

Sf. Elefterie dela locurile din Grozăveşti (începând la cârciuma dela „Trei lulele" în jos până la moara lui Pilciu ce se afla la podul din dreptul bisericei vechi a Sf. Elefterie) şi până sub dealul Cotrocenilor;

Spirea cu locurile din jurul bisericei Spirea-Nouă adică de pe Dealul Spirei, cu cârciuma lui Niculae Hangiu (rămasă lui Niţă Stere) şi cu Hanul lui Burnaz ce se afla cam pe unde e azi şcoala primară „Ion Creangă", — atunci afară din oraş;

Isvorul, în valea acestui Deal, dela Buluc-Başa Nenciu (pe locurile fabricei Oppler şi mai jos), cu gospodăriile din jurul bisericei Isvorului-Tămăduirei şi până la Buluc-Başa Raicu de sub Cetatea bisericei lui Mihai-Vodă Viteazul;

Mihai-Vodă, dela Gârlă pe sub Dealul Spirei, începând dela strada Isvorului până la biserica Sfinţilor Apostoli;

Arhimandritul (fostă mahalaua lui Popa Ivaşcu) în jurul bisericei Antim Ivireanu până la mahalaua Doamnei Bălaşa şi, pe lângă casele lui Costache Moraitu, pe sub Arsenal în sus până'n mahalaua Spirei;

iar de-aci spre margine, între Dealul Spirei şi Bărbătescu, cuprinzând locurile stolniceselor Tudoriţa Iacovachina şi Petrăchioaia, erau mahalaua *Bisericei Albă-Postăvari* în faţa căreia a rămas în ştirea vechilor localnici că ar fi fost aşezat de către Alexandru-Vodă cel Rău(la 1592) butucul pe care a încercat să taie capul Banului Mihai, fiul lui Pătraşcu cel Bun, care a fost apoi marele nostru Voevod Mihai Viteazul.

In sfârşit, în „Culoarea de Negru" — ce se desfăşura, pe celalt mal al Dâmboviţei, între culorile de albastru, galben şi roşu, — erau cuprinse mahalalele ce urmează:

Olteni, — dela Dumitru Rachieru din Dudeştii-Troiţei, cu locurile pitarului Mihalache Piron de lângă biserica Dobrotesei şi peste toate cele din preajma acestei biserici, până la prăvăliile Elenchii Comăneasca (spre Mircea-Vodă);

Udricani, dela Russe Rachierul (podul Şerban-Vodă de azi) peste locurile casei lui Costache Villara şi împreună cu cele din

jurul bisericei Bradului până la prăvăliile lui Roşu— din care a rămas până mai eri vestitul „Hanu Roşu" din Căldărari.

Sf. Vineri, cu locurile din preajma bisericei ce are hram la Sf-ta Paraschiva, începând dela casele baronului Sachelarie, (între mahalalele Udricani şi Stelea) până în Lucaci şi Vergu:

Lucaci, în spatele mahalalei precedente ţinând şi pe lângă Udricani până la Dumitrache Găitănarul (cel mai vechiu ceaprazar al urbei) adică până la malul Gârliţei dela locul zis „la Rotile", iar în sus până la biserica lui Lucaci;

Vergu, partea de deasupra mahalalei Stelea în spre Caimata, cu locurile ce ţineau de biserica Sf. Mina, până la casele Serdarului Fănuţă din Popa-Soare;

Negustori, care începea din Scaune peste locurile dintre biserica cu Sfinţi şi metohul mănăstirei Cernica, până în Vergu, Popa-Soare şi Caimata;

Popa-Soare, din jurul bisericei, până peste locurile clucerului Petrache Orbescu din Sf. Ştefan;

Sf. Ştefan, în jurul bisericei până în mahalaua Ceauş-Radu şi până'n Mântuleasa, cuprinzând şi locurile livezilor cu poame ale lui Stamate Nicolau Arnăuţeanul;

Ceauş-Radu, în jurul bisericei cu locurile cuprinse azi între Dudeşti, Labirint şi Mircea-Vodă şi unde se afla atunci dugheana lui Mihale Telalu (precursoară a Halei Vechiturilor de mai târziu);

Popa-Nan şi *Delea-Nouă*, între calea Călăraşilor (atunci Şoseaua Vergului) şi fosta stradă Labirint, în jurul bisericilor lor, cea din urmă răzbind până în şoseaua ce duce la Cioplea, pe locurile aşa zise: „Gura Lupului";

Delea-veche, cea de pe locurile Orzarilor, până la mahalaua Iancului;

Hagiul, în jurul bisericei Hagiului Manta din strada Traian (în faţa Halei) până în spre Mecet (fostul cimitir turcesc) şi în jos până la Mântuleasa;

Mântuleasa, mahala ce cuprindea locurile de zestre ale soţiei Hagiului Manta cum şi pe cele din jurul mitohului [54]) mănăstirei Căldurăşanilor, ajungând până la dugheana pitarului Ro-

54) Schit pentru găzduirea în oraş a călugărilor veniţi cu treburi, de la acea mânăstire.

şianu, ce se găsea cam pe locul rondului dela statuia de azi a lui Pache Protopopescu;

Olarii, vad al meşteşugarilor de acea breaslă şi care se întindea dela prăvălia lui Călin Cofetarul, de lângă bis. Olari (pe calea Moşilor), până în scaunele măcelarilor dela biserica cu Sfinţi;

Oborul-vechiu, dela biserica cu acelaşi nume de lângă Foişorul de foc (în al cărui altar stă adăpostită crucea de piatră ridicată de mahalagii după isbăvirea de molima holerei celei mari) şi până spre locurile de-acum ale Gărei de Est;

Iancul, dela cârciuma lui Costache (rămasă apoi neamului lui Niţă Berechet), din răspântia străzei Popa Nan cu Bulevardul), până la Şerban Hagiul din Obor, şi în sfârşit

mahalaua *Pantelimonului,* dincolo de aceia a Oborului vechiu, dele cârciuma lui Luca din bariera Moşilor până la Ceauşul Niţu din poarta Zalhanalei dela Colentina.

Tot ca un fel de mijloc de orientare în cuprinsul de-atunci al oraşului, mai era şi faima „Gropilor". Acestea erau scufundăturile locurilor acelor Hasnale de care am pomenit mai sus şi care, pierzându-şi rostul odată cu canalizarea ascunsă a străzilor, fusese adâncite şi lărgite de localnicii care scosese cândva de-acolo nisip şi pietriş pentru căsuţele ce îşi durau prin mahala, iar apoi fusese năpădite de buruieni. Rămase astfel, ele devenise loc de joacă al copiilor şi uneori chiar maidane de zăcere a gunoaielor svârlite de prin curţile vecine.

Aşa erau: Gropile *lui Neptun,*[55]) cele mai centrale fiind situate în plin oraş, acolo unde este azi Şcoala Italiană şi scuarul ei cu bustul ctitorului Luiggi Czavillan, întemeietorul ziarului „Universul" cel dintâi ziar popular al nostru; — *Gropile lui Aristide,* din mahalaua Madritului cuprinsă între străzile Ţăranilor (azi str. Aurel Vlaicu) şi Polonă la porţiunea din sus de Grădina Icoanei, adică pe locul prins astăzi de Parcul Ioanid; *Gropile lui Pipăilă*[56]) dinspre Colentina şi *Gropile lui Uatu* (sau Ouatul) din părţile cartierului numit azi al lui Grant.

---

55) Nume tras din aceia că la nişte săpături de temelii pentru casă a fost găsită acolo în pământ, o statuie de marmură a Zeului Neptun.

56) Un ţigan, vestit ca staroste a hingherilor ce adunau câinii fără stăpân de prin oraş, prinzându-i din goană, cu un laţ de sârmă pus în vârful unei prăjini

Infățișarea orașului între anii 1866—1906.

TOATE aceste împărțiri și denumiri și-au avut vremea și rostul în timpurile când mahalalele erau temeiul întregului oraș, când administrarea lui era pe mâna Agăi care ținea loc și de Primar și de Prefect, și când lucrările edilitare erau la cheremul sau la voia și nevoia proprietarilor de sute de pogoane de teren și a starostiilor de meșteșugari sau de negustori.

Când însă Bucureștii a fost consacrat Capitală a Țărei întregi, adică la vremea începutului acestei povestiri, noua administrație orășenească întocmită de pe normele cele rânduite prin țările mai înaintate, a început a se strădui pentru civilizarea lui, lucrurile au luat cu totul o altă față.

Imboldul pentru aceasta a venit dela însuși Domnitorul Carol I, care, sporind și înfrumusețând palatul său domnesc, s'a îngrijit în acelaşi timp și de înfățișarea și de starea higienică a Capitalei. El a stăruit la întocmirea unui buget al orașului, în care, pe lângă fondurile necesare nevoilor administrative curente, trebuiau alocate din bugetul general al Statului sau din împrumuturi contractate, și sumele necesare celor mai urgente lucrări.

Lucrările astfel proiectate nu au fost — e drept — săvârșite toate de azi pe mâine, ca în basme sau ca în vremea din urmă; dar până a ajunge să fie împlinite, toată lumea vedea cum Bucureștii se făcea dela an la an tot mai chipeș și mai dichisit.

Boerimea și lumea mai înstărită și-au clădit gospodării mai arătoase, în curți mai restrânse, puse la linie cu ale vecinilor, cu porțiuni grădinărite în jurul locuinței lor, iar locul „dependințelor", rostit mai spre fundul curței, a fost împănat cu pomi roditori sau cu copaci umbritori și cu tufișuri sau brazde de flori. Prisosul locurilor acelor conace, pe care fusese cocioabele

robilor, cei mai mulţi din ei l'au vândut altor oameni înstăriţi care şi aceştia au clădit pe ele locuinţe mai bine construite.

Ţigănimea şi meşteşugarii desrobiţi ai curţilor boiereşti, o parte s'au aciuat prin curţile cu locuinţe sărace de prin mahalale, iar altă parte — cea mai numeroasă — cu banii ce agonisise în vechea lor stare, au luat, tot dela boieri, în Embatic [57]), bucăţi de pământ pentru casă, pe marginea moşiilor ce se învecinau cu oraşul şi, clădind pe ele căscioare pe măsura nevoilor lor, au determinat întinderea şi popularea periferiei de-atunci, care azi face parte din chiar trupul oraşului propriu-zis. Mahalale şi cartiere din zilele noastre, cum sunt: Tunarii, Dichiul, Precupeţii-Vechi, Făinarii, Pantelimonul, Giuleştii şi unele dinspre suburbanele din Dealul Belului sunt mai toate ieşite din construcţii făcute iniţial de acea populaţie pe locurile embaticare pe cari le-au împodobit cu construcţii orăşeneşti.

Astfel, de la un capăt la altul ,oraşul a început a se împlini. Uliţele, trase la început pe voia celora care construise, au început să se aleagă şi ele, au fost îndreptate şi aşternute cu caldarâm de piatră de pe Prahova (necioplită); s'a lăsat pe laturile lor cărări mai înalte pentru umbletul celor ce nu circulau în căruţe, iar la marginile acelor cărări au fost scobite jghiaburi pentru scurgerea apelor ploaei sau a celor pe care le vărsau gospodinele curţilor spre a le trimite în şanţurile oraşului [58]) care, înainte de începerea lucrărilor de canalizare ascunsă, le colectau şi le îndreptau spre Gârlă. Asemeni lucrări edilitare pentru asigurarea sănătăţii publice — sau salubrităţei, cum se zicea atunci — au fost însă greu înfăptuite din cauza puţinelor venituri ale bugetului comunal; ele au fost totuşi cu stăruinţă urmărite, odată cu sporirea acelor venituri.

---

57) Embaticul — Emphytheusa din dreptul Elin — era o închiriere de teren pe termen lung (99 de ani), pentru care se plătea o chirie minima (între 12 şi 80—90 lei pe an) dar admitea şi o plată globală pentru răscumpărerea pe veci, plată care varia şi ea între 3—400 lei. Deşi desfiinţat prin prevederile Codului Civil a mai fost câtăva vreme îngăduit prin ratificări ale Corpurilor Legiuitoare şi era numit în popor şi Besman.

58) Asemeni „şanţuri" fusese trase încă de pe vremea Regulamentului Organic (1830—32) şi anume: unul dela capătul Călei Mogoşoaiei (calea Victoriei de azi) prin grădina Vornicului Barbu Ştirbey şi prin Cişmegiu spre Gorgani şi deaci la podul Gârlei dela Mihai-Vodă; altul prin Sf-ţii Apostoli şi Antim la Podul Calicilor şi un al treilea dela Icoană prin Batişte, Scaune şi Bărăţie, la podul dela Şerban-Vodă

Intre cele dintâi măsuri cu acest scop a fost stăvilirea întinderei neregulată a oraşului înlăunrul şoselelor mărginaşe, astăzi şitute sub denumirile de Bonaparte, Ştefan-cel-mare, Mihai-Bravul, Vitanului, Piscului, Pandurilor, Belvedere şi Basarabilor; iar la capetele căilor ce ieşeau spre afară din oraş au fost puse străji de zi şi noapte pentru cercetarea carelor şi oamenilor ce intrau şi ieşeau. Posturilor acestea li se zicea „Bariere", iar străjerilor puşi acolo de administraţia orăşenească, „guarzi comunali" .Rostul acestor din urmă era acela de-a cerceta şi supunecele ce se duceau în oraş, la anumite taxe aczise din cari cea mai straşnică era aceia pusă asupra spirtului şi băuturilor spirtoase.

Inlăuntrul acelor şosele de încercuire şi a barierelor lor rămăsese totuşi întinse locuri ce nu erau clădite încă, dar erau locuite de oameni nevoiaşi, cu adăposturi primitive. Şi acelea însă au fost cu vremea împlinite cu case şi străzi bune.

In totul deci — măsurat în gând — cuprinsul Bucureştilor de-atunci să tot fi fost cât o treime din întinderea pe care o are Capitala astăzi, lăsând la o parte suburbanele de-acum.

Mahalalele pe care le-am pomenit nu arătau nici la început o înfăţişare preau urîtă întrucât toate curţile, mari sau mici, ca şi maidanele nelocuite, erau acoperite cu verdeaţa buruienilor şi a stufurilor de liliaci, bozii şi soc, sau a pomilor ce creşteau bogat din sucul pământului şi din seminţele purtate de vânt.

Aceste „mahalale" însă, deşi întinderea oraşului fusese atunci stăvilită, s'au înmulţit pe măsură ce locurile virane s'au populat şi în aceiaş măsură cu înstărirea localnicilor prin îndeletnicirea lor cu diverse meserii. Din această prefacere, vechile mahalale sau *„suburbii"* au început a se fărimiţa în altele mai puţin întinse, iar unele ca: Apostul, Fântâna Boului, Arhimandritul, Gorjanul ,Curtea Veche, Ceauş-David, Cişmeaua, Caimata, Hagiul, Livedea-Gospod, Podul de pământ, Pantelimonul, Staicu, Popa Cosma, Popa Ivaşcu şi Bărbătescu au trecut din mintea localnicilor, odată cu cei şi cu cele ale căror nume le purtau, ori au fost schimbate cu denumiri mai cunoscute timpurilor noi.

Denumirile cele noi au urmat cam aceleaşi norme, dar pe alocuri s'au mai născocit şi altele. Aşa au fost unele cu nume luate dela bisericile lor sau dela preoţii de seamă ce le-au slujit, cum au fost mahalalele *Antim*, înlocuind „Bărbătescul", *Sf-ţii*

Apostoli pe locurile „Arhimandritului" — *Dobroteasa* din Văcărești și *Troița* din Dudești — *Schitul Maicilor* de sub Arsenal — *Sf. Mina* între Negustori, Popa-Soare și Lucaci, *Icoanei* la biserica Icoanei „făcătoare de minuni" — *Mavrogheni* pe locurile numite la „Cișmea" — *Radu-Vodă* în spatele vechei mânăstiri și a bisericei lui Bucur Ciobanul — *Popa Chițu* între Silivestru și Armeneasca.

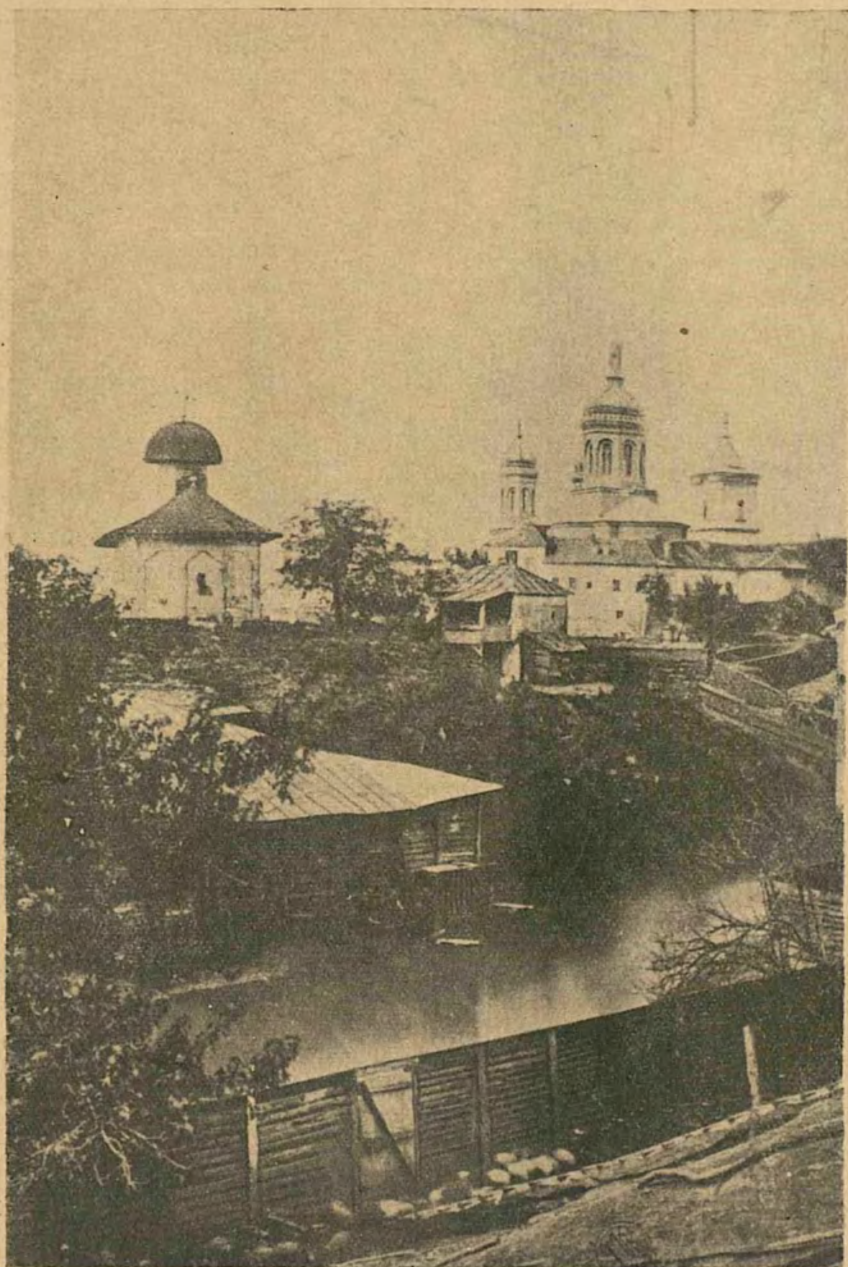
Altele au luat denumiri de pe meseriile localnicilor, precum erau mahalalele : *Abagiilor*[59]) de lângă Cavafii din Piața-Mare— *Blănarii* în „Sfinți" și în spatele bis. Sf. Gheorghe-nou—*Boiangii* și *Găitănari* sub Bărăție — *Birjarii* spre bariera Moșilor unde aveau grajdurile cărăușii ce țineau trăsuri de piață pentru oraș; — apoi a *Căldărarilor* ce'și aveau prăvăliile pe capătul dinspre Piață al călei Moșilor; a *Covacilor* sau a negustorilor de talpă și de toval, vecină cu aceia a *Gabrovenilor* negustori de aceiaș teapă, pripășiți din Gabrova bulgărească; — a *Șelarilor* și a *Șepcarilor;* a *Făinarilor* și a *Franzelarilor* din preajma morilor de la marginea Podului Târgului-de-afară și până spre Popa Rusu; — a *Făurarilor* din coasta bisericei Olteni; — a *Orzarilor* negustori de nutrețuri din bariera Vergului; — a *Potcovarilor* din spatele Colței, rămași acolo de pe vremea Hanurilor din alte vremi; — a *Tabacilor* sau *Tăbăcarilor* dinspre Abator și a *Zlătarilor*[60]) sau a argintarilor ce'și aveau prăvăliile în Hanul cu acelaș nume, de pe Podul Mogoșoaiei.

Dintre toate însă, cele mai nostime au fost (și ar fi trebuit mai cu osebire să rămână) acele denumiri de locuri cari au eșit din spiritul glumeț și din năzările mahalagiilor-înșiși. Numirile ca acestea se legau de anumite porecle a unor personagii de seama lor, de fapte petrecute cândva acolo, de diferite semne distinctive ale locului sau de anumite rămășițe de amintiri — toate demne de a fi fost păstrate, ca unele ce aveau să perpetueze rosturi din alte timpuri ale Bucureștilor noștri.

Așa a fost mahalaua lui *„Bate-pește"*, un cârciumar dela capătul de sus al călei Șerban-Vodă, în răspântia de sub cazanele Uzinei de Gaz, și căruia i-se dase porecla asta fiindcă, iarnăvară, la cârciuma și grădina lui se putea găsi pește viu pe care-l alegea și prindea el-însuși din hârdaie, pe pofta mușteriilor; —

59) Hăinari ce lucrau cu ștofe groase din lână mai netoarsă, bune pentru pantalonii-creți, dimii și mantale.

60) Cuvântul „zlătar" înseamnă în limba slavonă „argintar"

Mânăstirea lui Radu-Vodă și bisericuța lui Bucur Ciobanul, de pe malul Dâmboviței, înainte de adâncirea și canalizarea gârlei.

mahalaua lui *„Falcă-vrăjită“*, tot cârciumar şi el, având din naştere un obraz acoperit de o pată mare din felul celor mici zise aluniţe, şi care cârciumar îşi avea negoţul şi casa în *Oţetari*, mahala numită astfel nu pentrucă acolo se fabrica sau se vindea oţet, ci pentrucă în mai toate curţile şi maidanele ei se prăsise copacii aceia care adună muştele şi cărora poporul le zice şi azi „oţetari“ pentru mirosul acru ce răspândesc; — a lui *Stan Ţăranul*, alt cârciumar cu faimă de lângă răspântia călei Griviţei cu strada Buzeşti: a lui *Pitar-Moşu* şi a lui *Manea-Brutaru* cari erau ctitorii bisericilor locului; — a *Tirchileştilor* din „Dichiu” şi a *Jarcaleţilor* din „Spirea Veche”, şi unii şi alţii având faima de cei mai straşnici bătăuşi pentru vremea alegerilor de deputaţi sau de consilieri municipali, şi erau cei din urmă bucureşteni care se mai purtau „mitocăneşte“, şi pe ei şi cu lumea cu care avea de-aface ; — cea dela *Cişmeaua Roşie* din faţa bisericei Albe, la colţul străzei Fântânei; — cea dela *Salcia Trăznită* de lângă puţul cu cumpănă de pe locul din răspântia Buzeştilor; — a *Crucei de Piatră* din Dudeşti; — a *Puţului de Piatră* de lângă biserica Sf. Vasile; a *Puţului cu apă rece* de sub Dealul dela Izvor; — a *Sfinţilor*, dela podoaba zidurilor bisericei cu acelaş nume din calea Moşilor [61]); — a *Scaunelor* ce înlocuise pe ale măcelăriilor, şi pe cari picoteau de somn, până mai ieri, la cafeneaua tatălui lui Grigoraş Dinicu, cei mai meşteri lăutari ai Bucureştilor, în aşteptarea chefurilor la cari erau chemaţi să cânte; — şi însfârşit aceia zisă la *Zece-Mese*, nume rămas dela mesele înşirate pe vremuri în faţa Cafenelei Galbene depe Podul Târgului-de-afară (calea Moşilor) unde se aflau în oricare ceas al zilei negustori sau *mişiţi* [62]) pentru mărfurile Oborului.

In cuprinsul acelor mahalale a convieţuit orăşenimea de toată mâna ce alcătuia populaţia neaoşă bucureşteană, dela Vlădică [63]) până la opincă şi de atunci până la capătul povestirei acesteia.

---

61) Printre sfinţii zugrăviţi pe sub straşina acelei biserici erau însă câteva Sibile şi filosofi ai antichităţei pe cari învăţatul Mitropolit Daniil, ctitorul bisericei, îi făcea astfel cunoscuţi şi bucureştenilor. Intre chipurile ce se mai cunoşteau pela 1875 şi de pe inscripţiile fiecărora, Ion Ghica ne spune că erau: filosoful Thales, Hermes Trismegistul, Aristoteles, Platon, stoicul Zenon şi sibilele Cumea, Delphea şi Persica. Tot el bănueşte că ceilalţi erau: Socrate, Anaxagora, Empedocle şi Heraclit.

62) Samsari, intermediari la felurite vânzări

63) Cel mai înalt *obraz* bisericesc al locului — la noi-azi, Inalt Prea Sfântul Mitropolit.

Bucureştii se făcuse între timp un oraş în adevăratul înţeles al cuvântului; nu era însă un oraş în felul cum ar crede cineva gândind la cele de prin ţările străine, adică un oraş cu construcţiuni de artă veche şi cu viaţă de civilizare nouă.

O cărticică apărută în 1871 şi datorită maiorului D. Papazoglu pentru a servi de Ghid al Bucureştilor de-atunci [64]) ne spune că oraşul „era împărţit în cinci despărţiri numite *culori* şi anume: culoarea Galbenă unde locueşte mai toată nobilitatea oraşului; Verde, Neagră şi Albastră în cari locueşte populaţia claselor de mijloc; eară culoarea Roşie este centrul capitalei încărcat cu magazinele comercianţilor". Din aceiaşi lucrare, — care se mărgineşte doar la indicarea mijloacelor de comunicaţie în oraş, a hotelurilor, a ospătăriilor şi străzilor sau parcurilor cele mai de seamă — aflăm şi că la vremea aceia Bucureştii avea nouăzeci şi două de mahalale cuprinzând 658 de străzi.

Culoarea de Roşu era cuprinsă între străzile Vămei (azi Wilson), Colţei până în Batişte, Scaunelor (azi Nicolae Filipescu). Polonă (azi Gogu Cantacuzino), Teilor, Bolintineanu, Sfinţilor, calea Moşilor, Sf-ta Vineri, calea Văcăreştilor, str. Negru-Vodă (la Morgă), Bibescu-Vodă, Artei, Apolodor, cheiul Gârlei până la podul dela Mihai-Vodă, Domniţa Anastasia, Brezoianu, Renaşterei şi Ştirbey-Vodă până la Palatul Domnesc [65]).

Culoarea de Verde era cuprinsă înlăuntrul limitei celei de Roşu, a lungimei căilei Craiovei (Rahovei) deoparte ,a căilei Victoriei dealtă parte, iar înspre afară se mărginea cu străzile Se-

---

64) Vezi „Călăusa sau Conducătorul Bucureştiului". tipărită în 1871 la tipografia C. Petrescu şi I. G. Costescu din calea Mogoşoaiei nr. 7, de maiorul D. Papazoglu.

65) In culoarea aceasta erau deci cuprinse, afară de cele limitrofe, şi următoarele străzi: Sărindarului, Teatrului (Matei Millo), Zorilor, Sf. Ionică, Câmpineanu, Regală (Aristide Briand), Biserica Enei, strada Nouă (Edgard Quinet), Pensionatului (Vasile Boerescu), porţiunile „Elisabeta" şi „Academiei" ale unicului bulevard ce tăia în două această culoare, apoi strada Academiei (Raymond Poincaré), calea Victoriei, str. Belvedere, Doamnei, Vestei (Bursei), Smârdan, Sf. Niculae-Şelari, Lipscani, Basarabilor, Blănarilor, Băcanilor, Pătraşcu-Vodă, Sf. Gheorghe-nou, Mihai-Vodă, Râureanu, Ilfov, Carol I, Brâncoveanu, Sf. Dumitru, Şelarilor, Soarelui, Covacilor, Gabrovenilor, Şepcarilor, Pânzarilor, Bărăţiei, Decebal, Halelor, Patriei, Lazăr, Sf. Ion-nou, Sticlarilor, Mămularilor, Bazaca, Israelită, Spaniolă, Negru-Vodă şi Jigniţa.

bastian, Pandurilor, linia ferată şi Şoseaua Basarab până la Şoseaua Kisselef [66]).

Culoarea de Galben pornea din marginea celei de roşu, cuprinsă fiind între căile Victoriei şi Moşilor şi închisă în spre afară de linia şoselelor Bonaparte, şi Ştefan cel mare [67]).

---

66) Străzile cuprinse în aceste limite erau: a lui Ştirbey-Vodă, a Modei (Pictor Grigorescu), a Fântânei (General Berthelot), a Câmpineanului, a Renaşterei, Luterana, a Diaconeselor, a Puţului cu plopi, a Astronomului, Esculap, Neptun (Luiggi Cazavillan), Numa Pompiliu, a Soarelui (Theodor Aman), a Banului, a lui Manea Brutarul (general Constantin Budişteanu), a Sculpturei (zisă la început a Omului de piatră, iar azi general Anghelescu), a Căprioarei, a Chimistului (Julia Haşdeu), a Schitului Măgureanu, a lui Popa Tatu, a Buzeştilor (fraţii Preda şi Stroe, mari căpitani de oaste), calea Griviţei, strada Semicercului, Osiris, a Sfinţilor Voevozi, a Emigratului (azi Barbu Catargiu), strada Verde (azi general George Manu), Frumoasă, a Sevastopolului, a Occidentului (Basarabiei), a Berzei (Cobălcescu), a Păunilor, a Ciclopilor, a Progresului, a Sfântului Constantin, a Eroului, a Segmentului, a lui Belizarie, Valeriu, Virgiliu, a lui Antonică, a Ceairului, Alexandru cel bun, a Crepusculului, a Francmasonului, a Cameliei, a Atelierului, a lui Polizu, a Dreptului (Alexandru Cuza-Vodă), a Dulgherilor, a Turcului (Chişinău), a Spitalului (azi Dr. Felix), a lui Tudorache Mitu, Vespasian, a Despinei Doamna, Regulus, Eliseu, a Barierei, calea Plevnei, strada Sf. Elefterie, Rea-Silvia, a Lebedei; iar, peste Gârlă, străzile: Isvorului, Mihai-vodă, Sapienţei, Brutus, a Sfinţilor Apostoli, Orfeu, a Poliţiei, Iuliu Roşca, Apolodor, a Vânătorului, a Cazărmei, a lui Antim, a lui Lupea, a Justiţiei, a Schitului Maicilor, a Banului Mihalcea, Pallas, Morfeu (Gheorghe Panu), a Libertăţei, a Zebrului, a Militarilor, a Miracolelor, Seneca, Scevola, a lui Lăzureanu, a Minotarului, a Ecoului, a Meteorului, a Arionoaiei, a Salvatorului, a Sabinelor, a Acvilei, a Lanţului, a Sirenelor, Epicol, Coriolan şi şoseaua Doamnei.

67) Având în acel cuprins străzile: Scaunelor (Niculae Filipescu), Batişte, a Gloriei (Eugen Stătescu), Minervei (Vasile Conta), a Colţei, a Boteanului, a Clemenţei (C. A. Rosetti), a Şcoalei, a Crinului (general David Praporgescu), Franklin, Poştei Veche (Nicolae Golescu), a Episcopiei, a Corăbiei (George Clemenceau), a Pieţei Amza, a Primăverei, (Nicolae Bălcescu), a Cătunului (Athena), a Bisericei Amza, a lui Popa Cosma (Vittorio Emanuele III), Romană (Benitto Musslini) dela calea Victoriei până la calea Moşilor, a Brutarilor (general Badoglio), lui Visarion, a Viişoarei, a Pietăţei, a Povernei, a Clopotarilor-vechi în prelungirea străzei lui Popa Cosma până la Spitalul de copii, Verde (din Sf. Voevozi până 'n Bulevard, azi general George Manu), a Puţului de piatră (Orlando), a Clopotarilor-noui (Grigore Alexandrescu), a lui Vasile Alecsandri, a Nisiparilor (azi Dr. I. Slătineanu), a Crăciunului, calea Dorobanţilor (dela biserica Albă până în piaţa Lahovary, azi str. Alexandru Lahovary şi de acolo până în Şoseaua Bonaparte, (azi Bulevardul Regele Alexandru al Jugoslavilor), a lui Dionisie Lupu, a lui Pitar-Moşu şi strada Dreaptă (azi str.

Culoarea de Negru era cuprinsă, ca şi azi, între calea Moşilor şi calea Dudeşti; în jos spre centru până'n culoarea de Roşu; iar în spre afară era închisă de Şoseaua Mihai-Bravul [68].

Iar *Culoarea de Albastru* cuprindea restul oraşului, adică din calea Dudeştilor la calea Rahovei (fostă a Craiovei) şi dela marginea Culoarei de Roşu până la marginea din afară, trasă de linia făcută de Şoseaua Mihai-Bravul, de strada Laboratorului

---

Jules Michelet), a Memoriei pe lângă grădina Icoanei, a lui Columb (Niculae Xenopol), a Armaşului (general Eremia Grigorescu), a Precupeţilor-Noi, a Cortului, a Fetei (prof. Ion Bogdan), a lui Vodă-Caragea, Polonă şi până la grădina Icoanei, a Teilor (Vasile Lascăr), a Icoanei (Ioan Lahovary), a Ţăranilor (Aurel Vlaicu), a Dianei, Italiană, a Prudenţei, a Armoniei, a Oţetarilor, a Rotarilor (Ion L. Caragiale), a Ermitului, a Sălciilor (Masaryk), a Sf. Spiridon (Maria Rosetti), a Păcei, a lui Popa Chiţu, a Viitorului, a Surorilor (Robert de Flers), a Serei, a Lustrului (astăzi Ion Movilă), a Nordului, a Orientului, a lui Alecu Russo, a lui Despot-Vodă, a lui Ion Ursu, a lui Radu dela Afumaţi, a Vrăjitoarei, a Căruţaşilor, Leonida, Saul, Dichiului, a Mărgăritarelor, a Lacului, a Dogarilor, a Braţului, a Ghioceilor, a Răspântiilor, a Ferarilor, a Marginei, a Tunarilor, a Fecioarei, a Laptelui, a Telegrafului, a Caimatei, a Arcului, a Săgeţei, a Fortunei, a Speranţei, a lui Popa Russu, a Inocenţei, Termopyle, Licurg, Armenească, a Spătarului, a Modestiei (Latină), Aureliu, a Martirului, a Dorului, a Franzelarilor, a Cercului, a lui Popa Petre, Solon, a Lipcanului, Rudolf, a Salcâmilor, a Venerei, a Olarului, a Sf. Silivestru, a Zidarilor, a Profetului, a Verei, a Toamnei, a Sălcuţei, a Suvenirului, a Gemenilor, a Stindardului, a Ocolului, a Răsurilor, a Maidanului, a Coloniei, a Precupeţilor-vechi, a Birjarilor, a lui Dragoş-Vodă, a Lyrei, a Măcelarilor, a Făinarilor, a Câmpului, a Sf. Ioan din Moşi, a Vaporului, a lui Ghica-Vodă şi a Viesparilor, zisă mai înainte a Ulierilor (nume dat de popor celor ce fac crescătorie de albine şi erau culegători şi vânzători de miere).

68) Străzile din cuprinsul ei erau: calea Călăraşilor (Vergului), strada Stelei, a lui Radu Calomfirescu, a Domniţei (cu bulevardul de azi împreună), a lui Tudor Vladimirescu, a Sfântului Mina, a Culmei, a Sborului, a Mântulesei, a Negustorilor, a Cernicăi, a lui Paleologu, a lui Romulus, a lui Popa Soare, a Vântului, a Plantelor, a Dimineţei, a Furiilor (Ştefan Mihăileanu), a Sf. Ştefan, a Zefirului, a Linişte, a Stupinei, strada Graţioasă (?), a lui Traian, a Olarilor, a Cuviosului, Zece-Mese, a Iancului, Rumeoară (?), a bisericei Pantelimon, a Puţului, a Străbunilor, a Horei, a Lyrei, a Căluşeilor, Albişoară, a Vaselor, a Maşinei de pâine, a Aprodului Purice, a Fluerului, a Austrului, a Timpului, a Vişinilor, a lui Ţepeş-Vodă, a lui Popa Nan, a Mărcuţei, Rondă (Matei-Voevod), a Cireşului, Delea-Veche, a Hramului, a Gândacilor, a Duzilor, a Frunzei, a Gogoşilor a Mătăsarului, a Orzarilor, Herasca, a Sinagogei, a Corbului, Olteni, Labirint, a Udricanilor, a lui Mircea-Vodă, a Columbelor, a lui Anton Pan, a lui Lucaci, a lui Matei

până la Uzinele lui Lemître şi de Cheiul Gârlei, apoi prin strada Lânăriei, strada Cuza-Vodă, Şoseaua Filaret şi strada 11 Iunie [69]).

*

Intre străzile Capitalei astfel desenată şi ale cărei margini erau însemnate de linia circulară a şoselelor Bonaparte, Mihai-Bravul Ştefan cel mare, Vitanului, a Piscului, a Pandurilor şi a Basarabilor, — ca drumuri mai de seamă erau socotite cele şeapte căi, numite astfel pentrucă pornind din miezul oraşului îl străbăteau ca nişte raze şi, ieşind dincolo de marginile lui, se legau cu cele mai principale drumuri naţionale ale fostei Munteniii. Acele căi erau: Podul Mogoşoaiei ,Podul Târgului de-afară. Calea Dudeştilor, Calea Sârbilor [70]) (mai târziu Calea Văcăreştilor), Podul Beilîcului ,Podul Calicilor şi Podul de Pământ.

La capătul acestor căi au fost aşeazte cele dintâi „bariere" adică posturi de control şi de taxare pentru fondul comunal a tuturor mărfurilor şi produselor ce intrau pe-acolo — taxe cunoscute sub numele de „acsize". Ghidul maiorului Papazoglu ne

---

Basarab, strada Cotită, fundătura Făurarilor, a lui Ceauş Radu, a lui Remus, a Gândului, a Vulturilor, a Parfumului, a Fetiţelor, str. Gentilă (?), strada Scurtă, a Trifoiului, a Pescarilor, a Epurilor, a Filomelei, a Trinităţei de lângă bis. Troiţei şi fundătura Pipăilă, a Locotenentului, a Spoitorilor, calea Raionului, str. Gura Lupului, Turturelelor, a Găităanarilor şi Dela Nouă.

69) Iar cuprinsul ei închidea străzile: Bravilor, Rovine, a Sârbilor, a lui Radu-Vodă, a Oltenilor, a lui Cantemir, a Bradului, a Florilor, a Plugului. a Dobrotesei, a Răscrucilor, a Splaiului, a Aurorei, a Cerbului, a Babei-Dochia, strada Virgină (?), a Triumfului, a Crucei de piatră, a lui Nerva-Traian, a Campoducelui, a Goleştilor, a Simionocului, a Micşunelelor, a Smeuratului, strada Obădată (?), a Măcelarilor (celor din Abator, spre deosebire de cea din Negru care era a măcelarilor din Zalhanaua-Colentinei), a Foişorului, a lui Barbă rasă, a Simbolului, a Apelor Minerale, a lui Cuza-Vodă, a Păstorului, a Oiţelor, şi strada Bucur (câte trele în amintirea lui Bucur Ciobanul a cărui bisericuţă stă sub umbra mânăstirei lui Radu-Vodă), a Trofeelor, a lui Leon-Vodă, a Călăreţilor, a Bardului, a Domniţei Florica, a Irodiadei, a Discordiei, a Concordiei, a Cocoşilor, a Poetului (Enăchiţă Văcărescu), a Principatelor Unite, a Muzelor, a Sfintei Ecaterina, strada 11 Iunie, a Egalităţei, a Chindiei, str. Emancipată (?) şi strada Mitropolitului Nifon. Mai târziu parcelându-se şi mahalaua Broştenilor şi devenind cartierul Gramont, s'a tăiat şi Bulevardul Regina Maria cu străzile lui laterale (cam prin 1897-98).

70) Numită astfel fiindcă la capătul ei, afară din oraş, se desfăşurau grădinile de zarzavaturi ale cultivatorilor care atunci erau toţi de origină sârbi

spune că, în 1871, numărul posturilor de felul acesta se îndoise prin adăugarea altora intermediare şi că atunci barierile se găseau în următoarele puncte: la capătul Călei Mogoşoaiei (în Piaţa Victoriei de-acum), la Mandritu în capătul de sus al străzei Polonă, la „Roata Lumei" din capătul uliţei Herăstrăului numită mai târziu calea Dorobanţilor, la Obor, în capătul străzei Iancului (azi bulevardul Pache), la Vergu lângă biserica Popa-Nan, în Vitan la capătul călei Dudeşti, la Pisc-ul din mahalaua Foişorului (de sub dealul Văcăreştilor), la Şerban-Vodă lângă biserica Slobozia, la Mărgineanu în capătul de sus al călei Craiovei (azi calea Rahovei), la cârciuma lui Niţă Stere din dealul Spirei pe răspântia străzilor Uranus şi Cazărmei, la Cotroceni în dreptul podului Gârlei dela cazarma Malmaison, la Belvedere adică la fabrica de tutun din calea Plevnei şi la capătul podului Gărei dinspre uliţa Târgoviştei (mai târziu numită calea Griviţei).

Inlăuntrul acelor patrusprezece posturi de pază ale barierilor şi în cercul şoselelor prin care erau legate se desfăşura întreg cuprinsul Bucureştilor, pe o suprafaţă de ceva mai puţin de jumătate din aceia pe care o ocupă astăzi. Edilii de-atunci ai Capitalei au avut mult de luptat cu lipsa mijloacelor băneşti de care aveau nevoie pentru modernizarea ei. Din acea pricină oraşul nostru rămăsese cam mult în urma celor de prin ţările Apusului, cari mai aveau şi podoaba vechilor lor clădiri monumentale, în vreme ce ale noastre, oricât de modeste ar fi arătat, ne fusese distruse de cutremure şi de marile pârjoluri ce ne bântuise dela o vreme.

Frumuseţea Bucureştilor de-atunci sta deci mai mult în bogăţia vegetaţiei grădinilor nesfârşite cu cari era învăstmântat, iar farmecul lui atrăgător în voia-bună cu care cetătenii lui duceau o viaţă de tihnă şi de belşug.

Pieţe şi artere largi de comunicaţie avea prea puţine şi prea modest împodobite. Ele erau :

Aşa-zisul „Bulevard [71]" lung doar cât o bătaie de puşcă tot din acea vreme, şi cu puţin mai larg decât celelalte străzi, era

71) In limba franceză „Boulevard", dela expresiunea germană „Bohlwerck" ce înseamnă trecere aşternută cu bârne groase de lemn.

însă înpodobit cu vechia clădire a Universităţei, construită de pe planurile inginerului Alexandru Orăscu (fost apoi ministru), pe terenul dăruit de Grigore-Vodă Ghica pe la 1840, şi cu statuile: lui Mihai-Vodă Viteazul (inaugurată în ziua de 8 Noembrie 1878) şi ale celor doi întemeietori ai şcolilor româneşti: ardeleanul Gheorghe Lazăr şi târgovişteanul Ion Heliade Rădulescu acestea fiind aşezate mai târziu.

Calea Mogoşoaiei — numită după răsboiul independenţei Calea Victoriei — uliţă boierească de pe conacurile ce se înşirau pe amândouă părţile drumului, pe care îşi făcuse intrarea triumfală Oastea ce ne liberase de sub suveranitatea Turcilor. Până la vremea domniei lui Constantin-Vodă Brâncoveanu (1690) i-a fost zis Drumul Braşovului, fiindcă pe el coborau carele cu coviltir aducătoare de mărfuri braşovene şi de Lipsca spre Târgul-dinăuntru, de lângă Curtea Domnească cea veche. Voevodul cumpărând însă la acea vreme o moşie de lângă Bucureşti, zisă Mogoşoaia (pentrucă era a văduvei Vornicului Mogoş) a hotărât să-şi facă drum mai scurt întracolo şi a făcut să fie aşternut cu bârne spre a-'l feri de praf şi de noroiu — de unde apoi denumirea de Podul Mogoşoaiei. Fiind astfel cale domnească, ea fu curând străjuită pe ambele laturi de căminurile veliţilor boieri ai Scaunului şi ajunse uliţa cea mai de seamă a oraşului. Marginea, care până atunci fusese la Carvasaraua (Vămei) ce se găsea cam peste drum de Palatul Domnesc de mai apoi, fu împinsă până la capătul Şoselei rămasă tot a Braşovului de-acolo înainte. Starea ei de-atunci a rămas cam aceiaşi până mult târziu, prin vremea când Grigore-Vodă Ghica, gonit de pustiirile focului din Palatul mic de lângă biserica Stelea,îşi rosti reşedinţa în casele tatălui său Banul Dumitrache Ghica Bătrânul de pe calea Mogoşoaiei; iar urmaşul său la domnie (după ocupaţia rusească), Alexandru Ghica, statornici reşedinţa Domnitorilor în casele boierului Dinicu Golescu de pe fostele locuri ale boierilor Colfeşti, unde se află şi acum Palatul Regal. Cam de pe-atunci însă vlăstarele tinere ale familiilor boiereşti, sub îndemnul Ghiculeştilor începând a merge pela şcolile şi prin lumea Parisului, şi revenind în ţară cu alte apucături şi gusturi, puseră să li-se facă aşezări în felul celor de pe acolo. Fură astfel construite, an-de-an, mai cu osebire dela uliţa Târgoviştei spre Gârlă, numai case la drum şi cu două rânduri de încăperi, jos pentru prăvălii iar sus pentru

locuință, având gang [72]) spre curțile mari cu grădină și cu șoproane și grajduri pentru trăsurile lor luxoase [73]).

Povestea din trecut a „Bulevardului" este mult mai recentă. El a luat ființă odată cu clădirea palatului Universității pe toată porțiunea de loc dintre străzile Colței și Poloneză (azi str. Academiei [74]) și prin înădirea drumului din fața acestuia cu cel ce cobora peste calea Mogoșoaiei până la Cișmegiu. Când Domnitorul Carol I a pornit clădirea unui palat domnesc mai larg și mai fălos decât cel în care descinsese la suirea lui pe tronul țărei și când a luat reședință provizorie în chiliile monăstirei Cotroceni, Primăria orașului a dispus predungirea bulevardului până la podul Gârlei de lângă biserica Sfântului Elefterie pentruca, împreună cu malul de-acolo al Gârlei și cu șoseaua largă a Cotrocenilor, să rostească un drum mai deosebit înspre Palat.

Vechiul Bulevard și porțiunea călei Victoriei dintre el și grădina Episcopiei aveau trotuarele așternute cu lespezi de piatră albă, în vreme ce trotuarele părței celei nouă a bulevardului au fost cele dintâi așternute cu asfalt, în București. Drumul trăsurilor era pe ambele artere așternut cu piatră cubică de granit. După 1900, între Bulevard și Palatul Regal a fost o vreme când s'a făcut și încercare cu un pavagiu de lemn, dar acela a durat doar câțiva ani și a fost înlocuit tot cu asfalt.

Piețe — larg deschise pe răspântiile mai de-seamă, în felul celor ce fac podoabă și aierisesc marile îngrămădiri ale orașelor din străinătate, — Bucureștii nu avea atunci. Erau însă numite astfel două locuri de pe sus-descrisele artere principale: Piața lui Mihai-Viteazul și Piața Teatrului Național. Cea cunoscută de bucureșteni și azi cu numele de Piața-Mare, până la acoperirea Gârlei de-acolo, a fost totdeauna bâlciu; dar Piață, în înțelesul obișnuit azi al cuvântului, n'a fost niciodată.

Cea dintâi din cele două piețe, alcătuită doar din lățimea bulevardului din fața Universității și din scobitura scuarului din jurul statuilor, era locul obișnuit de adunare a manifestan-

72) Cuvânt german arătând un loc pe unde se merge sau o intrare.

73) Acest fel de trăsuri erau așa-numitele „Victoria" ale industriei vieneze și cari aveau de-asemeni mare căutare la Paris. La București trăsurile acestea au fost mai târziu adoptate și de faimoșii „muscali" cari au adoptat tot atât de grabnic și cauciucurile pe roți.

74) Numele acesta i-a fost dat după ce în Palatul Universității se mutase și Academia, pe lângă Senat și Muzeele ce acaparaseră acel local.

Vederea scuarului statuei lui Mihai-Viteazul, înainte de clădirea block-urilor de-acum.

ţilor ce plecau de pe la întrunirile publice cu caracter naţionalist-iredentist" iar uneori chiar dela cele cu caracter politic intern şi unde uneori, urcaţi pe soclul statuiei lui Mihai-Viteazul, rosteau discursurile lor înflăcărate. In ziua de 10 Mai a fiecărui an, tot pe piaţa aceia primea Regele Carol I defilarea trupelor militare, înconjurat de membrii Familiei regale, ai guvernului Ţărei şi ai corpului diplomaţilor acreditaţi în ţara noastră.

Pe cea de-a doua Piaţă, a Teatrului Naţional, frontul birjarilor muscali [75]) primea în fiecare zi defilarea bucureştenilor plimbăreţi care făceau zilnic „promenadă" între Capşa şi Palat. Aceasta a doua piaţă mai avea caracteristic şi faptul că, atunci când întrunirile publice erau mai înfierbântate şi căutau să meargă să manifesteze la Palat, erau oprite acolo de către cordoanele de jandarmi şi de poliţişti cu care cetăţenii obişnuiau să se înfrunte provocând înghesueli, scandaluri şi uneori încăierări cu urmări sângeroase.

Dar adevăratele podoabe ale Bucureştilor — pe lângă întinderea grădinilor particulare dintre pomii cărora scânteiau la răsăritul şi la apusul soarelui coperişurile turlelor şi clopotniţelor dela cele mai mult de o sută de biserici ale oraşului — erau cele câteva Parcuri sau grădini publice cu care Capitala noastră avea de ce se mândri.

Intre acestea cel care e şi acum fala noastră, — Cişmigiul.

Situat chiar din vremurile îndepărtate tocmai în mijlocul oraşului, Cişmegiul era totuşi la început doar o parte din păduricea care se întindea atunci, legată de Livedea Gospod-ului, până în malul Gârlei. Despărţită cândva prin tăierea Podului de pământ (calea Plevnei), partea dinspre Gârlă a rămas deosebită cu numele de Giafer, iar cea dinspre oraş cu numele *Cişmedji* — amândouă denumiri turceşti (în obiceiul vremei) cari pe româneşte se tălmăcesc :cea dintâi în înţelesul de dumbravă. iar cea dea doua „şipot de isvoare", denumire pe care Cişmegiul o legitima prin aceia că mijlocul lui era prins de o băltoacă formată din răsbirea a o mulţime de isvoare ţâşnite din vinele de apă subterană ce coborau pe sub dealurile Schitului Măgurean şi al Sărindarului. Preschimbarea acelei pădurici în parcul de azi a făcut-o Gheorghe Bibescu-Vodă care a ducând din Austria

---

75) Locul din faţa peronului dela Teatru ,era destinat ca staţiune permanentă şi exclusivă a acelor trăsuri, cu deosebire curate şi luxoase.

pe grădinarul Mayer pentru rostirea pajiştilor de pe laturile Şoselei Kisselel şi fiind mulţumit de lucrul lui, i-a dat în grijă şi înfrumuseţarea Cişmegiului, iar acela punând toată priceperea şi arta lui a făcut din dumbrava aceia mocirloasă [76]) o grădină din cele mai încântătoare. Opera lui s'a dovedit atât de reuşită încât însuşi eruditul nostru scriitor şi profesor, fost Bey al Samosului şi de mai mule ori ministru al Ţărei, om umblat prin toată străinătatea civilizată a vremei, a scris despre ea: nicăeri nu se poate vedea o grădină mai bine desenată... Grupe de arbori, peluse verzi, partere smăltate cu florile cele mai delicate şi mai rare aşezate în buchete armonioase... Ori încotro te întorci, poţi să admiri peisagiuri demne de penelul lui Claude Lorain şi al lui Poussin..." De-atunci Cişmegiul a fost mereu înfrumuseţat şi a rămas obişnuitul loc de recreare al multor bucureşteni şi obiect de sinceră admiraţiune al tuturor străinilor ce trec prin capitala noastră [77]).

Grădina Icoanei — sau micul parc de lângă biserica Icoanei făcătoare de minuni (de pe str. Ion Lahovari). Este de asemeni un crâmpeiu din o altă dumbravă ce se întindea pe vremuri pe acele locuri. Dumbrava aceia a fost şi ea despărţită prin tăierea străzei Polonă, iar partea de dincolo de acea stradă librarul Ioanid a cumpărat-o şi a răsădit-o cu pomi roditori, fiind cunoscută sub numele de Parcul Ioanid. Ca şi Cişmegiul, acea pădurice era în parte acoperită de un lac adunat din isvoare ce răsbătuseră acolo şi din care lac pornea pârâiaşul numit Bucureştioara. Unic afluent al Dâmboviţei, acesta se strecura pe lângă curtea Mitropolitului Dionisie Lupu, numită şi Batiştea de pe numele mahalalei de-acolo [78]), trecea apoi prin locurile mi-

76) Din scrisorile rămase maestrului sculptor Emil Becker dela o rudă a sa, artistul strungar Dietrich cunoscut şi sub numele de Sion Pieptănarul, aflăm că acesta ieşea adesea, în zorii zilei de Duminică, să vâneze raţe sălbatice prin stuful bălţei Cişmegiului şi că deseori a văzut acolo vânând şi pe Bibescu-Vodă.

77) Lucrările de horticultură făcute ulterior de către nu mai puţin merituosul Rebhuhn, ca şi cele de decor sugerate de către Regina Maria, nu au schimbat înfăţişarea deatunci a Parcului decât pe aleia principală, atunci dată circulaţiei celor ce se plimbau acolo. Treptele cascadei de piatră din fundul acelei aleie au fost construite cu prilejul organizărei Expoziţiei Cooperatorilor, în anul 1886.

78) Denumirea de Batişte a mahalalei şi a bisericei venea din aceia că pe locul de-acolo Bucureştioara începea a curge mai plinuţă şi pe malurile ei se adunau femeile din partea locului să-şi bată şi să înălbească valurile de pânză ţesută de ele la răsboiul casei fiecăreia.

Piața Teatrului Național. Pe colțul din stânga vechea casă Török, azi blocul „Adriatica".
Pe colțul din dreapta casa Vanicu, azi blocul Băncei Ilfov.

tohului monăstirei Cernica de lângă biserica cu Sfinți și se îndrepta spre Gârlă, în care se vârsa la locul zis „la Rotile“ [79]). După secarea lacului, peticele de pădure rămase pe margini au fost cumpărate: cel din sus de către Ioanid, și cel din jos de către Fortunatu [80]), iar cel din mijloc a rămas cu copacii lui și a fost preschimbat în acea grădină de răspântie pe care o avem și azi.

Grădina Cotrocenilor — zisă și grădina lui Davila — cuprindea marginea orașului din sus de mahalalele Isvorului și Sf. Elefterie, între Dealul Spirei și cel al Ierbăriei (Pirotehnia Armatei), oprindu-se în șoseaua Pandurilor [81]), laturile ei fiind strada Isvorului și șoseaua Cotrocenilor. Pe pajistea mijlocului acestui petec de pădure, în dreptul locului pe care mai târziu a fost clădit Azilul întemeiat de Elena, Doamna lui Cuza, la poalele dealului, se afla o frumoasă fântână de marmoră albă construită la dorința Doamnei Maria a lui Constantin-Vodă Brâncoveanu, iar în jurul acelei fântâni împodobită cu o icoană a Precistei, se ținea în fiecare an, de ziua Sf. Mării a mică (8 Septembrie), un bâlciu la care o săptămână întreagă venea lume de la mare depărtare dinprejur. Odată cu clădirea Azilului Domnitorul Cuza a dăruit, cu hrisov și pe vecie, partea dinspre Dealul Spirei celei dintâi asociații de tragere la țintă, întemeiată de boierul Dimitrie Racoviță în vremea aceia. După venirea pe tron a Domnitorului Carol, asociația aceia a luat o desvoltare frumoasă, numărul membrilor ei sporind prin înscrierea celor din colonia germană bucureșteană. Cu banii adunați din cotizarea lor și cu cei luați din chiria marginei dinspre miază-noapte a locului, pe care germanul Wastely sădise o mare florărie, asociația aceia, care a fost cea dintâi adunare sportivă românească, a rostit locul rămas într'un Poligon de tragere, cu standuri, cu ținte fixe și mișcătoare și cu toate cele necesare exercițiilor de

---

79) E vorba de roțile moarei ce se afla pe Gârlă cam în dreptul Morgei.

80) Locul acela al Fortunatului a fost de-asemeni preschimbat în livede cu pomi roditori. In 1860, partea dinspre grădina Icoanei a fost vândută belgianului Liebrecht, prieten intim al lui Cuza-Vodă care îl făcuse director al Poștelor. Acela și-a făcut pe fața dinspre strada Dionisie frumoasa casă ce, după abdicarea Domnitorului și plecarea proprietarului, a fost cumpărată de boierul Gheorghe Filipescu-Mareșalul care, de curând decedat, a făcut-o danie Eforiei spitalelor civile.

81) Numire dată la retragerea oștilor lui Tudor Vladimirescu de lângă monăstirea Cotrocenilor, în ale cărei chilii își luase reședință Domnul Tudor.

tragere. Cu prilejul acelor concursuri şi al aniversărei întemeierei, se organizau acolo serbări câmpeneşti în parte costumate şi care, de pe obiceiul nemţesc, luau caracterul tradiţionalelor reuniuni ale Freischütz-ilor din Germania şi Austria [82]).

Partea rămasă în jurul şi la poalele zidurilor mânăstirei Cotroceni a servit de parc al familiei Domnitorului Carol până la terminarea lucrărilor de reconstruire a palatului din oraş. In acelaş timp unica fiică a lor, Domniţa Marioara, sucombând din cauza unei molipsiri de scarlatină, a fost înmormântată în acel parc, în o capelă funerară ce se vede şi azi, iar grădina a fost deschisă celor ce veneau de-i împodobeau mormântul cu flori proaspete [83]). Cu refacerea chiliilor şi cu construirea noului palat ce a servit de reşedinţă Regelui Ferdinand I şi Reginei Maria, grădina Cotrocenilor a rămas doar ca parc al acelui palat.

Partea rămasă dincolo de şoseaua Cotrocenilor a fost apoi rostită ca Grădină Botanică a Universităţii bucureştene şi, după închiderea grădinei Palatului, a fost ea deschisă şi destinată preumblărei cetăţenilor şi vizitatorilor oraşului.

Grădina lui Filaret — cea de sub dealul cu acelaş nume — a fost din vremuri vechi un parc cetăţenesc. Incepând de la 1848, el a dobândit şi caracter istoric prin aceia că pe câmpia din marginea lui de sus, s'a adunat, la 11 Iunie a acelui an, poporul care a proclamat Revoluţia pentru obţinerea unei Constituţiuni egalitară — drept care locul a şi fost numit Câmpia Libertăţei. Inconjurată de podgorii şi împodobită cu pajişti bogate în iarbă şi cu bătrâni copaci umbritori, ea aduna pe bucureşteni şi familiile lor în zile nelucrătoare şi, în preajma fântânei de marmoră durată acolo de spătarul Mihai Cantacuzin, aflau prilej de petrecere şi de odihnă, la ospăţuri întinse pe iarba verde. In anul 1906, pentru rostirea în acel loc a Expoziţiunei generale a produselor Ţărei noastre, grădina aceia a fost preschimbată în Parcul minunat ce poartă de-atunci numele Regelui Carol I.

Iar fiindcă am prins a spune câte ceva despre acele parcuri, să amintim unele date şi asupra vechilor drumuri mari care

---

82) Germanii numind grădina „Schiesstadt", bucureştenii au ştiut-o şi ei multă vreme de „Siştad".

83) Acestui parc bucureştenii îi mai ziceau şi Grădina lui Davila de pe numele dat stradei de sub ea.

legau oraşul cu tot cuprinsul ţărei — aşa cum făcurăm mai sus cu Podul Mogoşoaiei.

Drumurile acestea erau:

Podul Târgului de-afară, cel ce ducea la Obor şi în şoseaua naţională spre Moldova. Odată cu oficializarea Târgului Moşilor, el a fost numit Calea Moşilor. Este cel mai vechiu drum al Bucureştilor întrucât pe el s'a făcut din cele mai vechi timpuri legătura cu răsăritul ţărei, cu porturile vechi ale Chiliei şi Brăilei şi cu Ţara Moldovei. Insemnătatea lui urbană s'a afirmat însă ca drum de legătură între Târgul-dinăuntru, de lângă vechia Curte Domnească, Târgul de mijloc sau Târgul Cucului din mahalaua Sfinţilor, atunci mahala de margine, şi Târgul de-afară.

Podul Beilâcului — al doilea ca vechime — nu era la început decât un drumeag care ducea spre porturile dunărene Rusciuc şi Silistra unde erau aşezate reşedinţele Paşilor şi Muhafizilor pe care Inalta Poartă otomană îi punea acolo cu oaste, gata de-a năvăli la orice semn de nesupunere al Domnitorilor noştri. Tot pe el plecau şi veneau atât alaiurile noilor Domni ce se duceau la Constantinopol să primească cuvenita învestitură şi veneau cu firmanul de înscăunare, cum şi cele ale marilor demnitari ai Sultanului, trimişi cu anumite rosturi la Bucureşti. Predecesorul lui Constantin-Vodă Brâncoveanu, Şerban-Vodă Cantacuzinul, având o moşie prin părţile acelea, a pus să îndrepte drumul şi să-l aştearnă cu grinzi de lemn ca să-i fie cale uşoară spre conacul vecin oraşului, iar poporul îi zise de-atunci Podul lui Şerban-Vodă. Un veac după aceia, Hospodarul fanariot Alexandru Ipsilante hotărî construirea la capătul dinspre Gârlă al acelui drum, a unui Han pentru găzduirea Bey-lor ce veneau pe la Curte şi a suitariilor lor, iar drumul îl numi Podul Beilâcului. Când însă, Hanul fu dărâmat iar Constantin-Vodă Hangherli inaugură intrarea noilor Domnitori pe Podul Mogoşoaiei drumul acela reluă numele de calea lui Şerban-Vodă, pe care îl păstrează şi azi.

Podul Calicilor — mai înainte Drumul Craiovei, iar în anii din urmă Calea Rahovei. Pe acelea se scurgea în zorii zilelor, către oraş, toată ţigănimea cerşetoare ce-şi avea sălaşurile în cuprinsul mlăştinos şi plin de broaşte din spatele bisericei Sf. Ni-

culae-Vlădica, cuprins cunoscut chiar cu numele de „Ţigănia" sau „Broscăria". Cum cerşetorilor li-se zicea atunci „calici" adică săraci, lumea bucureşteană a zis drumului acela Podul Calicilor. Povestea numelui vechiu al acestui drum mai are şi alte două versuri care au stârnit cândva polemici cu haz provocate de confundarea lor. Aşa bunăoară bucureştenii de pe tot locul care aveau în mare admiraţie biserica Domniţei Bălaşa, unde se făceau mai toate nunţile boiereşti cu arhierei şi cu corul ce cânta şi la Operă, aflând la podul Gârlei de-acolo o droaie de cerşetorime ce se înşiruia pentru pomana boierească, i-ar fi dat străzei porecla de „Podul Calicilor" ; pe de altă parte localnicii îi ziceau şi „Podul Caliţei" de pe numele cârciumăresei soţie a vestitului Cănuţă, podgorean cu vinuri bine şi curate pe care le serveau muşteriilor în nişte *cănuţe* sau ulcele de pământ smălţuit.

Liniile acestor patru drumuri se întretăiau tocmai la vechea Curtea Domnească (azi Piaţa Sf. Anton) unde şi atunci era centrul oraşului. Intre ele, şi între liniile celorlalte străzi mai lungi şi mai umblate, cum erau: Uliţa Târgovitşei (calea Griviţei), a Herăstrăului (calea Dorobanţilor), a Podului de pământ (calea Plevnei), a Vergului (calea Călăraşilor) [84]) şi a Vitanului (calea Dudeşti, adică spre satul Dudeştii-Cioplea) — se desfăşurau aşadar mahalalele oraşului.

---

84) Toate noile denumiri amintind nume ale locurilor unde Oştirea românească cucerise neatârnarea Ţărei, sau denumiri ale trupelor viteze cari smulsese oştilor încercate ale Turcilor izbânzile liberatoare.

Clădirile istorice
și de folos public.

EDIFICII cu o construcțiune monumentală și de o deosebită artă arhitectonică, Bucureștii nu a avut — drept vorbind — până la clădirea Atheneului Român, decât pe aceia a Teatrului Național.

A avut însă câteva clădiri cu caracter istoric, rămase ca prin minune din pustiirile cutremurilor și focurilor mari de care a fost bântuit în ultimele veacuri. Dintre acestea, la vremea urcărei în Scaunul Țărei a lui Carol I, mai dăinuiau :

Palatul Regal, — fost conac al boierilor Colfești și apoi casă a boierului Dinicu Golescu, cumpărată de Stat pe vremea domniei lui Alexandru Ghica-Vodă (1839) spre a servi de reședință domnească. La acele începuturi, ea nu era alcătuită decât din corpul de clădire ce a fost până în ultimii ani aripa dinspre biserica Crețuleștilor. O nepoată a acelui Domnitor, Alexandru Ghica, a lăsat niște „Amintiri" publicate mai târziu de Vasile Ion Ghica [85]) și din care, între alte multe informațiuni, aflăm și pe aceia că Palatul de-atunci era împodobit cu mobilier ce aparținea Domnitorului Ghica și care, la moartea lui, a fost împărțit între moștenitori. Tot ea ne spune că pereții erau acoperiți cu „gobelin"-uri ce înfățișau o vizită a unei ambasade Siameze la Versailles prin secolul al VII-lea și că acestea au fost apoi cumpărate de Regele Carol I și readuse în Palatul actual, unde se aflau încă în ultimul timp. Alexandru Ioan Cuza, primul Domn

---

85) Vezi lucrarea d-lui Constantin Gane — „Trecute vieți de Doamne și Domnițe", vol. III.

al Principatelor Române unite, a avut și el reședința în acel conac modest de pe vremuri. La suirea pe tron a lui Carol I-ul, acesta a dispus însă reclădirea și mărirea acelei aripe așa cum era la vremea povestirei noastre. Tot el a adăugat apoi vechei clădiri, mai întâi partea cea mare din mijloc în care erau Sala Tronului și Sălile festivităților, apoi aripa din dreapta, destinată corpului de gardă și care a fost construită pe locul casei Banului Constantin Cantacuzinul, fost și Caimacam al Munteniei, în 1848. An de an Regele Carol I a dobândit apoi pentru curtea și parcul palatului său și alte proprietăți ce-l înconjurau precum: cele ale baș-boerului Iordache Filipescu unde au fost și birourile administrației domneiilor Coroanei, cele din laturile bisericei Stejarului și toate cele din strada Câmpineanului, numită astfel pentrucă una din ele era proprietatea acelui boer.

Palatul lui Vodă-Șuțu — construit în timpul celei de-a doua domnie, în fața așezămintelor Cantacuzinești dela Colțea și a Turnului cu acelaș nume. Acest palat dăinuiește încă, ocupat fiind acum de birourile Băncei Crisoveloni. Pe vremea aceia el era locuit de urmașii fostului Domn fanariot, iar grădina și curtea lui se întindea pe tot locul din spatele statuilor până în ulița Poloneză, cunoscută apoi sub numele de strada Academiei. Chiar în spatele statuiei Voevodului Mihai-Viteazul se aflau atunci geamlâcurile de flori (Sera) ale grădinei palatului acesta, grădină ce era foarte bine îngrijită și populată cu păuni, fazani, pelicani, cocori, berze, cocostârci și alte păsări mari domestice, cari ciuguleau pe pajistile de iarbă în deplină libertate. Intre cele două porți ale grilajului de fier din fața palatului — porți împodobite cu câte un soare aurit și cari se văd și astăzi — era și un basin cu joc de apă în care sburdau lebede, lișițe și rațe sălbatice, în vreme ce ambele intrări erau străjuite, zi și noapte, de doi arnăuți. Aceștia purtau costumele lor pitorești: fustanele albe de pânză și mintene lucrate bogat în găetane de fir de aur curat, fesuri moi îndoite pe stânga și de vârful cărora atârna câte un ciucure mare de aur; erau încălțați cu cipici de piele roșie cu vârfurile lung arcuite în sus și împodobiți cu pămătufuri tot de fir de aur; iar în brâul de mătase roșie sau verde aveau înfipte câte un iatagan și un pistol încrucișați, amândouă armele având mânerele de abanos încrustat cu aur și argint și

Palatul Regal în anii când aripa corpului de gardă nu era clădită.

bătute cu ghiuluri colorate imitând pietre nestimate. Fastul acesta al curții lui Vodă-Șuțu stârnea curiozitatea și uimirea bucureștenilor și constituia un punct de atracție al orașului.

In josul călei Victoriei, la capătul ei dinspre Gârlă, pe locul unde au fost puse temeliile unei clădiri destinate adunărei Senatului, se afla atunci „Palatul cel mic" al Brâncoveanului. Curtea și grădina acestuia cuprindea tot locul dintre Cheiul Dâmboviței, calea Rahovei și străzile G. Danielopol, Apolodor și Sf-ții Apostoli, el fiind așezat cu fața spre bisericuța ce a fost restaurată acum. Fostă reședință vremelnică și a lui Constantin Brâncoveanu, după focul care distrusese Curtea lui cea mare din piața Bibescu-Vodă (azi Piața Națiunei), acest palat, rămas în avutul Marelui Ban Grigore Brâncoveanu, ultimul urmaș al Basarabilor Brâncoveni [86]), a fost trecut de acesta în zestrea fiicei sale adoptivă Joița (născută Mavrocordat), nepoată de soră a Saftei, soția Marelui Ban Grigore. La căsătoria Joiței cu Gheorghe Bibescu, „Palatul cel mic" a revenit acestuia și i-a servit ca reședință chiar după alegerea lui ca Domn al Munteniei. Bătrânii noștri își mai amintesc de acea nefericită Doamnă Joița a lui Vodă-Bibescu, înbolnăvită la câțiva ani după căsătoria sa și cu mințile rătăcite, care umbla ziua întreagă prin grădina palatului înveștmântată în alb și culegând flori din brazde sau din mâinile vreunor trecători ce își făceau înadins drum pe-acolo. Dela Domnitorul Bibescu, palatul acela a trecut apoi în stăpânirea lui Gheorghe Bibescu-fiul. Acesta era un foarte destoinic mânuitor de arme și a trăit mai mult în Franța. A luat parte, ca ofițer al Franței, la războaiele pentru liniștirea Algeriei de revoltele stârnite de viteazul emir arab Abd-el-Kader și a luptat cu multă bravură sub ordinele Ducelui d'Aumale. Insurat în Franța cu Valentina principesă de Caraman-Chimay, el a avut din această căstăorie pe George-Valentin Bibescu, mort de curând, căruia a rămas moștenire și „Palatul cel mic" al Brânco-

---

86) Sireaua familiei acestuia era următoarea: După măcelărirea, la Constantinopol, a urmașilor lui Constantin-Vodă Brâncoveanul, soarta a voit să rămână în viață doar copilașul fiului cel mai mare, pe nume tot Constantin, care s'a căsătorit apoi cu Maria Coslogeanu și a avut doi copii: pe Nicolae mort fără urmași și pe Manoil însurat cu Zoe Sturdza. Aceștia din urmă au fost părinții lui Grigore, devenit Mare-Ban și mort în 1832. (Vezi „Trecute vieți de Doamne și Domnițe", vol. III, de Constantin N. Gane).

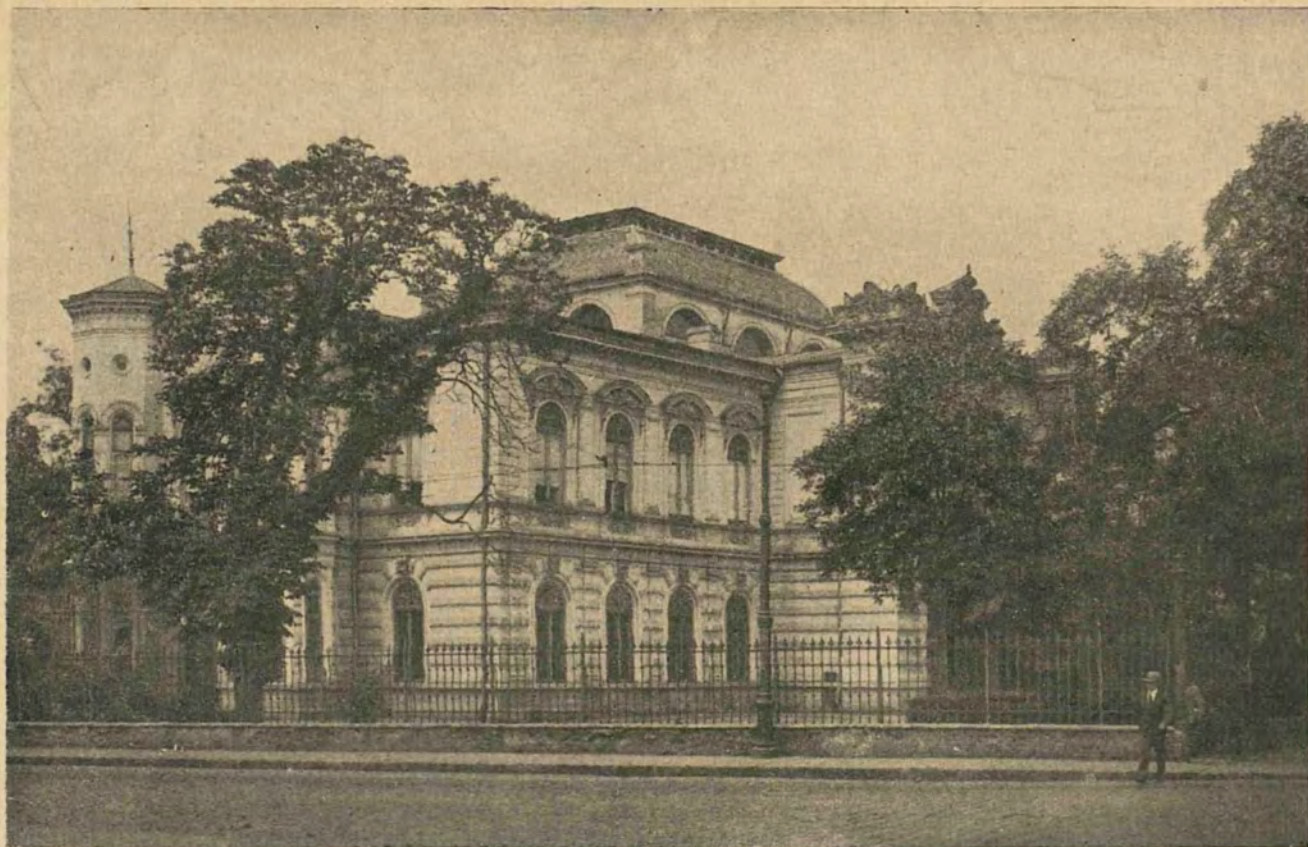
venilor.[87]). Vândut mai târziu Statului — terenul dinspre calea Rahovei a servit ridicărei pe el a Palatului Justiției de-acum, iar restul împreună cu vechea clădire a fost dat ca local Institutului antirabic, la întemeierea lui de către profesorul Victor Babeş; apoi a fost dărâmat pentru a ridica acolo un palat al Senatului, lăsat însă din temelii în părăsire, din cauza războiului cel mare din 1916. Acum pe locul şi pe temeliile acelea este construit, în mod provizoriu, un pavilion pentru expoziții.

Intre clădirile vechi ale oraşului se mai aflau la vremea povestirei noastre:

Vechiul palat al Banului Dumitrache Ghica, cunoscut sub numele de Banul Bătrânul şi care a fost una din crăcile principale ale arborelui genealogic al familiei Ghiculeştilor de mai apoi[88]). Palatul acesta, unul din cele mai vechi cuprinsuri de clădiri ale Bucureştilor, se întindea spre fund pe tot locul dintre Academia de Arhitectură şi Bulevard; iar cu fața dinspre Podul Mogoşoaiei dela casa Slătineanului (Capşa) până la pasagiul Victoria. Din tot palatul acela a rămas doar corpul principal în care se afla până mai deunăzi sediul Clubului Tinerimei, iar din acela s'a mai păstrat doar peronul dela intrare şi sala de jos aşa cum au fost, iar pe pereții scărei ce duce sus în saloanele

87) Boeria Bibeştilor se urcă spre sfârşitul veacului al XVII-lea când trăia în părțile Craiovei Căpitanul Mihai, dregător de hotare ce era fiul lui Tudor Bibescu iar acesta coborîtor din îndepărtatul străbun, moşneanul Bibu dela Gorj (v. N. Iorga: „Viața şi Domnia lui Barbu D. Ştirbey"). Fiul acelui Mihai Căpitanul, Dumitru Bibescu a fost Ban al Craiovei pe la 1804 şi a scăpat Craiova de pârjol şi de jafurile răsvrătitului Pazvantoglu, paşă al Vidinului, predându-se el şi ai lui ca ostateci acestuia şi jertfind întru aceasta avutul lui. In acea vreme de zălogire la Vidin el a avut pe cei doi fii ai lui: Gheorghe şi Barbu-Dumitru cari au domnit amândoi în Muntenia, cel din urmă sub numele de adopțiune al familiei Ştirbey. (v. C. Gane — op. cit. vol. III).

88) Marele Ban Dumitrache Ghica era fratele lui Grigore Alexandru Ghica fost Domn al Moldovei, decapitat de Turci în anul 1777 la Iaşi; iar amândoi aceştia erau feciori ai vestitului Ghica, Dragoman al Sublimei-Porți, decapitat şi el la Constantinopol, în 1751. Obârşia lor pornea dela Gheorghe Vodă Ghica, de origină albanez şi care, cel dintâi, a domnit în Muntenia dela Decembrie 1659 la Septembrie 1660. Fiul acestuia, Grigoraşcu Ghica, i-a urmat în domnie până la 1665, revenind apoi după Radu Leon şi Antonie Vodă din Popeşti, adică dela 1672 la 1674; iar un alt fiu al lui, Gheorghe II, a domnit în Moldova cam în acelaşi timp cu tatăl său. (Idem — ibidem).

Palatul lui Vodă-Şuţu de pe strada Colţei, azi bulevardul Brâncoveanului.

casei stau încă o seamă de decorațiuni murale ale pictorului italian Giacometti, făcute după restaurarea poruncită de Grigore-Vodă Ghica al IV-lea în 1822[89]) când el a luat acolo reședință. Inaintea lui, palatul acela mai fusese locuit de Ion-Vodă Caragea pela 1812 și de Alexandru-Vodă Șuțu până la moartea lui 1821[90]). Urmașii Ghiculeștilor au vândut apoi acel palat cu tot cuprinsul lui unuia pe nume Mircuș, care pe locul din partea stângă a construit Hanul preschimbat acum în Pasagiul Victoria, o altă clădire alăturată lui Grigore Eliad Carciumărescu, iar restul lui Emanoil Lahovary. Acesta a închiriat corpul principal Clubului Tinerimei, anexa lui din mijloc unei „pensiuni-garni" care mai apoi ajunsese cu totul altceva, și corpul cel mic dinspre str. Academiei, tipografiei lui Dor. P Cucu. Mai târziu acestea din urmă au fost dărâmate și în locul lor s'a ridicat Teatrul Comoedia de astăzi.

Tot pe calea Victoriei în sus, la colțul cu strada Banului[91]) era, ca și acum, Palatul lui Știrbey — casă frumoasă și impunătoare chiar pentru Bucureștii de azi. Această clădire ridicată pe vremi de neamul Știrbey-lor, a servit de reședință Marelui Logofăt Barbu, frate cu Gheorghe Bibescu-Vodă dar adoptat de Stirbey și care a fost Domn al Munteniei dela 1849 până la ocupațiunea rusească (1853) și, după retragerea acestei, până la 1856. In acest palat Bibescu-Vodă a dat un mare bal spre cinstirea Prințului Albert al Prusiei ,fratele regelui Friederich-Wilhelm, cu prilejul vizitei ce acesta a făcut în vara anului 1843 în țara noastră[92]).

Alături de acest palat, peste ulița Târgoviștei (azi calea Griviței), era și atunci clădirea ce a fost apoi ocupată de ministerul finanțelor. Amintirea ei aci își are rostul prin aceea că, construită fiind de bogatul boier Faca, tatăl lui Costake Faca, autorul piesei de

---

89) De fapt Grigore-Vodă acesta era al optulea din neamul Ghiculeștilor, care domnea în Țările Românești; căci această familie a dat în total unsprezece Domnitori în două sute de ani, ultimul fiind Alexandru, cel care a fost și Caimacam la 1856—1858.

90) Parada îngropăciunei acestuia o găsim minunat de precis descrisă într'o carte cu acest titlu, datorită d-lui George Florescu.

91) Nume dat în amintirea Banului Dumitrache Ghica ce avea și aci o casă în colțul cu str. general Budișteanu, și care, locuită fiind de un strănepot al lui, Alexandru Scarlat Ghica, a ars în timpul ocupației germane din 1916—1917.

92) Vezi: Constantin Gane, op. citat.

teatru „Franțuzitele”, și vândută de copiii lui unui grec cunoscut sub numele de Romanitos, — a fost folosită de Grigore-Vodă Ghica, în seara Anului-Nou 1827, pentru un Bal al Curței [93]).

„Palatul de agrement” al lui Nicolae-Vodă Mavrogheni, de lângă biserica Mavrogheni din șoseaua Kisselef, în care era instalată „Tarapanaua” (Monetăria Statului) și în locul căruia se ridică acum clădirea Muzeului Etnografic.

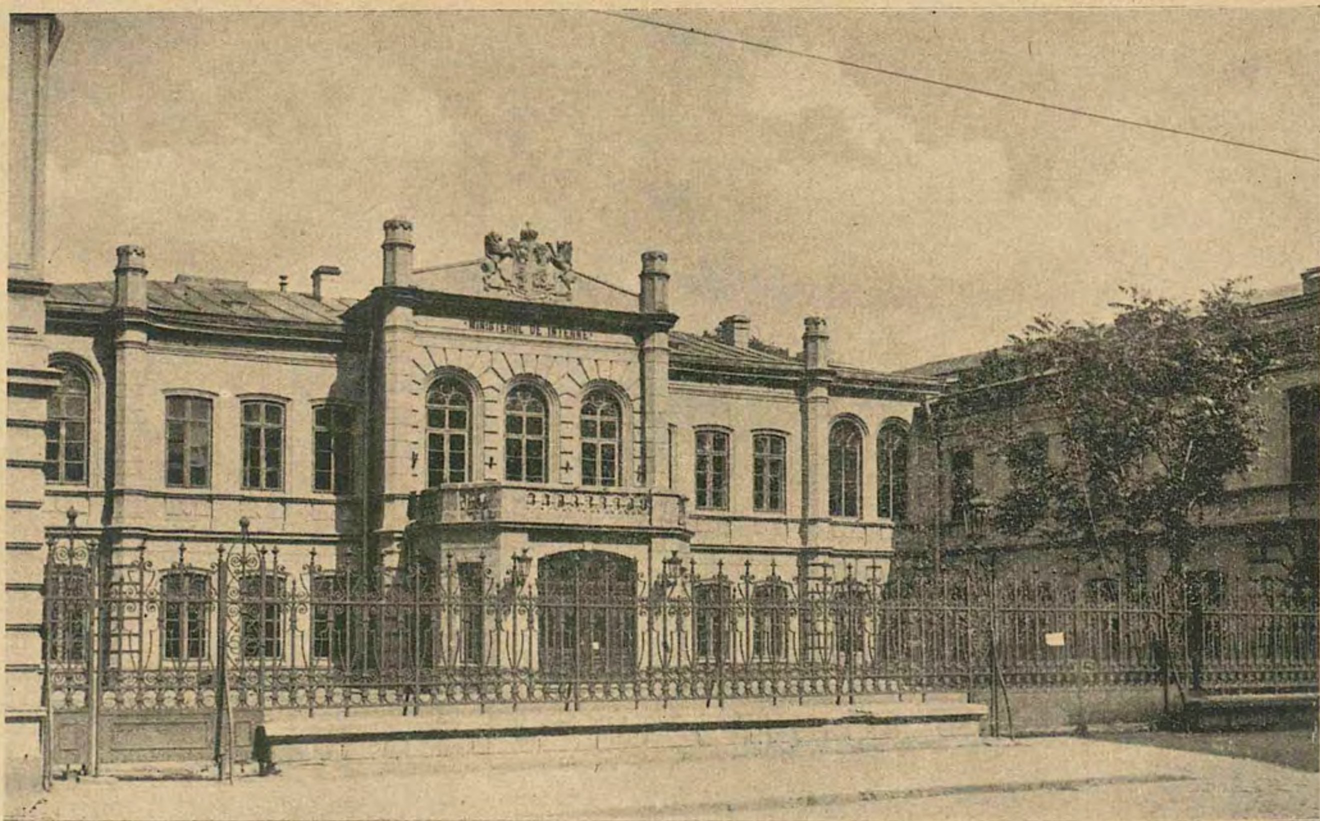
Palatul lui Grigore-Vodă Ghica, — din Teiul-Colentinei, construit pe acea moșie a lui, mărginașă Bucureștilor, și unde prima lui soție Maria, fiica lui Constantin Hangerli-Vodă, a locuit până în 1861 când avea vârsta de 92 de ani, îngropată fiind ca și soțul și copiii săi, lângă biserica de-acelo unde mormintele lor se văd și astăzi. Și acest palat, construit foarte frumos, a fost împodobit de Giacometti cu picturi. El a fost dat cândva pentru adăpostirea unui orfelinat combinat cu o școală de surdo-muți, de către urmașii epitropi ai diatei Domnitorului, iar acum în urmă este ocupat de o școală pentru orfane de război.

Palatul din chiliile mânăstirei Cotrocenilor, unde și-a avut Domnitorul Tudor Vladimirescu cartierul general, când a venit asupra Bucureștilor pentru a goni pe grecii ce împânase țara sub domnii fanarioți și sub răscoala „Eteriei” condusă de Alexandru Ipsilanti. Acolo au locuit o vreme și Vodă-Carol I cu Doamna Elisabeta, până la terminarea reconstruirei Palatului Regal din oraș. Vechile clădiri au fost preschimbate apoi de Regele Ferdinand I Intregitorul de Neam și de Regina Maria în reședința ce au păstrat pe tot timpul domniei lor.

In sfârșit, Vechiul palat al Adunărei Deputaților de pe Dealul Mitropoliei, azi reconstruit, și căruia poporul i-a dat denumirea *„Camera”*.

Mai erau apoi câteva clădiri folosite pentru sediul unora din autoritățile și instituțiunile oficiale ale Statului. Astfel erau, dintre ministere: acela al internelor care împreună cu președinția consiliului miniștrilor, se afla, în vechiul local din strada Academiei · dărâmat acum doi-trei ani și care se reclădește acum; al ministerului finanțelor despre care am vorbit mai înainte și al ministerului cultelor și instrucțiunei publice, în localul actual din strada Spiru-Haret. Celelalte patru ministere — căci atunci toate erau numai șeapte la număr — își

93) Vezi aceiași lucrare a lui C. Gane.

Vechiul palat al Consiliului miniștrilor de pe strada Academiei, unde era și ministerul afacerilor interne.

aveau sediurile prin case de-ale particularilor, şi anume: ministerul afacerilor străine în casa cu gang din strada Dionisie Lupu, unde se află azi un Cămin pentru studente înfiinţat de Clotilda general Al. Averescu; ministerul lucrărilor publice, în casa pe locul căreia soc. „Asigurarea Românească" a clădit blocul din faţa străzei Piaţa Amzei; ministerul justiţiei, tot pe calea Victoriei în casa joasă din faţa localului Bibliotecei Academiei Române; iar ministerul de războiu (căruia la începuturile organizărei oştirei noastre i-se dase ca local cel al „Colegiului Milităresc", fostă reşedinţă a generalului Kisselef la 1829, adică corpul central al fostei clădiri a Prefecturei Poliţiei Capitalei) a fost mutat, la moartea lui Gună Vernescu, în clădirea acestuia, care aparţine azi ministerului economiei naţionale, şi abia mai târziu în fostele case ale colonelului Maican, din piaţa Valter Mărăcineanu, unde se află şi acum, fiindu-i cumpărate de Stat ca local definitiv.

Primăria Oraşului — căreia i se mai zicea atunci şi „Ospelul Comunal" — avea vechiul ei local, bine aşezat, în casele ce erau pe terenul de lângă statuia lui Ion Brătianu — teren rezervat pentru reclădirea acolo a unui edificiu mai mare şi încăpător pentru toate serviciile acesteia. Aceste case, care au adăpostit Primăria Capitalei până prin 1912, erau proprietatea din bătrâni a familiei Hagi-Moscu [94]).

Prefectura Poliţiei Capitalei se afla tot unde se găseşte şi unde, sub prefectura Agăi Aleaxndru V. Beldiman (1864-65) ocupa doar aripa veche dinspre clădirea Socec, iar în 1866 la nirea Domnitorului Carol I i-a fost dată şi clădirea principală în care se găsea, cum am văzut, ministerul de războiu [95]). La 1890, fiind prefect al Capitalei colonelul Ioan Algiu, acesta obţinu fondurile necesare cu cari a reclădit corpul principal pentru Poliţie, cele vechi de pe latură rămânând cazărmi ale jandarmilor pedeştri şi pompierilor.

---

94) La începutul povestei noastre, Primăria îşi avea sediul în Piaţa-Mare, pe locul actualei Hale; iar clădirea aceasta din str. Colţei a fost dărâmată sub primarul Dumitru Dobrescu (Matache) în 1911.

95) Casele acelea aparţinuse pe la 1795 tot Paharnicului Ioan Hagi-Mosco, care le luase dela Vornicul Ioniţă Damari, iar pela 1800 le trecuse fostului Ban, colonelul Dimitrie Racoviţă, dela care le închiriase Domnia pentru Agie şi pentru Colegiul Milităresc, după cum am mai arătat. (Vezi „Istoricul reşedinţelor Prefecturei Capitalei" de V. Dasckievici). Agia (Poliţia) a mai fost înainte şi pe locul actual al Postului Central de pompieri.

Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni era tot unde este azi, dar în o clădire aşezată pe latura dinspre strada Marconi (care atunci nu exista), în vreme ce pe latura dinspre strada Mihai-Vodă se afla Curtea Juraţilor pentru procesele criminale, iar în mijlocul terenului un corp în care era prefectura de Ilfov. Noul palat al Casei de Depuneri a fost ridicat pe tot acel teren.

Dincolo de Vadul Sacagiilor era Palatul Administrativ.

Clădirea aceasta fusese conacul Marelui Ban Dumitrache Ghica-Bătrânul, despre ale cărui proprietăţi de-acolo Ion Ghica aminteşte în „Scrisorile sale, cum că „începeau din capătul dinspre apus de podul Gârlei (adică dela această clădire), mergeau în jos pe malul apei până în dreptul caselor Văcărescului (casa Prager, azi sediul Casei de Economii şi Cekuri); de-acolo duceau spre Sfinţii Apostoli până unde sunt băile Mitraşevski, apoi la dreapta pe uliţă înainte, tăiau de-acurmezişul strada Mihai-Vodă, treceau Gârla mergând la vale prin Gorgani, cuprinzând toată mahalaua Domniţa Nastasia şi încheiiau ocolul la podul Gârlei dela Zlătari".

Tribunalul-Vechiu—era atunci în piaţa Valter Mărăcineanu în aripa veche din dreapta a caselor lui Maican. In această aripă fusese instalate, pe lângă sălile Tribunalului şi Curţilor care ocupau partea din faţă ce acum este teren viran, Conservatorul de muzică şi Artă dramatică şi sediul Societăţii Atheneului Român cărora le-a luat locul clădirea Teatrului Lyric.

Banca Naţională a României din frumosul edificiu actual, construit în vreme ce birourile ei adăpostite erau în clădirea Hanului Ghermani (din spatele ei) acum de curând dărâmat şi el spre mărirea sediului Băncei.

Poşta şi Telegraful — fost mai întâi pe strada Nicolae Golescu de azi, căreia mai înainte i-se zicea strada Poşta-Veche, apoi în casele Bărcănescului de pe strada Doamnei, pe locul cărora a fost ridicat palatul Camerei de Comerţ şi Industrie.

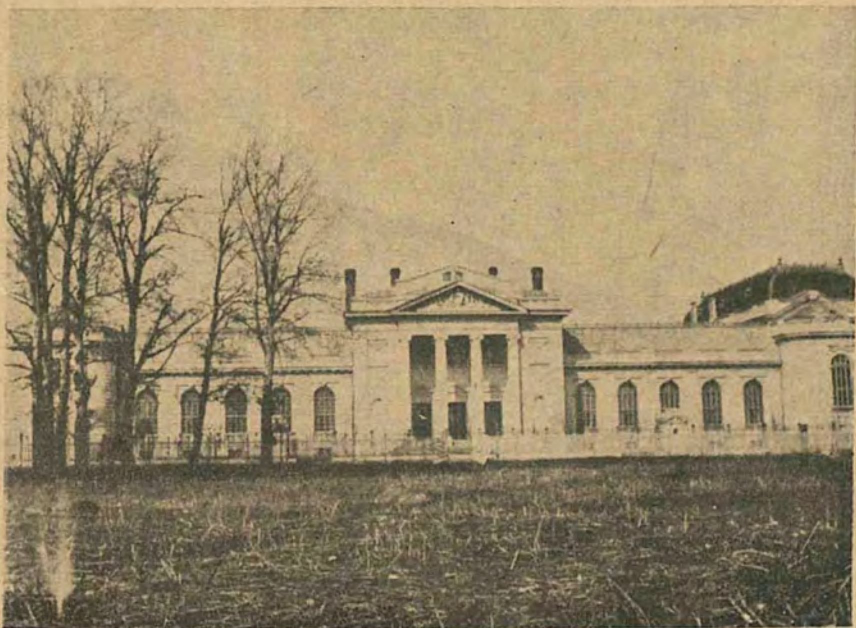
Biblioteca Naţională, — în nişte case ale Pensionatului [96]) Central de fete, ce se aflau pe locul aripei drepte a localului ministerului domeniilor şi agriculturei.

Palatul Universitar — în vechia lui clădire, din faţa Statuilor, construit pela 1840 pe locul dăruit de Grigore-Vodă Ghica şi

96) Dela acela se dase numele străzei: „Pensionatului", nume schimbat apoi în: „Vasile Boerescu", ale cărui case erau pe locul tăiat pentru Bulevard.

Vechiul Palat al Universităței, clădit de inginerul Al. Orăscu.

Clădirea cea veche a Facultății de medicină.

unde au fost apoi îngrămădite şi sediurile Senatului, Academiei Române şi al celor dintâi Muzeuri bucureştene (cel zoologic, cel de antichităţi şi cel geologic). Partea centrală a edificiului nou construit în locul aceluia, păstrează încă urme ale înfăţişărei vechei clădiri care, împreună cu aceia a Teatrului Naţional, au fost cele dintâi edificii fătoase ridicate în scop cultural, în Bucureşti.

Tot printre edificiile oraşului de-atunci se mai numărau şi clădirile Aşezămintelor Brâncoveneşti din Piaţa Bibescu-Vodă şi ale Eforiei Spitalelor Civile, de pe Bulevardul Elisabeta; acele ale Şcoalei superioară de medicină veterinară şi a Laboratorului de Chimie organică, de pe Cheiul Gârlei; cele ale Societăţilor de Credit funciar urban şi rural de pe strada Doamnei; cazărămile Malmaison din Calea Plevnei, Alexandria şi Cuza-Vodă de pe Calea 13 Septembrie şi următoarele spitale ale Bucureştilor de atunci: Spitalul Colţei, Spitalul Filantropiei clădit prin 1815, fără anexa celui al Maternităţei care se afla lângă biserica Radu Vodă; Spitalul Militar clădit de Alexandru Vodă-Ghica prin 1838-42 pe strada Ştirbey Vodă, până la anul 1885 când a căzut pradă focului şi a fost strămutat apoi pe strada Francmasonu-ului ; Spitalul Colentina, clădit în 1858 pe locul dăruit din moşia lui Grigore-Vodă Ghica şi dat folosinţei abia prin 1864; Spitalul pentru nebuni din chiliile mânăstirei Mărcuţa de lângă Pantelimon şi căruia bucureştenii îi ziceau „Balamucul"; iar după câtava vreme apoi, Spitalul de Copii din şoseaua Bonaparte.

Mai erau apoi cele două mari clădiri vechi: a Turnului Colţei şi a Hanului Zlătarilor, han rostit în fostele chilii ale bisericei cu acelaş nume, înconjurată atunci pe trei laturi: dinspre strada Lipscanilor, Calea Victoriei şi strada Stavropoleos.

Turnul Colţei era aşezat peste drum de palatul lui Vodă-Şuţu, în faţa bisericei cu acelaş nume. In spatele amândoura au fost clădite, de către meşterul Dobre, (asupra căruia ne vom opri mai mult în alt capitol) aşezămintele spitaliceşti pe cari le vedem şi azi. Despre acel turn se spunea că fusese înălţat acolo de câtiva ostaşi ai regelui suedezilor Carol XII, rǎsleţiţi depe urma înfrângerii ce oastea aceluia îndurase dela aceia a Ţarului rus Petru cel Mare, la Pultava, după anul 1709. Adevărul ni-l'a arătat o inscripţie pe piatră, aflată la dărâmarea turnului şi dată în păstrarea Muzeului de antichităţi. Din inscripţia aceia

rezultă că Turnul a fost ridicat acolo din porunca Spătarului Mihail Cantacuzinul, ctitorul tuturor acelor așezăminte, și că denumirea „Colțea“ este dată din hotărîrea aceluiaș, dela numele lui Colțea Doicescu, fostul proprietar de teren pe care au fost ridicate acele așezăminte [96] bis).

In sfârșit, între cele peste o sută de biserici ale orașului din alte vremi, notăm pe cele câteva care prin construcția sau vechimea lor aveau o mai deosebită însemnătate.

Astfel, erau :

Mitropolia, construită la 1654 de către Constantin-Vodă Șerban, reclădită în urma cutremurului cel mare din 1838 de către Safta, soția Banului Grigore Brâncoveanu, și reînnoită sub domnia Regelui Carol I, așa cum se vede astăzi.

Biserica Mihai-Vodă, fostă la început o bisericuță cu hramul Sf. Nicolae și clădită cam prin vremea Voevodului Matei Basarab, dacă nu chiar mai înainte. După isbăvirea lui din primejdia de moarte în care îl aruncase Alexandru Vodă cel rău, bănuind că, de vreme ce se da drept fiu al lui Pătrașcu cel bun, năzuia domnia Țărei Românești, — Mihai-Vodă Viteazul ajungând în adevăr Domn; ridică biserica de azi în locul celeilalte, (1594) o înconjoară cu clădiri puternice ca pe o cetate, își așează acolo toată Curtea și dărui bisericei moșii și odoare de preț, punând-o sub hramul Archanghelilor ocrotitori Mihail și Gavrilă. Căzută și ea pradă unui din focurile cele mari, a fost reparată și redată slujbei lui Dumnezeu, iar apoi refăcută împreună cu clădirea înconjurătoare spre a fi destinată toată Arhivelor Statului, cum e și azi.

Biserica Domniței Bălașa (Brâncoveanu). Despre aceasta hrisoavele spun că ar fi fost clădită mai întâi din lemn de către Vlad-Vodă Călugărul [97]) către anul 1492 și apoi zidită în 1662 de către Vornicul Nedelcu din neamul Bălăcenilor. Ea a fost apoi

---

96 bis) Pe locurile acestea Colțea Dicescu ctitorise pela 1667 o bisericuță de lemn (pe locul celei de azi a Colței), pentru ușurarea sufletului lui de apăsarea că, patruzeci de ani mai înainte, împlinise cu silă porunca lui Mihnea-Vodă cel rău de-a merge la Constantinopol să îndemne pe marele Vizir să ucidă pe Cantacuzino postelnicul, tatăl spătarului Mihail. La moartea lui, Dicescu a lăsat acele locuri Sfintei Mitropolii. Dela aceasta le-a cumpărat apoi spătarul, pe 800 de taleri, și a ridicat acele așezăminte pentru sufletul tatălui său, rânduind să poarte numele lui Colțea, și pentru izbăvirea aceluia.

97) Vezi „Istoria Bucureștilor” de Ionescu-Gion.

Turnul Colței în anul premergător dărâmărei lui.

Infățișarea bisericei Sf. Spiridon din calea Șerban-Vodă, cu stilul gotic în care fusese clădită de Ghiculești.

reclădită la 1831 de Banul Grigore Brâncoveanu şi dăruită cu Azilul alăturat ce purta ctitoria Domniţei Bălaşa. Arsă de focul cel mare din 1847 a fost refăcută doi ani după aceia, iar în 1884 renovată de Aşezămintele Brâncoveneşti aşa cum se vede acum.

Biserica Antim, din mahalaua zisă atunci a lui Popa Ivaşcu, fusese clădită de prea învăţatul arhimandrit Antim Ivireanul şi pusă sub hramul tuturor sfinţilor. Despre acest prelat răspândindu-se vorba că era foarte bogat dar tăgăduia averea lui, a fost gonit din ţară de unul din Mavrocordaţii ce au avut Domnia Munteniei şi, ajuns la Dunăre, a fost ucis şi aruncat în apă. Sub urgia care-l pândea, închizându-se în locaşul bisericei, el a scris săpate în piatra coloanelor stihuri frumoase asupra deşertăciunilor celor lacomi de putere şi de asuprire, şi asupra întâmplărilor ce în curând aveau să-l răpună.

Biserica Sfântului Spiridon, de pe Calea Şerban-Vodă, ridicată la început în stilul gotic de către Domnitorii Ghiculeşti.

Biserica Stavropoleos, capelă bizantină a Hanului Grecilor ce fusese alături de cel al lui Constantin-Vodă, pe locurile Bălăcenilor din spatele Palatului de azi al Poştei şi Telegrafului, şi care ţine hramul Sfântului Haralambie. Această bisericuţă, ajunsă o ruină, a fost restaurată de Comisiunea Monumentelor Istorice sub stăruinţa Profesorului Nicolae Iorga şi cu destoinicia arhitectului Ioan Mincu.

Biserica Sărindari sau a Pomenirei, ridicată de către Matei Basarab Voevod pe la 1640 şi la a cărei târnosire cucernicul Voevod a adus pe slăvitul Macarie al Ierusalimului. Această biserică a fost multă vreme lăsată în părăsire, nu ştim din ce pricină. Refăcută în toată impunătoarea ei mărime de către Domnii din neamul Ghikuleştilor, ea a fost redată credincioşilor, între care a fost văzut ani de-arândul şi Domnitorul Carol I, la slujbele cele mari ale hramului. Lăsată iar să se părăginească, a fost dărâmată în 1893, fără ca măcar să i-se fi însemnat locul altarului, aşa cum cer Canoanele eclesiastice.

Mitohul Episcopiei Râmnicului din grădina ce era în faţa Atheneului şi al cărui loc de altar era atunci însemnat cu o coloană de marmoră albă [98]), iar acum cu un bloc de piatră sculptată.

---

98) Coloana aceia a fost mutată mai întâi pe bulevardul Carol I, unde a fost aşezată statuia lui C. A Rosetti, iar după aceia pe bulevardul Reginei Maria, pe rondul Pieţei de legume numită de bucureşteni „Adis-Abeba" (?)

In amintirea acestei vechi ctitorii a Văcăreştilor ne rămăsese Grădina Episcopiei, mult căutată de bucureşteni, dar care totuşi s'a găsit bine să fie desfiinţată, — şi în sfârşit Bisericuţa lui Bucur, de lângă mânăstirea lui Radu-Vodă, — fost schit de călugări (cu hramul Sft. Athanasie) aşezat din vremea îndepărtată când pe acolo îşi avea stâna ciobanul Bucur care a trecut pentru multă vreme drept întemeietorul oraşului Bucureşti.

Din cele arătate se poate desluşi că, afară de puţine excepţiuni, mai toate clădirile de seamă ale Bucureştilor de atunci, şi în tot cazul acelea care adăposteau autorităţile sau instituţiunile oraşului, erau adunate către centrul lui.

Tot în acel miez de oraş roiau : mişcarea negustorească, precum şi aceia a populaţiei străină venită pentru treburi şi pentru distracţii.

Aceasta pare să fi fost şi cauza ce determinase municipalitatea să vadă necesitatea despărţirei centrale a culoarei de roşu, care astăzi nu mai dăinueşte.

O dovadă în această privinţă ar putea fi şi faptul că, spre deosebire chiar de starea de lucruri anterioară, în acest ocol central se aflau atunci şi toate hotelurile construite în decursul acestei epoci pentru găzduirea vremelnică, atât a străinilor ce veneau să ne viziteze ţara, cât şi a conaţionalilor provinciali pe care demnităţile la care erau chemaţi, sau treburi personale, îi aduceau pentru un timp oarecare în capitală. Numărul mare al acelor hoteluri, chiar la începutul perioadei de timp de care ne ocupăm aci, arată cât de vie şi de bogată era viaţa Bucureştilor încă de pe atunci.

In adevăr, în locul Hanurilor dealtădată, [99]) „Ghidul"- maio-

---

99) Hanul Golescului de lângă biserica Sfântului Ilie, de alături de Domniţa Bălaşa (azi clădirile fostului Pasaj Nierescher) — Hanul Manuk azi Hotel Dacia din Piaţă — Hanul Colţei depe locurile spitalului — Hanul Dracului din dosul bisericei Sf. Gheorghe-nou — Hanul lui Zamfir din rând cu Colţea, spre Sf. Gheorghe — Hanul Roşu din Căldărari — Hanul Şerban-Vodă de pe locul Palatului Poştelor — Hanul Grecilor din spatele mânăstirei Stavropoleos — Hanul Zlătarilor ce a fost în jurul bisericei azi reclădită de lângă Poştă — Hanul Frânţeascăi pe locurile Palatului lui Sturza, azi ocupat de ministerul afacerilor străine — Hanul Pitişteanului sub care se afla Cafeneaua „Zece mese" — Hanul Căpitanului Niculcea, cel dela Cişmeaua Mavrogheni, dinspre spitalul Filantropiei de unde plecau „olacurile" (diligenţe) spre Ploeşti; (cele dinspre Olteniţa dela Herasca-Sf.

Infățișarea bisericei Sărindarului pe locul căreia se află acum Cercul Militar.

rului Papazoglu ne spune că chiar în Bucureştii de la 1871 se găseau nici mai mult nici mai puţin decât 28 de Hoteluri din cari numai două în afară de această despărţire. Numele şi locurile lor erau : Hotelul lui Hugues, [100]) cu vestitul lui restaurant *franţuzesc* pe calea Mogoşoaiei cam unde este azi Hotelul Continental ; — Hotelul Oteteleşeanu cunoscut apoi sub numele directorului său italian Frascatti în casa de lângă palatul de-acum al Telefoanelor ; — Hotel de France (Lafayette) dela Zlătari ; — Hotelul Pitişteanului sau „Orient" de pe locul de azi al Hotelului Splendid ; — Hotel Concordia din str. Academiei ; — Hotelul lui Fieschi din Şelari ; — Hotelurile Caracaş şi Patria din Piaţa Mare ; Hotel Budişteanu pe str. Carol ; — Hotelul Dacia, fostul Han al lui Manuk din Piaţa Sfântului Anton ; — Hotelul lui Avram din Bibescu Vodă ; — Hotel de Rusia în mahalaua Gorganilor ; — Hotelul „Bien-garni" de lângă bis. Domniţei Bălaşa ; — Hotelul lui Simion din spatele bisericei Sf. Nicolae din Şelari ; — Hotel Cernica, zis şi hotelul lui Cioacă, de pe calea Moşilor şi str. Radu Calomfirescu, ce a fost numit apoi Hotel Athena şi azi Hotel Londra ; — Hotelurile Transylvania, Bulgaria şi Gabroveni de pe strada cu numele celui din urmă;— Hotelul Pescarului din mahalaua Herasca (lângă Sf-ta Vineri din Lucaci) ; — Hotelul Vasilache din mahalaua Olteni ; — Hotelul Lazăr sau „de Nord" din faţa ministerului finanţelor ; — Hotelul Stadt-Pesth ; — Hotel Europa din str. Stavropoleos, ce avea sub el vechiul local al Berăriei „La Carul cu bere" şi Hotelurile Neubauer din str. Râureanu, „Moldo-Român" din Sfiinţi şi „Uber Land und Meer" din strada Poliţiei, lângă „Salvare".

O parte din aceste hoteluri au dispărut însă cu încetul fiind

---

Vineri, iar cele spre Giurgiu dela Hanul lui Manuc) — Hanul Suditului dela bariera Madritului, către spitalul de azi al Colentinei — Hanul Caraghiozoaiei din gropile Neptun ce au fost pe locurile Şcoalei Italiene şi a Scuarului de acolo din Popa-Tatu — Hanul lui Burnaz din Spirea-veche, acolo unde azi se vede clădirea şcoalei primare „Ion Creangă" — Hanul Filaret pe locul din calea Victoriei pe care a fost clădit Teatrul Naţional — Hanul lui Simion Armeanul şi Hanul cu Tei din spatele bisericei Sf. Nicole-Şelari.

100) Cel dintâi hotel bucureştean încă de sub domnia lui Cuza şi în care a fost găzduit prinţul Plonplon (Napoleon, vărul Impăratului Napoleon III) venit în misiune pe lângă Domnitorul Carol (1868). Era cel mai bun restaurant. Abonamentul p. masă era de 10 galbeni (120 lei) pe lună. Faima i-a pierit mai ales în urma unui scandal între ministrul justiţiei Voinov şi magistratul Edgard Mavrocordat. (1884).

înlocuite de altele mai bine înzestrate și așezate la loc mai bun. Astfel au fost apoi : Marele Hotel Bulevard, cel dintâi care a fost clădit și întocmit de givaergiul Herdan în felul celor din străinătate, Hotelul Continental, Hotelul Capșa, Hotelul Metropol (din fața aripei drepte a Palatului Regal și care a fost dărâmat cu prilejul lărgirei pieței acestuia), Hotelul Imperial dărâmat pentru mărirea Palatului Regal, ca și Hotelul Manu dela fostul colț al străzei Știrbei-Vodă, Hotel Splendid clădit pe locul fostului Hotel Orient, Hotelul Union și Hotelul Regal (azi Stănescu), Hotelul Bristol transformat ulterior în Hotelul Esplanade de acum, și Hotelul Colaro de pe strada Smârdan, ce răspundea în ulicioara Sft Nicolae-Șelari și în a cărui clădire se află azi sediul Băncei Comerciale Române.

Pentru lumea de pe la țară — ce venea la București după cumpărături sau cu niscaiva procese, treburi pela autorități sau de negustorie — locul hanurilor îl luase, odată cu începerea traficului pe căile ferate, niște adăposturi ce închiriau camere cu ziua sau paturi pentru noapte. Ca acestea erau — în afară de cele ce se înșirau pe Calea Griviței, dela Gara de Nord până la Piața Stan Țăranu (azi Piața Matache Măcelaru sau Dr. Botescu) — și o seamă de altele ca : Hotelul lui Avram căruia atunci bucureștenii îi ziceau și „Hotel Rogojină", ocupat mai ales de misiți și samsari ai mărfurilor Pieței ; și, pe partea opusă Aleiei se suia spre Mitropolie, la colțul cu strada Poetului (azi str. Enăchiță Văcărescu), „Hotel Nemțoaica", numit așa din cauza naționalității patroanei și a femeilor de serviciu cărora li-se zicea „madame".

Hotelul lui Hugues din Piața Teatrului Național — casă înlocuită cu actualul Hotel Continental

Casa dăruită de fostul pandur Roșca, ce servea de hotel al precupeților zarzavagii.

Căminurile cetățenilor.

CĂTRE sfârşitul veacului al XVIII-lea, pe ulița cea mare a Podului Mogoşoaei, se rânduiseră — cum am spus — o seamă de noi case boiereşti de-alungul ambelor ei laturi. Incepând dela Gârlă din dreptul Palatului cel mic al Brâncoveanului, pe partea stângă a drumului, erau: casa lui Enăchiță Văcărescu-Poetul, casele lui Meitani, pe locul cărora s'a ridicat apoi clădirea marelui Hotel de France (azi Lafayette) şi casa lui Dim. Racoviță, în care a locuit generalul conte Kisselef pe vremea celei din urmă ocupațiuni ruseşti (1829), şi unde în 1843 Bibescu-Vodă a adus Şcoala Cadeților pentru încadrarea cu ofițeri români a oştirei reorganizată de el.

Urmau, alăturate, casele lui Pană Filipescu-Drăjneanul, dărâmate pela 1907 şi pe locul cărora a fost până deunăzi, grădina teatrului „Colos"; ale Cantacuzinilor, vândute lui Milan Obrenovici, fostul Țar al Sârbilor, care dăruindu-le împărăției moscovite aceasta le-a destinat ca reşedință consulilor ei din Bucureşti, şi vechea casă a Corbenilor, trecută Băleanului, doamnei Văcăreasca Venețiana şi apoi baronului grec Sachelarios, dela care a fost cumpărată de giuvaergiul Herdan pentru construirea marelui hotel Bulevard.

Casa lui Cocorăscu, dela colțul Sărindarului, pe locul căreia Török a clădit pe aceia ce o avem şi azi renovată şi în care se află Cafeneaua „Royal"; casa cu gang a Banului Dinu Crețulescu, în locul căreia a fost clădită aceia ce a servit ca prim sediu Băncei Ilfovului şi, alături Hotelul Frascatti; casa Oteteleşanului, pe locul clădirei de acum a palatului Telefoanelor; casa lui Fiera Brezoianu, preschimbată în Hanul lui Filaret, apoi într'un orfelinat rânduit cu danie de către Mitropolitul Filaret şi în sfârşit în edificiul Teatrului Național pe care-l avem şi azi; casele Ca-

targiului ce cuprindeau şi pe acelea ce erau pe locul Pasagiului Român ; Hanul şi biserica lui Iordache Creţulescu, clădite pe loc dăruit acestuia de către Ion Mavrocordat în vremea „hospodăriei" sale ; conacul boierilor Colfeştii care, înaintea focului cel mare cădea în marginea oraşului şi care a trecut mai târziu în proprietatea boierilor Goleşti, prefăcută de Domnitorul Carol I în Palatul Regal de atunci.

După acestea urmau, la rând : casele boierilor Iordache Filipescu, Trăsnea, Rallet, a Banului Bălăceanu (azi bloc-ul Soc. „Mica") apoi locurile virane dela Fântâna Boului până la casele Banului Scarlat Ghica (strada Banului) împreună cu locul de azi al Palatului Ştirbei. Casa cea mare a lui Alexandru Facca (fostă apoi local al ministerului finanţelor) ; casa Niculescului, reclădită şi mărită de Monteoru, casa Băleanului dată de zestre lui Dimitrie Moruzi-Kneazul şi apoi : casele lui Vereteanu (sediul de azi al Academiei Române) ; a Câmpinenilor pe o parte a locului căreia a clădit Verneştii, iar acum Statul pentru ministerul economiei naţionale, a lui Alecu Filipescu-Vulpache, alăturată acesteia dar azi dărâmată ; a Butculeştilor şi a Elencăi Filipeasca, de-dincolo de strada Frumoasă.

Pe rândul de peste drum, începând tot dela Gârlă cele dintâi clădiri erau : Hanul lui Constantin-Vodă (Brâncoveanu), clădit din porunca acestuia pe locurile foste ale lui Aga Bălăceanu [102]) şi biserica cu Hanul Zlătarilor a cărui clădire înconjura biserica de-a dreapta şi de-a stânga clopotniţei, şi care a fost dărâmată pe la 1890. Peste uliţa Lipscanilor erau locurile fostului han a Filipescului pe care au fost apoi ridicate clădirile societăţei Dacia-România ; iar de acolo înainte, prăvăliile doctorilor Serafim şi

---

102) Istoria ne spune că locurile acestuia, ce se întindeau pe lângă Hanul Zlătarilor până la Poarta de sus a Curţei Vechi şi până în malurile Gârlei i-au fost luate de Vodă Constantin Brâncoveanul după ce acesta pusese să i se taie capul ca pedeapsă pentru ridicarea împotriva lui şi că, pentru a da o pildă cât mai straşnică, a ţinut capul aceluia timp de mai bine de un an, atârnat de împrejmuirea bisericei Sărindarului. La faţa locurilor acelea dinspre Podul Mogoşoaiei a pus apoi să se clădească Hanul zis a lui Constantin Vodă, care a dăinuit până la vremea focului din 1847, şi pe restul de loc, o grădină întocmită pentru Curtea domnească. Intre timp însă locul rămas în spatele hanului acela, împreună cu biserica ctitorită de ei (Sf. Dumitru) au fost redate neamului Bălăcenilor.

Hanul Zlătarilor din jurul bisericei ; clopotnița și aripa dinspre strada Lipscani nedărâmate încă.

Macca [103]) şi apoi, până la colţul Uliţei Doamnei, [104]) casele Castrişoaiei ; — apoi Hanul [105]) Greceanului ce cuprindea atunci şi casele de peste bulevardul actual ce nu era încă deschis ; casele Vornicului Slătineanu, pe o parte şi pe alta a străzei Nouă de-mai-târziu (azi str. Edgard Quinet) ; clădirile Banului Dumitrache Ghica-Bătrânul ; — locurile virane ale lor Pană şi Ştefan Costescu, ce se opreau în casa lui Tache Ghica ; casa Perdicaris trecută apoi lui Vanicu ; şi apoi locuri virane până la casa lui Barbu Slătineanu, trecută ca zestre în familia Creţeanului. Dincolo de locurile virane din faţa Palatului Domnesc începea livada metohului Episcopiei, aşezat în fostele case ale Văcăreştilor, iar dincolo de acestea, se înşirau curţile întinse ale caselor Deşliu, Locusteanu, Băbeanu, Manolache Florescu şi Faca [106]) în care a fost Liceul Sf. Gheorghe ; a lui Filipescu-Buzatu, de pe locul caselor ce aparţin acum Legaţiunei Germane şi a Paleologilor, trecută prin înfiare în neamul Văcăreştilor. Dincolo de biserica Sf. Nicolae-Tabacu era frumoasa casă a lui Iordache Golescu, trecută apoi în proprietatea lui Aristide Pascal şi, în sfârşit, casele mărunte ale Burchilor şi a Grădişteanului ; iar tocmai dincolo de ulicioara Puţului de piatră, curtea cea mare şi casele lui Manolache Florescu şi acea a Şerifului [107]) ce atunci se învecina de-a-dreptul cu pădurea prin care Vodă Brâncoveanul tăiase Podul Mogoşoaiei.

*

Infăţişarea dobândită de Podul Mogoşoaiei în urma acestora nu era, fireşte, aceia a unei principale artere de oraş mare şi ea trebue să fi dăinuit multă vreme astfel, de vreme ce chiar după mai bine de cincizeci de ani, în 1857, mucalitul pamfletar Nae T. Orăşanu, în fascicolele lui intitulate „Misterele mahalalelor", îi închina stihuri ca acestea :

---

103) Pe locul acestora s'a clădit pe la 1892 trecerile Villacros şi Macca

104) Numele acesta al uliţei a fost dat când Brâncoveanu a cumpărat casele Greceanului pentru locuinţa Doamnei şi a copiilor săi mai mici.

105) Denumirea de Han e dată aci prin asemuire tuturor caselor mari cari acopereau o mai mare întindere de loc.

106) Acel Faca, boier moldovean este cel ce vânduse lui Romahitos palatul de peste drum, în care a fost apoi ministerul Finanţelor.

107) Vezi rostul acestui bogătaş al vremei în Scrisorile lui Ion Ghica, trimise lui V. Alecsandri.

Are daruri o mulţime E podul cel mai faimos; Cel mai mare în lungime, Dacă nu cel mai frumos.

Aranjat — e de minune Ici-colea câte-un palat; Lângă nişte case bune Câte-un bordei dărâmat.

Cele ce bucureştenii de pe la 1870 apucase să vadă mai pe tot cuprinsul Capitalei noastre, mărturiseau cu prisosinţă despre adevărul şi dreptatea zeflemelei acesteia asupra Podului Mogoşoaiei, în afară de care doar partea negustorească oraşului, adică locurile „Târgului dinăuntru" şi ale „Târgului de mijloc", erau singurele ce luase înfăţişare mai bună cu prilejul reclădirilor depe urma focului cel mare.

Restul oraşului lăsa foarte multă decepţie în privinţa clădirilor ce ar fi trebuit să aibă.

Cele dintâi case mai de soi au apărut abia pela 1830, clădite de arhitecţi străini, pentru unele familii boiereşti ca : Goleştii cu clădirea Palatului Domnesc depe Podul Mogoşoaei ; Grigore Brâncoveanu cu „Palatul cel Mic" fost pe locul temeliilor părăsite ale Senatului proiectat — Mihalache Manu cu casa ce se vede încă peste drum de localul ministerului economiei naţionale — casa lui Alecache Villara de pe strada Bradului, a lui Bărbuceanu din Sfântul Ion-Nou, a Văcăreştilor de lângă biserica Sf. Niculae-Tabacu şi altele.

Restul căminurilor bucureştene erau case scunde cu ogradă mare, aşa cum pe Calea Victoriei rămăsese până prin 1890 cele ale lui Manolache Grădişteanu dela colţul străzei Romană şi în locul cărora fiul acestuia, fostul ministru Ionaş Grădişteanu, a făcut să fie clădit palatul ce după moartea lui a trecut în familia lui Şerban Ghica. Asemeni căscioare, când aparţineau cetăţenilor mai puţin cuprinşi, până pe la 1850 nici nu aveau uşile şi ferestrele vopsite, iar duşumelele erau de scânduri de brad nevopsite, uleiul fiert fiind atunci adus din Olanda şi deci cerând prea mare cheltuială.

Indeşirea caselor boiereşti a început mai ales după alegerea Bucureştilor de Capitală a Ţărei, când familiile de neam mare au simţit nevoia de a avea şi casă la oraş, iar acestora li s'au adăugat cele ale fruntaşilor politici moldoveni ce deasemeni se strămutau aci.

Unele din nouile căminuri ca acestea începură să arate chiar oarecare fast occidental, iar altele aveau şi porţi impunătoare, prinse în arcade de marmoră sculptată — cum erau cele ale palatului lui Grigore-Vodă Ghica, amintit mai sus, ale caselor lui

Gună Vernescu, Aristid Pascal şi Petrovici-Armis, despre care vom scrie mai departe.

Pe Podul Mogoşoaiei şi pe bulevard, ca şi pe străzile Carol, Lipscanilor, Smârdan, Doamnei, Academiei, Regală, Colţei, Văcăreştilor, Moşilor, Covacilor, Gabrovenilor şi Şelarilor — adică pe acolo pe unde mişcarea negustorească predomina cu vadurile ei — la vremea suirei pe tron a Regelui Carol I, mai toate casele erau lipite una de alta, rânduite la linia străzilor şi clădite cu prăvălii, iar deasupra acestora având un singur rând de încăperi pentru locuinţă.

Pe celelalte străzi şi uliţe ale oraşului, casele cu două rânduri ca acestea se amestecau laolaltă cu cele ale mahalagiilor, abia ridicate dela pământ; ele apăreau la fel cum, prin aceleaşi locuri, se ridică azi bloc-urile răzleţe între casele de moda veche ce ne-au mai rămas.

După anul proclamărei Regatului României (1881) vlăstare de-ale familiilor boiereşti au început a'şi dura, pe locurile moştenite sau primite ca zestre, şi case în felul celor de prin străinătate — cu două porţi la grilajurile de fier lucrate, trase puţin dela drum, şi cu brazde de flori în faţă. Acestea, care de care mai frumos întocmite, se găseau mai toate în afara locului vadurilor negustoreşti, erau întocmite numai pentru căminul unei singure familii, având curţi şi grădiniţe în spatele sau în jurul lor, iar spre fund grajdul şi şoproanele necesare echipagiilor ce nu lipseau mai dela nici una din aceste gospodării.

Tot în felul acela mai construise o seamă de bancheri sau negustori împliniţi. Aceştia însă erau risipiţi pe tot cuprinsul oraşului, în vreme ce gospodăriile boiereşti erau aproape toate adunate în cuprinsul despărţirei culoarei de galben, adică între calea Victoriei, calea Moşilor şi centru.

Adunarea aceasta într'anume locuri a gospodăriilor lumei mai aleasă nu venea din năzuinţa de a despărţi înadins traiul lor de acela al celorlalţi cetăţeni. Ea a fost determinată mai întâi de rosturile acelor vremuri, nu prea depărtate, când boierimea deţinând mai taote dregătoriile cârmuirei obşteşti şi-a putut alege pe plac locurile lor de casă ; apoi din faptul că înzestrarea copiilor cu asemenea locuri o făceau de cele mai multe ori din chiar întinderea curţilor lor, care erau la început foarte mari. Aşa ceva a făcut numai lumea îmbogăţită în vremi mai proaspete — şi ce este mai ciudat, chiar în toiul curentului democratic — atunci

când a căutat să se tragă în aşa zisele parcuri dela marginea de miază-noapte a oraşului.

Cea mai bună dovadă am avut-o dealtfel, în aceia că în cuprinsul acelui loc, zis „boeresc", s'a desvoltat mai târziu vadul celor mai importante negustorii, autorităţile superioare ale Statului au instalat birourile diferitelor lor administraţii şi totuşi calea Victoriei nu şi-a pierdut însemnătatea ei. Vechile case boiereşti au fost — e drept — înlocuite, dar numai atunci când s'a văzut că era de nevoie din cauza vechimei lor ; iar cele cu care ele s'au schimbat, n'au făcut decât să se adapteze gustului vremilor.

*

Infăţişarea aceia vetustă a dispărut numai pentrucă în locul ei să se arate cea pe care o vedem şi azi, acolo unde bloc-urile moderne nu s'au întins încă. Noua orânduire a acelui drum, devenit calea Victoriei, împlinea casă-de-casă locurile până atunci virane şi alinia o stradă cu aspect în adevăr occidental.

Pentru a evoca în amănunt acea înfăţişare nouă, vom face o altă preumblare de-a lungul ei, arătând şi de-astă dată ambele laturi ale străzei, cu toate clădirile de pe ele.

Pornind dela cea dintâi casă de pe partea stângă a călei Victoriei, ce se vede şi azi şi care a fost apoi proprietatea avocatului Barbu Păltineanu. dincolo de strada doctorului Râureanu erau acum casele fost ale bătrânului Barbu Bellu, din zestrea soţiei lui născută Pană Filipescu, — case cumpărate dela urmaşii lui Enăchiţă Văcărescu. Acolo se afl ăazi Cassa de economie şi cecuri, în o clădire nouă ce datează de pe la 1888, ridicată fiind de Sigmund Prager pentru atelierele şi magazinul lui de blănărie. Alături de aceasta era terenul de până în strada Mihai-Vodă, pe care, în stânga, cam pe locul luat pentru strada Marconni, era atunci clădirea cea veche a Cassei de Depuneri, la mijloc era localul prefecturei judeţului iar spre povârnişul dinspre Marele Hotel de France era localul Curţei cu Juraţi ,într'o clădire de tipul celor ale Judecătoriilor de Ocoale, din care azi se mai vede doar una singură, cea a culoarei de Albastru, de lângă biserica Sfânta Ecaterina din Bibescu-Vodă.

Dincolo de impunătoarea clădire a Marelui Hotel de France (pe-atunci cea mai mare şi mai făloasă din tot Bucureştii), colţul era ocupat de casa librăriei lui I. V. Socec ce nu avea atunci atelierele din jos, ce se văd azi, terenul de-acolo fiind ocupat de gră-

Una din vechile case boiereşti, ce se mai află pe strada Domniţei.

Casa lui Eliad Săpunarul, din strada Mircea-Vodă.

dinița restaurantului lui Rusescu („la Trei frunze de viță"). Urmau : curtea și localul Poliției Capitalei ; casele dentistului Lempart în fundul cărora se adăpostea tipografia lui Weiss unde se tipărea „Războiul", cel dintâi ziar independent al Bucureștilor (1877); apoi Legațiunea rusă și hotelul Bulevard.

Pe colțul străzei Sărindar, în locul vechei case a Cocorăscului, arhitectul Török construise clădirea cu două caturi pentru sediul filialei societății vieneze de asigurări „Anker", ale cărei încăperi din celelalte caturi erau închiriate particularilor. După 1890, societatea aceia a construit o altă clădire mare pe colțul străzei Franclin (despre care vom vorbi la locul cuvenit), iar în Sărindari fostele ei birouri au fost date pentru instalarea Magazinului „Louvre", distrus de un incendiu prin 1910 ; iar după restaurare, restaurantului și cafenelei „Royal" care și azi se află acolo.

Urmau apoi clădirile fostei case a paharnicului Dinu Crețulescu și a Hotelului Frascatti, iar pe colțul de lângă Piața Teatrului erau casele, scunde dar încăpătoare și bine primitoare, ale boierului Alexandru Oteteleșeanu, pe locul cărora se înalță azi într'un peș, [108]) aproape de-a curmezișul străzei, palatul Telefoanelor.

Pe celalt colț al Pieței Teatrului, la strada Câmpineanului, arhitectul Török (acelaș care construise pe cea dela colțul Sărindarilor) ridicase, în locul caselor Catargiului, clădirea cea veche de pe locul pe care se vede blok-ul societății „Adriatica" și care clădire făcea atunci un trup cu aceia de pe laturile Pasagiului Român. Restul, până la Palatul Regal, erau casele Eforiei Crețuleștilor, care până mai de-unăzi se vedeau înconjurând biserica de toate părțile.

Pătratul acela de clădiri, cuprins între Teatru și Palat și între calea Victoriei și strada Câmpineanului, — așezat în centrul lumei celei mai alese a orașului, — este și unul din colțurile cele mai vechi ale lui, fiind legat de o seamă de amintiri ce țin de Istoria capitalei noastre. In partea colțului de sus al clădirei — locuită în mare parte de artiștii teatrului, de gazetari și de scriitori de tot felul — prăvăliile de la pământ erau aproape toate, spre strada Câmpineanului, ocupate de cofetăria berărie a lui Fialkowski până pela 1890, când i-a urmat aceia a lui Andrones-

---

108) In loc de: strâmb.

cu, apoi de „Berăria Cooperativă", până la devastarea ei datorită ciocnirei dintre cetăţeni, studenţime şi jandarmeria oraşului cu prilejul marei manifestaţiuni din 13 Martie 1913.

Ceva mai jos de localul acela a fost deschisă. de către marele scriitor I. L. Carageale „Berăria Gambrinus" ce lua locul vechiului vad al lui Fialkowski, fiind şi ea locul de întâlnire al celor mai de seamă personalităţi intelectuale ale oraşului ; iar în colţul de jos, era Berăria lui Oswald, destinată mai mult membrilor Comunităţei Evanghelice, dar foarte mult frecuentată şi de ceilalţi cetăţeni.

Locul pe care au fost construite toate aceste clădiri fusese proprietate a lui Constantin Catargiu. Acesta a fost cel dintâi care se reîntorsese în Muntenia de unde pornise neamul lor cu Ianache Catargiu, Vel-Ban al Craiovei la 1614-20, şi care fusese căsătorit cu Maria, fiica lui Radu Buzescu. Fraţii şi urmaşii aceluia fugise în Moldova pela 1632, dupăce luase armele împotriva lui Matei Basarab Voevod, cu prilejul răscoalei Seimenilor. [109])

Cât pentru partea dinspre Palat, aceia trecuse de multă vreme în avutul familiei Creţuleştilor, dintre cari, în anii ce ne amintim, trăia încă boierul Niculae Creţulescu, fost de mai multe ori ministru şi prim-ministru în anul abdicărei Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cum şi unul din întemeietorii şi susţinătorii de seamă ai instituţiei culturale a Atheneului Român.

Dincolo de Palatul Regal, peste străduţa ce a fost până mai de-unăzi, alături de Hotelul Imperial dărâmat şi el de lucrările cele noi, era o casă albăstruie ridicată acolo de familia Stelorienilor, iar locul până în jos la catedrala Calvinilor cuprindea pe vremuri conacul şi curtea Banului Constantin Cantacuzinul. Casele Caimacamului erau — se spune — legate peste uliţă printr'un geamlâc suspendat cu cele dela colţul din faţă, cumpărate dela Doamna Tarsiţa, văduva lui Iordache Filipescu care stăpânise toate ecareturile [110]) cuprinse atunci între Podul Mogoşoaiei, uliţa lui Ştirbey-Vodă şi cea zisă a Modei iar acum purtând numele pictorului Niculae Grigorescu. Pe locurile acelea au dăinuit de-asemeni până mai în ultimii ani o seamă de case rămase din vremea Bucureştilor pe cari încercăm noi a-i zugrăvi aci din vorbe şi din amintiri. Aşa erau : la colţ, pe locul caselor Fili-

---

109) Vezi „Trecute vieţi de Doamne şi Domniţe", de Const. N. Gane.
110) Azi generalizate în cuvântul „imobile".

Calea Victoriei văzută din colțul dela Episcopie. Pe dreapta hotelurile Manu și Imperial.

Vechea clădire a Prefecturei județului Ilfov, pe locul de azi al Casei de Depuneri.

pescului, clădirea Hotelului Mano şi alături casele lui Ganciu Lumînărarul în ale căror prăvălii era atunci Cofetăria lui Ghiţă Tănăsescu-Schiopul şi a lui Rădulescu, iar în ultima vreme magazinul de automobile al soc. Leonida & Co. ; iar dincolo de acestea, clădirea cu un singur cat a vechiului Hotel Orient, pe locul căruia se vede azi Hotelul Splendid şi casele din celalt colţ.

Peste ulicioara Modei, până la Cişmeaua Roşie (din colţul străzei Fântânei) veneau la rând : casele soc. de asigurări „Dacia-România" în cari era sediul ei cel vechiu şi pe locul cărora stă azi blocul soc. „Mica", şi apoi casele vechi ce se văd încă şi cari fusese zestre soţiei colonelului Botez din Garda călare a Regelui Carol I.

Peste strada Fântânei, la colţ (azi loc viran), urmau şirul caselor boiereşti ale Filitilor, cu prăvălia farmaciei lui Alexandriu ,cel dintâi fabricant de Biter [111]) din ţara românească ; ale cofetăriei şi fabricei de ciocolată C. Dobriceanu, ale fostului sediu al ministerului lucrărilor publice, ale bogătaşului craiovean Dinu Mihail, ale lui Ghiţă Ioan, fost negustor ploieştean şi tatăl lui Take Ionescu, ale Piteşteanului şi, la colţul străzei Banului, casele familiei Vlădăienilor, care încheia şirul caselor cu prăvălii.

Următorul pătrat de loc era al Palatului lui Ştirbey, şi acum în fiinţă, iar pe celalt colţ al călei Griviţei, lângă casa grecului Romanitos, era casa Colonelului Niculescu, trecută apoi lui Monteoru.

Pe partea opusă a străzei, revenind spre punctul de unde a pornit, erau: la colţul străzei Amzei, casele vechi în care şi azi se află farmacia „la Ochiul lui Dumnezeu", cea mai veche din câte avea Bucureştii de-atunci, apoi alte case noi clădite pe locurile boiereşti ce am numit cu înşiruirea de mai înainte.

La colţul străzei Pieţei Amzei era o casă a familiei lui Emanoil Porumbaru, vecină cu aceia a Petrovicioaiei bătrâna, mama fostului bancher Petrovici-Armis, şi unde acum stau casele foste ale ministrului Toma Stelian. Alături de aceasta era locuinţa bancherului Petrovici-Armis şi casele Urlăţenilor dela colţul străzei Dorobanţilor. In celalt colţ de lângă biserica Albă, erau casele parohiei, de trei ori arse şi reclădite. La colţul străzei Umbrei (azi strada Creţulescu), erau nişte case deasemeni foarte vechi, ajunse în proprietatea unui negustor şi în care se afla birtul şi

111) Vermouth-ul de astăzi.

magazinul de vinuri și lichioruri străine al italianului Bruzzesi, cu firma sugestivă a vigurosului „Hercule". Acesta avea ca mușterii obișnuiți pe mai toți gazetarii bucureșteni între care și pe marele Mihail Eminescu. Cenaclul literar și artistic de acolo s'a strămutat, cu vremea, în cămăruța din fund a magazinului Bruzzesi când acesta a trecut sub Hotelul Orient, iar de-aci în casele inginerului Van Zaanen și în ale ministrului C. C. Arion, care au avut pe rând de soție pe Cucoana Louisa, unica fiică a lui Bruzzesi

Peste drum de acele case vechi era casa Prințului Calimachi de curând dărâmată și apoi, până'n colțul dela Episcopie, casele familiei Ralet, [112]) conac de gospodărie boierească veche ce rămăsese unică în tot Bucureștii până acum vreo treizeci de ani și unde bucureștenii puteau încă vedea, pe înserat, bivolițile gospodăriei ce veneau dela păscut intrând pe poarta dinspre grădina Episcopiei.

Pe colțul străzei Franclin era clădirea (proprietate a Cantacuzineștilor) în care se adăpostea atelierul de fotografie al lui Spirescu, cel dintâi fotograf român în București ; apoi un rând de case ale aceleiași proprietăți și în prăvăliile cărora se aflau magazinul de mănușerie al bătrânului Nowak și librăria lui Haimann, care a adus prima oară în orașul nostru cărțile de literatură și artă ce se tipăreau în Franța, Anglia și Germania.

In fața Palatului Domnesc, până la colțul străzei Vămei, erau : la colțul cu strada Clemenței, frumoasa casă a lui Grigore Păucescu și vechia casă a lui Ioanid, ambele dărâmate pentru construirea palatului Fundației Universitare Carol I.

In celalt colț al străzei Vămei, din fața aripei celeilalte a Palatului Regal, se găsea casa generalului Alexandru Crețeanu, cu prăvăliile lui Colțescu și Petrache Ioan, cele dintâi și mai de soiu băcănii ale protipendadei bucureștene. Urma apoi, șirul neîntrerupt al clădirilor lipite una de alta și care, afară de cea a Hotelului Metropol, erau locuite de familii iar jos aveau prăvăliile : Mănușeriei Franceză, a celor trei surori franțuzoaice [113]) cu oarecare faimă pentru frumusețea lor deosebită ; aceia de mașini de cusut Kepich și apoi Singer; magazinul de cusături românești al soc. „Furnica" de sub patronajul Reginei Elisabeta, pentru care

---

112) Pe locul cărora a fost construit Hotelul Athenée Palace.

113) Cunoscute sub numele de „Parfumăresele".

lucrau cucoanele şi domnişoarele celor mai bune familii în scop de-a menţine gustul pentru costumele noastre naţionale; — opticianul Travisani; farmacia cu firmă „la Cerb" a lui Papini zis şi „Salvadent" de pe numele unui calmant al lui pentru durerile de măsele; bazarul de covoare şi obiecte orientale al lui Djaburov şi ceasornicăria lui Popovici-Agemolu.

Pe colţul străzei Regală era casa lui Vanicu în care, sus era sediul partidului conservator şi redacţia ziarului „Timpul" iar jos librăria lui Graeve, trecută după câţiva ani lui Carol Storck.

Pe colţul din faţă al aceleiaşi străzi erau nişte case vechi, proprietate fostă a paharnicului Pană Costescu, vecine cu cele ale restaurantului lui „Hugues". In acel colţ se vede acum Hotelul Continental, clădit cam pe vremea încoronărei Regelui Carol I.

De-acolo înainte, până la colţul Bulevardului, toate casele timpului acela sunt şi azi în fiinţă, unele cam tot aşa cum erau atunci, altele refăcute la faţadă şi doar reparate în interior, precum: aceia a lui Riegler cofetarul, „English Hotelul" lui Gr. Eliad-Cârciumărescul,[114]) apoi Hanul lui Mircuş (azi Pasagiul Victoria). In prăvăliile acestuia erau: o prăvălie a Regiei Tutunurilor, giuvaergeria lui Resch, blănăria lui Iscovici şi magazinul de note şi de instrumente muzicale al lui Costea Gebauer, unul din cei dintâi impresari de teatru şi concerte, care spre fundul prăvăliei avea un Salon cu cele mai bune piane şi viori, unde se adunau iubitorii de muzică spre a cânta sau auzi cântate bucăţile muzicale ce alegeau. Urmau apoi: o altă casă a lui Eliad-Cârciumărescu, care a ars în iarna anului 1893; palatul Ghiculeştilor în care fu până mai ieri Clubul Tinerimei; casa cofetăriei, cafenelei, restaurantului şi hotelului Capşa, unde fusese vechea Sală a Slătineanului şi Teatrul lui Momulo; peste strada Nouă (azi Edgar Quinet), clădirea existentă a partidului Naţional-Liberal, iar la colţul Bulevardului, casa Grecenilor, sub care era magazinul „Universel".

Dincolo de Bulevard erau vechile case ale hanului Greceanu, foste ale Brâncovenilor şi Palatul Nifon dela colţul străzei Doam-

---

114) Acest Grigore Eliad — zis Cârciumărescu, fiindcă tată-său fusese cârciumar bogat al Pieţei, luase în întreprindere de construire un dig din Po^rtul Galaţilor. Digul, se zicea, nu a fost terminat; dar el s'a 'mbogăţit şi în străinătate se prezinta ca fiind de profesiune „meleonar". El a făcut să se construiască Hotelul English din calea Victoriei.

nei, în care se afla sus sediul Societăței Centrale Agricole și Clubul marilor moșieri.

Pe colțul din fața acestuia, casa soc. de asigurări „Unirea", casele generalului Macca și locul viran pe care a fost clădit Pasagiul Villacros; în colțurile Lipscanilor, deoparte casa „Dacia-România" în care era Banca Agricolă și de partea cealaltă, Hanul Zlătarilor cu tot șirul de dughene până la colțul berăriei „Carul cu bere" ce nu avea încă frumosul local actual.

De-acolo în jos, maidanul pe care a fost ridicat (prin 1895) Palatul Poștelor și Telegrafelor, iar, peste strada Carol, niște vechi clădiri din care unele se mai văd și azi, până la locul pe care se ridică azi bloc-urile societăților „Edilitatea" și „Adriatica".

Spre deosebire de această porțiune oarecum negustorească a călei Victoriei din spre centrul orașului, toată cealaltă parte, dela Palatul lui Știrbey în sus, păstra încă vechile conace, curțile mari cu grădini și viața obiceiurilor de altădată. Astfel erau, pe partea stângă: curtea fostă a bătrânului boier Em. Băleanu, dată apoi de zestre lui Dimitrie Moruzzi-Kneazul și în care s'a adăpostit în anii din urmă Muzeul Municipiului București; a lui Zaleschi în care a fost cândva Ministerul Justiției, apoi a Câmpinenilor, vecină cu aceia fostă a lui Gună Vernescu și a baronului Walburg, pe locul căreia s'a clădit de curând și alte corpuri aparținând ministerului economiei naționale, iar la colțul străzei, curtea fostă a lui Filipescu-Vulpache, pretendent la Domnia Munteniei odată cu Gheorghe Bibescu, casă și curte dărâmată de curând. Peste drum erau vechile case ale Cantacuzineștilor, apoi curtea și casa generalului Pallade, cea a lui Gheorghe Filipescu-Pomadă (azi Școală de menaj), a Brăiloilor trecută prin căsătorie lui Constantin Cesianu, a Doctorului Polizu și apoi alte câteva mai mărunte, până la Palatul Societăței Funcționarilor publici dela Capul Podului.

De-acolo, revenind pe partea opusă a străzei, amintim: locurile Șerifului, pe cari au fost cu vremea construite: casele lui Cotadi, a lui Grigore Olănescu, (trecută apoi fiilor lui Gheorghe Gr. Cantacuzino) și casa Șerifului însăși, rămasă unor neamuri de-ale lui și dărâmată abia anul trecut. Până la strada Puțului de Piatră mai erau: casa lui Mihail Kalenderu, a lui D. Matak și a Floreștilor; apoi a lui Davila, a generalului Mihail Boteanu, a Cămărășescului-Oteteleșeanu și, lângă biserica Sfântului Vasile, aceia cumpărată de Prințul Grigore Sturza și pe care, la termi-

Palatul Prinţului Grigore M. Sturdza (Beizadea Viţel) şi tramvaiul cu un cal, ce ducea la Bufetul dela Şosea.

Clădirea legaţiei ruseşti, fostă în spatele hotelului Bulevard.

narea Palatului său dela Capul Podului, a dat-o avocatului Constantin C. Disescu drept onorariu pentru ducerea procesului de moştenire în potriva familiei Prinţului rus Gorceakiff [115]). Mai în jos, până la strada Romană (azi Benito Mussolini), urmau : casa lui Căpitanovici, a generalului George Manu, a doctorului Toma Tomescu şi a lui Grigore Grădişteanu, acestea nişte case micuţe şi vechi cu o curte plină de stufuri de liliac şi cu brazde de iarbă, dar în locul cărora fiul lui, Ionaş Grădişteanu, a durat prin 1890 frumuseţea de clădire ce este azi proprietatea lui Şerban Ghica. Intre acestea şi strada lui Popa Cosma (azi Vitorio Emanuele III) se aflu : o casă a Slătinenilor şi apoi cea a lui Aristide Pascal, rămasă soţiei profesorului Nae Bazilescu dela Facultatea de Drept din Bucureşti, care moştenind şi pământurile din preajma oraşului, în susul Şoselei ce duce spre Târgovişte, i-a venit ideia să le parceleze şi să încerce acolo construirea unui alt Bucureşti în felul „neu-stadt"-urilor de prin străinătăţi, — Bucureştii-Noi de azi.

Dincolo de biserica Sf. Niculae-Tabacu, casa ce se mai vede şi acum a Văcăreştilor, în care nişte negustori evrei au făcut depozit de mobilă fabricată peste munţi ; şi, după aceasta, fosta casă a lui Ştefan Sihleanu, refăcută şi adaptată Institutului Moteanu, iar la colţ, casa lui Iancu Cesianu, ocupată acum de Legaţiunea Reich-ului German.

In sfârşit, de-aci şi până la strada Amzei, casele altor cetăţeni de mai puţină vază, între cari cată să amintim doar pe aceia ce era a Liceului particular „Sf. Gheorghe" de sub direcţiunea eminentului profesor Anghel Demetrescu şi pe cea de-alături a Hotelului de Nord.

Câteva curţi boiereşti cu case mari şi frumoase mai erau şi pe bucata din Şoseaua Kisselef, ce duce până la Rond (azi Arcul de Triumf).

Astfel, pe partea dreaptă, era curtea Prinţului Dimitrie Al. Ghica, pe care bucureştenii, în dragostea ce-i purta, îl mângâia cu numele de „Beisadea Mitică, şi în care acum este Sanatoriul Elisabeta ; apoi nişte case mai joase, din parcul vecin, cari erau reşedinţa bucureşteană a marelui om de stat Mihalache Kogîlniceanu şi la moartea căruia casele acelea au trecut în stăpânirea cofetarului Gr. Capşa, iar mai încoace asupra Băncei Marmo-

115) Azi Institutul de cultură italiană.

rosch și Blank care le-a dărâmat spre a clădi acolo locuințe pentru funcționarii ei.

Pe partea stângă, începând de dincolo de Bufet : aceia a Găneștilor din colțul străzei Mincu preschimbată de câtăva vreme ; a Bibescului, care împreună cu vecina ei (ce aparținea lui Scarlat Iarca) au alcătuit reședința de copilărie a Regelui Mihai; aceia a generalului Theodor Văcărescu, fost Șambelan al Regelui Carol I ; vila pictorului Mirea și în sfârșit vila lăptăriei și restaurantului „Flora".

Celelalte curți și case boierești, risipite prin alte părți ale orașului, erau :

Pe strada Dorobanților, alături de Biserica Albă (la numărul 7), casa lui Alexandru Lahovary, fost ministru al afacerilor străine în guvernele conservatoare și avocat cu mari însușiri oratorice, al cărui nume a rămas pe strada locuinței lui, până la răspântia cu strada Dionisie, unde i-a fost așezată și statuia. Pe aceiași stradă, ceva mai sus, lângă Bulevard și pe partea opusă, era casa lui Cariadgi, fost Primar al orașului, dărâmată de curând. Pe strada Episcopiei, acolo unde acum este sediul Jokey-Clubului, era casa lui Tache Gianni, avocat și fost de mai multe ori ministru. Alături de clădirea de azi a Hotelului Athenée Pallace, casa lui Nicolae Blaramberg, membru de seamă al partidului conservator și un neînduplecat luptător în Presă și în Parlament împotriva curentului ultra-liberal de după Revoluția din 1848 ; casa aceia era împodobită cu marele și admirabilul tablou al lui Mirea, închipuind imaginea simbolică a muntelui „Vârful cu dor", și care azi se vede în Pinacoteca noastră. Cam în spatele acestora, pe strada Corăbiei, (care poartă acum numele lui Georges Clemenceau), aproape la rând, era casa bătrânului Constantin Poroineanu, apoi a doctorului emerit ce a fost Gheorghe Stoicescu, fratele ministrului liberal din Batiște ; a lui Galleron, architectul Atheneului, și a lui Constantin C. Arion și acesta avocat distins și de mai multe ori ministru al conservatorilor.

In fața acesteia din urmă, casa ce se vede și azi și care a fost clădită cam în aceiași vreme cu Palatul Atheneului și de același architect francez, a Contelui Alexandru de Linche — casă cu proporții și întocmire destinată a îngădui mari recepțiuni și care, dacă prin stingerea familiei și prin împrejurările din timpul răsboiului mondial din 1914-18 nu ar fi fost cumpărată de inginerul Vasile Hălăceanu care a decedat și el curând după aceia, ar fi

putut fi cumpărată de Stat şi transformată într'un Muzeu a cărui întocmire să fi păstrat încăperile ei aşa cum erau. Casa aceasta are în încăperile de jos, în dreapta celei dela intrare, o spaţioasă sală de ospeţe cu estradă anume pentru tarafurile lăutarilor ; în stânga un birou în stil arab de toată frumuseţea; iar, peste locul scării ce duce sus, o sală a primirilor de gală şi a balurilor, prevăzută şi cu o mică scenă pentru concerte sau spectacole în genul celor ce se rosteau pe vremuri la Versailles şi la Trianon. Primul cat de deasupra acestora este rostit în casă de locuinţă obişnuinţă a stăpânilor, în stilul Ludovic al XV-lea iar catul al doilea şi ultimul, în stil egiptean. Contele Alexandru de Linche, francez de pe origina strămoşilor lui, ţinea de familia lui Barthelemy de Linche de Moissac dela 1460, despre ai cărei străluciţi urmaşi vorbesc toate arhivele marilor instituţii ale Franţei. Unul din aceştia, Jean Baptiste de Linche, s'a însurat în 1778 cu o româncă din familia Hodivoienilor, tradiţie ce a fost apoi păstrată şi de descendenţii aceluia. Astfel fiul lui, Filip de Lenş (prin românizarea numelui), care a fost Mare-Vistier şi Mare-Logofăt al Dreptăţei în Ţara Românească, s'a însurat şi el în 1807 cu Lisaveta Baloteasca-Cărpenişeanca cu care a avut şeapte băieţi şi o fată. Aceasta a fost măritată cu Constantin Văcărescu, în vreme ce patru din fraţii ei, — câţi s'au însurat, — au luat : Constantin, pe Sultana Bălăceanu — Alexandru, pe Alexandrina Filipescu — Jean-Baptiste, pe Elena Florescu şi Georges, pe Zoe Slătineanca. Dintre aceştia, au lăsat urmaşi numai : Georges, doi băieţi din care unul s'a căsătorit cu Zoe Brăiloiu, văduva lui Gheorghe Costaforu, fost ministru al justiţiei şi eminent jurisconsult — Jean-Baptiste, care a avut două fete : pe Zoe, măritată cu Ion Florescu şi pe Ana, măritată cu I. Alexandrescu, şi un băiat, Ozar, însurat cu Veronica Dâmboviceanu, văduva profesorului Massim dela Academia Română ; — iar Alexandru, doi băieţi din care unul decedat în copilărie, iar celalt fiind acest Alexandru despre a cărui casă ne ocupăm şi a cărui soţie a fost Maria, fiica lui Dimitrie Pascaly.

In apropiere, la colţul străzilor Poşta-veche şi Mercur (azi Nicolae Golescu şi Dimitrie A. Sturza) este şi azi casa lui Titu Maiorescu, marele orator, profesor de filozofie şi litere la facultăţile din Iaşi şi Bucureşti, neclintit junimist, de mai multe ori ministru al şcoalelor şi al justiţiei şi fost şef al guvernului care a determinat în 1913 intervenirea pacificatoare a Româ-

niei în războiul balcanic și încheierea la București a păcei care ne-a redat cadrilaterul Dobrogei. Tot pe strada Mercur, a doua pe stânga dela colțul actual al Bulevardului, casa micuță a lui Dimitrie A. Sturza, cel de-al doilea șef al partidului liberal-național; iar, față cu ea, în colțul pe care se ridică acum bloc-ul soc. Asigurarea Românească, era casa lui Alexandru Marghiloman, neînduplecat conservator, distins om de lume și de stat, și fost șef al guvernului de ocrotire din timpul ocupațiunei germane ce a urmat intrărei noastre în vâltoarea războiului în 1916—18.

In colțul străzei Pitar-Moșul cu strada Dreaptă (azi, Jules Michelet), în locul bloc-ului de-acum, era casa lui Costică Alexandrescu, poreclit Cafegi-bașa [116]), iar, pe strada Mitropolitului Dionisie Lupu, în spre strada Clemenței, unde se vede și azi, casa Mareșalului George Filipescu, fostă a lui Cesar Liebrecht [117]), amicul lui Vodă-Cuza, — casă ce are și acum un parc minunat care se întinde pe lângă grădina dela Icoană până în strada Polonă.

Pe strada Colței, care își avea capătul în strada Clemenței, era, chiar pe colțul bloc-ului Algiu, casa lui Pană Buescu. La rând cu aceasta se înșirau apoi: casa Doctorului Boicescu (rămasă așa cum era), o casă cu gang a lui Hrisoscoleu, vecină cu ea aceia a Doctorului Alexianu, iar după aceasta casa familiei lui Ion Brătianu, al cărei loc se vede azi însemnat cu acel cub de piatră așezat între pomii Bulevardului ce-i poartă numele. Ceva mai înainte, adică dincolo de capătul de-atunci al străzei Minerva (azi Vasile Conta), era casa lui Dalles după care era casa lui Dumitru Brătianu, frate cu Ion.

Peste drum, începând de-alături de Biserica Ianei, se înșirau spre înapoi: casa unde locuia la început C. G. Disescu, apoi

---

116) Ion Ghica spune despre tatăl aceluia că ar fi fost cântăreț de biserică și avea o voce atât de frumoasă în cât Ienachiță Vacarescu îl lua pe capra caleșcei lui spre a cânta serenadele ce făcea cucoanelor pe înoptate. Ca răsplată acel Văcărescu l'a făcut apoi Cafegi-bașa la curtea unui boier de neam domnesc — de unde urmași au rămas cu porecla.

117) Acest Liebrecht se bucura de prietenia fostului Domnitor, încă de pe vremea pârcălăbiei dela Galați. Ca Domn, Cuza îl numise director al Poștelor și Telegrafului, atunci și-a făcut casa aceia care după detronarea Domnului și fuga lui Liebrecht a fost cumpărată la licitație pentru 6000 galbeni de Mareșalul George Filipescu, care a lăsat-o prin testament Eforiei Spitalelor Civile.

aceia a lui Nae Orăşanu-Nichipercea din colţul străzei Regală, fostă casă a Corneştilor, iar înainte clădirea ce era atunci ocupată de cazarma Jandarmilor călări (Garda Regală), apoi casa avocatului Evghenie Stătescu, şi aceia a maiorului Grunau. Peste strada Vămei, în colţ, casa lui Emil Costinescu, apoi cea a doctorului Sergiu şi în sfârşit aceia a lui Costescu-Comăneanul, lângă care se întindea maidanul cu bălării al bisericuţei de atunci a Boteanului. Spre Palat, pe strada Clemenţei, urmau : casa lui Alex. Costescu şi a pictorului Theodor Aman iar, de cealaltă parte a drumului, casa lui Constantin Boerescu în care este azi sediul Clubului Agricol, a lui Nicu Cesianu, iar în colţurile străzei Nicolae Golescu şi al Bulevardului, casele Isvoranului şi cea a lui Marin Butculescu, trecută apoi în proprietatea lui Monteor a D-rului Const. Anghelescu.

Pe locul blocului „Britania" de azi era grădina curţei caselor lui Emanoil Protopopescu-Pache, fostul Primar al Bucureştilor. In spatele clădirei ocupată de Primărie, pe străduţa zisă a Pensionatului, era casa lui Vasile Boerescu, ale cărei grajduri străvileau cu spatele lor vechiul Bulevard ce, atunci, acolo se isprăvea.

Pe strada Lustrului, între străzile Viitorului şi Icoanei, era casa în stil de conac câmpenesc a generalului Iacob Lahovari, în care acum este Spitalul ministerului muncei; iar pe uliţa Herăstrăului (mai pe urmă calea Dorobanţilor) era casa în stil medieval a lui Ion Lahovari, [118]) acel ministru al agriculturei şi domeniilor care începuse de mult timp să se îngrijească de împroprietărirea ţăranilor din moşiile statului.

In sus de ea, pe cealaltă parte a drumului, era casa lui Petrache P. Carp, şeful Junimiştilor dela Iaşi, strămutat de politică la Bucureşti [119]); iar în răspântia străzilor Povernei şi Brutarilor, (azi, general Badoglio) cu faţa la micul scuar de-acolo, era o căscioară sub al cărui frontispiciu triunghiular de pe moda vremei, sta scris cu litere săpate în zid: adagiul latinesc: „Parva domus magna quies" sau pe româneşte: Casă mică, tihnă mare. In casa aceea locuia, la Bucureşti, arătosul dar blândul Cuconu Toderiţă Roseti, fratele Doamnei Elena a lui Cuza-Vodă şi fire aşezată de moldovean cumpănit la vorbă şi la faptă. Cuconu Lascăr Catargiu, şeful conservatorilor de după moartea tragică a

118) Ion Lahovary a fost frate cu Alexandru. cu Jacques şi cu Emil Lahovary — toţi fiii cuconului Nicu Lahovary care a fost „cârmuitor" prefect al Giurgiului, pe vremuri.

119) Acum proprietate a familiei Negroponte.

lui Barbu Catargiu și al doilea om de temeiu al Domniei atât de chibzuită a Regelui Carol I, avea locuință pe strada Amzei, în a doua casă de pe partea stângă, venind dinspre strada Primăverei (azi, Nicolae Bălcescu).

Pe aceeaș stradă a Amzei mai erau: la colțul străzei Luminei, lângă Legațiunea Franței, casa bătrânului Iancu Marghiloman, rămasă fiului său Mihai; iar mai jos spre calea Victoriei, chiar lângă colț, o a doua casă a aceluiași, dar pe care o dase de zestre fiicei sale Elena, soția lui Scarlat Pherekyde, primul-președinte al Inaltei Curți de Casație și Justiție din acel timp. Doamna Elena Pherekyde, mult stimată pentru bunătatea, distincția și osârdia ei întru ocrotirea săracilor și nevoiașilor, a fost cinstită de cetățenii bucureșteni cu monumentul ce i-a așezat pe cea mai frumoasă pajiste de flori și verdeață a Parcului Cișmegiu.

Mai erau în sfârșit: casa lui Constantin Stoicescu de lângă colțul străzei Batiște, cea a lui Costică Lecca de pe colțul opus ocupat acum de blocul Creditului Minier; a lui Mihail Pherekyde fostul prim-ministru al Țărei după încheierea primului război mondial, pe strada Gloriei, acolo unde a fost clădit blocul ce-i poartă numele; a lui Petrache Grădișteanu cu intrare pe ambele străzi între care era clădită și casa lui Nicolae Filipescu, dela colțul străzei Batiște cu strada Scaunelor, care azi îi poartă numele.

Aceste gospodării fiind și ele așezate mai toate în despărțirea culoarei de Galben, a făcut ca și partea aceia de oraș să ajungă a fi desemnată drept cartier boieresc, — denumire ce mai târziu a trecut asupra Parcurilor Bonaparte și Filipescu, din sus de șoseaua Bonaparte.

Cât pentru înfățișarea celorlalte trei sectoare, ea era tot așa de amestecată în ce privea clădirile, cum Ghidul dela 1871 ne spune că erau din punctul de vedere al populației lor.

Construirea de făbrici, de școli și de cazărmi prin mai toate colțurile Bucureștilor adunase și în jurul acelor, lume de toată mâna, care acum găsea locuințe pentru toate pungile și care, risipită astfel, înlesnea și mai mult viața aceia de învoire generală ce a fost caracteristică vremei asupra căreia ne-am oprit aci. De altfel amestecul acela a contribuit în cea mai bună parte și la desvoltarea repede și minunată a întregului oraș — așa cum îl vedem acum.

*

Pentru a împlini cât mai lămuritor acest capitol al urbanisticei Capitalei noastre, la vremea începutului acestui rost al ei, vom arăta în cele ce urmează şi uliţele cele mai de seamă din despărţirile oraşului amintind şi edificiile sau clădirile mai de seamă ce le împodobeau.

Păstrând deci ordinea în care le-am înşirat, avem, în Verde: uliţa Târgoviştei sau calea Griviţei de azi care era drumul Gărei celei mari a oraşului, având pe ea Şcoala de Poduri şi Şosele (azi Politechnica); Atelierele C. F. R., azi mutate afară din oraş, Şcoala militară de Aplicaţie pentru artilerie, geniu şi marină şi Curtea de Compturi la capătul dinspre calea Victoriei unde e şi azi. Podul de Pământ sau calea Belvedere, iar mai târziu a Plevnei, în oraş mărginită mai mult cu locuri virane sau cu locurile rămase împădurite cum erau: Giaferul sau Livada Gospodi, Grădina cu Cai şi Câmpul Procopoaiei de lângă cazarma Malmaison-ului şi Manutanţa militară, pentru a sfârşi în Câmpul Grant unde se afla Fabrica de ţigări „Belvedere" a Regiei Monopolurilor Statului. Calea 13 Septembrie — rămasă cu acest nume în amintirea luptei dată acolo de Pompierii Bucureştilor, la 1848, împotriva oştilor turceşti ale lui Soliman-Paşa dela Rusciuc intrat în ţară cu poruncă dela Sultan să potolească mişcarea revoluţionară pentru libertate şi pentru democratizarea Cârmuirei, — avea, la capătul din strada Mihai-Vodă, atelierele Arsenalului şi Inchisoarea militară (Garda-pieţei) iar în celalt capăt cazărmile Alexandria şi Cuza-Vodă. Calea Craiovei, azi numită calea Rahovei, pe drumul căreia se afla Seminarul Mitropolitului Nifon iar mai târziu au fost clădite: Palatul Justiţiei, Seminarul Central, Pensionatul pentru fete al Doamnei Pompilian şi Zosima, şi la capătul de sus Fabrica de bere a lui D. Marinescu-Bragadiru.

In „Albastru", până a nu fi fost clădit cartierul Gramont şi tăiat Bulevardul Maria, drum mai de temeiu nu era decât calea lui Şerban-Vodă, iar populaţia era pe aci oarecum foarte rară. Aci, locul era mai mult maidane şi lumea împănată cu multă ţigănime borfaşă [120]) ce-şi ascundea năravurile cu te-miri-ce meşteşuguri. Bărbaţii erau rudari (ălbieri), lingurari, pieptănari sau ursari; femeile: chivuţe, bidănărese sau ghicitoare cu bobii

120) Hoţi de pasări şi de lucruri de prin curţile oamenilor.

sau din *ghioc;* iar copiii — puradichiul — era învăţat la toate, dar făcea, cât erau de mici, mai mult cerşetorie. Ziua şatrele lor dn băltoacele Broscăriei erau pustii şi păzite doar de babe şi moşnegi; restul ţigănimei se risipea odată cu zorile peste oraş şi revenea numai noaptea târziu cu câştigul şi cu ciordelile [120] bis) ce apucase a face prin raitele lor. Gonirea ţiganilor deacolo s'a făcut doar pela 1890 când s'a clădit noul cartier Gramont. Stavila în spre oraş mahalalei aceleia ţigănească o făceau calea Rahovei şi strada 11 Iunie. Numele acesteia din urmă a fost dat în amintirea zilei din anul 1848, când pe ea s'a scurs bucureştenimea spre câmpul Filaretului unde au fost atunci proclamate libertatea şi egalitatea tuturor cetăţenilor înaintea Legei; — libertate şi egalitate în a căror amintire (pasă-mi-te) s'a dat aceste nume şi celor două străduţe laterale de sub Mitropolie, pe care se îngrămădise o bună parte din prostituatele oraşului de-atunci.

Abia în 1906, la sfârşitul epocei cuprinsă de această carte, prilejul sărbătorirei celor patruzeci de ani de domnie ai Regelui Carol I şi a unui sfert de veac dela proclamarea României ca Regat, a îndemnat guvernarea de atunci să însufleţească şi acea parte de oraş, clădind pe valea şi pe Dealul Filaretului un Parc ieşit ca din basme în care a organizat ceadintâi expoziţie generală a bogăţiilor şi produselor pământului romănesc. Pentru o cât mai frumoasă încadrare a acelei Expoziţii şi a Parcului ei s'a deschis tot atunci şi micul Bulevard al Neatârnărei (azi Mărăşeşti) ce duce până în strada Cuza-Vodă.

Cea mai de seamă arteră a sectorului acesta era însă, tot calea Şerban-Vodă căreia mai demult i-se zisese şi Podul Beilâcului. Pe vremuri, sub protectoratul stăpânirei Turceşti, pe drumul acesta se scurgeau dela Dunăre la Bucureşti oştile de jaf, cum şi alaiurile Bei-lor şi Paşa-lelor dela Silistra şi Rusciuk, care aveau supravegherea celor ce se petreceau în Muntenia. Alaiurile acelea, aduceau uneori în scaunul domniei Munteniei pe noii *Hospodari* (Domnitori) proaspăt învestiţi decătre Padişahul Înaltei Porţi Otomană ; alteori duceau de-aci la Constantinopol pe cei dintre aceştia care erau maziliţi (detronaţi) de Sultan şi purtaţi cu mare *suitarlâc* (cu „suită" multă) [121]) spre închisorile

---

120 bis) Furtişagurile.

121) Curios este faptul cum cuvântul de **suitariu** cu acest înţeles a ajuns şi în vocabularul turcesc, ştiut fiind că el vine dela franţuzescul „suite" adică ceata curtenilor suveranilor şi prinţilor.

de pe malul Bosforului, unde adeseori li se făcea de petrecanie. A fost, se vede, această cale oarecum predestinată la așa-ceva, căci și azi a rămas sortită acelora care suie dealul pentru cea din urmă oară.

Drumul acesta și cuprinsul din jurul lui până spre malul dela Radu-Vodă al Dâmboviței, erau cele ce aveau mai puține așezări de oameni gospodari — poate tot din teama cea veche de-a sta în calea iureșiurilor turcești — cu toate că cuprinsul deacolo al orașului împreună cu Dealul Filaretului este partea lui cea mai ridicată și cu aerul cel mai sănătos. Peste toată întinderea aceia de oraș nu au fost, până târziu încoace, decât grădini întinse și ulițe mici și întortochiate pe care abia de se zăreau ici-și-colo câteva căscioare mai arătoase, și acelea aparținând mai mult unor familii de greci, turci sau armeni, dintre cei rămași acolo din vremurile când se îndeletniceau cu învârteli din meremet-urile [122]) Pașalelor turcești și ale Oștilor lor. Curțile și gospodăriile localnicilor se pierdeau pe sub copacii maidanelor, iar pe cele mai multe locuri și mai ales pe Deal fusese sădită viță de struguri care la timpul culesului atrăgea lumea orașului la petreceri.

Edificii publice însemnate erau pe-aci doar: Așezămintele Brâncovenești, Mitropolia cu Camera Deputaților de-alături, Judecătoria de Ocol, Biserica Domniței Bălașa despre care am mai vorbit, falnica biserică a Sf. Spiridon, mânăstirea lui Radu-Vodă și, lângă aceasta, Bisericuța lui Bucur Ciobanul despre care se spunea că ar fi fost așezătorul dintru început al acestui oraș căruia îi dase și numele său.

Dacă acest sector a fost apoi printre cele mai bine construite și populate — acesta se datora faptului că a fost aproape în întregime clădit prin 1885—90, când Creditul funciar urban a făcut mari înlesniri în acest scop celor ce posedau terenuri acolo.

Nu tot astfel au stat însă lucrurile cu partea acestui sector care se întindea dincolo de albia Gârlei. In acea parte se îngrămădise de timpuriu populația evreiască ce pe-atunci se îndeletnicea mai

122) Dijmuirile, rășluelile și jafurile gloatelor turcești, repezite deseori atunci cu prilejul alaiurilor pomenite și pe motiv că veneau să facă ordine între „ghiauri" — aceștia fiind însăși locuitorii de baștină ai bucureștilor.

ales cu negoţul cu amănuntul şi cu zărăfia [123]) de târg. Îngrămădirea aceia se întindea pe tot acel cuprins de-a laturile călei Văcăreştilor până în calea Dudeştilor iar spre margine până pela aşa-zisele „Apele Minerale", către locul fabricelor metalurgice ale lui Lemaître. Printre aceşti evrei se mai aflau în acea parte de oraş şi diferiţi alţi meşteşugari mărunţi: hăiănari, cismari, abagii şi cojocari, cum şi o colonie mică de slovaci cărora mahalagii le ziceau ungureni şi care se îndeletniceau în deosebi cu meseria de geamgii sau de cursari adică împletitori de sârmă din care făceau grătare pentru fript carne şi peşte, coşuleţe pentru păstrat ouă şi curse pentru prins şoarecii. Faima cea mai mare, dar şi cea mai rea, a acestei părţi de oraş a făcut-o însă mahalaua Crucei de piatră care adăpostea cea mai vastă colonie a femeilor prostituate pe cari strădaniile tuturor localnicilor nu a isbutit nici azi să le smulgă de-acolo.

Culoarea de Negru a avut, în schimb, totdeauna caracteristica de a cuprinde partea de populaţie bucureşteană cea mai neaoşă adică alcătuită aproape numai din oameni ai locului, de baştină. Cu mahalale care fusese de multă vreme întrupate oraşului, populaţia de-acolo (în mare parte ţărani care prinsese a se îndeletnici cu negoţul de merinde, cereale, lemne şi nutreţuri) fiind şi vecină târgului aproape permanent al Oborului, a devenit pe nesimţite şi vad negustoresc pentru desfacerea mărfurilor meşteşugarilor manuali a tot felul de efecte de îmbrăcăminte, a carelor şi căruţelor şi animalelor de tras şi mai ales a cailor, atunci de mare trebuinţă întrucât mai toată mişcarea circulaţiei se făcea numai cu tracţiune animală. Oborul, Zalhanaua [124]) Colentinei şi Vitanul unde se adunau şi se târguiau vitele sortite consumaţiei de carne — erau stâlpii care împreună cu Târgul anual al Moşilor susţineau mersul afacerilor acelui Ocol.

Până la vremea când s'au ivit meseriaşii nemţi şi italieni care au provocat în Bucureşti înjghebarea temeinică a „micei industrii", toată marfa lucrată în ţară ca şi toate productele na-

---

123) Vânzarea de „bani de aur" ţăranilor în schimbul mărunţişului ce aceştia **prindeau** în târgul Pieţei pe merindele, lemnele şi orătăniile ce aducau zilnic la oraş. Ţăranii făceau cu aceşti bani de aur **salbe** pentru femeile şi fetele lor, care le purtau la gât în zile de sărbători.

124) Vechiul abator primitiv unde se tăiau vitele a căror carne era marfa măcelarilor.

ţionale ce se arătau pe Piaţă, veneau din această parte a oraşului. Aci găseai de toate: cereale, nutreţuri, cherestea sau lemne de foc, vite de tot soiul ,lăpturi ,ouă şi brânzeturi, fructe şi legume, vinuri şi rachiuri, straie şi opinci, cai, hamuri şi trăsuri ori căruţe, în sfârşit orice lucruri de care lumea oraşului, nu prea înstărită, avea atunci trebuinţă. *Oborul*, care oficial ţinea bâlciu doar Marţea şi Vinerea, funcţiona de fapt toată săptămâna deoarece, pe lângă Vitanul geambaşilor şi mahalaua Orzarilor, toată calea Moşilor era plină numai de prăvălioarele meseriaşilor manuali de tot felul, în care găseai orişice aveai de căutat ceiace îi dase şi vechea denumire de „Podul Târgului de afară".

Negustorimea şi meşteşugărimea măruntă adunată acolo de cerinţele târgului acela permanent, determinase în populaţia acestui sector o strânsă solidaritate. Aceleaşi cauze însă făceau ca rivalitatea de prestigiu să stârnească între tineretul calfelor şi băieţilor de prăvălie o atmosferă de antagonism ce izbucnea în zilele de Duminecă şi sărbători în necurmate scandaluri şi bătăi care — lucru ciudat — nu aveau nici o altă urmare rea. Mahalalele acestora se întindeau până în marginile de afară ale Bucureştilor; înspre oraş însă era limitată de o altă aşezare de lume, mai înstărită şi mai tihnită, cu care ceilalţi nu voiau cu nici un chip să se amestece. Suburbiile Dobroteasa, Mântuleasa, Sfânta Vineri, Stelea, Sf. Mina şi Lucaci începuse a arăta de atunci locuinţe mai chipeşe, unele chiar foarte frumoase şi bine gospodărite — toate proprietăţi ale negustorilor împliniţi şi care lăsau să se simtă învecinarea lor cu partea cea simandicoasă a Urbei.

Partea cu adevărat neagră a culoarei acesteia ţinea însă morţiş ca, pe lângă faima negustorească şi meşteşugărească, să-şi menţină şi pe ce mitocănească — şi încă în aşa fel că, pe vremea copilăriei noastre, cu greu se încumeta să calce pe-acolo bucureştean de prin alte părţi ale oraşului şi mai cu osebire dintre cei mai cu fason. Cine avea anumite treburi însemnate prin părţile acelea, se ducea doar cu birja sau trimetea alţi oameni de-ai lor să facă ce aveau ei de făcut.

Dar de-atunci lucrurile ca şi locurile au primit altă faţă, iar lumea s'a amestecat într'atâta că nici nu se mai cunoaşte. Prin unificarea moravurilor şi prin generalizarea îndeletnicirilor pe toată întinderea oraşului s'a ajuns la starea de lucruri în care

nici acolo, nici în tot restul Târgului, o împărțire pe mahalale de bresle sau de negustori nu ar mai fi acum cu putință.

Totuși — cu înfățișarea aceia veche și cu lumea, veche și ea, care locuia orașul acesta și îl îndrăgise așa de mult — impresiunea generală, pe care el reușea să o lase chiar acelor străini ce veneau pe la noi din cele mai falnice și mai modernizate centre ale străinătății, era destul de măgulitoare.

Mai toți musafirii cari veneau la noi în treacăt, dar lăsau să treacă multă vreme până ce se îndurau să se despartă de București, au lăudat entuziast și sincer „exotica" dar primitoarea noastră Urbe de atunci. Iată, bunăoară, impresiunile unuia din aceștia, pictorul francez Edouard Marbeau, care cercetându-ne orașul pe la 1879, a scris cu doi ani mai târziu în ziarul „Correspondent" din Paris, cele ce urmează:

„Situat între Orient și Occident, Bucureștii împrumută așezărei lui o fizionomie specială și orice călător, fiecă ajunge acolo pe calea Dunărei sau pe aceia a Mărei Negre, află un oraș cu totul deosebit de ceiace cunoaște din Viena și din Budapesta sau de cele ce i-au rămas în minte dela Constantinopol.

„Bucureștii numără vreo două-sute-de mii de locuitori din care cea mai mare parte sunt, firește, de neam românesc. Dar alături de aceștia mai toate neamurile vecine au și ele importante colonii care fac din acest oraș un Babylon în care Greci, Albanezi, Germani, Armeni, Sârbi, Ruși, Țigani, Unguri și Evrei spanioli sau leși (poloni) se amestecă pe tot locul. Nu ai decât să privești chiar de-departe orașul acesta și vei avea, fără nicio altă prevenire, adevărul acesta. Turnurile cu umflături ca de turbane ale bisericilor de rit oriental amestecă culorile lor vioaie cu dom-urile și cu vârfurile lăcașelor similare catolice sau armenești, ale templelor protestante și a vreo zece sinagogi.

„Orașul cuprinde o mare întindere. In jurul monumentelor publice ale Palatului Domnitorului, muzeului, teatrului și ale diferitelor autorități, se întinde orașul cel vechiu în care populația este foarte deasă. Dar în toate celelalte mahalale, mai fiecare familie locuește un cămin ale ei, cu curtea și grădina fiecăruia.

„Frumoasa Aleie de tei, care se aseamănă mult cu „Prado"-ul din Marsilia și care continuă cea mai de seamă stradă a orașului, se prelungește la nesfârșit mărginită de vile și de parcuri, și lăsând pe laturi nenumărate aleie ce duc spre boschete, spre restaurante și alte locuri de petrecere. Departe, clădirea mare a școalei de agricultură, singură în mijlocul unui câmp, înseamnă capătul Bucureștilor într'acolo.

„Cu totul altfel este însă înfățișarea acestui oraș spre miază-zi; aci cele din urmă case ale mahalalelor se amestecă aproape cu ogrăzile satelor vecine. Inspre colina pe care o încunună frumoasele clădiri ale Azilului Elena Doamna nu se văd decât pajiști și grădini. In mijlocul acestor dese umbrare, prințul Carol și-a ales reședința de vară.

„Oraşul se întinde totuşi dela o zi la alta. Se dărâmă mereu vechile case şubrede, şi pe locul lor sunt reclădite altele din cărămidă; faţa caselor este acum acoperită cu un strat gros de tencuială în care se prinde înfloriturile tuturor soiurilor de arhitecturi. Ţiganii, care la ţară se îndeletnicesc cu meseria de lăutari sau de fierari şi potcovari, aci fac treabă de zidari sau de salahori. Pe schelele binalelor se văd ţigăncile cu chipul lor oacheş care le sporeşte albeaţa dinţilor şi cu părul lor ca de abanos răsfirat pe umerii goi; îmbrăcate doar cu o cămaşă de pânză şi încinse pe şolduri cu un brâu de lână roşie. Ele frământă de zor tencuiala şi mortarul din varniţe, în vreme ce copiii lor le ajută umplând găleţile pe care altele le poarta pe cobiliţe sus pe schele, de unde bărbaţii ce zidăresc cu osârdie le îndeamnă sau le ocărăsc cu haz, să se grăbească la treabă

„Ici şi colo, pela casele boiereşti, slugi arnăute cu mustăţile pe oală, în vestmintele lor pitoreşti: fes cu ciucurele atârnând pe umăr, vestă cu găitane de fir auriu şi fustanelă — fac serviciul de portari sau paznici ai curţei; aceştia sunt rămăşiţele răzleţe ale acelor mercenari din care le plăceau hospodarilor fanarioţi să-şi alcătuiască garda personală, de pe cum nobilii medievali făceau cu „elveţienii halebardieri"; — cu deosebirea că aci, câteodată, arnăuţii aceia erau înălţaţi la rangul de intendenţi şi apoi abuzau de nesăbuinţa stăpânilor lor spre a oprima ţărănimea şi chiar spre a pune să biciuiască slugile din rândul cărora ieşise.

„Interioarele caselor sunt mai peste tot mobilate europeneşte, dar prin părţile celor mai bogaţi multe case mai păstrează cel puţin o încăpere împodobită cu scoarţe sau cu covoare turceşti aşternute pe podele sau pe divanurile joase şi largi pe care îşi petrec ceasurile de tihnă ale zilei, într'o semi-obscuritate orientală.

„La ceasurile de preumblare ale după-amiezelor, lumea aceasta obişnuieşte a ieşi de acasă. Podul Mogoşoaiei, căruia decând cu izbânda războiului din Bulgaria îi zic Calea Victoriei, este deodată plin de trăsuri şi de birji, un fel de „victoria" cu perne de catifea şi cu felinare şi hamuri împodobite cu alămuri. Birjarii ruşi (muscalii) cu tichia lor scundă pe cap şi strânşi în anteriurile lor de postav albastru, stând ţepeni pe capra trăsurei şi ţinând hăţurile cu braţele întinse, mână în goana mare caii lor frumoşi. In aceleaşi ceasuri, trotuarele din faţa cafenelelor şi cofetăriilor sunt pline de mase la care consumatorii iau prăjituri şi dulceţuri. România este prin excelenţă ţara „dulciurilor". Numai în Bucureşti sunt mai bine de optzeci de cofetării în care găseşti toate felurile de dulceţuri şi de şerbeturi, de peltele şi paste de fructe cu zahăr. Trebuiesc gustate mai cu osebire dulceţurile de trandafiri (rodozahar) şi de violete ale căror petale păstrează tot parfumul lor

„Seara oraşul se însufleţeşte din nou, mulţimea se adună prin cafenelele sau grădinile cu muzică unde se aud cântate mai toate ariile operetelor sau **canţonetelor** ce fac vâlvă la Paris... In mulţimea aceia pot fi văzuţi tinerii ofiţeri ai armatei româneşti cu piepturile împodobite cu decoraţii şi medalii, ca ale unor veterani..."

„Binefacerile Comunei" și traiul gospodăresc.

ODATA cu mulțumirea pe care în mod firesc ne-o dă aprecierile binevoitoare ale oaspelui francez pe care îl citarăm, nouă ne rămâne îndatorirea să arătăm în amănunt cum arătau și toate celelalte pe care el nu le-a putut vedea decât în treacăt sau pe care nici nu le-a văzut.

Privit într'o cuprindere întinsă și generală sau numai din punctul de vedere al locurilor pe unde el trecuse în răstimpul șederei lui la noi — Bucureștii făcea în adevăr acea frumoasă impresiune.

Văzut însă de-arândul, stradă cu stradă și în toate ungherele lui, orașul avea pe vremea aceia foarte multe lipsuri, mai cu osebire în domeniul lucrărilor edilitare despre care fusese prea puțină vorbă până atunci.

Cercetarea lui amănunțită lăsa chiar să se vadă unele ciudate contraste în normele de pe care se porneau lucrările începute, față de nevoia urgentă a celor pentru a căror îndeplinire împrejurările vitrege nu ne dăduse răgazul și mijloacele necesare.

In afară de regularea cursului Dâmboviței, de îngrijirea destul de restrânsă a străzilor, de rânduirea unui corp de gardieni pentru paza orașului ziua și noaptea și de o luminare mai efectivă a cuprinsului orașului destul de întins, — nici o altă lucrare mai temeinică nu fusese începută.

Cu privire la pietruirea drumului străzilor, cea mai mare parte a acestora erau așternute cu caldarâm de piatră de râu, așezată în rânduri apropiate, ale căror goluri erau umplute doar cu nisip. Pavările cu piatră cubică de granit au început a se arăta abia în 1884, sub primariatul lui Niculae Fleva, lucrările fiind săvârșite de întreprinderea mai bine alcătuită a lui Lăzureanu. Inceputul zis „de probă" a fost făcut cu micuța stradă

a Pensionatului (azi str. Vasile Boerescu). Până la descoperirea carierelor dobrogene dela Turcoaia, piatra de granit se aducea din Belgia. Pentru aşternutul trotoarelor inginerul Nicu Zane întemeiase pe şoseaua Pandurilor, cu capital belgian, o fabrică de bazalt artificial şi de cărămizi având 15 cm. pătrati.

Patru ani mai târziu, sub primariatul lui Emanoil Protopopescu-Pche, fură pornite şi o seamă de alte lucrări care au contribuit în bună măsură la modernizarea Bucureştilor. Astfel fură executate: lucrările de completare a alimentărei oraşului cu apă potabilă şi distribuirea conductelor ei pe mai mult de jumătatea numărului străzilor, canalizarea subterană pentru colectarea şi îndrumarea spre Gârlă a apelor de ploaie şi a lăturilor adunate pe la gospodăriile oamenilor, îmbunătăţirea şi generalizarea luminatului străzilor, iar, ca încoronare a strădaniilor lui, prelungirea Bulevardului şi înspre răsărit până la capătul de acolo al oraşului. Lărgit, pavat şi plantat în întregime, ceiace îl schimbase într'o frumoasă arteră ce străbătea Bucureştii diametral, Bulevardul fu înzestrat şi cu o linie dublă de tramway electric, ceeace i-a dat putinţa să fie şi luminat cu lămpi electrice cu arc şi în globuri mari, a căror instalare pe stâlpi înalţ işi frumoşi de fontă sporea înfăţişarea lui cu adevărat occidentală. Partea lui cea nouă fu numită Bulevardul Carol I până la rondul din capătul de sus al străzei Olarilor, şi Bulevardul Orientului de acolo până la capătul lui din şoseaua Mihai-Bravul.

Pentru producerea curentului electric necesar luminărei şi tracţiunei, acelaşi primar făcu să fie clădită în mahalaua Grozăveşti, lângă un nou stăvilar metalic al Dâmboviţei ce fu adâncită până în acel punct, o Uzină generatoare de electricitate, care, mărită şi desăvârşită, este şi azi una din principalele uzine de acest fel.

Pe măsura înfăptuirei lucrărilor tehnice de salubritate publică şi de înfrumuseţare a străzilor, au urmat şi alte lucrări de sistematizare a oraşului, precum: deschiderea, după 1893, a bulevardului Ferdinand ce duce dela rondul statuiei lui Pache Protopopescu la Gara de Est sau a Oborului, cum şi pe aceia a bulevardului Maria, pe locurile parcelate şi asanate din cartierul Gramont (fosta mahala ţigănească a Broscăriei) şi care ducea ca şi acum din gura Pieţei-Mari în sus, la fabricile lui D. Marinescu-Bragadiru şi la Vama-Intrepozitului de mărfuri; iar în

1895 tăierea bulevardului Lascăr Catargiu, dela Piaţa Romană (unde a fost aşezată statuia acelui venerat fost prim-ministru al Ţărei) şi până la piaţa din capătul Şoselei Kisselef.

Intinderea oraşului sporea mereu pentrucă populaţia lui sporea şi ea, dela o zi la alta. Totuşi traiul ei de toate zilele păstra ritmul acela tihnit al vremurilor ce apucase, neadoptând decât obiceiuri la care o îndrumau treptat şi cu oarecare metodă însăşi prefacerile Urbei lor. Lumea bucureşteană afla atunci putinţa de-a convieţui în condiţiunile cele mulţumitoare. Traiul ei se prefira în cea mai deplină înţelegere omenească, fiecare nedorind decât ceiace îi îngăduia rosturile, mijloacele şi avutul lui. Vecinii se sprijineau cu voie-bună în toate nevoile lor gospodăreşti, apropiindu-se cu mult mai multă omenie decât o fac azi, când totuşi se face atâta vâlvă de mult slăvitul „democratism".

In afară de căminurile gospodărite boiereşte, pe care le-am mai amintit, cuprinsul oraşului se împlinise în bună parte cu locuinţe, acum frumos întreţinute, mai toate având şi un petec de grădină, cu clădiri de închiriat ale negustorilor împliniţi ori ale unor cetăţeni înstăriţi şi chiar cu prăvălii, când erau clădite pe drumuri cu vad pentru meşteşugurile sau pentru negoţurile cu care lumea se îndeletnicea. O mare parte dintre cele din urmă erau prevăzute cu ganguri de intrare spre curţile spaţioase unde negustorii prăvăliilor respective aveau magazii de lemn sau zidite în care îşi depozitau mărfurile lor, cum şi grajdurile şi şoproanele cailor şi vehiculelor ce foloseau, şi care nu lipseau de pe la casele celor cu oarecare avere, cum nu lipsesc astăzi trăsurile automobile.

Restul căminurilor, cele ale oamenilor nevoiaşi, de prin mahalalele mai mărginaşe, păstrau totuşi în mare parte aşezările fără rost în cari se pomeniseră. Cele mai multe curţi deacestea îngrămădeau fără nici o normă câte cinci-şease corpuri de casă, toate şubrede şi pipernicite, totdeauna rău ori mai deloc întreţinute şi în cari locuiau, într'o promiscuitate vinovată, mult mai multe suflete decât s'ar fi cuvenit.

Abia prin 1890, societatea Creditului funciar urban dorind să ajute municipalităţei bucureştene în opera ei de sistematizare şi să pună la îndemână cetăţenilor locuinţe mai potrivite traiului pe care îl doreau, a început o intensă activitate constructivă, fie împrumutând pe cei ce ar fi voit să o facă dar nu aveau

banii necesari, fie răscumpărând terenurile celor ce nu erau la zi cu plata ratelor unor împrumuturi cărora le dase altă destinaţiune şi revânzându-le celor ce voiau să clădească în condiţiunile impuse de Creditul funciar în înţelegere cu Primăria oraşului. Noile clădiri erau astfel construite de pe câteva modele anume întocmite, şi obligatoriu aliniate la marginea trotoarelor străzei. In locul cocioabelor scunde, umede şi fără nicio rânduială gospodărească, mahalalele s'au împlinit de-atunci cu clădirile poreclite „Wagon". S'a făcut astfel pe-o scară întinsă parcelarea acelor maidane de gunoaie şi construirea caselor de locuit pentru mulţimea de oameni ce locuiau cu chirie şi se mutau dintr'o mahala în alta la fiecare Sf. Gheorghe sau Sf. Dumitru. Case de-acestea, din care foarte multe se văd şi acum mai pe tot locul în Bucureşti, erau construite cu o încăpere sau două la stradă şi despărţite printr'un antret [125]) îngust de restul încăperilor ce dau din-una într'alta până la dependinţe. Când casele ca acestea nu erau clădite spate'n spate, grădina lor, era rostită pe partea de loc dinspre calcanul caselor vecine şi prevăzute cu o perdea de viţă americană ce se căţăra pe acele calcanuri formând un „fundal" de verdeaţă, aveau săditi unul sau doi arbuşti de soc sau de liliac spre drum şi un gutui, corcoduş, dud, cais sau chiar simplii salcâmi sau oţetari spre fundul curţei. Sub pomi locul umbrit era bătut cu niţel pietriş, pentru sufrageria de vară; iar restul împărţit în brazde de iarbă cu stufuri de muşcate, de cârciumărese, de micsandre, busuioc sau guraleului, pentru decor şi pentru pridiðirea mirosurilor ce se iţeau, când dela bucătărie, când dela coteţul păsărilor curţei, când în sfârşit de pe la celelalte dependinţe ale fundului curţei. Cine avea mai mare patimă de flori şi se îndemâna să le poarte de grijă, mai punea în mijlocul fiecărei brazde din acestea şi câte un trandafir înalt, cu tulpina sprijinită pe un băţ verde în vârful cărui punea şi câte un glob de sticlă argintie sau de diferite alte culori. Unde nu prea era loc, sau gologani de prisos, în loc de viţa canadiană şi de flori, semănau zorele căţărate pe sfori sau pe uluci şi două trei stufuri de pelin. Alte ori locul sufrageriei dela aier era înpodobit cu un chioşculeţ de scânduri, ca să poată servi şi pe vreme de ploaie, când zăduful din casă era prea de nesuferit.

---

125) In locul franţuzescului „entrée".

Vederea uneia din mahalalele reconstruite prin 1890, cu clădiri în felul celor zise „vagon“.

Cum-necum, mahalalele începură să ia şi ele alt fason, mai curăţel, ce-a contribuit deasemeni la înfrumuseţarea mărginilor oraşului, iar gospodăriile începură a se mai dichisi [126]).

Bucătăriile erau puse tot spre fundul curţei, dar aveau mai toate afară, sub fereastră, chepengul [127]), unor pivnicioare, mai spaţioase decât cele de azi, bine adâncite deci destul de calde iarna şi răcoroase vara, pentru a putea adăposti merindele şi lemnele în primul caz sau băuturile şi mâncările în cel de-al doilea. Laolaltă cu legumăria îngropată în paturi de nisip, se mai vedeau şi câte-ceva sticle sau clondire [128]) cu ţuică de prune sau cu vinişor de tămâioasă, de care cârciumile depela colţ de stradă nu prea ţineau, dar care, la zile mari, după mesele mai îmbelşugate „se prezintau" de minune...

In astă privinţă gospodăriile nu duceau lipsurile de-acum, deoarece băuturile se găseau pretutindeni bune şi — ceiace cântărea în deosebi în gustul acelor bucureşteni — erau neasemănat mai ieftine ca azi şi nu erau deloc drese [129]) şi mai ales falşificate [130]). Carnea vitelor tăiate la zalhanaua Colentinei, iar mai apoi la Abatoriul comunal, *o desfăceau* măcelarii care îşi aşezau scaunul sau butucul, la început în dreptul caselor lor lângă poartă, iar mai târziu în prăvălioarele mici din mahala. Vânzarea cărnei se făcea numai dearîndul. Alegerea şi deosebirea diverselor calităţi din carnea unei vite nu era încă obişnuită, decât pentru muşterii de seamă şi cu mai multă dare de mână sau în hatârul oamenilor Stăpânirei. Grăsimea se vindea crudă ca şi carnea, fiecare topindu-şi-o acasă la el. Untura aşa cum o cumpărăm azi a fost pusă în comerţ mai târziu decătre mezelgii cari se îndeletniceau cu pregătirea cărnurilor de-păstrat şi cu fabricarea cârnaţilor şi a mezelurilor.

Legumăria, ouăle şi brânzeturile, fructele de tot felul, lăpturile sub toate formele, untul, peştele, cărbunii de mangal şi grăunţele pentru hrana orătăniilor [131]) se vindeau şi în Piaţă la

---

126) A fi mai rostite.

127) Capac cu două uşi ce acoperea gura pivniţei.

128) Nişte sticle albe şi subţiri cu gâtul foarte scurt şi care aveau capacitate exactă de un litru.

129) Amestecate şi **întărite** sau îndulcite.

130) Mai mult decât prefăcute, adică aproape fabricate din alte esenţe.

131) Păsările de curte.

Hale, dar şi decătre oltenii zarzavagii care le strigau pe străzi şi le aduceau fiecărora la îndemână, cum se mai face şi astăzi. Atunci oltenii aceştia vindeau pe înserat şi untdelemn sau gaz (petrol) din garniţe de tinichea pe care le purtau tot pe cobiliţă.

Pentru cumpărături mai mari, făcute în Piaţă, cei ce nu veneau cu sluga lor de-acasă foloseau hamalii, oameni care se îndeletniceau cu cărătura aceasta ca şi cu oricare altă meserie, umblau cu o funie şi cu o paporniţă pe mână şi făceau orice transport pe jos, până la capătul oraşului, pentru câţiva gologani. Cam pela 1900, i-a năzărit unui fost Comisar, pe nume Lesviodax, să adune câţiva oameni de teapa ăstora, dar mai curăţei şi mai deştepţi, şi statornicindu-le ca semn distinctiv un fel de chipiu roşu cu numere pe el, i-a aşezat prin diferite locuri şi răspântii ale oraşului, numindu-i „Comisionari de stradă" şi le-a fixat ca tarif: o băncuţă de cincizeci de bani pentru purtat o scrisoare sau un pachet şi un Leu în caz că avea de adus şi răspuns.

Greul cel mai mare al gospodăriilor de-atunci era însă, — apa.

Aşezat în plină câmpie, Bucureştii a avut multă vreme de suferit în această privinţă. Incă de prin anul 1800, alimentarea cu apă a gospodăriilor se făcea doar din trei aşa-zise vaduri [132]) înşirate de-alungul cursului Dâmboviţei, — vaduri ce adunau apa din isvoarele subpământene ale râului, dar cari nu erau întru nimic ferite de norii prafului murdar ce se ridica de pe uliţi, nici de miresmele ce pluteau pe oraş din atâtea alte isvoare. Abia în 1848, Gheorghe Bibescu Vodă hotărâ să pună în lucrare un proiect al inginerului francez Marsillon pentru aducerea prin conducte a unei ape, filtrată din aceia a Gârlei din sus de oraş, şi pentru construirea a vreo cincizeci de cişmele (fântâni) prin tot cuprinsul oraşului. Pe răspântia din dosul *Agiei*, unde azi e Vama-Poştei, a fost construită şi o „Casă a apei" pusă sub conducerea tehnică a Inginerului Gilbert. Se întâmplă însă că banii pe cari Vistieria îi putea cheltui atunci, făcură ca numărul fântânilor să fie redus la douăzeci care fuseră înşirate doar pe podul Mogoşoaiei şi pe alături. Ceva mai târziu conducta fu întinsă şi pe alte străzi mai de seamă, trecând şi pe sub calea

---

132) Nişte basinuri cu fundul liber spre a lăsa scurgerea isvoarelor, dar cu marginile sprijinite cu zid de cărămizi, şi din care se încărca apa cu doniţile în sacale.

„Puțul cu zale“ din răspântia de sus a străzei Antim.

„Pompa de apă“ construită apoi pe aceiași răspântie, după așezarea conductelor subterane.

Moşilor până la Biserica cu Sfinţi, calea Griviţei până la Biserica Sfinţilor Voevozi, cum şi pe uliţa Franceză (str. Carol), pe uliţa Doamnei şi pe uliţa Poloneză (str. Academiei). In 1856 au fost puse şi cele dintâi patru guri-de-apă pentru cazurile de incendii, şi anume: una în Piaţa Teatrului Naţional, a doua în spatele acestuia la biserica Sfântului Ionică, a treia la grădina Episcopiei şi a patra la colţul călei Griviţa, lângă Palatul lui Ştirbey. Un an după aceia Primăria, spre a înlesni adunarea banilor necesari întinderei lucrărilor, stabili pentru prima oară un tarif de contribuţiune a cetăţenilor, prin plata apei ce se distribuia din conductele instalate. In felul acesta şi cu adaosul unor alocaţiuni anuale în bugetul Comunei se ajunse că, prin 1879, Bucureştii încropise vreo zece kilometri de conductă din care se alimentau cam 190 de gospodării, 260 de guri-de-apă pentru stropit şi pentru cazuri de foc, basinurile a vreo 40 de avuzuri aşezate pentru înfrumuseţare la diferite răspântii, cum şi basinurile dela Rondul I al Şoselei Kisselef, dela grădina Episcopiei şi al lacului din parcul Cişmigiului.

O canalizare a subsolului pentru scurgerea apelor nu a fost cu putinţă până ce nu s'a putut face mai întâi adâncirea cursului din oraş al Dâmboviţei. Proiectul acesta fusese votat sub domnia lui Cuza-Vodă, prin legea din Martie 1865, dar lucrările nu au fost începute şi efectuate decât după 1871 şi numai la stăruinţa Domnitorului Carol, [133]) iar complectarea canalizărei pe toate drumurile prevăzute cu conducte de apă nu s'a făcut decât dela începerea campaniei de lucrări edilitare a Primarului. Em. Protopopescu-Pache, adică pela 1888 [134]).

---

133) Inaintea acelor lucrări, scurgerea apelor provenite din ploi şi din zăpezi era înlesnită oarecum prin „Hasnalele" despre care am scris mai la început. Pe la 1830 începuse croirea unor canale semi-subterane, căptuşite cu traverse de lemn, dar cu totul nepractice. Cel dintâi din acestea trecea dela locul de azi al Camerei de Comerţ prin str. Şelari şi se sfârşea în malul Gârlei la locul zis la „Roaile" din dreptul străzei Negru-Vodă (lângă Morgă); cel dealdoilea, căptuşit cu zidărie, trecea pe sub calea Moşilor până la Biserica cu Sfinţi şi era legat cu cel dela Colţea, tot din lemn dar care în 1845 a fost şi el zidit.

134) Instalaţiunile făcute atunci aveau trei basinuri la Arcuda (lângă Bucureşti, în susul Dâmboviţei) căptuşite cu traverse de lemn şi în mărime de 50 m. late pe 10 m lungime. In aceste basinuri apa ce le umplea era ţinută 3—4 zile spre a se limpezi, apoi i-se da drumul pe canalul distribuitor care era făcut din cărămidă şi ciment, având din loc în loc guri de aerisire,

Până atunci Bucureştenii făceau şi ei cum puteau mai bine. Astfel o parte a curţilor avea câte o cişmea cu pompă şi scoteau apa curată din vinele izvoarelor de sub pământ, în locurile şi dela adâncimile unde dau de ele. Apa aceia era în deobşte foarte limpede şi rece, dar calităţile ei potabile erau adesea vătămate de infiltraţiunile de prin vecinătate. Şi acest fel de cişmele era însă prea puţin la îndemâna oricui şi mai ales a oamenilor nevoiaşi care alcătuiau mulţimea mare şi care erau siliţi să folosească apă din comerţ.

Din cele văzute până aci se desluşeşte bine că negoţul cu apa era atunci „negoţ din nevoie". Din izvoarele cari alimentau Vadurile acelea de apă de băut, ne-au rămas numai cele câteva şipote cu ţeavă de fier de pe malul de jos al Gârlei. Apa aceia este una din cele mai curate ce se poate afla în oraşul nostru; e rece, cu totul limpede şi are, dela ţevile prin care se scurge, un iz al gustului ruginei, fapt pentru care bătrânii noştri îi şi ziceau apă „feruginoasă".

Apa cumpărată dela sacagii, după umplerea putinilor trebuia să fie mai întâi bătută cu făcăleţul şi cu puţină piatră-acră (alun) spre a fi limpezită.

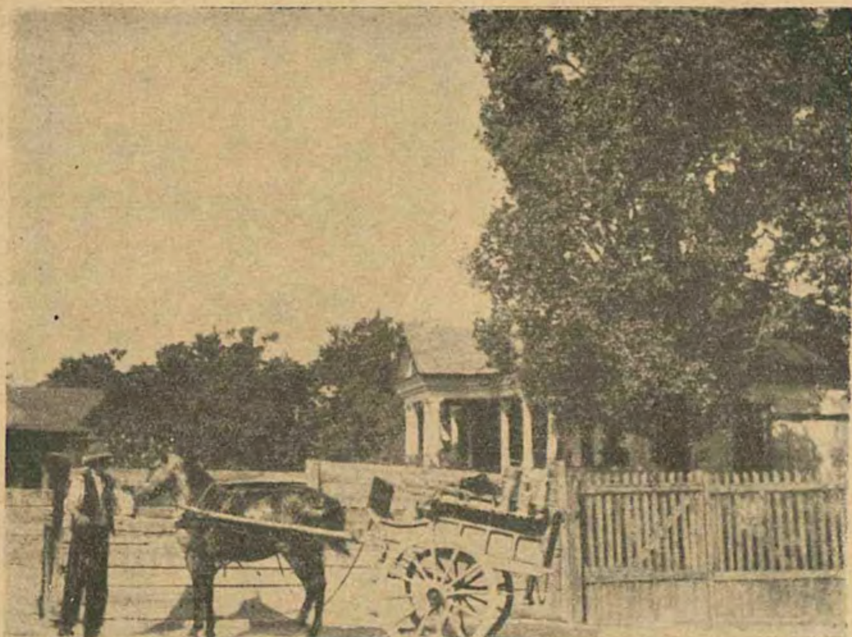
Pentru răcirea apei de băut, vara, se foloseau bulgări de ghiaţă cumpărată din cea strânsă de-cu-iarnă de pe apele de prin jurul oraşului. In unele case apa era trecută prin nişte conuri de piatră poroasă, ce se vindeau aşezate-gata în nişte dulăpioare. Altele se mulţumeau numai cu răcoarea pivniţelor lor, în care ţineau apa în urcioare de pământ sau în doniţi de lemn acoperite cu câteo cârpă jilavă.

Pentru spălatul pe cap sau al rufelor, gospodinele timpului acela obişnuiau să strângă şi apa dela ploaie în vase pe cari le punea din vreme la burlanele de scurgere ale apei depe casă.

Cât pentru îmbăierea trupului, rosturile gospodăreşti se întreceau în ingeniozitate, mai cu osebire după ce se făcuse instalarea conductelor de prin oraş. Afară de cei câţiva ce se du-

---

pe unde putea fi şi verificat sau curăţit. Răsuflătorile acelea erau un fel de puţuri cu capac de lemn şi cu lacăte. Din acel canal, apa venea într'un rezervor delângă Palatul Cotrocenilor şi care era prevăzut cu un grătar ce trebuia să mai reţină ceiace ar fi putut scăpa şi veni pe canalul celdintâi. De-aci apa pornea prin conductele tubulare de ciment în oraş. (Vezi „Amintirile" d-rului C. Severeanu, fost consilier comunal pentru cele sanitare).

Serviciul laptelui la domiciliu. In fund casa veche a lui Alexandru Orăscu, din colțul de jos al străzei Mihai-Vodă.

Capătul de jos al str. Lăzureanu, din Dealul Spirei. La stânga o saca de apă iar la dreapta un felinar cu „găzoaie".

ceau pe la rarile stabilimente de băi publice (şi asta numai la cel mult două săptămâni o dată), mai toată lumea bucureşteană făcea baie la ea acasă, fie în căzi speciale de tinichea de zinc sau în hârdaie scunde şi largi cu doage de lemn încercuite cu fier, fie în albiile de lemn, de plută sau de plop pe care le scobeau anume şi le vindeau ţiganii rudari. Vara, mulţi se mulţumeau numai cu un duş, instalaţie proprie, făcută prin fundul curţilor sau pe-după casă şi prin magaziile de scânduri ale gospodăriei. Duşurile acestea erau alcătuite din o îngrăditură strâmtă de rogojini, deasupra căreia se atârna o stropitoare de tinichea plină cu apă, pe care şi-o deşertau pe cap trăgând de o sfoară legată de pârghiuţa ce ţinea un căpăcel de pe fundul ei. De binefacerea unei asemeni instalaţiuni ingenioasă foloseau pe rând toţi ai casei, ba uneori chiar unii dintre vecinii, ce nu erau pliroforisiţi cu aşa... „confort”.

Cum vedem, deşi foarte iubitori de bălăceală, bucureştenii au fost vreme îndelungată lipsiţi de rostul necesar unor îndestulătoare băi corporale. Ghidul lui Papazoglu ne spune în această privinţă că, pela 1070, Bucureştii nu aveau decât patru Băi publice: Baia turcească (hamam, cu aer uscat) din strada Şelari, Baia Rusească (cu aburi) dela Jigniţa, pe str. Negru-Vodă, reconstruită apoi de Meltzer; Baia din mahalaua Dudescului (Sfinţii Apostoli) azi Baia Mitraschewski şi Baia cu pucioasă a doctorului Lucaci, din dosul Palatului Regal. După mulţi ani, Baia turcească şi cea de pucioasă au fost desfiinţate şi înlocuite cu Băile Eforiei, cele dintâi mai bogat şi mai larg instalate, şi cu Băile Doctorului Erdreich, cari la început erau în strada Vestei, la spatele statuiei lui Mihai-Viteazul, apoi au fost mutate pe strada Italiană lângă Biserica Armenească unde sunt şi acum, dar sub altă direcţiune. In afară de acestea, Primarul Protopopescu-Pache a pus să fie construită lângă Piaţa Legumelor, dela Bibescu-Vodă, şi o Baie Populară destinată mai ales precupeţimei şi hamalilor Pieţei-Mari. Aci tariful era potrivit scopului; 10 bani pentru spălare sub duşuri şi 20 de bani pentru o baie în basin cu apă caldă. După câţiva ani de utilă funcţionare, această Baie publică a fost totuşi lăsată în părăsire şi în cele din urmă chiar dărâmată. Intre timp, o societate particulară a construit pe strada Bisericei Enei, o instalaţiune în totul modernă şi de pe legile higienei, numind-o Baia Cenrală, care este şi acum în perfectă stare de funcţionare. Cam în aceiaşi

vreme au început a folosi deasemeni Baia Solacolu, dela capătul de-afară al călei Moşilor, şi Baia Griviţei, de lângă biserica Sfinţii Voevozi. Cată să mărturisim însă, în frica lui Dumnezeu, că populaţiunea cea mare a oraşului nu se lăsa uşor îmbiată să se spele prin asemeni locuri publice. Ea făcea aşa-ceva mai cu drag în strâmtorarea ei de-acasă, aşa cum arătarăm mai sus.

Apoi, pentru bătrânii noştri spălătura peste-tot avea anumite soroace precum: ajunul Sărbătorilor mari, a doua zi după *niscaiva* petreceri cu *treabă* multă şi cu *halai* de sbucium, la vremea *deretecatului* întregei case şi, în orice caz, de ziua Sfântului Toader când, în loc de alte mirodenii, se fierbea apa de spălat cu rădăcini de Iarbă-mare.

Vara însă, când lumea bună pleca „la băi" prin staţiunile de vilegiatură, bucureştenii se scăldau şi ei *de-zor* în gârla Dâmboviţei, cât este ea de lungă, sau în scăldătorile mărginaşe care erau lacurile: Herăstrăului, al Floreascăi, al Teiului şi al „Plăcintei" de sub zidurile conacului lui Gherase din Fundeni, cum şi panglica de apă a Colentinei ce *chenăruia* oraşul în partea dinspre miază-noapte şi răsărit, şi care ţinea pline cu apă toate lacurile pecari le pomenirăm.

Prilejurile astea de scăldătură mai aveau şi un alt rost, pe acela că dau *ocazii* şi la alte câteva plăcute *distracţii.* Unii vânau potârnichi de prin miriştile sau fâneţele locului, alţii culegeau castraveţi şi pepeni de pe *bostănăriile* din malurile lacurilor, iar alţii, de era cumva şi vreo moară pe-aproape, *se dau* şi pela cârciuma morei, unde, cu peşte viu şi cu *niscaiva* raci fierţi ori pastramă friptă şi cu vinişor răcit la gheţărie, se spălau oamenii mai *abitir*[135]) pe dinlăuntru decât pe din afară. Uneori scăldături ca astea erau şi pricină de nenorociri, cu înecul celor mai puţin prevăzători şi... prea băuţi.[136]). Că, de! — una e să ţi-se învârtească pământul sub picioare, şi alta e apa... Lacurile acelea aveau şi *vâltori,* iar unde nu erau de-astea, se găseau pe fund tot soiul de buruieni ale căror fire încâlcite îndrăgeau grozav pe cei *cu coraj*[137]). Aşacă foarte deseori lumea bucureşteană citea... la „Universul" în rubrica „Intâmplărilor din Capitală" şi cazuri de-astea, petrecute în afară de ea.

Pentru tineretul cu veleităţi atletice încă din acele vremuri

135) Mai bine.
136) Cari băuse mult.
137) Beţi

când bucureştenii n'aveau habar de Sport, societatea de gimnastică şi *tragere la ţintă,* de pe cheiul Gârlei de lângă Sfinţii Apostoli, („Tirul", cum i-s'a zis totdeauna) avea şi un Bazin cu plată unde se putea chiar învăţa înnotul.

Dintre toate scăldătorile astea, Dâmboviţa rămăsese însă tot cea mai populară şi mai distractivă. Pe tot timpul cu vreme bună din cursul anului, începând de pe la al doilea ceas al dupăamiezei până pe-înserat şi chiar în *zorii* zilei, trecătorii peste podurile Gârlei ca şi cei de pe ambele maluri, se amuzau grozav privind bălăceala sgomotoasă din josul malurilor adânci şi bogat înverzite de iarba mătăsoasă şi cu grijă cosită. Chiotele de bucurie şi de joacă ale scăldătorilor şi atmosfera aceia de camaraderie ocazională, de nimic stingherită, în care apa gârlei contopea simţimintele de pudoare şi de bună dispoziţie ale lumei aceleia din toate straturile Urbei, alcătuia ceva în totul specific Capitalei noastre din vremea aceia. Pornea lumea de-acasă, cu mic — cu mare, tot neamul, împreună cu vecinii, să se răcorească o leacă de zăduful zilelor de arşiţă ale verei, în apele gălbui şi încropite de soare ale Dâmboviţei, în care cucoanele intrau cu cămăşile de zi pe ele iar bărbaţii având, în locul tricourilor azi de rigoare pe la Ştranduri, costumul strămoşului Adam — mai puţin frunza de viţă.

După baie, spre satisfacerea bunei-dispoziţii dobândită, — unii trimeteau pe copii acasă să-şi urmeze jocurile, iar ei se opreau niţel pe sub leandrii cârciumilor cu grătar sau între preţii de stuh de papură ai „cabinelor" vreunei mustării apropiată locului. Alţii, cei mai mulţi şi cu mai puţină putere a pungei, umpleau cu apă feruginoasă ulcioarele cu care venise şi le duceau acasă unde, pe scăunelele din curte, făceau „trataţie cu dulceţică nouă" şi cu cafeluţă turcească. Mai erau apoi şi alţii care nu aveau, nici obiceiul, nici mijloacele cu care să facă asemenea „primire", — aceia înlocuiau totul cu o felie zdravănă de pepene verde, răcorit şi el pe şghiabul cişmelei dela Gârlă în timpul cât durase şedinţa de hydro-therapie, şi, cu o simplă sindrofie în curte, la lumina Lunei, pe scăunele, cu pisicile în poală şi cu toată liota căţeilor plini de purici pe lângă ei.

Şi să nu se creadă cumva că o asemeni îndeletnicire, răcoritoare şi în acelaş timp recreatoare, cu tot hazul ei, era numa în obiceiul oamenilor din pătura săracă a populaţiei bucureştene. Dâmboviţa era atunci foarte căutată de toată lumea de prin

preajma ei. De-cum însera ieşea lumea de prin toate curţile, în grupuri mai mari sau mai mici, cu săpunul înfăşurat în stergarele şi cearceafurile ce purtau la subsuoară, şi cobora în şiruri vesele scările de piatră ce duceau jos la marginea apei... Cel ce însemnă aceste amintiri, nu a uitat nici azi, cum, odată pe săptămână, trecea prin faţa porţei sale de pe locul Bulevardului ne tăiat încă atunci, şi un grup de persoane foarte simandicoase din floarea elitei bucureştene. In acel grup, de pe spusa celor mai bătrâni, erau câteva boieroaice între care mândra Doamnă Elenca Oteteleşeanu şi o Slătineancă, rudă a ei, însoţite de tineret bărbătesc din rubedeniile cele mai apropiate şi din rândul căruia era nelipsit căpitanul din cavalerie Saşa Blaranberg şi unul din Câmpineni. Pornit dela Teatrul Naţional, lângă care era casa bogată a lui Alexandru Oteteleşanu, grupul acela o lua prin grădina Cişmegiului, apoi, prin aşa-zisa „Grădină-cu-cai", ajungea la cheiu şi se lăsa tocmai la podul de lemn al vechiului stăvilar dela Sf. Elefterie. Se scăldau acolo pentrucă apa era mai curată şi mai adâncă; iar după scăldat suiau scara de piatră aruncată pe malul înierbat şi treceau peste drum la grădina birtului lui Zdrafcu, un fost bucătar de pe la curţile boiereşti. Acolo se rânduiau în jurul unei mese aşezată între frunzarul arbuştilor, primeau nişte lăutari din cei ce forfoteau prin grădină neaşteptând decât aşa noroc, — iar apoi, cu patricieni, cu mititei aromiţi şi cu o leacă de vin bun răcit în hârdaiele cu ghiaţă naturală, cinau până aproape de miezul nopţei, când porneau, tot pe jos dar pe răcoare, la curtea Oteteleşanului deunde fiecare se îndrepta spre locuinţa lui.

Mânăstirea Stavropoleos, a Hanului Grecilor, în vechea ei înfățișare.

Categoriile sociale.

CELE povestite aci nu trebuie să mire pe nimeni şi nici să-l facă a crede că principiile egalitare ale „Paşoptiştilor“ [138]) ar fi pus atunci cu totul stăpânire pe sufletele tihnite ale bucureştenilor. Departe de-aşa ceva,— boierii rămăseseră tot boieri, şi lumea continua să le dea consideraţiunea şi respectul ce li se cuvenea. Ei erau recunoscuţi ca clasă de elită — „lume aleasă sau „lumea mare”, cum i-se mai zicea. Liberii profesionişti, funcţionarii, negustorii înstăriţi şi cei ajunşi pe căi drepte oameni cu oarecare avere, alcătuiau clasa „oamenilor de condiţie”; iar lumea ce mai rămânea, era desemnată de clasele superioare ca „stare a oamenilor de rând”. Noţiunea de elită a vremurilor despre care povestim aci, devenise însă oare cum generală, şi avea mai mult un caracter „mondain” [139]).

Dovada acelor stări sociale ne-o aduce tot Ghidul dela 1871 al lui Papazoglu care s'a ţinut nevoit să însemne şi nişte liste ale rangurilor de boierie luate în seamă în acea vreme, atât în ce privea rândul la cinstire cât şi vechimea familiilor din care deschideau. De pe listele acelea mai erau deci în Bucureşti :

boierii din familiile Domnitoare pământene, ca: Basarabeşti (1290) — Dăneştii (1333) — Drăgoieştii (1352) — Raleţii (1527) — Lăcustenii (1533) — Lăpuşneni (1538) — Movileştii (1607) — Barnoschi (1626) — Ghiculeştii din *sireaua* Banului Dumitrache Ghica-Bătrânul (1630) — Brâncovenii (1654) — Dabija (1662) — Cantacuzinii (1679) — Rosetti (1676) — Raco-

138) In loc de „cei dela 1848” — poreclă ticluită pentru cei cari aduseseseideile revoluţionare de egalitate şi fraternitate, pe temeiul cărora porniseră revoluţia de-atunci.

139) Expresiune franţuzească rezumând pe aceia de „homme du monde” sau pe româneşte „om de lume”, adică de lume aleasă.

viţeştii (1741) — Sturzeştii (1828) — Bibeştii (1843) — Stirbey (1850) — şi Cuzeştii (1859).

boierii din familiile Domnilor fanarioţi, ca: Mavrocordaţii (1716) Calmachii (1766) — Ipsilanţii (174) — Moruzzi (1783) — Mavroghenii (1786) — şi Şuţuleştii (1791):

boierii pământeni de mâna întâia: Văcăreştii, Bălenii, Creţuleştii, Filipeştii, Negri, Cornăţoii, Glogovenii, Dudeştii, Corneştii, Bălăcenii, Beldimanii, Herăştii, Rosnovanii, Micleştii, Păşcanii, Goleştii, Floreştii, Vlădăienii, Filisenii, Slătinenii, Greceni, Fălcoienii, Cocorăştii, Canta, Obedenii, Dragodineştii, Oteteleşanii, Murgăşenii, Vârnavii, Câmpinenii, Socoleştii, Voineştii, Lehlii, Rudenii, Măneştii, Costeştii, Bărcăneştii, Millo. Cioranii, Caloteştii, Căpleştii, Toplicenii, Clincenii, Ghiculeştii, Drugăneştii, Bellu, Chinezii, Fărcăşenii, Racoteştii, Giurgii, Ştefăneştii şi Lupu:

boierii pământenii de mâna a doua: Poenarii, Budiştenii, Brătienii, Jienii, Brătăşenii, Măineştii, Pâclenii, Mihaieştii, Vărzarii, Conţeştii, Perieţenii, Corlăteştii, Capelenii, Marghilomanii, Isvoranii, Porumbăreştii, Ciupagea, Ciculeştii, Broştenii, Baruţii, Orăşanii, Poroinenii, Golfinenii, Rioşenii, Tocileştii, Coţofeanii, Butculeştii, Cămărăşeştii, Costieştii, Băbenii, Urlăţenii, Gărdeştii, Burcă, Lupeştii, Zăgăneştii, Dăscăleştii, Maicanii, Gălăşeşti, Arionii, Măceştii, Lămoteştii, Stolojanii, Bucşăneştii, Buneştii, Pastia, Colfeştii, Ciocârlan, Magherii, Robeştii, Baldovinii, Cătunenii, Chirculeştii, Urdărenii, Creţenii, Condieştii, Răteştii, Băltenii, Baloteştii, Lereştii, Păuceştii şi Cârlovii.

Tot în rândurile Elitei mai erau socotiţi şi unii boieri de rang, dar de origină greacă, cum erau: Arghiropolii, Blehanii, Candiano, Conduraţii, Călineştii, Cerkezii, Coressi, Aslanii, Aman, Formac, Gianoglu, Gianni, Giurgiu, Fotino, Hrisoveloni, Lahovary, Manos, Mavros, Paleologii, Plagino, Polizu, Perticari, Stefanopolii, Steriadi şi Titopoli [140]).

*

Dar aceste ranguri de boerie nu se mărgineau aci.

---

140) Listele acestea nu cuprind, fireşte, decât numele familiilor ce aveau reşedinţă stabilă în Capitală şi din ele probabil mai lipsesc şi cele ale foştilor dregători cu pitac domnesc de pe vremea Regulamentului Organic.

O categorisire pe *„ifosuri"* de rang exista atunci chiar între locuitorii mahalalelor, care se deosebeau ei-înşişi în două categorii: una a celor ce aveau casele lor şi erau „edecuri" ai mahalalei adică din neam-în-neam născuţi şi crescuţi acolo, şi alta a celor ce îşi mutau boarfele la fiecare Sf. Gheorghe ori Sf. Dumitru şi lucrau cu ziua pe la alţii. Diferenţierea asta îşi avea rostul mai mult din punct de vedere electoral, cei dintâi fiind censitari deci având în ale Politicei o anumită căutare care îi făcea să nu se ţină de-o seamă nici cu cei dela Centru care se înţoleau numai cu haine nemţeşti [141]) şi făceau pe fandosiţii [142]), nici cu cei din categoria şi mahalaua lor, dar pe care îi socoteau inferiori lor. Faţă de lumea mai aleasă ei păstrau o atitudine „rezervată" ocolind orice contact mai de aproape cu ea ; faţă de cei din lumea de jos, arătau însă o trufie întru nimic justificată şi plină de un fel de spirit autoritar. Intr'un cuvânt oamenii aceia se deosebeau de concetăţenii lor şi ca fire, şi ca vorbă şi ca port. Firea lor ţanţoşă şi vorba lor „de sus" făceau pe cei de-o seamă cu ei, dar mai puţin înstăriţi şi mai puţin „ifosoşi" [143]) să îi socotească un fel de asupritori, iar pe cei din lumea bună să-i privească drept nişte proşti încrezuţi, poreclindu-i „mitocani" [144]) — vorbă al cărui rost în graiul bucureştean nu-e bine desluşit; — aceasta cu atât mai mult cu cât înţelesul ei pejorativ se va fi generalizat cu vremea, dar mitocani de soiul celor pe care îi identificăm noi aci nu ştim să se mai fi aflat pe-undeva.

Portul lor — pe ei, cum şi faţă de lume — îi făcea să se deosebească mult de toţi ceilalţi concetăţeni. Bărbaţii, bunăoară,

---

141) Orăşenimea bucureşteană ce aparţinea claselor culte sau boiereşti adoptase portul hainelor făcute pe croiala vieneză.

142) Erau numiţi astfel cei cari, odată cu îmbrăcămintea occidentală, deprinseseră şi felul amabil şi politicos de-a purta cele haine şi de-a se purta cu cei cu cari aveau de-a face.

143) Care îşi dau aiere de „grozavi".

144) D. Mihail Negru, într'o notă a sa din ziarul „Universul" scrie că origina acestei denumiri ar fi cuvântul **mitoc**, sau „metoh" din greceşte, cu care se arată schiturile de gazdă din oraş ale călugărilor de pe la mânăstirile din ţară. Mitocani s'ar fi numit astfel argaţii mahalagii ai acestor „mitocuri". Noi credem însă că poate etimologia d-sale să fie oarecum acceptabilă; dar deducţiunea, nu. La ştiinţa noastră, mahalalele mitocanilor pur-sânge erau tocmai acele în care nu se găseau asemenea Mitochuri.

purtau tot anul căciulă de blană de oaie, un fel de mintean[145]) fără mâneci peste cămaşa de pânză ţărănească lucrată cu arniciu roşu şi negru, pantaloni creţi de aba blemarè[146]), largi pe trup ca şalvarii şi la glesne strâmţi, ghete cu bizeţuri de gumilastic[148]) şi cu tocurile înalte, iar peste mijloc se înfăşurau de patru-cinci ori cu un brîu de lână roşie sau verde, la fel cu legătura ce'şi înodau la gât.

Femeile se legau la cap cu tistimelul (un tulpan de pânză albă cusut pe margini cu mărgele colorate), purtau camizon[147]) de pichet alb sau de pânză subţire, mărginit la gât, la mâneci şi pe poale cu „horboţică" de aceiaşi coloare, fuste largi şi încreţite de stambă înflorată, ciorapi de bumbac alb sau de lână colorată, făcuţi în casă pe cârlige, şi papuci de piele, fără ştaif la spate. Iarna bărbaţii puneau cojoc sau bundă îmblănită cu oaie, iar femeile nişte scurteici de pluş colorat viu şi căptuşite cu blană moale de iepuri de casă sau de pisici.

Prin oraş şi mai ales prin centru, nu le plăcea să iasă decât în zile de *paradă* despre care discutau apoi tot în mahala, în sindrofiile ce ţineau pe la porţile caselor lor sau la cârciumi, la un păhărel de vin. Nu le plăcea însă nici ca „nemţeştii" să forfote fără rost prin mahalaua lor; — rost nefiind pentru ei decât treburi în legătură cu meseriile sau cu negoţurile lor, ori niscai daraveri electorale pentru cari cei interesaţi aveau prevederea să nu se ducă decât în grup mai numeros şi cu toată grija cuvenită.

Băieţandrii lor aveau, şi ei orgoliul mahalalei foarte desvoltat. Dacă vreun surtucar[149]) de seama lor venea să se furlandisească[150]) pe-acolo, nu se putea să nu-i iasă în cale doi-trei localnici care, trecându-i peaproape, să nu-i facă cu umărul (de'l da grămadă în uluci) şi să nu-i strige în urmă ; — Hart! nemţesc că te'ncălzesc... Incălzeala consta deobiceiu în aceia că dacă cel ginit[151]) încerca să protesteze se putea pomeni, şi mar-

---

145) Dela „maintien" sau „soubreveste" cum numesc francezii hainele scurte, — asta tot aşa cum dela „maintenant" se zice pe la noi: **mintenaşi**, adică numaidecât, îndată sau **acuşica**.

146) Postav gros ţesut din lână scămoasă de coloane „bleu marine".

147) Dela franţuzescul : „camisole".

148) Gumă elastică.

149) Orăşean cu straie nemţeşti.

150) Să se plimbe întro-doară după niscaiva fete sau femei.

151) Observat.

dit[152]) de-abinelea, şi cu toată mahalaua înconjurându-l amenințătoare sub pretextul că el se legase de oameni pe drum.

„Domnişoarele" în schimb — sau „gagiicile", cum le ziceau ei — nu aveau obiceiul să se încaiere decât între ele, şi numai pentru a apăra prestigiul lor şi al familiei de bârfelile ce le ajungeau la urechi.

Altfel, mitocănimea asta se avea foarte bine şi se înţelegea de minune sindrofisind sau petrecând împreună, chiar dacă din aceste raporturi se isca uneori şi vreo încăierare, — după care oamenii se împăcau pe loc, iar femeile prelungeau ocările zile întregi din pragul uşilor casei sau căţărate pe uluci.

Cealaltă categorie a populaţiei de jos era aceia a muncitorilor din fabrici sau „pe apucate", când şi unde se simţea nevoie de ei. Aceştia erau: unii zidari, dulgheri, rotari, potcovari, dogari, lăcătuşi, brutari sau de orice alte meserii, iar alţii se tocmeau cu ziua la munca de argaţi. Ei erau mai toţi din lumea aceia de zestre boierească, ce, odată cu noile legiuiri democrate, fusese sloboziţi din starea lor, dar ne mai putându-se înapoia la urma lor, de unde lipsise dela împărţeala pământurilor, se trăsese la marginile oraşului durându-şi acolo câte-o gospodărie — aşa cum dăduse Dumnezeu. Laolaltă însă, amândouă acele categorii de mahalagii şi cu încă ceva ţărănime pripăşită de prin satele vecine cu locurile lor, alcătuiau toată populaţia aşazisei „stări a treia" ce umplea mahalalele propriu-zise, între care cele mai cu faimă erau: Tirchileştii, Jarcaleţii, Tabacii, Oborul, Vitanul şi Troiţa, cum şi locurile de lângă bariera Mogoşoaiei spre Floreasca, unde, până aproape de 1890, sălăşluia încă bulibăşia ţigănească a vestitului vătaf Paţanghel, cu potcovăriile, rotăriile şi murdăriile ei.

•

Aşa cum era de amestecată, lumea aceia, — dela boierul de neam până la cel din urmă argat şi dela dregătorii cei mai de sus până la negustoraşii cei mai pârliţi[153]), la muncitorii cei

---

152) Lovit cu palmele sau cu pumnii.

153) Calificativ dat celor ce vând pe stradă te miri-ce, prin o asemuire sugestivă cu negustorii de altădată cărora focurile cele mari le distrugeau tot avutul şi îi aruncau pe drumuri cu astfel de umilă îndeletnicire, pentru a-şi putea câştiga cinstit o bucată de pâine

mai nevoiaşi sau la mitocanii cei mai dârzi — ducea toată, în Bucureştii de-atunci, o viaţă rânduită şi tihnită ce va rămâne vecinic un exemplu de solidaritate socială.

Lumea de astăzi desconsideră în mod cu totul vinovat însemnătatea rosturilor acelora, iar ideile sănătoase de-atunci sunt luate 'n râs ca unele ale căror cerinţi ar călca — pare-se — demnitatea generaţiilor proaspete ce nu se sfiesc de-a pretinde sus şi tare dreptul de-a putea fi de capul lor.

Nu stă nicidecum în intenţiunea noastră să facem aci procesul moral al unor vremuri ce nu sunt ale povestirei noastre. Nu facem decât să reflectăm. Va fi fost poate tineretul de-atunci mai înfrânat decât aşa cum îi place să fie astăzi, dar asta nu dovedeşte cu nimic că e mai bine aşa cum este, — ci dimpotrivă. Nu trebuie să se treacă cu vederea mai ales că, în vremurile acelea, nu numai bătrânii dar chiar cei maturi respectau cu toată smerenia atât legile ţării cum şi obiceiurile noastre din strămoşi — şi că dacă celor de-acum nu prea le place cuvântul „smerenie", apoi nici nu-l pot înlătura dintre ale noastre, decât înlocuindu-l măcar cu acela de „cuviinţă", pe care nu este şi nici n'a fost Naţie pe lume să nu o cunoască şi să nu o practice. Numai cuviinţa aceia a dat cetăţenilor de-atunci ai Bucureştilor putinţa să aibă o viaţă tihnită, adică în rosturile ei fireşti.

Familia, cu rubedeniile [154]) şi cu avutul ei. Politica, cu legăturile, năzuinţele şi procopselile ei periodice dar modeste. Prieteşugul, cu distracţiile şi cu petrecerile lui.

Toate astea dăinuiesc şi astăzi, oarecum în acelaşi fel; numai că cerinţele ce le determinau atunci, normele depe cari ele erau urmărite şi înfăptuite, cum şi caracterul civic-colectiv cu care ele se manifestau, sunt azi cu totul prefăcute.

In afară de aceste apropieri spre buna înţelegere, mai era şi aceia de vecinătate între cei ce aveau locuinţele alăturate sau pe aceiaşi stradă. Vecinii se apropiau între ei, şi în trebile casei şi în cazuri de nevoie sau de boală; iar petrecerile se făceau tot între ei. Punerea la cale a acestor petreceri la casele unora din ei sau împreună, pe afară, undeva la iarbă verde, era o contribuţie voioasă a tuturor. Unii aduceau merindele, alţii se

154) Legături de rudenie ce nu sunt de sânge ci de afinitate adică prin botez (cumetrii) sau prin căsătorii (cuscrenii).

Veche casă boierească pe strada Spătarului ; restaurată de negustorul Melic și dăruită bisericei Armenească.

Casă din mahalaua Spirea nouă, pe la 1880

însărcinau cu prepararea mâncărilor, alţii cu grija băuturilor, a mijloacelor de transport sau chiar a lăutarilor, fără de care nu se prea făcea aşa ceva.

Mai pe scurt, lumea bucuretşeană de-atunci se cunoştea mai bine şi mai cu folos din convieţuirea în felul sus arătat, decât din promiscuitatea silită a democratismului atât de rău înţeles în zilele noastre. Experienţa unei asemeni convieţuiri mai avea şi darul de a generaliza acea educaţie întemeiată pe cuviinţă şi bunăvoinţă pe care astăzi — fiindcă am văzut că ne lipseşte — o căutăm în rezultatele organizărei a tot felul de instituţiuni, care mai de care însă mai nepotrivite cu firea noastră românească.

In familie, în aceiaşi curte sau în vecinătate, toată lumea — bogat sau sărac, rudă sau străin, proprietar sau chiriaş, în sfârşit chiar creditor sau debitor — se aveau bine. Certuri, când se iscau, erau doar din neastâmpărul copiilor, pentru năravurile câinilor sau pentru alte fleacuri — şi toate se împăcau pe loc, nu prin costisitoare şi nesfârşite procese, ca acum.

In diferitele cartiere şi mahalale a căror cuprindere şi împărţire le-am arătat, bucureştenii trăiau — fie că erau oameni mai cu dare de mână ori mai puţin înstăriţi, proprietari sau numai chiriaşi — cam în aceiaşi amestecătură ca şi azi.

Deosebirea era mai întâi aceia că în atunci aşezările gospodăreşti bine întocmite căutau să se depărteze de centrul negustoresc, prea sgomotos şi prea înţesat, spre mahalalele cu o populaţie mai risipită, cu loc mai larg şi cu o vegetaţie mai bogată; în vreme ce acum populaţia periferică, lacomă mai mult de „confortul" tehnic decât de cel natural, se îmbulzeşte în zăduful şi vacarmul „blocurilor" dinspre centru. O altă deosebire mai este că, din desfăşurarea moravurilor noi, s'a stârnit între proprietari şi chiriaşi un antagonism care nu numai că a răcit considerabil buna lor înţelegere de altădată, dar a îndrumat spre o vrăşmăşie permanentă ce a ajuns să deformeze până şi normele principiale ale raporturilor juridice şi să provoace aducerea de legi cu caracter vexatoriu şi pentru unii şi pentru ceilalţi.

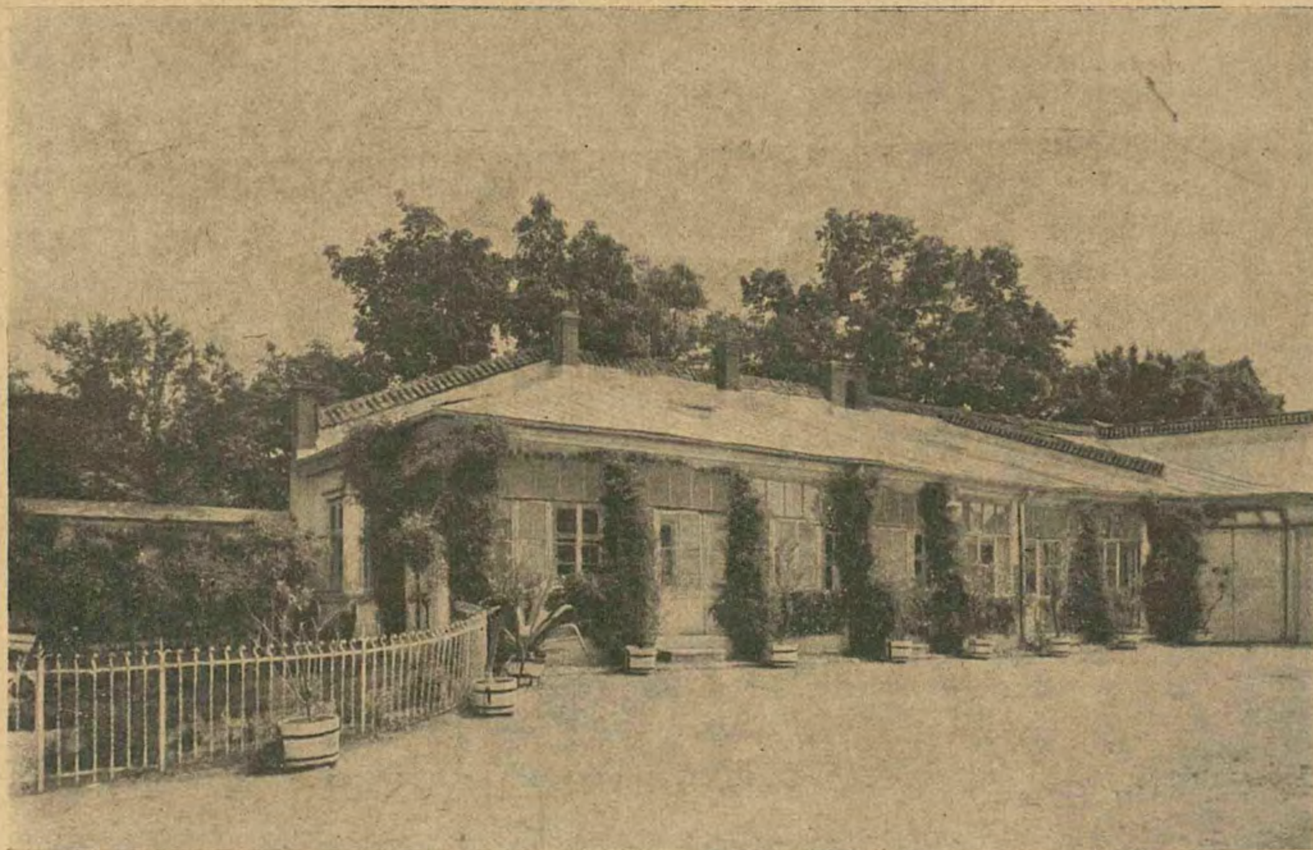
Concluziunea aceasta poate să pară unora prea „tare", totuşi ea poate fi uşor desluşită.

Oamenii de-atunci stau locului. dacă aveau dela părinţi locuinţă de zestre sau din moştenire; se aşezau, dacă puteau

aduna bănişorii cu cari să-şi dureze o casă pentru ei şi pentru ai lor; iar, dacă nu intra în rândul niciunora din aceştia, îşi luau casă cu chirie dela cei ce aveau de închiriat. Asemeni case se găseau, fie întocmite astfel ca să poată servi pe de-a'ntregul unei singure familii, adică „singuri în curte", cum se zicea atunci; fie într'un grup de case sau apartamente, în aceiaşi curte cu proprietarul sau chiar cu mai mulţi chiriaşi. Odată intrat în o asemenea locuinţă, dată fiind buna învoire ce domnea, greu se mai hotăra omul să se mute. Venit acolo dela căsătorie, acolo îşi creştea copiii până îi trimetea şi pe ei la casele lor, şi rămâneau tot acolo până cine ştie când. Nomazi, ca astăzi, erau doar militarii şi unii funcţionari ai Statului; dar aceia numai de nevoie, fiindcă Stăpânirea îi purta din oraş în oraş.

Unde se nemereau să vină şi oameni de naţie străină, se învoiau şi ei cu ai noştri; iar cei fără naţie se adunau ei înşişi cum se putea mai laolaltă. Şi aşa, toate mergeau de minune!

Astăzi, însă, lucrurile s'au schimbat cu totul. Bucureştii de acum au poate de cinci-şase ori mai multe proprietăţi locuibile, dar au desigur de zeci de ori mai multă lume ca atunci.

Fosta locuință a ministrului profesor Gh. Dem. Teodorescu din strada Mircea-Vodă.

Meşteşugurile primare şi desvoltarea industriei.

ŞTIUT este de oricine că cele mai puternice mijloace întru propăşirea marilor oraşe sunt îmbunătăţirile şi bogăţia pe cari le aduc desvoltarea industriei şi a comerţului. Bucureştiul nostru a fost şi el printre cele ce au adus cea mai netăgăduită dovadă în această privinţă. Prefacerea lui, atât de repede şi temeinică este datorită aproape numai înfăptuirilor pe acest tărîm.

*

La începutul vremei de care ne ocupăm, cea mai mare parte a meseriilor ce alcătuesc mica industrie — atât de necesară desvoltărei unei economii începătoare — ne lipsea aproape cu totul. Şcolile elementare de meserii, deasemenea. In Bucureşti, nu aveam decât Şcoala superioară de arte şi meserii, care nu ajunsese a ne da numărul de meseriaşi specializaţi de care toată ţara avea nevoie. Tinerii bucureşteni care luau atunci calea străinătăţei pentru învăţătură, se duceau numai pentru studiile profesiunilor libere superioare şi doar cu gândul să ajungă toţi „oameni mari". Cei care rămâneau la învăţătura din ţară, de cum apucau un certificat de absolvire a gimnaziului, căutau să ia vreo slujbă la Stat. Aceasta a determinat pe iscusitul nostru om de stat Petre Carp să spună cu mult haz, că: „Românul se naşte bursier, trăieşte funcţionar şi moare pensionar".

Singurele meserii ce bucureştenii practicau din vremuri vechi şi din strâmtoarea nevoilor de toată ziua erau: abageria, căvăfia şi cusătoria, pentru cele necesare învestmântărei; blănăria şi cojocăria pentru înfruntarea frigului şi viscolelor iernei; zidăria, dulgheria şi dogăria pentru ale căminului şi gospodăriei, rachieria pentru potolirea necazurilor şi brutăria pentru pâinea noastră cea de toate zilele. Denumirea de „brutărie"

era mai nouă şi ne venea dela vorba nemţească „Brot" (pâine). Noi zisesem pâinei pită, iar pe cei ce o făceau îi numeam pitari [155]).

Cum pâinea era cea mai de trebuinţă tuturora, mai toate mahalalele oraşului aveau pitarii lor. Astfel, la vremea întronărei Domnitorului Carol I, erau: pitarul Mihalache Pangăr în mahalaua Fântânei Boului, pe strada lui Popa Tatu; Pitar-Moşul de lângă marele maidan al Poştei celei vechi în mahalaua lui Popa Dârvaş, pe strada Dreaptă (azi str. Jules Michelet); Zinca Pităreasa în mahalaua Bradul Boteanului; pitarul Hristache Băţancu, în Beilâc, peste Gârlă, lângă biserica Sfintei Ecaterina; pitarul Mitache Coadă în răspântia uliţei Târgoviştei cu cea dela „Omul de piatră"; pitarul Petrache Zotovici, în Lucaci; pitarul Mihalache Piron, în Olteni; pitarul Manolache Lăzărescu, în Popa Soare; pitarul Matache Teişanu la biserica Sf. Ştefan şi pitarul Ioniţă Roşianu, în Mântuleasa.

Mai pe urmă, şi în locul unora din aceştia, s'au ivit: Manea Brutarul, urmaşul lui Mitache Coadă; Babic cel dela „Cuibul cu barză' a cărui dugheană este azi modernizată în... plăcintărie; Kir Iani Brutarul din Visarion; Radu Brutarul dela Schitul Darvari, din Icoană; Gheorghe Damalidi de pe colţul străzei Sfinţilor, peste drum de spitalul Colţei; Nicola dela Sf. Gheorghe Nou; Anastasie Brutarul dela Sfinţii Voevozi, şi acela preschimbat azi în plăcintar, Niculescu-Lungu cel dela podul Beilâcului din porţiunea ce azi poartă numele de strada Carol şi Ioniţă Cocătorul din uliţa Franzelarilor, botezată astfel de pe urma lui, el având acolo şi cea dintâi franzelărie. Pe la 1870 aveau deasemeni mare faimă de brutari buni şi Dumitrache Ochi-Albi, din calea Văcăreştilor, dar mai ales Sache Constantinescu, tatăl fostului ministru literal Alecu Constantinescu care îşi avea brutăria peo ulicioară a străzi Cazărmei, desfundată apoi şi numită strada Bateriilor. Aiesta adusese şi nişte lucrători nemţi dintre cari unul, pe nume Blaschek, a preluat brutăria şi a făcut-o franzelărie

Cam în aceiaşi vreme se arătase şi celelalte două brutării nemţeşti sau franzelării şi anume: a lui Alois Müller din Radu-Vodă şi a lui Otto Gagel care a început într'o casă veche de pe

---

155) Printre dregătoriile de Curte ale Domnitorilor de până atunci, era şi aceia a boierului căruia se da în seamă îndestularea cu făină şi cu pâine a mesei şi a Curţei Domnului. Acel dregător era numit şi el Pitar

strada Doamnei, s'a strămutat apoi în alta de la Schitul Maicilor şi în cele din urmă pe strada Puţului cu apă rece din mahalaua Isvorului unde a durat acea fabrică mare ce lucrează şi azi.

Pâinea Bucureştilor se făcea la început numai din grâul moşiilor de prin jurul oraşului, care era măcinat pe la morile cu apă de pe Gârla Dâmboviţei, iar mai târziu la morile din mahalaua Făinarilor dinspre Câmpul Moşilor sau la cele de pe lângă Obor. Preţul pâinei era 2 gologani (20 de bani) când era din făină integrală şi îi zicea pâine neagră, şi 25 de bani pentru o jimblă sau pâine albă, toate în formă de pită rotundă. Greutatea pâinei era de un kilogram, fără greş, şi regula asta era strict păzită deoarece abia trecuse vremea când Agia, dacă prindea pe vreun brutar că făcea pâinea cu lipsă la cântar, punea pe Căpitanul Costache[156]), Zapciul Agiei să-l plimbe prin Piaţă cu pâinea atârnată de gât şi mânat cu gârbaciul de la spate. Pentru salahori şi pentru sărăcime se mai făcea, la preţul de 10 şi 15 bani, o pâine ceva mai mică, de secară şi lipie din făină mai bunişoară şi mai puţin dospită, în formă de azimă sau turtă.

Dintre celelalte meserii printre enumărate mai sus abagii începuse a se trage pe la ţară, căci la oraş lumea prinsese a se înţoli cu haine din stofe aduse dela Viena şi tăiate de pe croiala nemţească, Cavafii rămaşi se îndeletniceau mai mult cu negoţul de piei şi de talpă. Rachierii, odată cu înmulţirea cârciumilor, se mărgineau numai la facerea rachiurilor şi erau numiţi povarnagii, pentrucă aveau livezile şi povernele lor, precum: Costache Moraitu care ţinuse rachieria dela Sf. Ionică, la povarna ce avea la Gheboaia, pe moşia Brăiloiu; Căpriţă la Bolintinu-din-vale; Paxino lângă Ploeşti; Iancu Dobroici la Clucereasa şi ceilalţi prin diferite alte locuri.

Căldărarii se adunară în jurul câtorva din cei mai cu stare care puteau ţine prăvăliile sub legile cele noi şi care erau: Răducanu Simionescu; Ioniţă Iancu, Tănase Dumitrescu şi alţi câţiva — toţi cu vadul pe strada Bărăţiei şi Calea Moşilor, în preajma Hanului Roşu.

Cusătoria de arbituri rufăria a mers din ce în ce mai bine şi

156) Dela o vreme se vede scris şi se aude la Radio de Căpitan Costache-Chiorul. Zapciul Agiei de pe atunci era şchiop, dar chior n'a fost niciodată — de pe cele ce ştim noi.

oraşul se umpluse de cusătorese cari primeau pânzeturile ce le aduceau muşterii ca să le lucreze fiecăruia de pe placul lui.

Intre toate acele meşteşuguri — blănarii au avut soarta cea mai vitrigă. Din vremuri vechi, faima blănarilor bucureşteni, pentru îndemánarea şi onestitatea lor în meseria asta şi în negoţul ei, era preţuită până în marile oraşe ale ţărilor vecine şi chiar la Moscova, Kiew, Lemberg şi Varşovia de pe unde se aduceau atunci blănurile cele mai de preţ. Hrisoavele Cârmuirei de la 1831 ne spun că mahalaua acestor meşteşugari se întindea pe tot cuprinsul străzilor; Blănari (rămasă azi doar cu numele), Şelarilor, Sfinţilor şi pe la spatele bisericii Sfântului Gheorghe Nou, până în calea Moşilor la biserica Sf. Gheorghe Vechiu şi în Piaţa Sfântului Anton, iar dughenile blănarilor şi ale „groşilor" (cojocarii) se înşirau pe acolo casă-de-casă. Condicile vremei ne arată că în mahalaua aceia se găseau 145 de blănari patentari, ce aveau ca staroste pe vestitul Vasile Hristea, din neam de polcovnic cu caftan [157]), din mâinile căruia ieşise cei mai destoinici meşteri ai timpului acela. Astăzi pe aceleaşi locuri vadul blănarilor stă încă mărturie a celor ce au fost; dar blănarii români, ne mai având capitaluri şi credit, au ajuns lucrători ori s'au dus să facă cojocările la ţară, iar negoţul acestei meserii, aleasă şi bănoasă, a încăput pe de-a'ntregul în mâinile străinilor.

*

Cum se vede meşteşugăria bucureşteană se desvoltase destul de frumos în pasul trebuinţelor şi al obiceiurilor celor de-atunci. Ea nu se potrivea însă vremurilor noi, care cereau şi chiar impuneau o altă viaţă care să dea neamului nostru putinţa ridicărei în rândul celorlalte naţiuni din Europa.

Aveam o ţară mănoasă şi bogată până la belşug în tot soiul de materiale care ne-ar fi putut pune curând chiar de-asupra acelora.

Aveam şi un popor ale cărui însuşiri spre toate meşteşugurile arătau o deosebită îndemânare, a cărui râvnă de civilizare nu era întru nimic mai prejos şi a cărui perspicacitate a minţei, chiar la copii încă nevârstnici, uimea pe oricine se apropia de ei cu sfaturi în spre atari îndeletniciri.

---

157) Colonel de oaste, cu pitar de boier.

Nu aveam însă o „industrie mică” propriu zisă, — aceia a îmbrăcămintei, a lucrărilor şi uneltelor casnice, a rostului mai omenesc, a podoabelor clădirilor şi a atâtor alte nevoi care cereau priceperea unor meşteri specializaţi, scule potrivite şi mai ales putinţa de a creşte, de a hrăni şi de a învăţa pe ucenicii ce urmau să primească pregătirea meşteşugărească şi conştiinţa onestităţei cu care orice meserie trebuia să fie exercitată.

Acel care a înţeles cel dintăi acest lucru a fost Regele Carol I-ul care, pe lângă marile lui însuşiri de om de Stat şi de militar emerit, a avut şi acest simţ gospodăresc al amănuntelor, şi care, secundat de Ion C. Brătianu şi de Lascăr Catargiu, a făcut să se schimbe acea stare de lucruri, cât mai în folosul ţărei întregi.

Atunci au fost aduşi în Bucureşti un mare număr de străini în majoritate nemţi [158]) şi italieni, toţi meşteri iscusiţi în cele mai felurite meserii şi care au îndemnat pe ai noştri la meşteşugurile lor, dovedindu-le cu faptă şi cu ajutor că „meşteşugul, la om, e brăţară de aur”. Ei au venit aci cu nevestele şi cu copii lor; au rămas să se contopească cu noi fără niciun fel de alte gânduri şi s'au făcut în adevăr una-cu-noi învăţându-ne şi să meşteşugărim şi să fim oamenii de omenie.

Nu trebuie uitat că dacă bucureştenii clasei de mijloc deatunci şi orăşenii în genere au adoptat atât de iute şi de frumos acea ţinută europeană cu care ne fălim astăzi, aceasta o datorim mai ales acelor musafiri străini pe care i-am chemat noi să se aşeze aci în Urbea noastră şi care, drept recunoştinţă a ospitalităţei omeneşti ce le-am asigurat, ne-au dat tot ce au avut. Dela aceşti oameni, şi cu învăţătura meseriilor lor am putut noi întemeia acea „mică industrie” ce a fost apoi temelia valorificărei materiilor prime ale ţărei noastre, cât şi a însuşirilor fireşti de iscusinţă şi destoinicie cu care am fost blagosloviţi de Dumnezeu şi cu care am clădit o bună parte din propăşirea noastră.

Străinilor aceia, care n'au venit la noi cu gândul şi cu scopurillor altora din cei ce s'au mai oploşit pe meleagurile acestea, românii li s'au alăturat dela început cu tragere de inimă. nu numai la lucrul ce învăţau dela ei, dar şi în viata lor intimă. Nenumăraţii copii ai mahalalelor bucureştene, pe cari părinţii lor li-i trimisese ca ucenici, cu isteţimea lor înăscută, au prins

158) Denumirea de „nemţi“ românii o dau atunci tuturor străinilor de origină germană.

foarte uşor şi repede meseriile ale căror rosturi li se arătau şi au devenit curând ei-înşişi calfe, apoi meşteri pe seama lor. Tâmplarii, croitorii, tipografii, tapiţerii, cismarii, lăcătuşii sau mecanicii şi toţi ciracii meseriilor nemţeşti foşti ucenici ca aceştia şi toţi români neaoşi — s'au înmulţit de-atunci mereu, înpănând oraşul şi curând apoi toată ţara. Cui îi trebuie o dovadă la îndemână despre aceasta, să ia doar seama la nomenclatura sculelor aşa cum au învăţat-o şi o păstrează încă meseriaşii noştri şi va vedea că e plină de numiri nemţeşti ce le au rămas şi au transmis apoi celor pe cari i-au învăţat la rândul lor. Câteva exemple socotim că sunt deajuns, precum: *foraibăr, şlefuit, bank, nut-şi-feder,* etc. în ale tâmplăriei; *ghevint, şurup, bor-maşină,* etc. în ale fierăriei ; *raşpel, ştaif, branţ, bizeţ, rihtuială,* etc. în ale cismăriei; *dursuş, ainfas, vingalac,* în ale tipografiei; *şliţ, untărlag, şular* ş. a. în ale croitoriei.

O altă dovadă stă în aceia că mulţi din cei mai vrednici ciraci ai acestor „maistori"nemţi au fost însuraţi cu fetele jupânilor lor, au fost înzestraţi de aceia cu sculele necesare practicărei meşteşugurilor învăţate dela ei şi chiar înlesniţi cu credite de-afară pentru mărirea şi desăvârşirea atelierelor lor. In această privinţă condicile Oficiului nostru de stare civilă stau gată să dovedească multe celor ce ar voi să le cerceteze.

In epoca de care ne ocupăm aci, bucureştenii convieţuiau cu acei străini foarte cu drag şi într'o învoială din cele mai fericite, atît prin voioşia cât şi prin roadele ei.

Prin voioşia ei fiindcă munca aceia se făcea cu o conştiinţă plină de râvnă de mai bine, cu onestitatea cuvenită şi într'o camaraderie spontană ce se deosebea cu totul de „tovărăşia" teoriilor socialiste, nici astăzi încă bine desluşite; — iar prin roadele ce a dat, pentrucă în câţiva ani Bucureştii—şi după el Ţara întreagă — a avut o sumedenie de oameni bine pregătiţi şi ager pricepuţi la exercitarea a numeroase meşteşuguri care au asigurat apoi necurmat progresul nostru economic în această ramură de muncă.

Datorită acelui sistem de iniţiare, care dela patronii străini a trecut şi la meşterii români ce-şi făcuse ucenicia la ei, oraşul a fost curând împănat cu nenumărate ateliere la domiciliu şi cu instalaţiuni industriale deosebite dar modeste, ce au adus acea repede schimbare a Bucureştilor, şi în înfăţişarea lui orăşenească, şi în traiul de până atunci al tuturor cetăţenilor lui. E destul să amintim — pentrucă nu este aci locul să facem un istoric amănun-

ţit al desvoltărei noastre industriale — că la serbările încoronărei primului nostru Rege, în 1881, cortegiul carelor alegorice care simbolizau meşteşugurile şi industriile româneşti erau atât de numeroase încât defilarea lor a durat ceasuri întregi.

Vom enumăra aci, din aducerea aminte şi oarecum în ordinea însemnătăţei lor, doar pe cele mai de seamă şi pe cei mai cunoscuţi atunci dintre întemeietorii lor.

Aveam – bunăoară — în afară de Arsenalul Armatei, de Ierbărie (Pirotechnia), de Uzina de Gaz şi de Atelierelor căilor ferate pentru montarea şi repararea materialului rulant, care erau ale Statului — mai multe asemeni întreprinderi particulare precum: turnătoriile Lemaître dela Apele minerale (în josul Gârlei, lângă Abatorul comunal); metalurgiile E. Wolff de pe Dealul Filaretului; morile cu aburi ale lor: Assan, Olmazu, Andrei Popovici cu fabrica de spirt dela Floreasca, Stancovici de pe Câmpul Moşilor, Maşina de pâine (manutanţa) din mahalaua făinarilor, „Belvedere" din Grant pentru prepararea tutunului şi manufacturarea ţigărilor, fabricele de bere Ziepzer din Negru-Vodă, Carol H. Oppler din capătul străzei Isvor, Erhardt Luther de lângă Podul gărei dela capătul călei Plevnei, fabrica de conserve al lui Dumitrache Staicovici dela Intrepozitele Vămei, unde curând a fost instalată şi a patra fabrică de bere şi spirt a lui D. Marinescu-Bragadiru, fabrica de tâmplărie şi chiristigerie a lui Lessel de pe valea Plevnei, cele de fierărie: a lui Haug pe strada Isvor şi a lui Weigel pe strada Sfinţii Apostoli, fabrica de ciocolată a lui G. Dobriceanu din Calea Victoriei şi distileria lui E. Bresson.

In domeniul industriei mici, atelierele mai restrânse, pentru celelalte meserii, erau însă mult mai numeroase.

Din acestea însemnăm: postăvăria şi păturăria lui D. Simion care sistematizase abageria de până atunci preschimbând-o în pâslărie perfecţionată. Strungăria lui Dietrich cunoscut şi sub numele de Sion Pieptănarul, care trecuse fraţilor O. H. Müller şi meşterului I. Brang din Pasagiul Român. Atelierile pentru maşini de cusut. Ressel, Frantz Kepich şi Singer, cele pentru instrumente chirurgicale şi proteze ale lui Frantz Bröhm şi Otto Bünger; cele pentru mobilier de lux ale lui Olbrich (str. Sf. Ionică) şi E. Pranger (Str. Banului); cele de caretărie şi trăsuri ale lui F. Jean dela Cişmeaua Roşie peste drum de biserica Albă, si Frantz Hintz din str. Clopotarii Vechi; cel de motoare şi repara-

rea mașinilor agricole și pompelor a lui Neubauer, din str. Isvor și cel de pălărier al lui Ladstater din piața de sus a bisericii Sf. Gheorghe Nou, Tăbăcăriile lui Ștefan Mincu, unchiul lui Matei și Grigore Alexandrescu (azi Soc. anon. „Gralex"), a lui Dumitru Berceanu, Mandrea, Gh. Trandafirescu, Ghiță Vâlcu și Theodor Sapatino. Curelăria lui Beckmann pentru harnașamente și hamuri și cea a lui Paul Milcker pentru articole de călătorie, cum și cele atât de numeroase de pe calea Moșilor, lângă mahalaua birjărească. Blănăriile lui Iordache Toncovici, Hagi Vasile, Prager ș. a. Ceaprazari sau găitănari ca: Dumitrache Găitănarul dela Bărăție; Nicu Mincovici, starostele breslei ale cărui prăvălie și atelier erau pe calea Victoriei peste drum de Pasagiul Român, și urmașul lui, C. Georgescu care a făcut în câțiva ani prisos de avere cu care a cumpărat minunata așezare boierească clădită de arhitectul francez Galleron pentru mândra familie a lui Al. Leneș, de pe strada Corăbiei Nr. 6 — fără să mai numărăm toate atelierele cu prăvălii de pe strada Bărăției și de sub Hotelul de France. Această meserie care ca și aceia a blănarilor trecuse toată în mâinile străinilor, a revenit din nou în cele ale românilor, în ultima vreme.

Croitori pentru haine bărbătești erau: Melic, Francke, José, Luca, Jean, Vladimir (Olșewski), Karnbach, Walter, Pangl și alții care în vremea mai apropiată au fost toți înlocuiți de meșterii lor români, abilitați apoi de o Academie a breslei lor. In ramura vestmintelor femeești, cum „moda" era numai pentru ceiace se purta la Paris, cele dintâi croitorese cu faimă au fost de naționalitate franceză, precum: celebra madame Briol ale cărei saloane se aflau în etajul caselor Eforiei Crețulescu și căreia i-a urmat în ramura croitoriei D-na Pantazi care îi este nepoată; și apoi saloanele de croitorie cu firma la „Ville de France" a lui Sache Dumitrescu, conduse de „premiera" Madame Paul, acesteia urmându-i Madame Martin, în etajul caselor Lempart de lângă Poliția Capitalei.

Modiste erau: doamnele Beșlegeanu la Biserica Albă, Julie Vogt pe calea Victoriei în fața Palatului Regal și Olympia pe strada Regală.

Saloanele acestor maestre-artiste îndestulau numai nevoile familiilor din elita orașului; pentru lumea cealaltă Bucureștii erau plini de ateliere la domiciliu ale croitorilor și croitoreselor, de haine și rufărie.

Aceiaşi stare de lucruri era pentru cismărie şi pantofărie, în ramura cărora firmele mai de seamă eau cele ale lor: Brand de sub Palatul Nifon din Calea Victoriei, care era şi cel mai vechiu, C. Stătescu din casele de curând dărâmate ale prinţului Calimachi de lângă Athenée Palace Hotel, Costache Gheorghiu din Pasagiul Român, Ştefănescu-„Progresul" (trecută de curând ciracului său Costică Baraitaru) şi Vasilescu-Borcea, foste mai întâi sub Hotelul Metropol, I. Stoicescu din strada Doamnei şi Dumitru Raftopol care a început in strada Sfinţilor şi a sfârşit în calea Victoriei, lângă Teatrul Naţional, după ce în anii din urmă întemeiase şi o fabrică de calapoade.

Erau apoi celelalte meserii din care unele s'au preschimbat în „Saloane", iar altele în mari industrii cu fabrici. Dintre acelea însemnăm: „Frizerii" sau „Coaforii" pentru doamne cum au fost: Pepi Makhauer şi Luis Beer care au pregătit înfloritoarea desvoltare de azi a acestei meserii, şi bărbierii cari, pe lângă calitatea de meşteri ai aşa ziselor Saloane de „ras, tuns şi frezat" adăugau şi pe aceia de „sufirurgi" (sub-chirurgi) pentru faptul că, în afară de arta de-a ferchezui pe muşterii în ale „ficzionomiei", se îndeletniceau şi cu scosul măselelor sau cu pusul ventuzelor, cu pahare sau cu lipitori, de pe cum prescripţia medicului era pentru ventuze uscate sau cu sânge. Saloanele de felul acestora, având doar muşterii din lumea bună, erau: acela al lui I. Moisescu „Oiseau", porecla aceasta fiindu-i dată de un francez de aci, client al lui, pe nume d'Arthéne, pentru că în scopul de a face să cânte mereu un canar pe care-l avea în fereastra prăvăliei din casele Török unde era şi cofetăria lui Fialcowski, îl aţâţa imitându-l cu o muzicuţă pe care o ţinea mereu sub limbă. Acest bărbier, care avea cinstea să servească şi pe Regele Carol I. a avut şi norocul să fie unicul câştigător în România al lotului cel mare (80.000 mărci) al loteriei Hamburgheze. Dintre ciracii lui: Popovici a ajuns şi el coaforul Curţii Regale, Mişu avea prăvălie sub Hotel Boulevard, Gabrilescu peste drum de Hotel Orient, lângă Episcopie, iar alţii pe alte străzi de prin centrul oraşului. Mai pe la margine erau bărbierii de mâna a doua din cari numai unii erau şi subchirurgi, dar toţi aveau agăţat la pragul de sus al prăvăliei câte un ciur în care cânta săltând câte un pitpalac şi cei mai mulţi îşi aşteptau muşterii cântând din chitară pe scaunul de lângă uşe, sub adierea fâlfâierei ştergarului ce, împreună cu lighenaşul de aramă, le serveau de firmă.

Fiindcă veni vorba de săpuneala bărbierească, să amintim şi pe săpunarii din vremea aceia: Stere Anastasiu cel dintâi fabricant al săpunului de rufe, în care a fost urmat şi depăşit de Tănăsache Eliad căruia i-a şi rămas porecla de „Săpunarul“ şi Zamfirescu, dela care avem fabrica „Stella” ce, cu instalaţiunile ei technice din ce în ce mai moderne, a trecut şi la săpunul de toaletă, la cel de glicerină şi la tot felul de cosmetice pe care fabrica lui le pune în comerţ, de mai bine de o sută de ani.

Alături de aceştia pot fi amintiţi lumânărarii, între care ţinea fruntea Nae Dumitrescu-Fabricantul, poreclă ce i-a rămas tocmai pentru faptul că el a fost cel dintâi care a întocmit industria lui pe sisteme technice; avea prăvălie la Sft. Gheorghe-Nou. După el, sau cu marfa produsă de el, au lucrat apoi: Ganciu din Piaţa Sf. Anton; Fundănescu de pe str. Carol, Martinescu din calea Victoriei şi alţi câţiva risipiţi prin restul oraşului.

Producţia uleiurilor o făcea, în vremea povestirei noastre, o seamă de industriaşi primitivi între care amintim pe unul, Sandul Uleierul, din Şoseaua Herăstrăului (calea Dorobanţilor) [159]) care, deşi lucra cu mijloace oarecum empirice, reuşise să facă concurenţă chiar fabricilor cu instalaţiuni technice cum erau cele ale lui Assan, Olmazolu, Popovici şi altele. Unt-de-lemnul de măsline se aducea atunci de prin Turcia şi Grecia, în burdufe mari de piele, cu caicele de pe Dunăre şi Marea Neagră. Vânzarea o făceau băcanii toptangii de prin Piaţă împreună cu aceşti uleieri care aveau şi oameni ce purtau marfa prin mahalale, în două garniţe de tablă atârnate de-o cobiliţă, — aşa cum s'a vândut apoi şi gazul (petrol).

Pe lângă aceste meşteşuguri de folosinţă gospodărească erau altele cu însemnătate şi mai mare, precum erau: Tipografiile pentru înlesnirea desvoltărei culturale a obştei şi despre care vom aminti în capitolul acelor desvoltări. Ospătăriile, al căror rost îl vom găsi deasemeni într'un alt capitol următor şi în sfâr-

---

159) Uleierii de felul acestuia mai fusese în Bucureşti, (pe vremea când nu aveam încă fabricile morilor), şi alţii ca: Ghiţă Uleierul, dela Omul de Piatră şi văduva Tudora Oleangioaica din mahalaua lui Popa Petre. Ca şi vechii rachieri Hristea din Popa Tatu, Dumitrică din Troiţa Dudeştilor, Russe dela Şerban Vodă, Costache Moraitu din Sf. Ionică şi alţii, faima lor a ţinut vreme îndelungată, şi pentru multă lume bucureşteană, locurile aşezărilor lor erau folosite ca puncte de orientare pe cuprinsul Bucureştilor de atunci.

şit acela al constructorilor de clădiri, al grădinarilor şi al cărămidarilor, cărora le datorăm în bună parte chiar înfăţişarea cea mai bună de-atunci a oraşului nostru.

Vom aminti astfel că în afară de căşcioarele mahalagiilor nevoiaşi care aveau pereţii din chirpici (gard de nuele sau de şipci, tencuit cu pământ galben înmuiat) şi din care multe se mai văd încă prin cartierele mărginaşe — cele dintâi clădiri bucureştene au fost construite cu cărămizile galbene ce erau făcute în cuptoarele de prin gropile unde se aflase straturile de argilă şi nisip necesare fabricărei. Gropi ca acestea erau atunci, — în afară de cele din josul şi din susul Gârlei, dela care au şi rămas denumirile locale: „Cărămidarii de Jos şi de Sus", — cele ale lui Costache Gheorghiu din Tunari şi ale lui Mitrică din Tirchileşti (Dichiu), cărora li s'au adăugat, sau cu care s'au contopit, instalaţiunile mai noui ale Colonelului Gherghel şi D. Hagi Tudorache din Herăstrău, ale lui Popescu şi Gaillac dela Floreasca, ale Contesei Montesquieu dela Băneasa şi cele ale lui Georg Herman care a introdus tiparele cu presă ce dau cărămida zisă „de maşină", şi căruia i-a urmat marea întreprindere a lui Maximilian Tonolla.

In ramura construcţiilor urbane cu înfăţişare chipeşă şi întocmite depe normele civilizate ale acestei meserii, Bucureştii au avut din vremuri mai vechi o seamă de foarte buni meşteri zidari şi dulgheri care făceau cinste breslei lor. Mulţi din ei ajunsese a se pricepe chiar la întocmirea planurilor, fiind ajutaţi la aceasta, cu mult folos, de către meşteri italieni, pe vremea aceia foarte mulţi prin Bucureşti. Pentru edificiile publice şi căminurile mai distinse ale bogătaşilor, ale căror planuri de construcţie erau întocmite de arhitecţi străini ca: Alfred Gottereau, Török, Böhacker, Galleron, Burelli, Louis Blank, Lipizer[160]) şi alţii ca ei, şi de câţiva arhitecţi români diplomaţi în străinătate, ca: Rosnovanu, Alexandru Orăscu, Maimarolu[161]) şi alţii. Casele particularilor de prin colţurile oraşului erau însă construite de meşteri bucureşteni care îşi făceau şcoala în lucrul

---

160) Acesta este autorul clădirilor în stil crenelat cum sunt: cea a Mareşalului George Filipescu din str. Dionisie Lupu, a lui Laptev din str. Brezoianu, lângă Opera Română, casă în care a fost cândva şi sediul Conservatorului de Muzică şi Artă Dramatică şi aceia a lui, din strada Stelea.

161) Numele acestuia din urmă a fost făcut din denumirea „maimarbaşa", în limba turcă „constructor".

pentru care erau tocmiţi ca supraveghetori la asemeni clădiri. Din „practica“ aceia şi cu stăruinţa celor dintâi arhitecţi români diplomaţi în străinătate pentru această profesiune artistică, s'a ajuns, înainte de întemeierea Şcoalei noastre de arhitectură, la întocmirea unei şcoli elementară a societăţei constructorilor români. Această Şcoală, creiată din iniţiativă particulară, a fost condusă de marele nostru arhitect Ion Mincu, principalul ei îndrumător, şi de osârdia altora ca: Ştefan Petricu, renovatorul bisericii Sf. Silvestru şi fost şef al serviciului clădirior municipale şi de Tănase Dobrescu, fiul meşterului Dobre dela Cuibul cu Barză, care a fost staroste a celor dintâi căditori ai oraşului. Meşterul Dobre a fost şi cel mai priceput sobar al acestor timpuri, când şi Palatul Regal folosea încălzirea cu lemne, deoarece nu fusese încă născocite instalaţiunile pentru încălzirea centrală prin calorifere. El prinsese însă şi priceperea construcţiilor în întregimea lor, căci Eforia Spitalelor Civile i-a încredinţat lui construirea clădirilor Spitalului Colţei. Cu îndemânările şi cu averea ce agonisise, el cumpăra locurile virane şi construia pe ele locuinţe bine clădite şi rostite, populând astfel cea mai mare parte din locurile ce adăposteau doar câinii fără stăpân, în vreme ce lumea oraşului se înmulţea şi se înghesuia. Exemplul acela al meşterului Dobre a fost apoi urmat chiar de arhitecţii străini de aci, în folosul populaţiei mai dela centru. Astfel Török a construit clădirile cu trei-patru caturi dela colţurile călei Viitoriei cu străzile Sărindari şi Câmpineanu, Pasagiul Român, cum şi pe cele ce au alcătuit aşa-zisa Intrare 11 Februarie de sub Dealul Schitului Măgureanu; Böhacker a construit întreaga Alee Carmen Sylva, pe locul fostei Grădini a lui Schlatter din Nordul Cişmigiului şi mai toată partea dreaptă a străzei Umbrei (azi str. Creţulescu); iar Louis Blank a parcelat locurile virane dela Paţanghel (azi Parcul Bonaparte) pe care a clădit casele ce s'au rânduit în Aleea Blank, sistemul fiind apoi urmat de numeroasele parcelări şi clădiri ce au acoperit tot cuprinsul oraşului. Odată cu furia aceia de construiri de case s'a desvoltat şi industria accesorie a fabricărei podoabelor din teracotă, în care cei mai de seamă au fost: O. Späthe, F. Stork şi Hahn, şi a podoabelor de marmoră datorite sculptorilor italieni: Oliva, Michelli şi alţii. Dela aceştia ne-au mai rămas doar mausoleul lui Grigore-Vodă Ghica dela biserica Teiul Doamnei (paraclis al fostului lui palat alăturat), o mare

parte din monumentele funerare de prin cimitirele Şerban-Vodă (Bellu) şi Sfânta Vineri, cum şi urmele Fântânei lui Şerban Cantacuzinul dela Filaret, refăcută şi înglobată acum Parcului Carol I.

Colaboratori dintru început ai înfrumuseţărei Bucureştilor au fost deasemeni grădinarii cari au rânduit şi modernizat parcurile păduroase ale oraşului. In fruntea acestora au stat Ludwig Mayer care a înfiinţat cea dintâi seră (geamlâc de flori) pentru producerea răsadurilor de flori din feluritele varietăţi cu care a împodobit grădinile oraşului nostru — seră ce se afla la spatele statuiei lui Mihai Viteazul şi care azi poate fi văzută în Grădina Botanică dela Cotroceni. După Mayer am avut pe Wenzel Knechtel, care era originar din Bohemia, dela poalele muntelui Uriaş, şi fiu al fostei doici a primului nostru Rege. Ca grădinar-şef al Curţei el a proiectat şi executat întocmirea grădinei Palatului Regal din Bucureşti cum şi Parcul Castelelor din Sinaia [162]). După el a mai venit şi alţi maeştrii horticultori ca: Lacroix, Filaret Levras, Iohann Wastelly, Montinni şi Charles Faraudo a cărui florărie bine cunoscută este vecină Cimitirului Bellu, — şi în sfârşit emeritul maestru Rebhun, fost până mai eri director al Societăţei Grădinilor bucureştene.

*

Meseria propriu zisă, — acea „brăţară de aur" atât de frumos cinstită de proverbul românesc, — bucureştenii de-atunci au deprins-o dela meşterii de prin mahalale.

An de an, maeştrii români ajungeau curând atât de căutaţi încât abia puteau să prididească comenzile ce primeau. Unii înfiripau repede oarecare stare şi atunci se lăsau mai la centru unde au deschis şi prăvălii, înflorind mereu meseria pe care o onorau. In scurtă vreme faima românilor în blănărie, cismărie şi pantofărie, tipografie, cofetărie şi altele, ajunsese să treacă şi dincolo de hotarele ţărei. In anii 1885 — 1900 se găseau la Paris câţiva cismari, coafori şi blănari români, porniţi de aici şi care îşi susţineau teminic faima chiar în roiul acelei metropole a modei, unde se dusese cu prilejul Expoziţiei, apoi rămăsese acolo, aveau prăvălii foarte căutate şi făceau treburi din cele mai bune.

Toţi aceşti industriaşi întreprinzători, din acea epocă liniş-

---

162) Fiul lui Wentzel Knechtel este azi, şi el, un distins profesor al Academiei noastre de Horticultură.

tită, au lucrat numai cu români de-ai noştri care la rândul lor au devenit patroni; şi buna-învoire cu care au făcut-o era exemplară, căci pe atunci despre duşmănii sau greve nu era nici pomeneală !...

Şcoala Superioară de Arte şi Meserii (cea de lângă Politechnica bucureşteană) avea şi ea ateliere, atât pentru partizani ai sculpturei în lemn şi forjărei fierului, cât şi pentru meseriile minore pe cari le-am amintit mai sus ; dar absolvenţii acesteia erau împărţiţi mai cu seamă ca profesori şi maeştrii la şcolile elementare ce se înfiinţau prin ţară peste tot locul.

Drumul pe care l'a apucat atunci „mica industrie" bucureşteană a fost ţinut cu stăruinţă şi cu mult drag de meserie de către românii noştrii ! El le-a fost însă tăiat, în vremurile ce au urmat, mai întâi de năvala străinilor pe care i-au mânat la noi alte gânduri decât cele cu care venise cei ce ne-au îndemnat la aceste meşteşuguri, şi apoi de desvoltarea pe care a luat-o ulterior negoţul care, precum vom vedea, a avut şi el aceleaşi necazuri.

Se pare însă că zorile vremurilor din urmă şi ale celor ce au să vină, cu toate greutăţile lor de altă specie, au luminat şi deschis din nou acele drumuri, şi că bucureştenii, ca şi toţi ceilalţi români, au hotărît să le urmeze iarăşi cu toată dârzenia lor şi cu mult mai multă grije.

Capătul călei Moșilor din Piața Sf. Anton. In fund, Bărăția catolică.

Propășirea și decăderea negoțului bucureștean.

NEGUSTORIA românească a ținut și ea pasul alături de desvoltarea industrială. De pe arătările amănunțite ale regretatului profesor Nicolae Iorga[163]), legăturile negoțului românesc cu piețile cele mai mari ale țărilor streine dăinuiau de vremuri, mai cu deosebire cu târgurile venețiene, cu cele din Lipsca și cu țările baltice. Vremile pe care le băsmuim noi aci au prins și ele acea stare de înflorire; ele au ajutat chiar la propășirea negoțului de-atunci, mai întâi prin desvoltarea lui înlăuntrul Țărei, datorită întemeierii nouilor industrii, și apoi prin legăturile pe care România liberă a știut să le prindă cu mai toate țările din jurul ei.

Pe la anul 1870, în afară de grânele, lâna, lemnul, sarea și alte câteva produse dela noi, — România nu trimitea mare lucru țărilor străine; în schimb piața noastră negustorească era împlinită cu multe mărfuri de pe afară.

Profesorul G. Ionescu-Gion ne spune că înainte de unirea țărilor române, la București, negoțul cel mare era mai tot în mâinile unora ca: Băltărețu, Hagi-Stoica, Pipolo, Hagi-Tudor, Iordăchiță Toncovici, Hagi-Pandele și alții ale căror capitaluri, în lăzi, ajungea până la milion, în banii de atunci, adică în Sfanți (a căror valoare a timpului era de 80 de bani), și aceasta în afară de giuvaericalele de preț mare ce agonisise și de hainele portului de atunci, a căror valoare pentru fiecare om de seamă trecea de 10.000 de sfanți. Datorită legăturilor vechi și bine ținute cu târgurile anuale dela Lipsca, creditele acelor negustori erau nelimitate și în alte țări, pentrucă temeiul negoțului a fost totdeauna: onestitatea și respectarea cuvântului dat.

---

163) V. Istoria Comerțului din Țările Românești, de N. Iorga.

Din neamul acelor negustori, D-l Dumitru Hagi-Tudorache, fost el însuşi mare industriaş şi preşedinte până acum în urmă al Camerei bucureştene de Comerţ şi Industrie a scris în nişte amintiri ale sale[164]) : „Tot ce se cumpăra atunci era aşa cum spunea negustorul că este. Cuvântul era cuvânt, nu ca azi, când cu toate înscrisurile, poliţele şi tratele te judeci ani de-arândul ca să intri în dreptul tău, iar la sfârşit vezi că, şi câştigând (procesele), banii tăi s'au dus pe timbre, pe plata avo caţilor şi câte altele ; aşa că din ce aveai de primit, te alegi şi cu alţi bani proaspeţi cheltuiţi".

Ceva care cată să fie deasemeni amintit este că, până la 1848, tagma negustorească era privită cam pieziş de lumea cealaltă; iar apucăturile îngăduite unui Căpitan Costache dovedise că autorităţile însăşi vedeau cam la fel. Câţiva ani însă după aceia, partida liberalilor ce căutau să-şi facă o lume a lor pe care să se poată bizui, începu prin a ocroti negustorimea. Costache A. Rosetti, care a fost sufletul revoluţiei aceleia şi care rămăsese un democrat radical, deşi fusese ministru, se apucă el-însuşi de negustorie şi, pe lângă tipografia ce-şi făcu spre a susţine şi apariţia ziarului său „Românul", deschisese o librărie în care se vindea şi alte lucruri — aşa cum sunt azi librăriile „Socec" şi „Cartea Românească" ; iar în 1861 acceptă chiar alegerea lui ca staroste a negustorilor bucureşteni.

Dintre negustorii acelor vremuri amintim în treacăt pe Tudor Hagiul, din care se trage familia Hagi-Tudorache şi dela care au pornit ciracii lui : Ion Eliad Românul, de fel din Filipeştii de Târg ; Costache Păulescu, dela Râmnicul-Sărat, tatăl regretatului medic erudit Paulescu ; Ion Bănică, dela Ploeşti ; Costache Georgescu şi Ilie Zamfirescu — toţi ajunşi şi ei negustori de frunte ai Bucureştilor, cum şi acel Nicolae Voicovici care, la îndemnul jupânului său, s'a dus la Viena unde a deschis un „cantor" [165]), de comerţ prin care mijlocea cumpărarea partidelor de mărfuri străine pentru negustorimea bucureşteană [166]).

Aceleaşi „Amintiri" citate înseamnă — spre a dovedi cât

164) V. D. Hagi Tudorache. Amintiri asupra trecutului, negustorilor, meseriaşilor şi profesioniştilor liberi din Ţară de sub Milcov, — 1927.

165) In loc de franţuzescul „comptoir". Aci era vorba de un birou de agenţie comercială.

166) Vezi D. Hagi-Tudorache — op. cit.

Biserica Sf. Anton și vechea Piață a florilor.

Piața Sf. Anton, cu tarabele grânăreselor.

de prețuită începuse a fi apoi negustorimea — că Ion Eliad Românul era un om foarte harnic și priceput ale cărui două fiice au fost luate în căsătorie de Costică Cireșeanu și de Vasile Arvanezu, fost magistrat și cenzor la Banca Națională; iar fiul lui Ilie Zamfirescu, ajunsese procuror general al Curței de Casație și Justiție. D-l D. Hagi-Tudorache adaugă în sprijinul aceleași preocupări: „Se zice despre comerțul românesc că a pornit dela „mătură"; lucrul e oarecum adevărat căci ucenicii mahalalelor, la rând cu copii jupânului, măturau prăvălia și cărau marfa la mușterii; dar fiecare din ei au ajuns stăpâni la rândul lor".

O trecere în revistă, întemeiată aci doar pe aducere aminte, a negustorilor de atunci va sprijini pe deplin atestările acelea. Inșiruirea o vom face cam în ordinea vechimei „branșei" lor și a însemnătăței comerțului cu care se îndeletniceau. Aveam asfel:

Cerealiștii sau grânarii, cum li se zicea atunci, cari vindeau partide considerabile în străinătate, erau: Rodoconachi, Mihail Xantho, Zerlendi, Sechiari și Derussi — greci, afară de cel din urmă care era român neaoș, fiul polcovnicului Niculae Rusu[167]). Afacerile de grânărie au avut mai târziu și alți oameni pricepuți ca: Hristu Athanasiu, Amira, și mai în urmă frații Manissalian.

Brașovenii, preschimbați apoi în Lipscani, cum au fost: Ion Manu dela Sf. Gheorghe Nou, Vasile Ștefan, Orghidanii, Drăghiceanu (care împreună cu unul pe nume Cristescu, au cumpărat casele maiorului Fănuță din șoseaua Bonaparte și au făcut acolo și o fabrică de frânghii), Stancu Becheanu, Ionică Pencovici, Luca P. Niculescu, Dimitrie Petrescu, Ilie Dumitrescu ș. a.

Marchitanii (magazine de fierărie) cum au fost Niculae Hagi-Stoica ce a avut de ciraci pe Dumitrache Borănescu, pe Radu Gologan, pe Boroș și pe Mirea; Ion Theodoru, Simion

---

167) Acesta era proprietar al moșiei Roșu (ce ținea de comuna care e azi o suburbană a Capitalei). La moartea lui, Costache Rusu, fiul polcovnicului, care era coasociat al firmei Sechiari, a găsit cu cale să-și adauge un „de" la numele lui, pe care deasemeni l-a prefăcut, și a ajuns Drussi. Copiii acestuia au fost: unul Vasile, secretar general al Băncei Naționale; iar celălalt George, în Diplomație, ajungând Ministru plenipotențiar.

Mihăilescu, Ion Olteanu din mahalaua Sfinţilor căruia i-a urmat Măjeru [168]), Ion Ionescu şi Demetrescu-Mirea din Smârdan.

Farfurigii (văsărie şi porcelărie) au fost: Pană Farfurigiul, pe nume Mihalovici; Petre Dancovici, a cărui casă din strada Domniţei dăinueşte şi ale cărei ferestre are ochiurile dela geamuri din cristal şi concave, comandate anume în străinătate; Răducanu-Dumitriu care avea case mari în mahalaua Radu-Vodă; Sava Vasiliu din Lipscani, a cărui firmă a trecut apoi asupra lor: Giuris şi Oprescu.

Negustoriile materialelor de construcţie şi în deosebi a lemnului, în care, pe lângă chiristigii de seamă ca: Soare Oprea, cel cu palatul de casă în stil românesc dela colţul străzei Sfinţilor Apostoli cu strada Apolodor, Nicolau dela bis. Sf. Spridiron; Ilie Stoenescu din Filantropia, Berevoianu şi fraţii Dorojan din Obor, şi încă mulţi alţii — se mai numărau şi cei cu păduri în tăiere pentru lemnele de foc, precum: Ghiţă Pencu, Ghiţă Niculescu, Ghiţă Trifu, Ghiţă Hagi-Tudorache, Ghiţă Protopopescu şi Ghiţă Dorojan, purtând toţi cu acelaşi noroc numele lor de botez şi fiind toţi oameni cu multă stare şi cu mare greutate în negoţul lor.

Mai erau apoi Cirezarii, care aduceau Arbatorului şi Zalhanalei dela Colentina vitele pentru tăiere şi dintre care amintim dintre cei mai vechi pe: Ion Dumitru-Sureciu [169]) din Obor; Procopie din Silivestru, tatăl fostului Primar al Bucureştilor în 1901 şi 1912; Economu; Visarion; Nicu, Tache şi Alecu Gogu; Matei Dorojan şi alţii cari le-au urmat negoţul. Apoi pescarii ce pe vremea când nu era administraţia de Stat, duceau aproape tot negoţul Bucureştilor şi cum au fost: Langhie Pescarul (pe nume Haralambie Gheorghiu), Alecu Duduc, Costache Neamţu, Dibici, Ghiţă Staicu şi Enache Barosanu.

Ca să încheiem rândul tuturor cată să mai amintim pe Caiangii şi pe Telali.

„Caiangii“, adunau, pregăteau şi vindeau tutunul, înainte de înfiinţarea Regiei Monopolurilor Statului. La vânzare, care chiar la particulari se făcea pentru provizie pe un an întreg, ei tăiau foile în fire de grosimea pe placul fiecăruia şi-l dau în chesele sub al cărui capac puneau o felioară de morcov care să ţină umezeala necesară.

---

168) Părintele fostului ministru, Virgil Magearu.

169) Nume prefăcut din poreclă — Şoriciu.

Strada Lipscanilor, văzută din Piața Sf. Gheorghe-Nou. La dreapta, unul din vechile „avuzuri“ de răspântii.

Strada Lipscanilor, văzută dela răspântia Băncei Naționale.

„Telalii" adunau tot soiul de lucruri socotite ca vechituri, iar ei le vindeau altora care le mai puteau folosi. Operaţia aceasta se făcea totdeauna cu o diferenţă de preţ ce le aduceau câştiguri foarte bune. Cel mai vechi telal al epocei aceleia a fost renumitul Mihale, din mahalaua lui Ceauş-Radu. Acela a stârnit apoi pe mulţi la asemenea îndeletnicire, aşa încât, pentru ca să se poată exercita un control sanitar şi chiar poliţienesc al acestui fel de negoţ, Primăria a statornicit o anumită stradelă (strada Patriei, dinre strada Sfânta Vineri şi Piaţa Sft. Anton), unde i-a adunat pe toţi aceşti neguţători — aşa cum procedase şi cu anticarii, despre cari vom scrie la locul potrivit. In fruntea acestui vad oficial a fost apoi ca un fel de staroste, evreul căruia clientela şi confraţii îi ziceau Tata Meahăm. Când comerţul acesta s'a extins şi la diferite obiecte de uz gospodăresc, Primăria a construit în apropiere (pe locul liber, acum, de lângă fosta Şcoală Primară „General Adrian" de pe Calea Văcăreştilor) — o Hală anumită pentru expuneea acelor obiecte, — Hală ce a fost dărâmată de curând, când în localul acelei şcoli a fost instalată Primăria Sectorului II Negru.

Intr'o categorie mixtă—adică şi de industrie şi de comerţ— intrau: cofetăriile, restaurantele, birturile şi cârciumile despre cari însă ne vom ocupa în altă parte a povestirei noastre.

Ceiace trebuie totuşi să străduim a aminti aci, este o altă faţă a negoţului bucureştean, adică aceia privită din punctul de vedere al propăşirei Pieţei în genere, cum şi din acela al selecţiunei cetăţenilor cari foloseau de ea.

Lumea înmulţindu-se şi mărfurile deasemeni, prăvăliile au devenit din ce în ce mai arătoase şi s'au întins pe toate străzile vecine Pieţei-Mari şi chiar pe Podul Mogoşoaiei ajungând până dincolo de Biserica Albă — fără să mai socotim pe cele înşirate de-alungul călei Moşilor şi căIei Griviţei până în piaţa Gărei de Nord.

Pe calea Victoriei se adunase o seamă de magazine cu felurite specialităţi, toate mai la îndemâna elitei oraşului.

Ca aceştia erau: giuvaergii[170]) :Carapatti din casele vechi cu gang ce se mai văd încă pe strada Academiei în faţa Pasagiului Majestic; Teodor Radivon din casele Eforiei, G. Nicolau

---

170) Negustori de giuvaeruri adică de podoabe scumpe căror li-se mai zicea şi *bijuterii*, dela franţuzescul „bijou".

din fața Poliției, Castrișeanu din Antim și Resch, cel din vechea clădire de pe calea Victoriei, în fața Teatrului Național. Magazinul de instrumente de precizie și optică al lui Menu & Co. (fost în locul soc. Leonida-Auto.) din fața Episcopiei, magazinul de vinuri și lichioruri străine al lui Bruzzesi și acel vestit magazin „Universal" al fraților Bortolli în care găseai orice căutai, și numai lucruri de cea mai bună calitate. Aceasta din urmă se deschisese în colțul Bulevardului cu calea Victoriei în diagonala Hotelului Bulevard și cuprindea toate prăvăliile acelei clădiri de pe ambele străzi, dar prin 1890 s'a mutat alături de legațiunea Rusă, în casele vechi ale lui Pană Filipescu Vornicul, cele de pe locul unde acum e Grădina „Colos" ;

Magazinul de jucării pentru copii Santa, unicul din București atunci, deschis mai întâi în fața Palatului Regal și strămutat apoi în una din prăvăliile lăsate de magazinul universal din Bulevard. Salonul de Mode al Madamei Martin rămas apoi renumitei Madame Paul, unde și lucra pălării, rochii, mantale și rufărie, mai tot cuconetul de frunte al Capitalei, ca și cel de pe tot cuprinsul țărei. Aci veneau toate modelele ce se purtau în acelaș timp la Paris și Londra, țesăturile de mătasă, lână sau bumbac ce serveau la confecționarea modelelor acelea, erau din cele mai alese și aveau o trăinicie ce nu se desminte nici azi la urmașele căror le-au rămas din familie câte ceva de-atunci. De aceia poate că Madame Paul nici n'a reușit să facă milioane si nici să exhibeze „Galerii" cu marfă de bâlciu și cu prețuri de bijuterii.

Peste drum de Palat era marele magazin „Aux Quatre Saisons" tot cu lucruri de moda pariziană însă confecționate-gata, care se afla în colțul dinspre strada Vămei al caselor ce se aflau pe locul de-acum al statuiei Regelui Carol I-ul. Acest magazin era condus de același Hertz care, ceva mai târziu, a deschis magazinul „Old England" de sub fostul Hotel Metropol, pentru lucruri de modă pariziană și londoneză destinate bărbaților.

Pentru modele femenine mai era și magazinul lui Maximovici, de sub Palatul Nifon în colțul călei Victoriei cu strada Doamnei.

Saloanele de croitorie bărbătească, civilă și militară : al lui Frantz Jean din fața Bisericei Albe și al lui Wladimir Olșevschi strada Regală ; iar pentru articole de galanterie și cosmeticuri

bărbăteşti magazinele: Jobin şi Fain, unul în casele bisericei Creţulescu şi celalt sub Clubul Tinerimei din calea Victoriei; Parfumeria franceză şi Mănuşeria franceză de sub Hotel Metropol şi marea droguerie a lui I. Ovessa din strada Academiei. Expoziţiunile de mobile de styl, aduse de afară sau lucrate în ţară, ale lui Olbrich (lângă Palat în fostul cot al străzei Sf. Ionică) şi a lui Pranger de lângă palatul lui Vodă Ştirbey, pe calea Victoriei.

Marele magazin pentru pălării bărbăteşti al lui Georges Becker, dela colţul Hotelului Continental, care a iniţiat pe cei mai-de-seamă pălărieri români ai timpului cum erau: Niculae Lupan, Iancu Constantinescu, Nae Simionescu, C. Duca şi alţii.

Tot ca prăvălii destinate în deosebi elitei bucureştene trebuie să socotim şi marile băcănii ce au început a se ivi pe la 1870 pe cele mai principale străzi ale oraşului şi cari vindeau, cu amănuntul în afară de articole coloniale şi aşa-zisele „delicatese" sau trufandale aduse anume pentru lumea cu dare de mână. Intre cele dintâi şi în ordinea vechimei lor, amintim: pe aceia a lui Cotadi (deschisă înainte de 1864), a lui Tabacovici, a lui Simonide şi a lui Martinovici, aceasta cu firmă la „Crucea de aur" în colţul străzei Lipscani cu strada Smârdan şi în acelaş rând cu Banca Naţională. Acest Martinovici a avut de ciraci pe toţi marii negustori din această „branşă", de mai târziu, precum au fost: C. Fundescu de sub Hotelul de France, Petrache Ioan, Angelescu şi Ion Colţescu din faţa Palatului Regal, Moceanu şi Dela Teişani din faţa Teatrului Naţional, D. Staicovici din strada Regală, Păun Popescu din Lipscani şi Gustav Ritz, cu firmă la „Steagul Alb" de pe strada Carol; iar acestora le-a urmat: I. Ovessa şi Tzetzu din Lipscani (firma la „Câinele Negru" [171]), Ilie Căciulescu (apoi Râşnoveanu şi Babeş) în faţa ministerului finanţelor, Petre Amărăşteanu pe străzile Colţei şi Blănari; Dancu Velcescu (firmă la „Mielul alb") în str. Ştirbey-Vodă colţ cu Popa Tatu şi apoi pe calea Moşilor; Al. Bediţeanu în calea Călăraşilor, la Sf. Mina şi Ioanin pe strada Mihai-Vodă. Felul acela de băcănii s'au generalizat cu timpul şi, adăugând „delicateselor" mixturile aşa-ziselor „aperitive", au devenit „Consumurile" sau „Bodegile" de azi.

*

Dar atunci negoţul se făcea în Bucureşti nu numai cu top-

---

171) Despre acel câine, d. Radu D. Rosetti ne spune în amintirile sale, că ar fi avut celebritatea lui pe vremea aceia.

tanul sau cu ridicata (en gros) ori cu paraua sau cu amănuntul (en detail) și numai prin prăvălii sau dugheane; se făcea și pe strade și pe la curțile fiecăruia. Negustorașii ce se îndeletniceau cu acest fel de comerț pe care-l făceau din coș și de pe cobiliță, erau numiți „comersanți ambulanți" și negoțul lor așișderea.

Felul acela de negustorie dăinuiește și astăzi, deoarece cu vremea el nu a făcut decât să se preschimbe, fără să dispară cu totul. Astăzi însă el se deosebește foarte mult de ceeace a fost.

Negustoria ambulantă de atunci avea rosturi felurite și constituia prin aceasta chiar o curiozitate a Bucureștilor, cu un caracter exotic foarte interesant. Ea se făcea mai cu osebire în ramura mărfurilor de uz casnic și în aceia a merindelor, punând la îndemâna oricui serviciile magazinelor și „consumurilor" din ziua de azi.

Dela 1868 și până la 1885 Bucureștii nu aveau decât două Piețe în înțelesul acesta și anume:

Piața-Mare, zisă astfel nu numai fiindcă avea construcțiuni mai mari și mai făloase — adică o Hală de carne, o Hală de pește și un târg de legume, toate cu mari cantități de marfă; dar și pentrucă târgul ei se întindea și pe străzile laterale până în Piața Sfântului Anton unde erau tarabele grânăreselor care, pe lângă grâul necesar colivelor vindeau și lucrături țărănești de casă, ceară, lumânări și prescuri pentru parastase — și Piața Mică, cu o singură Hală, mai puțin încăpătoare, lângă Biserica Amzei, și cu târgul restrâns aproape numai la cartierul boieresc al coloarei de galben.

Și, cum nu toată lumea bucureșteană avea atunci una sau două slugi la casele ei, ori bani de dat hamalilor ca să le care cumpărăturile acasă; cum nu avea nici vreme de așa ceva, treburile gospodăriei fiind multe când stai să le faci cu mâna ta — lumea aceia nu avea nici cum, nici de unde târgui cele de care avea nevoie dela o zi la alta.

Gloata de negustorime măruntă, ce-și purta prăvălia pe umeri sau pe brațe, devenise așadar o mare ușurare în desfășurarea negoțului cel mare al orașului; iar gospodăriilor le aducea marea înlesnire, pentru care era atât de bine văzută, cu toate că din zorii zilei Bucureștii hăuia atunci de svoana precupeților ce goneau pe toate ulițele, cu coșurile scârțâind de încărcate ce erau și își strigau marfa cât îi ținea gurea de tare.

Felul acesta de negustorie a dăinuit şi mai târziu când Halele şi Pieţele mai mici s'au înmulţit cu: una la Matache Măcelarul şi alta, la răspântia str. Traian cu strada Călăraşilor, numită Hala Traian; — ba, dăinuieşte şi azi pentru unele lucruri.

Dar felul acesta de a negustori avea atunci alte rosturi. Pentru fiecare „branşă" se alegea anume fel de oameni sau — cum se zicea atunci — anume naţii de oameni. Astfel pentru cărnuri, brânzeturi, păsări, peşte, fructe şi legume, erau Oltenii zişi precupeţi din pricina obiceiului lor de-a se tocmi pentru nimica toată; pentru cocături şi plăcinte erau greci sau macedoneni; pentru dulciuri şi băuturi răcoritoare sau încălzitoare, turci sau bulgari; pentru haine sau pentru mărunţişurile în cari intrau: aţa, acele, nasturii, şireturile şi multe altele erau ovreii; iar ţiganii şi ţigăncile, pentru alte lucruri pe cari le vom vedea. Iar negoţul mergea de-mama-focului, de-cum se iveau zorile zilei şi până noaptea târziu, iar gospodinelor le veneau de toate la uşa casei.

Oltenii-precupeţi aduceau, în afară de carnea de vacă, de porc, sau de berbec, şi tot felul de legume, ouă, lăpturi şi brânzeturi. Din apropierea Paştilor şi până pe la Sân-Pietru, ei vindeau şi miei tăiaţi şi jupuiţi care îi agăţau de sgârciul glesnelor din spate pe nişte cobliţe drepte, câte cinci de ficare parte, înváliţi cu pânze albe. Mieii îi vindeau întregi, jumătăţi sau în ciosvârte (sferturi); unele cu cap pentru ciorba de borş, altele cu măruntaie pentru plăcinta de drob, iar părţile dinapoi numai, cu rinichi, pentru pus la cuptor. Păsările le vindeau în coşuri cu plasă şi numai vii, ele urmând a fi: sau tăiate şi jumulite la bucătărie, sau păstrate pentru ouat şi puse la clocit.

Laptele dulce era adus orăşenilor de prin satele mărginaşe în garniţe de tablă albă, fie încărcate în faitoanele pe două roţi şi trase de un căluţ, fie purtate cu cobiliţa pe umeri. Preţul cu care era vândut, era 20-30 de bani ocaua [174]). Laptele bătut (acru) cu 10-20 de bani ocaua, iar Untul în turte mici cât podul palmei pentru 10 bani o turtă sau chiar trei turte pentru 20 de bani. Acel unt era nestors, ba chiar era ţinut în găleţile cu lapte bătut. Când, după 1880, cofetăria lui Capşa a început a face unt presat (stors de zer) şi îl vindea boerimei în blocuri de sfert sau

---

172) Ocaua era egală cu un kilogram şi o litră. Ea se împărţea în 400 de dramuri. Litra era deci de 100 de dramuri, ial jumătatea ei de 50 de dramuri era numită „cinzeacă".

jumătate de kilogram, pe prețul de 5. — Lei kilogramul, toate ziarele protestau pentrucă costul acela era socotit ea... speculatoriu. Ciobani dinspre marginea orașului vindeau deasemeni lapte dulce de oaie sau caș de oaie în sădile — celdintâi 15-20 de bani ocaua. Tot de pela margine veneau și cu capre în oraș. Laptele de capră se vindea însă muls atunci, cu litra (sfert de oca) și la prețul de 10 bani, adică 40 de bani ocaua. Bucureștenii cumpărau laptele de capră pentru copiii mai slăbuți, ca să-i ferească de offtică — oamenii știind că animalele acestea nu contactau tuberculoza.

Brânzeturile, de caș dulce sau sărat, de burduf de oi și „de vaci", ca și cașcavalul de Penteleu, presat în roate groase de trei degete și cu frunze de vișin ori de piersic între ele, se vindeau toate înfășurate în foi de viță. Iaurtul și laptele covăsit, din hârdăiașe legate de cobiliță, se vindea cu lingura, rânduit ca solzii de pește în farfuriile casei; ar foile de caimac, pe care laptele de-atunci îl da și la a treia fiertură, se cumpărau învălătite în felul clătitelor și făceau deliciul copilașilor lacomi de-a prinde putere. Tot oltenii vindeau, cu coșurile, și grăunțele pentru hrana orătăniilor curței, cum și cărbunii de mangal pentru călcatul rufelor și pentru grătar.

Negustorii umblăreți ce erau de obârșie balcanică aveau — cum am mai spus — specialitatea dulciurilor și a băuturilor, răcoritoare vara și înfierbintate iarna. Cei mai căutați și mai cu dever erau bragagii și limonagii. Primi erau în mare parte turco-bulgari (Rumelioți) pripășiți pela, dugenele-bragagerii risipite prin unele mahalale, și care erau adevărate laboratoare de cofetărie în care se fabrica în cantități destul de mari: rahat, alviță, tot felul de nuga-le cu nuci, cu năut, cu susan sau cu alune, și „bidji-bidji", ca un fel de lumânări groase din cocă de rahat, închegată cu zahăr legat și prinsă pe sferturi de nuci înșirate pe sfoară. Cu portul lor turcesc (mintean colorat cu flori de găitane negre, șalvari de abă pe cap cu fesuri roșii cu ciucure negru, iar în picioare purtând cipici de opincă vârfuiți în sus) — acești negustori duceau pe brațul stâng un coș pe gura căruia sta o tavă cu multe despărțituri pentru fiecare din zaharicalele ce vindea; iar cu mâna dreaptă purtau o dorință curată bătută în semi-lune de tablă de alamă, doniță în care țineau bragă[173]) răcită de un bul-

173) O zeamă de meiu umezit pentru înăcrire și apoi îndulcită cu zahăr praf.

Un vânzător de ziare.

(Desen de C. Jiquidi).

găre de ghiaţă ce plutea în ea. Firi blânde, ca toată naţia lor, si oameni foarte cum-secade, — bragagii erau patima copiilor care. cu un gologan de cinci parale, putea cumpăra dela ei o cană de bragă, ori două feluri de zaharicale, ori chiar numai un rahat şi o jumate de bragă — pe cum le poftea inima.

Limonagii erau uneori şi rumâni oacheşi. Aceştia purtau câte una sau două doniţi, de pe cartierul în care se depărtau sau de pe deverul ce făceau. Doniţile lor erau văpsite cu verde iar cercurile negre, aveau capacul găurit atât cât să tracă prin gaură o sticlă de cele lungureţe şi roşii, care fiind şi ea găurită în fund şi băgată în limonata din doniţă, se umplea şi lăsa apoi limonada să curgă cu presiune, ca din sifon, în paharele în care era servită, — nişte pahare de sticlă cioplită, de coloare verde-sidefie, întocmai ca acele cari se vând azi prin magazinele fabricei „Rosenthal" si se pretind a fi sticlărie de mare preţ. Limonada era fabricată la ei acasă, din apă înăcrită cu lămâe stoarsă şi colorată cu zahăr ars, apoi răcită cu bulgărul de ghiaţă aruncat în doniţă.

Băutura aceeasta se vindea : două pahare pentru cinci parale, şi, pe căldurile mari, se desfăcea de zor în strigătele negustorului : Şampania rece !.. două la cinci !.. numai zeamă de lămâie... o vând să nu mai rămâie.. — şi multe de-astea cu care strângea lumea în jurul lor.

Simitgii[174]) sau covrigarii se îndeletniceau cu vânzarea covrigilor, mari şi mici, cu susan sau fără, cum şi a plăcintelor cu carne, cu brânză, ori numai ca simplu „bogaciu[175]). Prăvălia lor era tot un coş, de cele mai mari, pe care îl atârnau cu o curea lată peste umăr. In fundul coşului puneau un lighenaş cu jăratec de mangal, iar deasupra sta o sinie[176]) cu plăcintele ce se ţineau calde în felul acesta, ca şi cum ar fi fost scoase atunci din cuptor ; iar pe marginea coşului de nuiele erau înfipte beţe pe cari stau înşiraţi covrigii de tot felul. Plăcinta era vândută pe cinci parale o bucată cât podul palmei, bogaciul acelaş preţ pentru o bucată cât palma întreagă, iar covrigii : zece bani cei mari, cu susan sau fără, şi ceilalţi cinci parale unul sau doi la cinci, de pe mărime.

Cam în aceiaşi categorie de negustori intrau şi franzelarii ce dintr'un coş adânc pe care îl purtau pe spate ca pe-o raniţă,

---

174) Dela „simit" cum se mai zicea seminţelor de susan.

175) Plamadă grasă de covrigi uscaţi.

176) Tavă de alamă, mare şi cu margine îngustă.

vindeau: franzele lungi, pâinişoare cu cartofi, chifle, cornuri cu lapte, sau presărate cu boabe de chimion, strigând cât îi lua gura: Paaatri corni d'un ban!.. Firianzelaaa!..

Toţi aceştia îşi făceau negustoria în timpul dimineţei — Către seară însă, şi chiar noaptea până după eşirea lumei de prin teatre sau alte localuri, se iveau alte negustorii. Astfel vara, în ceasurile când mai prin toate curţile lumea odihnită, de truda căldurilor şi a treburilor casei, ieşea în umbra casei sau a pomilor să bea, la aier, o cafeluţă cu dulceţică şi cu apă rece dela pivniţă, străzile răsunau iar de clamoarea[177]) altora.

Cofetării erau pe-atunci prea puţine, pentrucă plăcintele, baclavalele şi sarailiile erau prăjiturile predilecte ale bucureştenilor, iar cofeturile (bomboane) erau mai mult pentru copii. La sindrofiile caselor, amfitrioanele ofereau musafirilor, odată cu cafeaua turcească, „dulceţuri" făcute de ele din tot felul de fructe, cu care se făleau şi de care aveau cămările pline. Fierturile de dulceţuri îşi aveau locul lor, aproape nelipsit, între tingirile şi crătiţile de pe maşina dela bucătărie, deoarece ele mergeau în pas cu apariţia fructelor în tot timpul anului. Căzănelele de alamă emisferice începeau a clocoti pline de zahărul legat, încă de când caisele erau verzi şi nu apucau să 'şi întărească sâmburii; odată cu ele veneau căpşunile şi fragii, apoi: foile de trandafiri şi de violete, cireşile albe sau negre şi amare, vişinile turceşti (cele cu coade scurte), coacăzele şi agrişele, caisele coapte şi piersicile, smeura, coarnele şi murele, nucile cu coajă fragedă sau chiar cu învălişul lor verde şi împănate cu fire din coji de portocale, prunele verzi sau coapte dar jupuite; iar spre toamnă, gutuile, portocalele bucăţi ori „melci" din coajă şi chitra ce ne venea dela Constantinopol acestea din urmă trebuind fierte, fie în bucăţi, fie în firişoare trase pe răzătoare.

O specialitate a gospodinelor mai erau şi „şerbeturile" făcute din zahăr legat, aromit cu zemuri de fructe sau seminţe, şi care era apoi frecat la rece până la „zaharisirea" lui în pastă, nu prea întărită, ce semăna cu aceia a învelişului bonboanelor fanţuzeşti, zise „fondante". Şerbeturi de-acestea erau făcute cu sucuri de foi de trandafir sau de violete (petale), de mai toate soiurile de fructe zămoase, de portocală sau lămâie; cu zeama fierturei de alune, migdale, fisticuri sau chiar a porumbului fiert în stuleţi.

177) Hărmălaia strigătelor.

din zeama de cafea sau de ciocolată, şi chiar din zahărul ars fără niciun alt amestec.

Cât preţuia lumea de-atunci dulceţurile acelea, am văzut din scrisele oaspetelui francez, pictorul Marbeau, pe care l'am citat la începutul povestirei acesteia. Ne vom da mai bine seama amintind, — despre patima cu care boieroaicele noastre de-atunci cinsteau această îndeletnicire gospodărească, — pe destoinica polcovnicească Anca Toporanca, soacra faimosului umorist şi polemist politic Nae T. Orăşanu, care pecetluia sforile ţiplelor ce acopereau borcanele cu dulceţuri făcute de mâna ei, cu ceară roşie şi cu sigiliul inelului ei de profir, săpat cu stema Olteniei şi pecare îl moştenise dela unchiul ei, Tudor Vladimirescu, cel dintâi Domnitor de până atunci, care fusese proclamat în Muntenia de-adreptul prin glasul poporului.

Se mai arătau atunci, pe la toate colţurile de stradă, când unii cu nişte borcane mari de sticlă la subsuoară, pline cu zaharache-bastonache [178]), cu alune curăţate şi prăjite sau cu nuci noi curăţate şi ţinute în apă ; când alţii cu nişte tablale de scândură pe cari stau înşirate „glasele“ făcute din mere, pere, smochine, curmale ori boabe de razachie mare [179]) date puţin în fiert şi apoi înfipte pe câte un beţişor şi înmuiate în zahar bine legat.

Prin mahalalele de pe la margine apăreau, pela aceleaşi ceasuri şi ţigănci cu fusta zuvelcată în brâu şi purtând unele, pe cap, câte-o copăiţă cu porumb fiert înfăşurat în foloştinele calde şi apoi în cârpe albe curate ; altele, câte două borcane de pământ plină cu ciorbă de burtă de vacă, vândută cu porţia în castroanele celor ce aşteptau pela porţile curţilor ; iar altele cu coşuri pline cu „floricele“ făcute din boabe de porumb încinse pe foc într'un ceaun cu sare, pânăce plesneau şi înfloreau.

Iarna în locul brăgei, turcii porneau cu samovarele cu ceaiu sau cu salep [180]); alţii vindeau, din sobiţe de tablă, Crenvirşti fierţi pecari îi strigau: Varnaviici [181])! iar alţii castane coapte fierbinţi.

Cum însă pomenirăm şi de îndeletnicirile ţigăneşti, trebuie să ne oprim puţin şi asupra altor feluri de negoţuri al lor, din care

---

178) Nişte ciubuce de spumă de zahăr colorată cu siropuri de fructe ce le da diferite gusturi.

179) Struguri cu boabe mari şi lunguieţe.

180) Un fel de ceaiu vâscos.

181) In loc de nemţescul „Warme-wurst" = cârnaţi calzi.

cea mai mare parte au încetat de mult. Aşa, unele ţigănci cari nu aveau de lucru pela binale sau din cele ale căror bărbaţi erau rudari, ursari ori pieptănari, se îndeletniceau cu îndoitul negoţ al văsăriei şi al hainelor vechi, fiind denumite „chivuţe". Ele târguiau, pe nimica toată, văsărie de casă şi de bucătărie desperechiată sau rămasă nevândută de pela depozitele angroşiştilor [182]), le îngrămădeau într'o papornită mare pe care o luau pe umăr şi porneau pe stăzi strigând: — Pahare, cieşti... farfurii.. castroane... lighiane... ţucale... aveeem! Vindem pă vechituri..: Paaaharie... cieeeşti! — şi, pe unde nu erau chemate, intrau în curte, se îndreptau spre bucătării, şi, cum dau de gospodine, începeau sporovă:ala lor caracteristică: — Sărut mâna, mâncate-aşi... Iaca vinii să-ţi mai dau cevaşilea vase... că ştiu că'ţi trebuie, frumoaso,.. Că tare vrenică mai eşti!

Cucoanele aveau sau nu aveau nevoie de ceva, se dau în vorbă:

— Da'ce-ai acolo ?...

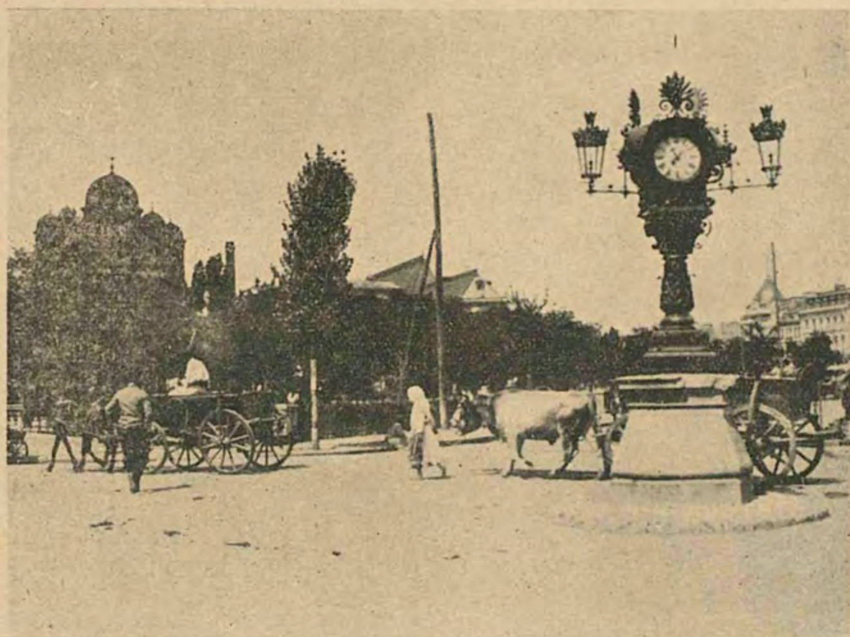
— Da'ce n'am, mâncate-aşi!... Iaca, toate cele dă tribuinţă, că d'aia m'am betejit cărându-le 'n spinare taman de unde-a 'nţărcat Dracu copiii... Să-ţi dau niscai farfurii ori pahari, că alea să sparg mereu... Iacă, maică, zău aşa!... că eu nu cer parali pă ele. Dă-mi, acolo, c fustă, o treanţă... ceavaşilea ca să nu mai ştie Domnu că s'a spart... Să-ţi dau o „pomiară" d'astea... să se bucure boiaru când ăi pune fructili pă ea la masă... Pă asta poci să'mi dai şi o hanţă de pantaloni rupţi de-ai Dumnealui... că mi-a rămas gol prapaditu mieu de bărbat...

Şi o ţinea aşa pânăce gospodina care, ca toate, avea totdeauna ce face cu dealde-alea, se îmbia pentru câte-ceva şi, scotocind prin cuierele de-după uşi sau prin boccelele cu boarfe, alegea: mai un camizon, mai o fustă ori o cămaşă, în sfârşit ce se găsea de dat; după care începea târguiala, cu tocmeală, curat ţigănească, din care chivuţa pleca cu hăinăret în lege, iar gospodina rămînea cu ceva cioburi din care abia mai târziu vedea că nu prea avea ce alege.

Odată negustoria începută, — la a treia sau la a patra saftea [183]), când ţiganca nu mai avea unde îndesa ţoalele în papornită, — se oprea pe câte un loc viran sau maidan cu bălării şi

182) Ceiace vând cu ridicata.

183) Cea dintâiu vânzaze a zilei.

Ceasornicul municipal ce se afla în Piața-Mare, lângă Hale.

Hala Vechiturilor, dela Sfânta Vineri.

încerca să mai facă loc. Peste cămaşa ei, strânsă cu un şnur peste mijloc ,trăgea una sau două fuste din cele negustorite ; peste alea o rochie de stofă şi încă o fustă de stambă sau de mătăsică, apoi punea o bluzuliţă de barchet peste care înmâneca un camizon ; peste tulpanul ei de pe cap punea o pălărie de pîslă şi pe deasupra ei un ciupag [184]), mai pe sprînceană, smulgea şi o muşcată sau vreo garoafă de pe la ferestrele deschise la stradă înfigând-o deasupra urechei, şi aşa, cu paporniţa uşurată pe umăr, o întindea iar la drum prin mahalale, răcnind mereu ; — Pahaaarie... cieceşti !... Apoi când schimba toată marfa, se îndrepta spre Hala Păduchilor [185]) la dugheana lui Tata-Meahăm din strada Patriei şi acolo lăsa toate vechiturile ce prinsese, pe ce bruma gologani putea scoate dela acela ; — căci nu trebuie uitat cumva că negoţul hainelor era cu precădere apanajul evreilor care îl mai conservă şi astăzi, cu taica Lazăr.

Dar între aceste ţigănci negustorese, cu hazul lor, se strecurau şi altele ale căror înfăţişare sau şiretlicuri era cam aceleaşi, dar care avea şi unele apucături în sensul cel mai propriu al cuvântului. Alea puneau într'un coşuleţ niscaiva linguri, satâre, făcăleţe şi vergele de lemn sau câteva bidinele de spoit şi, strecurându-se prin curţile oamenilor, se milogeau să vândă pe câţiva gologani asemeni scule de gospodărie. Dacă era sau nu chip de vândut ceva, ele nu'şi pirdeau vremea de geaba, — se aşezau pe pragul bucătăriei sau în faţa uşei pe pământ şi începeau să bombăne femeilor ce se aflau acolo, cerând să le ghicească cu Ghiocul [186]), în bobi [187]) sau în cărţi : păsurile inimei, necazurile vieţei şi bucuriile viitorului, adică ce li se întâmplase lor sau bărbaţilor lor, în viaţă sau la aşternut, şi ce avea să li-se întâmple pă-curând, mai târziu sau numai... la un bob zăbavă [188]). Tariful lor varia dela „cât te lăsa inima“ în sus ; dar, de plecat nu plecau până nu ciupeau şi altele: o treanţă de fustă

---

184) Pălărie tare, bărbătească.

185) Hala ce fusese construită pe calea Văcăreştilor, lângă biserica Sf. Vineri, şi care a fost desfiinţată de vreo câţiva ani.

186) Casa unui melc de mare, de mărimea unei lămâi, lustruit şi tărcat frumos, şi care din trecerea aerului prin el lăsa se audă un şuiarat uşor.

187) Bobii erau 41 de boabe de porumb sau de fasole, din aşezarea cărora, când îi arunca pe fundul unui ciur, se făceau a citi anumite **născoceli** (închipuiri).

188) La o mică întârziere, cât adică e loc între două boabe.

veche, niscaiva ghete rupte sau măcar un codru de pâine şi o lingură de fiertură rămasă din ajun sau dela masa deatunci a zilei. Negoţul se încheia deci mai mult sau mai puţin pe placul baragladinei. „Mai puţin" e doar o vorbă, căci dupăce ţiganca dispărea pe poartă, abia atunci lua seamă gospodina că îi lipsea: te-miri-ce, sau din casă, sau de prin curte. Şi asta încă n'ar fi fost cine-ştie ce mare lucru; dar de cele mai multe ori ţigăncile de soiul acestora ochiau şi alte isprăvi cu putinţă. Aşa, nu rareori se pomeneau oamenii că, în aceiaşi noapte sau în alta următoare, rămâneau cu coteţul gol de păsările pe cari le ochise ţiganca şi pe cari pârlitul de omul ei, pentru care cerşise vechituri, venise înainte de zorii zilei, când era somnul tuturor mai adânc, şi le cărase cu sacul înpreună cu vreo albie, cazan sau mai ştie Dumnezeu ce, de prin curte.

Alte negoţuri ambulante, care azi nu se mai fac, erau cele cu lemnele de foc şi cu apa.

Lemnele de foc se vindeau din căruţele în care le aduceau ţăranii de pe la pădurile din preajma Bucureştilor. Căruţele lor erau încărcate cu sferturi de stînjen cărora li-se mai ziceau şi „cioace", de lemne sau de buturugi, căci multe case ale vremei aceleia aveau „sobe oarbe" (ruseşti) având trupul într'o încăpere şi gura sau uşa în încăperea vecină. Uşile acestor sobe erau aşa de largi încât încăpeau prin ele şi buturugi ne sparte. Tăiatul şi spartul lemnelor era treaba unora ce purtau pe umăr o capră, herăstrăul şi toporul necesare lucrului, şi care se ţineau pe drum în urma şirului carelor ţărăneşti, ca să-şi afle de lucru. O cioacă de lemne descărcată trăgea [189]) cam treisute de kilograme şi se plătea între şease şi zece lei fiecare, de pe soiul lemnelor; iar pentru tăiat se plătea cam doi lei de stânjen, afară de un braţ de bucăţele tăiate „pentru capră" şi câteteva ţuici cu care îl cinstea oamenii ca să-le mai dea putere, în frigul din curte unde îşi făcea lucrul, şi pentru ca să care apoi lemnele şi să le aşeze în pivniţă.

Apa se vindea şi ea pe stradă, până la desăvârşirea lucrărilor de instalare a conductelor de aducerea apei în oraş şi de distribuire prin curţile oamenilor. Vânzarea se făcea cu sacaua [190]) sau chiar cu doniţa. Sacalele erau nişte butoiaşe de

---

189) Cântărea.

190) Cuvânt turcesc rămas de pe vremuri.

vreo douăzeci de vedre, legate cu cercuri de fier pe un gherghef de bulumaci [191]) cu două roate şi cu hulube la cari trăgea o gloabă de cal, firav „ca vai de capul lui“ şi pe care doar hulubele îl mai ţineau pe picioare[192]). Sacalele erau umplute la început la cele două Vaduri ale sacagiilor, din care unul se afla la spatele Casei de depuneri şi consemnaţiuni. Aceste basinuri erau continuu alimentate de câteva isvoare de apă subterană şi limpede, provenind din vinele care în preajma Dâmboviţei erau foarte aproape de suprafaţa solului. După ce s'au făcut instalarea conductelor, Vadurile au fost astupate iar sacalelor li-se da apă la „pompele“ speciale ce fuseseră construite în câteva răspântii ale oraşului. Preţul apei dintr'o saca era de cinci-zeci de bani, cărată cu doniţele în putina casei.

Pe vremea aceia mai era obiceiul ca, la sorocul parastaselor [193]), să se împartă şi apă, celor lipsiţi. In scopul acesta oamenii plăteau sacagiului preţul apei, puneau o lumînare aprinsă pe fundul donicioarei de la gura de sus a butoiului şi'l trimetea apoi prin mahala, să împartă apa pe la curţile săracilor cari alergau fiecare cu câte o doniţă, la strigătul sacagiului: Are aop'!... Apă de pompă, aaop'!...[194]).

*

Spre marea pagubă a oraşului nostru, ca şi a Ţărei întregi, rosturile binecuvântate ale meşteşugăriei şi ale negoţului deatunci, atât de bine încropite, nu numai că nu s'au perpetuat în înflorirea la care ajunseseră, dar, în ce privea elementul naţional, au dat foarte mult înapoi. Pricina de căpetenie a acestei pagube a fost lipsa din aceste activităţi a capitalului naţional şi apoi defecţiunea clasei de mijloc şi de sus. Capitalurile ce nutreau sporul acelor afaceri, afară de cele ale negustorilor români înstăriţi, erau în mâinile doar a câtorva bancheri, — unii români, alţii greci de origină şi procopsiţi aci de pe urma stăpânirei vremelnice a fanarioţilor. Pe lângă Nedelcovici, Chi-

---

191) Un cadru sau, cum zicem azi şasiu dela „chassis" al francezilor, construit din stîlpi de lemn cioplit cu barda.

192) De unde a-rămas şi vorba: cal de sacă.

193) Slujbele pentru cei morţi şi pomenirile sau pomenile dela soroacele statornicite de Biserică.

194) Fiecare primea cucernic şi spunea: „Bodaproste, Dumnezeu să-l ierte!..."

rilov, Nicu Hristu, Hagi-Moscu, Meitani şi Mehedinţeanu, care lucrau cu bani româneşti, — grosul afacerilor erau pe mâna altora ca: Nicolae Xantho, Menelas Ghermani, Hristo Zerlendi, Vanghele Zappa, Nicola Hrissoveloni cu ginerele lui Icomonos dela Triest, Gudju, Vlasto, Evloghie Gheorghief, Negropontes şi alţii. Pacostea ne-a venit apoi cu silnicia ce ne-a făcut-o Congresul din Berlin (1878) care, — în schimbul recunoaşterei neatârnărei noastre de Turci, de care noi ne liberasem cu armele în mâini pe câmpiile Bulgariei, — ne-a impus încetăţenirea în masă a evreilor pripăşiţi aci din prigoana ruşilor. Aceştia, sprijiniţi in mod nelimitat de băncile lor de prin capitalele marilor Puteri cari îi ocroteau, au înfiinţat în Bucureşti o mulţime de Bănci care, de la o zi la alta, au înăbuşit puterea financiară a Pieţelor noastre şi au acaparat aproape întregul negoţ. Noile elemente româneşti cum au fost apoi: C. Steriu, Eftimiu, Toma Ţaciu, fraţii Stănescu şi Rădulescu ş. a., s'au străduit să ferească măcar negoţul bucureştean al afacerilor mai mărunte, dar au fost curând împinşi în afacerile de Bursă ale celor câteva societăţi înfiripate de ai noştri, ca să lucreze nevoit tot în interesul lor.

Ambiţiunile nesăbuite ale multora; unite cu năzuinţi nesocotite scornite de Politica noastră lăuntrică, ne-au adus apoi să tragem păcatele în care stăruim şi azi, fără ca, după toate câte le-am îndurat, să ne pocăim măcar acum.

Căci mai sunt doar popoare care au râvnit şi străduiesc mereu pe căile civilizaţiei moderne, — dar acelea nu a făcut ca noi, ci şi-au păstrat cu sfinţenie datinele şi aşezămintele lor vechi.

Omul — luat cu ce are el mai deosebit de celelalte vietăţi — cată să fie mai întâi „Omul lui Dumnezeu", în al doilea rând să ştie a fi „Om între oameni" şi în sfârşit trebuie neapărat să fie „Om între ai lui". Cele cuprinse în înţelesul acestor cuvinte, sunt şi vor rămâne de-apururi şi pretutindeni adevărul cel mai luminat,, fără de care o bună judecată omenească nu se află nicăirea pe faţa pământului.

Ele ne învaţă, mai lămurit chiar decât Biblia şi decât orice filozofie, că temelia vieţei noastre a tuturora şi în deosebi a vieţei de baştină a unui popor ce năzueşte cu tot sufletul spre binele lui, nu se caută în împrejurările schimbătoare ale celor din afară de el, ci rămân mereu în păstrarea acelor porniri sau

Strada Academiei văzută dela grădina „Blanduzia". Pe colțul din stânga fosta Bancă Poumé și Xanto, unde a fost apoi Cinema „Lux".

Capătul de afară al călei Moșilor.

înclinări lăuntrice cari sunt: înălţarea sufletului, conştiinţa naţiei lui şi îmbierea inimei către cei ce îi sunt mai aproape. Numai stările acestea sunt normale şi sunt cu deosebire stările morale; ele nu 'şi află îndeplinirea decât în aşezămintele ce omul însăşi şi-a dăruit dela începutul vremurilor şi pe care le-a numit: credinţă—naţionalitate—familie. Treimea aceasta pământească a familiei, a mărturisirei sufleteşti şi a neamului, treime căreia a fost dat să aibă totdeauna acelaş înţeles cuprinzător,— a făcut, ea-singură, minunea acelei convețuiri paşnică şi îmbelşugată de care au avut parte localnicii bucureşteni până mai anţărţi şi pe care ar fi putut să o trăiască până la sfârşitul vremurilor.

Pentru aceasta însă ei ar fi trebuit să ia seama ca traiul lor să se desfăşoare alături de acela al străinilor îngăduiţi, cu aceiaşi bună învoire şi blândeţe ce au moştenit dela bătrânii lor, fără să se lase ademeniţi de felul lor de-a trăi — aşa cum fac dela o vreme bucureştenii noştri, dar nu şi fără a lua aminte că străini aceia nu fac ca noi. Căci aceia urmează civilizaţia lumei numai în cele ce au de-a face cu lumea; dar păstrează neclintite toate cele ale lor, moştenite din strămoşi şi poruncite de credinţele lor intime.

Noi par'că am căuta să depăşim civilizaţia-însăşi, înainte de a o cunoaşte în amănunt şi, până să o ajungem din urmă, ne grăbim a ne lepăda de toate câte sunt cu adevărat ale noastre...

Administrația edilitară și Poliția.

CARMUIREA Bucureștilor era atunci, ca și acum în seama celor două autorități municipale: Primăria și Poliția care își exercitau atribuțiunile lor sub grija și supravegherea guvernelor ce se succedau la cârma Statului.

Sediul Primăriei — care mai înainte se afla laolaltă cu acela al Poliției (Agia) în Piața Mare, în niște clădiri pe locul cărora au fost apoi construite Halele Centrale — a fost curând așezat deosebit, în casele bancherului Hagi-Moscu dela capătul de atunci al Bulevardului, acolo unde acum a fost construit provizoriu Pavilionul de expoziție al Transnistriei, și care au fost dărâmate sub primariatul lui Matache Dobrescu, în 1911, spre a ridica pe acel loc un alt „Ospel comunal"[195]) mai potrivit cu prestigiul Capitalei.

Atribuțiunile lor erau și ele aceleași, cu deosebire că îndeplinirea lor era făcută de pe norme și mai ales cu mijloace potrivite moravurilor de atunci ale populației orașului și fondurilor bugetare pe cari le puteau procura veniturile Urbei. Această deosebire determina dealtfel și acele rosturi caracteristice epocei asupra cărora vom avea de stăruit mai mult.

Cele mai de căpetenie între acele atribuțiuni erau și atunci: salubritatea publică, adică starea sanitară a orașului și a locuitorilor; — luminatul străzilor și parcurilor; — paza împotriva incendiilor care altădată bântuise amarnic acest oraș; — asistența socială a cetățenilor și — întocmirea aparatului fiscal pentru încasarea dărilor comunale care alcătuiau temeiul financiar al bugetului acestui oraș. Fiecare din aceste „servicii munici-

195) Așa ziceau bucureștenii de atunci palatului Primăriei lor, — printr'un fel de analogie voită cu acele „Hotel de Ville" ale Parisului și altor orașe franceze.

pale" avea curiozităţi şi uneori chiar ciudăţenii ce socotim că trebuesc amintite şi însemnate aci pentru cea mai bună cunoaştere a vieţei bucureştene ce a precedat pe aceia a zilelor de acum.

Începând dar cu sănătatea publică, — trebue să mărturisim dela început că ea era din cele mai excelente, cu toate că întocmirea serviciului municipal în acest domeniu era cea mai iluzorie dintre toate. —

Pentru a lămuri acest paradox trebuie să amintim câte ceva din începuturile stărei noastre sanitare în genere.

Organizaţia noastră sanitară îşi avea începutul pe vremea domniei lui Barbu Ştirbey căruia consulul francez Béclard, ginerele lui Barbu Catargiu, îi recomandase în acest scop pe doctorul în medicină Carol Davilla. Dr. Constantin Severeanu ne spune, în „Amintirile" sale, că la început organizarea serviciului nostru sanitar a fost făcută cu câţiva „felceri" de origină străină ce se aflau pe la noi prin ţară, şi apoi cu câţiva băieţi mai de familie, ceruţi unităţilor militare dintre cei ce îşi făceau stagiul serviciulu militar. Regretatul profesor ne mai lămureşte că aceştia din urmă au fost atunci vreo opt la număr, care au devenit buni practicieni, unii din ei trecând şi pe la facultăţile străine, precum: excelentul profesor Ghiţă Tănăsescu care fusese trimis de Corpul Pompierilor, D. Theodorescu - Tunarul care venise din regimentul de artilerie, D. Nicolaides care a fost apoi diplomat la Torino, Alexandru Vlădescu devenit doctor dela Torino şi Paris, iar D. Nicolau, licenţiat în medicină, ca şi Mina Ionescu şi Grigore Mano.

Cu aceştia a fost organizată o Şcoală de Medicină, în felul celor secundare din Franţa, inaugurată în Decembrie 1855, ca şcoală de mică chirurgie, pe lângă Spitalul Militar, ce era atunci instalat în chiliile Mânăstirei Mihai-Vodă din poala Dealului Spirei. Din corpul profesoral al acelei şcoli făceau parte şi alţi câţiva medici străini cum şi Dr. Niculae Turnescu, iar în 1857 şi Dr. Emil Severin-Buznagea, venit din Şcoala dela Constantinopol. Elevii urmau în acelaş timp cursurile gimnaziului dela Sf. Sava. Disecţiile se făceau pe cadavrele soldaţilor morţi în acel spital. Directorul şcoalei era dr. Carol Davilla, iar subdirector botanistul ungur Brust. Regimul era militar, studenţii purtând uniformă. Intre cei dintâi din studenţi au fost: Vercescu, C. Severeanu şi D. Grecescu.

De un serviciu sanitar al Bucureştilor, aproape nici nu se

ştia pe vremea aceia. Pricina era veşnic aceiaşi, lipsa fondurilor bugetare necesare. Lucrurile nu s'au schimbat decât cu numirea ca medic şef al oraşului a doctorului Iacob Felix, rămas întru pomenire prin numele străzei ce s'a păstrat până astăzi.

In Bucureştii dela 1870 încoace, lumea, care trăia atunci mai puţin higienic dar mai risipită, se credea ferită de orice boli şi era chiar mai sănătoasă ca acum. Din cele scrise şi din spusele celor ce au trăit aci acele vremuri, lumea aceia ştia că, până pe la 1848, Bucureştii fusese bântuit doar de câteva ori de Holera pe care o aduceau oştile de strânsură ale Turcilor sau Muscalilor, când li se făcea să ne mai cutreiere ţara.

Dacă scoborâm către vremurile mai apropiate, adică cele ale începutului povestirei acesteia, ştim iarăşi că cele câteva sporadice molime de Tifos, de Scarlatină, de Angină, de „Influenţa" şi Gripe spaniole sau de altă obârşie, — nu s'au ivit aici decât tot aduse, de data aceia de bulgărimea şi rusnacii cari veneau la vremea prielnică să cultive zarzavaturi în jurul oraşelor sau să pescuiască prin bălţile Dunărei.

Altfel bolile bucureştenilor puteau fi numărate pe degete şi nu aveau niciodată caracter endemic. Aşa erau : Troahna (guturaiul) şi Tusea măgărească (convulsivă), Pojarul (Rujeola) sau Spuzeala şi Gâlcile (Amigdalita) toate contractate mai mult de copii, din joacă prea multă sau din promiscuitate. La cei mari nu se pomenea decât de vreun Junghiu care trecea după o trăsătură bună (masaj) sau de niscai friguri de stomac ori malarice. Aceste afecţiuni erau însă lipsite de orice gravitate şi medicii de-atunci — puţini, dar buni — le vindecau mai mult de picioare cu ceaiuri de diferite buruieni sau cu pahare aplicate când ca ventuze, când sorbite cu drojdioară, vinişor sau ţuică fiartă. Medicamente se luau foarte rar şi, în orice caz, numai : Chinină, Antipirină sau purgative. — Şi era bine!...

In orice alte cazuri „mai grele", molipsitoare, de beteşuguri sau schilodiri accidentale, îngrijirea se făcea acasă. „Vizitele" medicilor erau ieftine şi foarte eficace ; ele erau chiar preferate, de oarece bucureştenii nu se duceau uşor şi cu inimă bună la spitale cari, în credinţa lor ciudată, erau socotite a fi destinate numai oamenilor lipsiţi de mijloace. A fi spus cuiva-: să'l vezi pe pernele spitalului, însemna un îndoit blestem. Azi tocmai lumea înstărită se îmbulzeşte la ele, pentrucă acum le

zice... Sanatorii şi te vindecă numai la gândul cât ai de cheltuit pe acolo.

Medici — sau „doftori", cum le zice lumea săracă — aveam, slavă Domnului, prea destui şi pe vremea aia. Ghidul Bucureştilor dela 1871 ne arată că toate câte s'au scris şi s'au vorbit cândva pe seama stărilor acestea, erau sau din curată neştiinţă sau din răutate. Bucureştii avea chiar de pe atunci pe lângă Eforia Spitalelor civile şi un „Comitet central doctoricesc" alcătuit din medicii români: Ion Varlaam, Dumitru Teodorescu, Emil Severin, Ştefan Capşa, Alexandru Marcovici, C. Dumitrescu şi Nicolae Turnescu, alături de alţii străini ca: Trandafilidis, Zicos, Pazeldt, Glück, Maier, Marsilie, Moor, Kremintz, Cagliari şi Iacob Felix pomenind numai pe cei mai reputaţi dintre medicii profesionişti a primilor ani. După aceştia, Colegiul Medical s'a îmbogăţit curând cu 77 de practiciani români de toate specialităţile, din care 18 veniseră atunci cu „doctoratul" dela Paris şi cărora li s'a adăugat alţi 40 din generaţia următoare. Numele celor mai distinşi dintre aceştia erau: Asachi, Alexianu, Caracaş, Ghiţă Athanasovici, Capşa care a fost un mamoş excelent şi întemeietorul celei dintâi Şcoli de moaşe la noi, Niculae Kalinderu, N. Kreţulescu, Obedenaru, Sergiu, Sache Ştefănescu, Alexandru Suţu, Râmniceanu, Argeşeanu, N. Nichita Adriţeanu, Niculae Măldărescu, Constantin Severeanu, Drăghescu, Şt. Biucliu, generalul Demostene, bacteriologul Victor Babeş, Leonte, Thoma Ionescu, Racoviceanu, Theodori medicul Curţei Regale, N. Manolescu şi Zaharia Petrescu oculişti, Obreja şi legiştii Mina, Ştefan şi Niculae Minovici dintre care cel dintâi a fost întemeietorul şi organizatorul Institutului Medico legal (Morga) iar cel din urmă a înfiinţat instituţia de asistenţă publică a societăţei „Salvarea" cu spitalul ei de urgentă şi şcoala de reeducare profesională a infirmilor ce ajunsese cerşetori — însemnând astfel doar pe cei ce au profesat de pe catedrele universitare sau care, în afară de celebritatea carierei lor, au contribuit şi la propăşirea organizaţiei noastre sanitare.

In domeniul Farmaciei procesul de desvoltare s'a desfăşurat tot cam în acelaşi fel. Inceputul l'au făcut o seamă de farmacişti de origină germană aduşi odată cu înfiinţarea şcoalei de medicină dela Mihai-Vodă, precum au fost: Schuster, cu farmacia „La ochiul lui Dumnezeu" dela colţul străzei bisericei Amza,

unde se află și azi; Rissdorfer, cel de lângă Piața Sft. Anton, pe strada Carol; Nierescher, fondatorul farmaciei dela biserica Sfinților, strămutat apoi pe calea Rahovei lângă Așezămintele Brâncovenești unde a clădit un șir de case ce și azi păstrează numele de Pasajul Nierescher; Bruss, cel din Calea Victoriei, peste drum de biserica Sărindari; Schmettau; Eitel, de peste drum de grădina Episcopiei; apoi Franck, Thoiss, Witting și Thüringer, alături de care s'au ivit cu vremea și cei dintâi farmaciști români ca: Alexandriu, cu farmacia la Cișmeaua-Roșie (la colțul călei Victoriei cu strada Fântânei); Mazarini cu farmacia de pe calea Griviței, lângă răspântia della Stan Țăranu (azi Matache Măcelaru) și a cărei farmacie bine reputată purta firma la „Galen" [196]) fiind furnizorul preferat al amploiaților dela Căile ferate; Niculae Roșu, cel de pe calea Moșilor, dela biserica Răsvan; Popini cu farmacia „La Cerb" [197]) pe calea Victoriei peste drum de Pasagiul Român, ș. a. In afară de școala elementară de farmacie a lui Carol Davila și de practica asistenței prin farmaciile străinilor pe cari i-am numit, profesiunea aceasta datorește propășirea ei și Institului de chimie ce se întemeiase cam în aceeași vreme. Acel institut eșise din inițiativa chimistului elvețian Bernard Landwey [198]), venit la noi în țară odată cu Davila, și a fost apoi desăvârșit de specialiști români în fruntea cărora stau Dr. Grecescu și Dr. Constantin Istrate, amândoi profesori universitari.

In acele începuturi bucureștenii se făleau și cu vreo 3 dentiști și 3 medici veterinari — aceștia tot de origină străină, — amândouă aceste profesiuni fiind abia mai târziu îmbrățișate de către români.

Când am zis „se făleau", ne-am gândit doar la bucureștenii din lumea mai aleasă, căci lumea mahalalelor avea în această privință o mentalitate foarte ciudată. Dacă dela o vreme începuse și ea să cerceteze pe doftori, nu se ducea totuși decât la alții decât cei la cari ar fi trebuit să meargă. Bunăoară, lumea aceia nu credea decât în faima celor ale căror merite științifice

---

196) E vorba de de emblema Căilor ferate (o roată înaripată).

197) Ca semn distinctiv, ce azi a dispărut, toate farmaciile bucureștene aveau în vitrina lor un glob mare de sticlă verde sau roșie, pe un piedestal de lemn.

198) Autorul involuntar al nenorocirei ce a provocat decesul d-nei Ana Davila. A murit în starea de demență în care-l adusese acea nenorocire.

şi clinice erau tocmai în opunere cu vâlva ce se făcea în jurul lor. In felul acestora, cel mai renumit era doftorul Drasch, un felcer neamţ, fără titluri academice şi cu sisteme foarte nepotrivite adevăratei therapeutice. Din „Amintirile" d-lui Dumitru Hagi-Tudorache ştim că pe o fată care suferea de obsesiunea că ar avea sticleţi în scăfârlia capului, Drasch ar fi vindecat-o prefăcându-se că îi dă dreptate şi făgăduind că ar avea el un mijloc de a-i scoate de acolo. I-a spus să stea două zile şi două nopţi într'un fotoliu, iar când a venit după aceia avea în buzunarul hainei o batistă în care pusese trei sticleţi cumpăraţi din Piaţa păsărilor dela Sft. Anton, şi pe care scoţându-i fără de veste le-a dat drumul prin odaie, zicând că ei erau cei din ţeasta ei. Unei doamne care din pricina unor atacuri de nervi ajunsese a se crede cu amândouă braţele imobilizate, i-a spus să stea toată ziua aceia în pat, desbrăcată complect şi cu faţa în sus până ce va veni el, şi i-a dat nişte hapuri. Venind din nou în acea seară, se prefăcu că stă de vorbă cu cineva din casă, la picioarele patului bolnavei, şi când aceasta era mai cu luare aminte la şopoteala aceia, se întoarse brusc şi trase cearceaful cu care era învălită. Surprinsă de faptul că a rămas goală de faţă cu cei de acolo, femeia a întins mâinile să ţină cearceaful pe ea, şi... astfel s'a vindecat. Profesorului Ştefan Vellescu, directorul Conservatorului din Bucureşti, care suferea de dureri atroce în stomac, i-a prescris un regim de două luni în care să nu mănânce decât mere şi să nu bea decât apă caldă, suprimându-i astfel suferinţa aceia pentru totdeauna. Pe clientela de oameni mai simpli, care era de altfel foarte numeroasă, o vindeca de orice boli sau afecţiuni numai cu nişte hapuri făcute din răşină de jalapa şi rugină de fier [199]) pe care le vindea cu 3 lei o cutioară, şi numai la farmacia dela biserica Sfinţilor. Alt doftor, foarte popular, era Hirsch, — un evreu tare şarlatan care trecea zilnic pe la ferestrele oamenilor, fără să intre vreodată în casa lor; îi întreba de sănătate şi le vindea doftorii din cele de care avea veşnic buzunarele pline. Mai amintim şi pe doftorul Ceapă, cunoscut sub numele ăsta din cauză că medicamentul panaceu al lui era ceapa, administrată şi „intern" şi „extern", pentru orice boală sau beteşug. Şi, în sfârşit, renumita Măţăreasa, care purta deasemeni porecla medicamentelor ce intrau în terapeutica ei specială.

---

199) Reţetă stabilită de Dr. C. Severeanu, în „Amintirile" sale.

Predilecţiunea vechilor bucureşteni pentru meşteşugurile acestor „empirici" şarlatani, nu era de altfel decât o denaturare exagerată a prejudecăţei bătrânilor noştri în credinţa tămăduitoare ce dau, din vremuri vechi, leacurilor băbeşti şi descântecelor de tot felul, atât de mult folosite încă pe la ţară, şi în a căror eficacitate credeau chiar unii dintre medicii cu înaltă cultură de specialitate.

Mai cu osebire în specialitatea dentisticei erau foarte puţini bucureşteni care ajunsese să renunţe la tradiţionalul tratament unic, al cleştelui celor mai voinici bărbieri. Aceia însă nu credeau decât în renumitul doctor Kibrick care se instalase pe strada Câmpineanului, alături de Teatrul Naţional, şi a cărui publicitate de reclamă din „Universul" nu era întrecută decât doar de aceia a hapurilor de Catramină şi a pilulelor Pink, ce aveau reputaţia de a vindeca toate bolile şi toate metehnele. Faima acestora din urmă a fost răpusă atunci de glumele foarte spirituale asupra lor şi publicate prin ziare şi reviste de regretatul medic higienist Alceu Urechiă [200]).

Cu vremea însă şi în deosebi datorită organizărei dată de Dr. Felix, şeful de atunci al serviciului sanitar al oraşului, — începând cu instituirea medicilor comunali pe despărţirile de culori, — s'a ajuns la Dispensarele sanitare înzestrate cu policlinici şi în sfârşit la centrele sanitare din ziua de azi ; iar bucureştenii au ajuns şi ei să folosească cu multă bună-voie această „asistenţă" sanitară care i-a iniţiat de-atunci, chiar în medicina terapeutică cea mai complicată.

*

Cele dintâi servicii comunale auxiliare ale asigurărei salubrităţei, erau cele ale aşa zisului „Ecarisaj" ce cuprindea: stârpirea câinilor de prisos, adunarea şi ridicarea gunoaielor şi ordurilor casnice şi publice, aducerea apei şi canalizarea oraşului.

„Ecarisajul câinilor vagabonzi" a fost, până la întemeierea societăţei pentru proteguirea animalelor, o îndeletnicire edilitară căreia cetăţenii Bucureştilor nu a voit să-i zică altfel decât „Hingherie" — şi pe drept cuvânt. Deşi stârpirea câinilor fără stăpân, pripăşiţi pe străzile oraşului fără să aibe cine le purta de grijă,

---

200) Articolaşele acelea au fost apoi reunite într'un volum intitulat „Verzi şi Uscate" ce se mai găseşte încă pe la anticari.

este un serviciu al cărui rost îl recunoaşte toată lumea, el fiind şi astăzi în vigoare, pe vremea aceia era foarte rău văzut de bucureşteni din cauza felului neomenos şi brutal în care era îndeplinit, dar mai cu osebire din pricinile pe care le iscau matrapaslâcurile ţiganilor — de pripas şi ei — cari erau folosiţi ca hingheri. Cum restituirea câinilor care aveau stăpâni se putea face atunci şi pe loc, îndată după prinderea lor, în schimbul unei taxe de 2—5 lei, ţiganii se dedau la şmecherii. In zilele lor libere, umblând prin mahalale cu ursul, cu albii sau cu linguri şi ciururi de vânzare, şi stârnind câinii care se ţineau liotă după ei, ochiau pe cei cu mărci [201]) pe sgardă, îi potoleau, îi mângâiau şi le scoteau mărcile, iar când venea ziua de slujbă ca hingheri, treceau iarăşi pe-acolo şi le puneau laţul de gât, ca să ia bani pentru ei.

Gunoaiele şi praful străzilor, tot din cauza lipsei fondurilor edilitare, erau lăsate în voia Domnului sau în a Sfântului Ilie. Acesta avea vara grijă să dea din când în când câte o ploaie de le făcea... una cu pământul, căruia îi erau dăruite în lipsă de canalizare, şi lăturile gospodinelor ce erau vărsate sub marginile trotuarelor unde zăceau infectând oraşul cu mireasma lor. Celelalte gunoaie, adunate prin hasnalele gheretelor ascunse prin fundul curţilor, erau lăsate în grija proprietarilor imobilelor respective, cari erau obligaţi ca, la un an odată cel puţin, să le... evacueze. Procedura evacuărei lor era făcută prin mijlocirea unui serviciu „auxiliar", în întreprindere particulară, ce purta numele — pe cât de pompos, pe atât de nelămurit — de „Barometrică". Din fericire, îndeplinirea acestei procedări se putea face numai în timpul nopţei, aşa că de ea nu aveau să se plângă decât cetăţenii cari întârziau noaptea prin oraş, sau cei care se încumetau să doarmă cu ferestrele deschise.

Starea aceia a lucrurilor a durat până la generalizarea canalizărei şi introducerea obligativităţei instalaţiunilor „tot la canal" despre cari am spus tot ce era de spus în capitolele preprecedente.

O grije mare a municipalităţei Bucureştilor de atunci. era însă aceia a luminărei oraşului.

Până la Noembrie 1871, când au fost aprinse pe câteva din

201) Mărcile erau dovada declaraţiunei stăpânilor, dovedind că animalele nu erau fără stăpân.

Vechiul sediu al Primăriei Bucureştilor, în casa din strada Colţei a lui Hagi-Moscu.

„Hanul cu Tei", de pe strada Lipscanilor.

străzile cele mai centrale şi mai mult umblate felinarele cu lumină de „gaz aerian" [202]), toate ulițile bucureștene erau luminate cu găzoaie, adică niște lămpi cu fitil și cu rezervoriu de tablă ce avea capacitatea de o jumătate de litru de petrol [203]). La data arătată mai sus a fost încheiat de către C. Panaiot, al doilea Primar al Capitalei, cel dintâi contract cu o societate engleză pe acțiuni (The British and Foregin Water and Gas Company Limited[204]), pentru instalarea și funcționarea Uzinei de „gaz aerian", sub direcțiunea inginerului Alfred Gotterau. Această societate a așezat într'un an conducte pentru alimentarea a vreo 4000 de felinare pe străzile cele mai principale, iar până la 1880 toate străzile coloarei de roşu cum şi drumurile ce duceau afară din oraș până la bariere erau luminate cu lumina ce o dau niște becuri zise „în fluture", de pe forma pe care o avea lumina flacărei ce ieşea cu presiune prin o crestătură a cartuşului dela capătul din felinar al conductei. Uzina se vede şi azi sub poalele Dealului Filaret, la stânga fântânei Zodiacului din Piața Parcului Carol I. De aceiaşi lumină în fluture se foloseau şi prăvăliile orașului. Casele particularilor rămăsese însă tot la folosința lămpilor cu petrol, ale căror exemplare de lux aveau atunci mașini cu fitilul circular şi dau astfel o lumină destul de bună încăperilor casei. Generalizarea luminatului cu gaz aerian s'a făcut abia prin 1886, după născocirea de către germanul Dr. Auer von Welsbach a „sitei" incandescentă care a transformat lumina slabă a fluturelui într'o lumină albă, mai plăcută chiar decât a multora din becurile electrice de-acum. Generalizarea asta a durat totuşi câțiva ani de zile deoarece la 1901 Bucureştii mai aveau încă vreo 112 kilometri de străzi cu peste 3000 de felinare cu lămpi de petrol sau de ulei. Luminatul cu gaz aerian a mai durat câtva, apoi a fost înlăturat şi el de lumina electrică. Aceasta din urmă a fost introdusă prima oară în Bucureşti în

---

202)Vezi buletinul societăței Politehnica — Istoricul instalațiunilor tehnice ale Municipiului București, datorit d-lor Ingineri D. Leonida şi N. Caranfil (1935). Inaugurarea luminatului cu gaz aerian, descoperit de William Murdoc, a fost făcută în Anglia în anul 1813; a fost adoptată la Berlin şi Hanovra în 1826, iar la Viena şi la Paris în 1830.

203) Petrolul, adus din America în Franța prin 1863, a apărut şi la noi câțiva ani mai târziu.

204) In anul 1980 contractul concesiunei acesteia a fost trecut unei alte societăți franceză „Companie du Gaz de Bucarest", cea dintâi combinație de cointeresare cu Primăria şi care a lucrat până în anul 1906.

edificii particulare şi anume, din stăruinţa Regelui Carol I, pentru sala şi peronul Teatrului Naţional în anul 1882, iar în anul următor la Palatul Regal din oraş şi la cela dela Cotroceni, apoi pentru luminarea grădinei Cişmegiului. Motoarele generatoare ale curentului necesar acestora erau instalate: unul într'o bracă de lemn din curtea caselor Regelui, din strada Vămei, case pe locul cărora a făcut să se clădească mai târziu Fundaţiunea Universitară ce îi poartă numele; iar cealaltă la „Casa Apelor" care se afla exact pe terenul pe care azi se ridică Vama-Poştei. Cam în aceiaşi vreme Gara de Nord a fost şi ea luminată electric dela un motor de electricitate instalat la Atelierele Gărei din vecinătate. Oraşul însă a dobândit această lumină abia în anul 1891, pentru marele Bulevard tăiat sub primariatul lui Em. Protopopescu Pache şi anume dela Obor la Podul Dâmboviţei dela biserica Sf. Elefterie, având curentul necesar dela Uzina electrică ce fusese clădită lângă stăvilarul cel nou al Gârlei dela podul Grozăveşti.

Cum vedem Capitala noastră a adoptat cu grabă toate noile sisteme de luminare; dar generalizarea şi unificarea întârziau mereu, pe deoparte chiar din cauza schimbărilor repezi ale sistemelor noi, iar pe dealta pentruca restul oraşului ce se întindea nevoie mare încă pe atunci, să poată rămâne cât mai mult la vechile găzoaie. Felinarele acestea din urmă, dacă erau aprinse, se vedeau întrucâtva dela distanţă; aveau însă marele cusur că nu prea lăsau să se vadă bine în preajma lor. Dar la urma-urmei, ce erau ele de vină?.. Gazul-petrol era şi pe vremea aia foarte prost, mai ales când era luat „în antipriză" [205]), deci în cantităţi mai mari. Apoi, controlul numărului de felinarele aşezate pe străzi era uşor de făcut, că pe alea nu le lua nimenea de-acolo; dar cum să controlezi dacă toate erau aprinse noaptea; şi, chiar de-ar fi fost, dacă ardeau toate atâtea ceasuri câte era de nevoie? Totuşi cu o asemenea treabă erau însărcinaţi bieţii ipistaţi ai Poliţiei comunale, cari făceau „dă-jurnă" [206]) în fiecare noapte. Fiece subcomisar avea în grija lui câte un sector de oraş, de inspectat şi câte un vraf de procese-verbale de constatare, de scris.

Lampagii, oamenii „andiprinorului", veneau ziua cu scara,

---

205) Concesiune cu contract.

206) O formă românească tipică a franţuzescului „de jour".

din stâlp în stâlp, se căţărau pe ea la felinar, îl ştergeau pe geamuri cu cârpa ce li-se da în fiecare an; abureau şi curăţeau deasemeni sticla dela lampă, îi potrivea fitilul cu o foarfecă specială, apoi, când venea seara, o pornea din nou, din lampă 'n lampă, să le aprindă. Pe unele le mai uita din goană, pe altele le aprindeau dar nu ardeau ele din pricina gazului, apoi, altele nu erau la număr de aprins în seara aceia, şi câte şi mai câte... Căci lampagii nu aveau — vai! de capul lor — numai grija aia. In aceiaşi noapte ei trebuiau să mai dea o raită, după ce trecea inspecţia, ca să le stingă, din două 'n două sau din trei în trei, de pe cum era situaţia locului. Bieţii ipistaţi nu aveau nici ei cum prididi aşa control, mai cu seamă că aveau şi ziua de alergat de colo până colo cu alte treburi. Ca să-şi facă deci datoria în conştiinţă recurgeau la tot felul de ingeniozităţi. Bunăoară, se opreau pe unde erau cârciumile mai pline, însemnau ce bruma felinare stinse afla până acolo, apoi dânduse în vorbă cu muşterii mai auzea de pe la unii şi alţii dacă pe străzile lor erau sau nu toate felinarele aprinse. Pe urmă se trăgea la o masă mai retrasă şi se aşternea pe scris „foile de constatare" a contravenţiilor concesiunei la luminat. Uneori treaba mergea în rostul ei, şi atunci se pomenea „contracgiul" cu nişte amenzi, de-i mergea fulgii. De cele mai multe ori însă ipistaţii nu mai răsbeau cu îndeplinirea misiunei lor şi luminatul străzilor rămânea pe seama Lunei sau chiar numai a stelelor de pe cer.

*

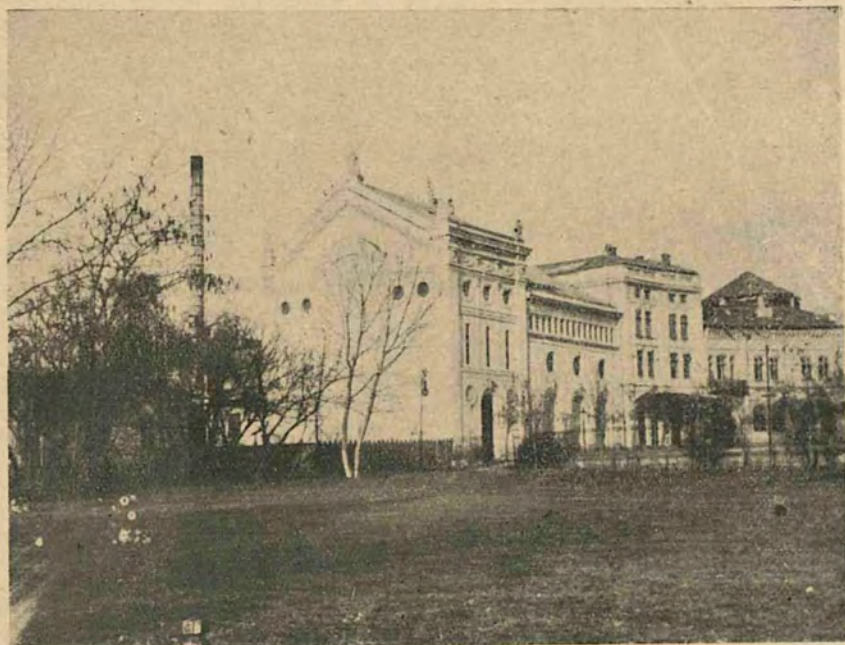
Dar fiindcă ne aflăm, cu povestea noastră, asupra aprinsului şi stinsului pe tărâmul edilitar — să arătăm şi în ce fel a fost atunci întocmit serviciul Pompierilor şi cum s'a desvoltat el ulterior în misiunea de-a suprima incendiile, care erau însăşi raţiunea existenţei lui. Căci organizarea şi propăşirea acestuia a fost unul din marile opere ale acelui vechiu regim.

Pe timpul focurilor celor de pomină [207]) ce cu zeci de ani înainte bântuise Bucureştii şi-l pustiise de cinci-şease ori, măsuri de pază oficială împotriva acestui flagel aproape nu se cunoşteau. Zicem „aproape" ca să nu trecem în anii povestirei noastre fără a aminti măcar de aşa-zişii Tulumbagii, — nume similar etimologiceşte cu cel de azi, numai că era luat din turceşte

207) Focuri mari, ce nu pot fi uitate, dela 1718 şi 1847.

în loc de franţuzeşte. Tulumbagii aceia alergau la locurile sinistrelor pe jos, cărându şi pe umeri tulumbele (pompele) de mână cu cari lucrau. Despre apă, nădejdea era la ce aduceau sacagii adunaţi de prin mahalale şi la ce pridìdea să care lumea vecină, cu doniţele şi cu găleţile ei; aşa că cu tot venitul tulumbagiilor, focurile se stingeau atunci când nu mai avea ce arde, adică mai mult cu ajutorul borfaşilor care, la aşa prilejuri, furau, de... stingeau

După suirea pe tron a Domnitorului Carol I, corpul Pompierilor a fost întocmit din ostaşi ai armatei permanente care făceau trei ani de serviciu militar; dar era întreţinut şi înzestrat din bugetul comunal. Atunci s'au bucurat ai noştri de un serviciu atât de necesar şi încă de unul înzestrat cu pompe de mână şi cu aburi, cu scări mecanice şi cu sacale încăpătoare procurate toate dela fabrica lui Knaust din Germania. Comanda acelor pompieri a avut-o multă vreme căpitanul Barbu Stan, provenit din rândurile sub-oficerilor reangajaţi, dar care a condus şi ridicat acel corp la un stadiu de organizare ce nu se deosebea mult de cel actual, dacă avem în vedere mijloacele de care putea dispune Primăria atunci. El a organizat cum a putut mai bine postul Central ce atunci îşi avea sediul în curtea din dos a Poliţiei, laolaltă cu Jandarmii pedeştri, apoi a făcut să fie clădite sau închiriate case pentru cazărmile posturilor de sectoare care, atâtea câte sunt şi astăzi, de căpitanul Barbu Stan au fost înfiinţate. Cel dintâi post de sector a fost cel dela Foişorul de foc din Bulevarlul Ferdinand pe care primarul Em. Protopopescu-Pache a pus să-l construiască, aşa cum este, la stăruinţa acelui destoinic comandant care pe-atunci a stăruit şi pentru construirea postului de la biserica Radu-Vodă spre a servi cetăţenilor din Coloarea de Albastru. Postul pompierilor din Culoarea de Galben era adăpostit în casele fostului Şef de Portărei Donescu, din strada Amzei spre colţul cu strada Primăverei (azi strada Nicolae Bălcescu). Tot căpitanul Barbu Stan s'a străduit atunci pentru construirea unei cazărmi speciale pentru acel post, şi care a fost făcută acolo unde este azi Postul Cometa; iar odată cu acesta, Primăria a construit pe Bulevardul Elisabeta şi cazarma postului destinat Coloarei de Verde. Acelaş comandant a cerut şi statornicit ca la fiecare incendiu anunţat să meargă şi o grupă de jandarmi pedeştrii care să asigure ordinea ce îngăduie pompierilor să lucreze prompt

Vederea Tribunalului vechiu, după construirea Teatrului Liric.

Turnul Colței împreună cu clădirile laterale, văzut din curtea Palatului Șuțu, înainte de 1880.

pentru localizarea şi stingerea lui, cum şi pentru a păzi lucrurile scoase din clădirile incendiate de jaful la care erau expuse din partea borfaşilor ce obicinuiau a provoca panică şi înghesuială spre a putea fura ce putea din avutul salvat al celor sinistraţi.

Dintre focurile cele mai mari, cu care au avut de luptat pompierii vremei aceleia sub destoinicul lor comandant, ne amintim: pe acela dela Spitalul Militar când acesta era instalat în marea clădire din strada Ştirbey-Vodă în care azi sunt adăpostite birourile Marelui Stat Major al Armatei, în iarna anului 1883-84; cele care doi ani după acesta, au distrus Circul lui Hütterman aşezat în iarna anului 1885 pe locul atunci viran din colţul bulevardului Elisabeta cu strada Brezoianu şi cel dela Hotel Bulevard isbucnit în aceiaşi noapte cu altul care a distrus casele parohiale ale Bisericei Albe din calea Victoriei.

In 1892 când au ars casele mamei bancherului Petrovici-Armis, focul fiind provocat de căderea unei lumânări pe catafalcul decedatei bătrâne, un fruntaş de pompieri s'a urcat pe scările aprinse, ce se surpau în urma lui, a pătruns prin vălvătaia flăcărilor, a luat în braţe cadavrul ce ardea ca o torţă şi de pe balcon l-a aruncat în plasa întinsă în stradă de camarazii săi, sărind şi el tot astfel din casă. De amintit mai sunt : focul care a distrus casele de locuinţă ale lui Eliad Cârciumărescu, foste ale curţei Ghiculeştilor) lipite de cele ale Hanului lui Mircuş, azi Pasagiul Victoria). In locul acestora a fost apoi construit palatul ziarului „L'Independance Roumaine", care avea în faţa geamurilor catului de sus o statuie în bronz a Dorobanţului român ce cucerise neatârnarea Ţărei, iar la acoperiş un ceasornic ce la fiecare oră pe care o anunţa, intona dintr'un grup de clopote, aria belgiană „La Pampolaise". Incediul acela a isbucnit din prăvălia de lămpi a lui Litman, prin Ianuarie 1893, chiar în noaptea când la Teatrul Naţional se desfăşura reprezentaţia de gală a sărbătorirei căsătoriei Principelui moştenitor Ferdinand cu Principesa Maria de Edimburg, prin reprezintarea piesei lui Schakespeare „Visul unei nopţi de vară". Gerul era aşa de năpraznic, încât apa din furtunurile pompierilor ce lucrau în foc îngheţa pe hainele lor. Au mai fost în anii mai apropiaţi şi alte focuri mari, ca acele : dela Pirotehnia Armatei, cel din Târgul Moşilor şi mai cu osebire acela care a fost de două ori stins şi

care a distrus localul Teatrului Lyric din fostele case ale colonelului Maican de pe Piața Valter Mărăcineanu, teatru reconsstruit apoi și în care s'a instalat apoi Opera Română.

*

Cu privire la asistența socială municipală, e foarte puțin de spus asupra vremei aceleia. Primăria nu avea fonduri prisositoare pentru creiarea și întreținerea unor asemeni opere de caritate publică, iar rolul inițiativei particulare era atunci foarte șters. Boerimea de baștină era alcătuită din familiile ctitorilor așezămintelor spitalicești ale Brâncovenilor, ale Cantacuzinilor și Ghiculeștilor și socoteau ca o tradiție să se preocupe numai de acelea.

Totuși Emanoil Protopopescu-Pache, acel destoinic Primar al guvernului conservator ce a cârmuit dela 1888 la 1895, care în mai puțin de trei ani de cârmuire municipală a răușit să schimbe atât de mult drumul Bucureștilor înspre adevărata propășire — a găsit mijloacele cu cari să facă a se înființa și câteva asemeni instituțiuni, ce au dispărut dar cari au servit de model celor de mai târziu. El a fost întemeietorul Ospătăriei comunale și al Azilului de noapte, pe cari le clădise și întocmise pe Cheiul Dâmboviței, lângă podul Pieței de azi zisă a Senatului — și cari, împreună cu Baia populară de lângă Piața legumelor, au fost cele dintâi așezăminte municipale pentru ajutorarea populației sărace și a celor ce nu aveau nici adăpost.

După vreo zece ani a urmat înființarea unui mic Azil pentru copiii pe cari paznicii de noapte ai orașului îi găseau părăsiți în pragul porților de pe la casele din oraș. Acest Azil a fost opera lui Alexandru Cantacuzino, om cu suflet foarte milos, cu nervii puțin cam sdruncinați, dar care purta copiilor o dragoste nemărginită. Pentru îngrijirea acelor copii aruncați și pentru adăpostul lor, el dăruise Comunei niște case ale lui din strada Buzeștilor cum și o parte din venitul averei lui, pentru plata doicilor necesare, — restul cheltuielilor de întreținere și funcționare ale Azilului rămânând pe seama Primăriei. La câțiva ani după moartea lui, doamna Ecaterina Cantacuzino, soția fostului prim-ministru George Gr. Cantacuzino și fiică a marelui boier Băleanu, a stăruit pentru fuzionarea acelui Azil cu un altul numit „Tibișoi", întemeiat în acelaș

scop, şi a făcut să se clădească şi să se organizeze marele azil „Leagănul Sfânta Ecaterina" de pe Şoseaua Kisselef.

O instituţiune cu caracter social administrativ a fost şi aceia a „notabililor". Această instituţie civică era distincţiunea de notabilitate ce se acorda celor mai cu vază şi mai stimaţi cetăţeni, prin calitatea de „Delegat al mahalalei" în care locuia. Atribuţiunile, de natură graţioasă şi onorifică, ale acestor Delegaţi erau acelea de-a fi consultaţi de autoritatea municipiului, în mod prealabil şi înscris, oridecâteori vreun cetăţean oarecare din suburbia reşedinţei lor avea nevoie, pentru împlinirea vreunor formalităţi legale, de „atestate" care să confirme fie lipsa mijloacelor de existenţă, fie buna-purtare, ori naţionalitatea de obârşie. Se făcea o Dovadă scrisă pe care trebuia să o ateste semnăturile a cinci propietari sau oameni cunoscuţi, împreună cu Parohul bisericei locale, şi să fie confirmată, atât pentru conţinut cât şi pentru autenticitatea semnăturilor, de acei Delegaţi ai mahalalelor. Valoarea şi puterea acelor atestate sta în certitudinea de netăgăduibilă corectitudine civică a semnatarilcr (cei mai în măsură dealtfel să cunoască deaproape pe solicitatori) şi ţinea loc de orice altă anchetă a prepuşilor altor autorităţi, care se ştie cum le au făcut mai târziu când acea instituţie a fost desminţată.

Uneori valoarea testimonială a acelor atestate mergea până acolo că era recunoscută şi luată în considerare chiar de instanţele judecătoreşti, înaintea cărora ele serveau adeseori drept orice altă cauţiune morală seu materială când era vorbă de punere în libertate provizorie a acelor cetăţeni ce se vedeau implicaţi fără rost în afaceri cu caracter penal şi se găseau sub starea de deţinuţi preventiv.

Cum vedem, probabilitatea şi demnitatea cetăţenească erau atunci oarecum înălţate în rândul învestiturilor cu autoritate, prin încrederea ce toată lumea avea în controlul şi stima reciprocă a comahalagiilor. Oprobriul public, când era cazul, se vedea tot aşa de sigur confirmat prin refuzul unor asemeni atestate. Cine nu îndrăznea să ceară concetăţenilor lui astfel învestiţi asemeni atestate, sau cine era refuzat dacă le cerea, acela, oricât ar fi stăruit să înduplece autoritatea, nu putea să obţină o altă calificare decât pe aceia la care avea cădere, adică pe care o merita în adevăr.

Era aşadar în fondul civico-moral al acelei instituţii, curat

cetăţenească, un principiu de înaltă concepţiune a democraţiei, surprinzător pentru vremurile de cârmuire autoritară de-atunci ; dar care, ca o supremă ironie a lucrurilor, nu a mai putut dăinui sub regimurile ultra-democrate de până mai de-unăzi, tocmai din lipsa probabilă a garanţiilor morale ce preşedeau la temelia ei ! Desfiinţată azi, ea a rămas doar ca o „curiozitate“ a timpurilor acelea.

Rostul ei în vremea aceia ar putea fi explicată, dacă nu chiar justificată, numai prin aceia că bucureşteni de-atunci, pe lângă că nu erau copleşiţi ca acum de numărul prea mare şi de purtarea nestăpânită a străinilor ce conlocuiau în acest oraş, dar trăiau ei-înşişi şi se comportau în toate ale lor, cu mult mai în frica lui Dumnezeu. Ruşinea de păcate înfrâna atunci mai bine — pecât se pare — atât înclinările cele rele cât şi pornirile spre înfruntarea celor neîngăduite de lege, de cât toate pedepsele prea înlăturabile ale nenumăratelor Ordonanţe municipale sau poliţieneşti din zilele noastre, şi decât prea vinovata omenie cu cari asemeni păcate au fost apoi supraveghiate, constatate, dar mai ales... urmărite şi sancţionate.

*

Alt serviciu municipal al vremei, am spus că era acela al supravegherei încasărei acsizelor — cum se zicea atunci taxelor comunale pe mărfuri — şi care a fost desfiinţat din stăruinţa ministrului finanţelor dela 1902. Acest serviciu pentru controlul efectiv al mărfurilor ce se aduceau cu carele de-afară din oraş, nu numai că avea pitorescul lui, dar însăşi îndeplinirea lui era prilej de multe nostimade.

Posturile de control ale acestui serviciu — afară de cel al funcţionarilor din oraş — erau cele de la Barierele oraşului, iar agenţii executori ai controlului de aci erau guarzii aceia pe cari poporul îi numea „spirtari“ fiindcă grija lor cea mai mare era să nu se strecoare prin contrabandă, mai ales băuturile spirtoase pe care erau puse cele mai mari taxe. Aceşti guarzi, când n'aveau ce face, şedeau cu ţigara'n gură pe banca de lemn din umbra gheretei lor de paznici. Erau îmbrăcaţi cu o uniformă ciudată: chipiu şi tunică de infanterişti, pantaloni şi cisme de călăraşi, sabie lungă încinsă pedinafară pe un centiron [208]) lat

208) Dela franţuzescul „ceinturon”.

de piele de care era atârnat un toc cu *livorver* [209]) încărcat şi nelipsitul ţignal [210]) ; iar, ca sculă principală, o rangă de fier ascuţită la un capăt iar la celalt prevăzută cu o brăţară de care era ţinută în timpul manevrărei ei. Manevra acelei răngi sta în aceia că, pentru control, atunci când avea de-a face cu care încărcate cu paie sau cu fân, ca să nu le descarce, guardul înfigea ranga în încărcătura lor de mai multe ori şi din mai multe părţi, spre a descoperi ceiace ar fi fost ascuns.

Atribuţiile acestea aveau în mod normal un caracter de poliţie fiscală, dar întâmplător făceau chiar poliţie judiciară — şi iată cum. Odată, în urma unor crime de natură politică ale unor bulgari asupra unor concetăţeni de-ai lor refugiaţi pe pământul ţărei noastre, făptaşii au fost prinşi, după infructuoase cercetări ale Poliţiei, tocmai de nişte spirtari de-aceştia, la bariera Filaretului pe unde voiau să fugă în Bulgaria, Ei au fost „dibuiţi" între nişte poloboace goale de ţuică dintr'o căruţă ce se întorcea spre Vidra. Altădată, când banditul dobrogean Licinski sau un tovarăş de-ai lui fusese prins împuşcat şi adus rănit la un spital din Bucureşti, — un alt bandit de-al lor, venit aci să-i înlesnească fuga, a fost prins tot de nişte guarzi ai Primăriei . Ca să poată intra în oraş necercetat, banditul se ascunsese în fânul din carul unui ţăran din Cioplea, ce aducea nutreţ pentru caii unui boier din oraş. La bariera Dudeştilor, spirtarul, tot înfigând ranga lui ascuţită în fânul din car, auzi deodată un răcnet şi apoi gemete de durere. Punând se descarce carul, găsi în fân pe bandit străpuns prin coşul pieptului şi trăgându-şi ultima răsuflare.

Comandant al acestor guarzi comunali era, şi rămânea sub toate guvernele, maiorul Luchide, retras din Oştire şi pus în acea slujbă ca unul ce era un foarte bun organizator şi foarte straşnic administrator. El răsplăti atunci pe spirtarul constiincios şi stărui să fie înaintat la grad ofiţeresc, luându-l ca ajutor la comandamentul său. Omul acela, pe nume Silaghi, deci ungurean de obârşie, avea o statură uriaşă şi nişte mustăţi roşcate şi stufoase ca nişte cozi de veveriţă, lungi de câte-o

---

209) In loc de revolver.

210) Nume dat fluierului cu care trebuia să dea semnal de oprire şi de alarmă când vreun delicvent căuta să fugă sau îl ataca.

schioapă [211]). Ca ofițer de guarzi comunali el a fost multă vreme stăpânul mahalalelor când, în timpul alegerilor pentru „Conțiliul" comunal, pornea în fruntea spirtarilor lui „puși la țivil" [212]) și trecea dela o secție de vot la alta spre a-i pune să voteze cu guvernul. Cum era și „sugaciu [213]) din fire și avea suflet blajin [214]), el a rămas unul din cele mai cunoscute tipuri ale Bucureștilor de-atunci. A murit bătrân în spitalul de la Pantelimon, paralizat.

*

In îndeplinirea tuturor acestor atribuțiuni și a celorlalte ce vor mai fi fost, Primăria Urbei noastre era atunci ajutată și de un serviciu polițenesc municipal. Poliția aceia comunală avea însărcinări în totul deosebite de cele ale Poliției dela prefectura orașului. Ea avea să poarte grija aducerei la îndeplinire numai a măsurilor legislative cu referire la autoritatea și atribuțiunile de administrare ale Primăriei. Astfel erau, ca însărcinări speciale date Poliției comunale: grija de a impune păstrarea curățeniei orașului, a întocmirei listelor electorale pentru alegerile Primarului și ale consilierilor lui, aceia a supravegherei îndeplinirei „întocmai" a contractelor de lucrări edilitare și de luminate a orașului, de respectare a obligațiunilor impuse la clădirea noilor construții prin autorizațiunile date de Primărie, de supraveghere a exercitărei negoțului în prăvălii sau pe străzile orașului, cum și pe aceia a controlului și executărei împlinirei de către toți cetățenii a dărilor comunale impuse prin legi și ale căror venituri alcătuiau fondurile de administrare și de înzestrare a orașului cu cele necesare modernizărei și înfrumusețărei lui.

Organele acelei Poliții erau, în ordinea ierarhică: câte un inspector pentru fiecare despărțimânt de culoare; câte un comisar cu „ipistații" (sub comisarii) lui, de fiecare circumscripție din acele culori; apoi aceleași organe pentru supravegherea Piețelor, a Abatoarelor, a grădinilor publice, a caselor de prosti-

211) Cât e între vârfurile degetului cel mare și cel mic, când e palma întinsă și degetele resfirate.

212) Imbrăcați cu haine civile.

213) Iubitor de băutură.

214) Blând.

ţuţie şi a cimitirelor; şi în sfârşit guarzii comunali (spirtarii) pentru supravegherea barierelor.

Cum vedem o întreagă legiune de funcţionari, o droaie de atribuţiuni municipale costisitoare şi, peste toate acestea, misiunea de-a face să se execute cât mai grabnic acele nenumărate lucrări edilitare de întreţinere, de sistematizare şi de înfrumuseţare pe cari le cerea imperios mărirea şi civilizarea Bucureştilor, pentru a ajunge la înfăţişarea marilor oraşe din Apusul Europei. Şi toate acestea fără alte mijloace băneşti decât cele pe care le lăsa disponibile un buget atât de încărcat.

Un adagiu străin spune că: Primarii sunt părinţii oraşelor pe cari sunt chemaţi să le gospodărească.

Credem că la noi, mai mult ca oriunde, vorba asta se potrivea de minune cu vremurile acelea. Ceia ce însă nu se prea potrivea erau mijloacele ce se puneau la dispoziţiunea oamenilor aleşi pentru asta şi cari au fost toţi însufleţiţi de cele mai bune intenţiuni. Politica partidelor politice ai căror membrii „marcanţi" îşi prăpăduiau atunci propria lor avere în loc să caute a o spori, nu avea cum face faţă la toate câte se cereau; veniturile bugetare ale celor instituţii erau foarte mici, iar nevoile ţărei prea multe şi prea mari faţă de ce produceau impozitele ce puteau fi afectate creditelor ce li se destinau. Imprumuturile marilor bancheri ai străinătăţei ne aflând în acele bugete nici măcar garanţia dobânzilor ce urmau să ne ia, nu se îmbulzeau nici ele, aşa cum au făcut ceva mai târziu când au început chiar a se trece cu firea. Şi apoi, căruia din Primarii aceia i-a dat pas Politica să aplice temeinic programul pentru împlinirea căruia cereau sau primeau ei această demnitate?

In cei patruzeci de ani trecuţi sub domnia Regelui Carol I până la capătul povestirei acesteia, în scaunul acelei dregătorii au stat nu mai puţin de douăzeci şi trei de Primari; dar câtă vreme au fost lăsaţi să lucreze? Dumitru Brătianu, un an — Costache Panait, nouă luni, — Dr. Panait Iatropol cinci luni — George Gr. Cantacuzino, şeapte luni — Eftimie Diamandescu, opt luni — generalul Cristian Tell, cincisprezece luni — Scarlat Creţulescu, un an şi opt luni — generalul B. Vlădăianu, şease luni — Costache Brăiloiu, un an şi patru luni — colonelul Constantin Manu, doi ani şi opt luni — C. A. Rosetti, patru luni — D. Cariagdi, patru ani şi cinci luni — Nicolae Fleva, doi ani şi patru luni — Dr. Niculae Manolescu, trei luni — D. Câmpi-

neanu, un an și cinci luni — Emanoil Protopopescu-Pache, trei ani și șeapte luni — Dimitrie Orbescu, șeapte luni — Grigore Triandafil, opt luni — Nicolae Filipescu, doi ani și opt luni — C. F. Robescu, trei ani și jumătate la prima venire iar apoi alți doi ani și două luni între anii 1902 și 1904 — Barbu Ștefănescu-Delavrancea, un an și opt luni — Ion Procopie Dumitrescu vreo doi ani, în două rânduri, și Mihail Cantacuzina dela Decembrie 1904 până la Aprilie 1907. Dintre toți aceștia așadar singurii: Niculae Filipescu și Em. Protopopescu-Pache dela conservatori, iar D. Caragiali, Niculae Fleva și C. F. Robescu, sub guvernări liberale, au putut face ceva temeinic și schimba, oarecum înfățișarea vetustă a Bucureștilor, în ceiace, de bine de rău, ajunsese în pragul anului jubiliar 1906.

In noianul acela de schimbări ale edililor, cine ar fi putut asigura o operă de continuitate în urbanistica unui oraș ca al nostru? „Chiverniseala“ politică făcuse ca întreprinzătorii de asemeni lucrări să se împartă și ei celor două partide, în cât contractele de lucrări se suprapuneau și se anulau între ele. Uneori erau și lucrări mai de seamă cari de pe urma schimbărilor de regim se întrerupeau doar pentru a fi reluate la revenirea la guvern a partidului ce le revindeca. Dar între timp, câte nu se schimbau și mai ales câte nu se prăpădiau impunând apoi sporuri de cheltuieli pentru refacerea lor! Așa că schimbările schimbau și pierderile păgubeau, iar lucrările întârziau mereu; și nici nu se puteau altfel de vreme ce numai în răstimpul dela proclamarea Regatului până la anul răscoalelor țărănești, am avut cincisprezece formațiuni de guverne cu patruzeci și trei de remanieri ministeriale, și în care chiar lunga guvernare a lui Ion Brătianu a înregistrat douăzeci și una de remanieri [215]).

Cu aceste reflecțiuni noi voim să lămurim doar că, față de atmosfera primitoare și simpatică a Bucureștilor de-atunci, în-

---

215) Ion C. Brătianu a apărut între cârmuitorii trebilor Statului la 11 Martie 1866 în cel dintâi guvern înscăunat după retragerea Locotenenței Domnești care proclamase Dinastia actuală. In acel guvern el a avut ministrul finanțelor, sub șefia lui Lascăr Catargiu. Lunga guvernare dela Iulie 1876 la Martie 1888 a fost și cea din urmă, ea provocând în tabăra conservatoare o furie nestăpânită, cu toate că nu dela el venea acea stăruință de a rămâne la conducerea trebilor Țărei.

târzierea lui pe calea înfăptuirilor ce trebuiau să-l pună în rândul altor oraşe mari, nu era numai vina autorităţilor superioare municipale, şi că din potrivă ele trebuiau, căinate[216]).,

Ţară cu deosebire prielnică civilizaţiei prin belşugul bogăţiilor ei de tot felul. România a fost nevoită ca, după sacrificiile grele ale războiului care îi asigurase libertatea de-a dispune cum se cuvenea mai bine de acele mijloace, să îndrepte toate strădaniile ei către o cât mai grabnică propăşire generală.

216) Adică să fie compătimite.

Mișcarea culturală — marile ei înfăptuiri.

DACA pe tărâmul economic și social felurite piedici de ordin politic și pecuniar au întârziat poporul nostru în traiul mai înapoiat și în unele moravuri în care fusese ținut de împrejurări neprielnice — pe tarâmul cultural silințele lui au fost mai puțin încătușate și propășirea i-a fost cu adevărat vertiginoasă. Mișcarea noastră culturală a fost mai întâi bine susținută în locurile de peste munți, unde oamenii aveau mai la îndemână putință de înviorare la isvoarele culturei. De acolo ea s'a strecurat la noi odată cu cărturarii și patrioții prigoniți ca: Gheorghe Lazăr, Gheorghe Barit, Cesar Boliac, Ion și Titu Maiorescu, Timotei Cipariu, Aron Pumnul, — toți oameni ce nu numai că au deschis, sub sprijinul Domnitorilor și boerilor noștri, școli pentru luminarea poporului, dar au colaborat la înălțarea nivelului cultural al nostru față de națiunile ce ne întrecuse demult și într'o mare măsură. Sămânța pusă de ei în ogorul însușirilor noastre intelectuale a prins și a dat mai mult chiar de cât se așteptau semănătorii. Școlile în care aceia și-au îndeplinit misiunea erau — e drept — mai puține decât ar fi fost necesare; dar râvna și puterile lor au fost cu atât mai mari și mai rodnice.

Bucureștii n'au avut la vremea acelor începuturi decât Școala dela Sf. Sava, întemeiată cu sprijinul Banului Bălăceanu și pusă sub conducerea lui Gheorghe Lazăr și ajutorului său, moahul Eufrosin Poteca dela Gura Motrului; dar în foarte scurt timp ea a dat o pleiadă de profesori care au pus tot entusiasmul năzuințelor lor, până atunci înăbușite, în slujba câștigărei timpului pierdut. Valoarea didactică și educatoare a acelor îndrumători pe căile învățăturei cărturărești, — valoare

ce în mod obişnuit este exprimată prin cuvântul „eruditiune",— depăşea la oamenii aceia înţelesul acestei noţiuni, el fiind sporit şi prin înfrăţirea cu ceiace noi numim „destoinicie".

Mijloacele folositoare au fost fireşte aceleaşi ca pretutindeni: Şcoala, Presa şi Teatrul mai întâi, apoi toate celelalte feluri de instituţiuni menite să desvolte gustul pentru educare şi pentru cultivarea intelectuală, precum: Muzica, sub manifestările ei cele mai alese, cum şi celelalte Arte — plastice, scrise sau vorbite — în scopul de a asigura o cât mai mare şi mai grabnică propăşire generală.

In amintirile ce am încadrat capitolului acesta ne vom sili să aducem o cât mai deplină şi mai precisă informare despre modul cu deosebire satisfăcător şi despre timpul atât de scurt în care orăşenimea, şi mai ales bucureştenii, au răuşit să-şi însuşească şi să adapteze vieţei româneşti, mai toate comorile unei asemeni culturi. Vom desluşi cât vom putea mai bine silinţele puse de înaintaşii noştri în toate acele ramuri de activitate — silinţi pe care masa cea mare a poporului nu le-a preţuit totdeauna ca atari şi nici tocmai la adevărata lor valoare.

*

ŞCOALA — în noţiunea ei a-tot-cuprinzătoare — era, ca şi acum, întocmită tot pe trei grade de învăţământ.

Din anii 1870—75, Bucureştii înfiripase vreo 35 şcoli primare, împărţite pe culorile oraşului şi pe nevoile populaţiei locale. Erau astfel în coloarea de roşu şcoala „General Adrian" dela Sfânta Vineri, a lui „Petrache Poenaru" lângă biserica Luterană, a lui „Nicolae Golescu" în Sfinţii Apostoli, şi cea de lângă grădina Sf. Gheorghe unde acum în urmă era instalat Oficiul stării civile; — în culoarea de verde: cea dela Azilul „Elena Doamna", din Cotroceni, şcoala dela „Cuibul cu barză" de pe str. Ştirbey-Vodă, cea dela Sf. Elefterie de lângă vechea biserică, cele de pe str. Mihai-Vodă: una la colţul str. Isvor şi cealaltă lângă Arsenal, cea din str. Polizu lângă Piaţa Buzeşti, cea din capătul str. Câmpineanului, a lui „Petrache Poenărescu" din Antim şi a lui „Ion Creangă" din Uranus; — în coloarea de galben: cele dela biserica Mavrogheni de pe Şoseaua Kiselef lângă Monetărie, dela biserica Precupeţii-noi, dela biserica Sf. Ion din Moşi, dela biserica Popa-Rusu, dela bisericuţa Caimatei din mahalaua cu acelaşi nume, cea din colţul

străzilor Viitorului şi Sălcuţei, cea dela Clemenţa şi cea din str. Tunari colţ cu Romană, — în culoarea de negru, şcolile: din Lucaci, din Mântuleasa, din str. Parfumului, dela Maşina de pâine a Primăriei (str. Vaselor), şcoala Iancului, cea din Delea-nouă şi cele de pe lângă bisericile Troiţei, Popa-Nan şi Popa-Soare; — iar în coloarea de albastru: şcoala dela Maidanul Dulapului pe calea Şerban-Vodă şi cele din Tabaci. Radu-Vodă şi Lănărie.

Aşezându-le pe colori şi pe lângă biserici, edilii bucureşteni din acea vreme făceau o întreită socoteală. Pe lângă potrivirea lor desimei populaţiei locurilor, ei dau profesorilor putinţa de-a ţine pruncii în datina strămoşească a cuvioşiei adunându-i la biserică cu prilejul sărbătorilor Domnului, iar în perioada alegerilor pentru Parlament şi Consiliul comunal, localurile lor puteau servi şi ca localuri de vot.

Pentru învăţământul secundar aveam atunci, la început, pentru băieţi : două gimnazii cu câte patru clase de curs inferior — „Mihai-Viteazul“ şi „Cantemir-Vodă“ — şi trei liceie cu curs complect: „Sf. Sava” în marginea Cişmigiului, „Matei Basarab” în Lucaci şi ceva mai târziu „Gheorghe Lazăr“ pe Bulevardul Elisabetha tot lângă Cişmegiu. Dintre acestea cele două dintâi aveau şi internate în care erau adăpostiţi elevii „bursieri” adică cei ce erau ţinuţi în şcoală pe cheltuiala Statului. Cu vremea cele două gimnazii au fost sporite cu încă unul — al lui „Gheorghe Şincai“ — şi apoi împreună ridicate la rangul de liceie. Pentru fete, în afară de şcoala normală dela Azilul „Elena Doamna” şi de Şcoala Centrală, mai erau: un Externat pe strada Popa-Tatu colţ cu Fântânei, acolo unde este acum localul Administraţiei financiare de Verde şi o Şcoală profesională având şi o secţie de gospodărie casnică, în sus pe calea Rahovei, cum şi şcoala profesională de fete a Protopopului Tudor, din calea Călăraşilor.

In afară de aceste şcoli, cursurile secundare de învăţământ mai puteau fi urmate şi în aşa zisele „Pensioane” — şcoli întocmite şi ţinute de profesori sau profesoare ale Statului, dar „în particular” şi cu plată, atât pentru întreţinerea elevilor în internatele lor, cât şi pentru învăţătura ce li se da. Pe vremurile acelea nu existau taxele şcolare de-acum, Legea decretând că învăţământul public în şcolile Statului era gratuit. Asemeni pensioane erau la început: pentru băeţi, cele ale Comunităţilor

evanghelice şi catolice de pe lângă bisericile Luterană şi Sf. Iosif; iar pentru fete, cele dela Institutul Diaconeselor, dela Sfânta Maria din Pitar-Moş şi dela Notre-Dame de Sion. Curând apoi, de pe exemplul acestora, au fost înfiinţate: liceul Sf. Gheorghe din faţa Ministerului Finanţelor, cel al lui Novian de lângă Legaţiunea germană trecut apoi sub direcţiunea doctorului Brânză, cel al profesorilor Clinciu şi Popa-Lizeanu din calea Plevnei, al lui Schewitz-Thierin din strada Scaunelor; şi pe calea Moşilor cele al lui Eniu Bălteanu şi al lui Ion Manliu; iar pentru fete : Pensionatul Central de lângă Spitalul Colţei, al d-nei Bolintineanu de lângă palatul lui Grigore Sturdza dela Capul-Podului Mogoşoaiei, al lui Blaremberg pe str. Primăverei, ale lui Lolliot şi Cristu Negoescu pe str. Fântânei, al lui Gadstädter în calea Rahovei, acesta trecând mai târziu sub direcţiunea doamnelor Pompilian şi Zossima, cum şi cel al doamnei Borck în Bulevardul Ferdinand. In aceste pensioane fetele aveau putinţa să-şi desăvârşească atât cunoştinţele de carte necesare cât şi însuşirile pentru a prinde uzul graiului francez, german şi chiar englez, practica muzicei la pian, cum şi pe aceia a lucrului manual pentru ale îmbrăcămintei şi pentru treburile gospodăreşti. In afară de aceste îndemânări şi cunoştinţe ele nu aveau nevoie de altceva întrucât, atunci, femeile nu erau admise nici în profesiunile libere, nici în slujbe la Stat, cu excepţiunea doar a celor ce ar fi îmbrăţişat cariera de profesoare la şcolile de fete, ori dacă practicau moşitul. Ele nu erau primite nici ca studente la Universitate.

Invăţământul universitar, adică superior, cuprindea în primul rând cele cinci Facultăţi pentru studiul Dreptului, Literelor şi Filosofiei, Ştiinţelor matematice, fizico-chimice şi naturale, al Medicinei şi Farmaciei şi al Theologiei. Afară de aceste Facultăţi, alte şcoli superioare mai erau: Şcoala de Poduri şi Şosele (azi Politehnica) pentru pregătirea inginerilor, Şcoala pentru învăţătura poporului român care era pepiniera profesorilor pentru toate şcolile de gradul I şi al II-lea, Seminariile „Nifon" şi Central pentru iniţiarea viitorilor preoţi, Şcoala de Agricultură şi Silvicultură, Şcoala superioară de Arte şi Meserii, cea de Medicină veterinară depe Cheiul Dâmboviţei, Şcoala ofiţerilor de Infanterie, cea de Aplicaţie pentru armele speciale şi Şcoala superioară de Război. Dintre acestea din urmă

unele erau în funcţiune chiar la începutul epocei de care ne ocupăm aci. Astfel o şcoală de conductori fusese înfiinţată la 1850, iar cele ale profesorilor şi preoţilor ca şi şcolile de medicină umană şi veterinară în cei zece ani următori. Şcoala de conductori de-atunci fusese întemeiată de un inginer francez Laland, mai mult pentru îngrijirea şoselelor şi şanţurilor de canalizare; mai târziu a fost schimbată în Şcoală de poduri şi şosele, căi ferate, construcţii şi mine. Cei dintâi ingineri au fost: Hartel şi Burelli, apoi au venit, cu studii din străinătate: Iancu Cantacuzino, Gh. Duca, C. Mironescu, Carcalechi, Padadopol, Iorceanu, D. Iarcu, Ţăruşianu, Zăuceanu, Gafencu, Kirilov şi alţii.

In afară de acestea, mai erau socotite ca făcând parte din învăţământul superior: Şcoala de Bele-Arte,, pentru îndeletnicirile de artă pictură şi sculptură, şi Conservatorul de Muzică şi Artă dramatică pentru acelea de muzicanţi şi de actori de teatru, căruia s'a adăugat prin anul 1897-98 şi o Academie particulară pentru aceleaşi studii. Această Academie de Muzică şi de Artă dramatică şi oratori a fost întemeiată şi condusă de Th. M. Stoenescu, directorul „Revistei literară".

Corpul profesorilor tuturor acestor şcoli superioare nu era atunci prea numeros dar era alcătuit numai din „dascăli de mâna întâia", a căror erudiţiune se formase prin cele mai vestite şcoli ale lumei şi se desăvârşise prin muncă neostoită şi prin complectarea ei chiar la catedrele ce li-se încredinţase la venirea lor în ţară. Pentru aceasta mulţi din ei, pe lângă sprijinul bănesc al avutului lor, au avut şi pe acela al Domnitorilor de înaintea Unirei şi după aceia. Dintre ei însemnăm doar din aducere aminte, pe : Ioan Ghica, Mihail Cogălniceanu, Gheorghe Assaky, Petre Poenaru, Barbu Constantinescu, Emanoil Bacaloglu, August Treboniu Laurian şi alţi vreo câţiva, căror le-a urmat la catedrele Universităţei române o a doua pleiadă de învăţaţi dintre care amintim pe: Dumitru Laurian, I. C. Massim, Bogdan Petriceicu Hajdeu, Burlă, Philipide, Titu Maiorescu, Vasile Conta, Gheorghe Danielopol, fraţii Longinescu, Nicolae Coculescu, Dr. Ştefan Hepites creatorul Institutul nostru de Meteorologie, Coco-Dimitrescu Iaşi, Vasile Alexandrescu-Ureche, Grigore Tocilescu, Nicolae Iorga, Ion Bogdan, Dimitrie Onciul, aceştia din urmă cinci putând fi socotiţi drept făuritori ai adevăratei Istorii a neamului românesc; apoi matematicianii emeriţi ca: Spiru Ha-

ret Kirilov, Țițeica, Voinov, David Emaniol, Ion Ionescu și Davidoglu; geologii Cobălcescu, Grigore Ștefănescu, Mrazec și Saba Ștefănescu; geografi ca Ștefan Mihăilescu, colonelul Gorjan și Simeon Mehedinți; naturaliști ca: Dimitrie Grecescu, Dr. C. Istrati și Gr. Antipa; fiziologi bacteriologi cum au fost Dr. Victor Babeș și Dr. Paulescu; juriști împărțitori ai dreptății ca: Nicolache Gherassi, Scarlat Pherekyde, Gheorghe Bagdat, Corneliu Manolescu-Râmniceanu, Scarlat Popescu, Mihail Paleogu, Ciru Oeconomu, Niculae Schina, Gheorghe Buzdugan, Oscar Niculescu, Andrei Rădulescu, I. Ionescu-Dolj, George Slătineanu — numind doar pe cei ce au fost apoi chemați la cele mai înalte dregătorii ale magistraturei — și avocați jurisconsulți, cei mai mulți profesori ai Universității sau miniștri ai Țărei ca: Constantin Boerescu, Iorgu Vernescu, Constantin Boziau, Gheorghe Costaforu, Vasile Boerescu, Ștefan Pherekyde și fiul său Mihail, Ion Tanoviceanu, Constantin Nacu, Gheorghe Tocilescu, Mihail Cornea, Valerian Urșianu și Thoma Stelian; economiști ca: Ion Ionescu dela Brad, P. S. Aurelian, Nicolae Bazilescu, Mihail Săulescu, Gheorghe Tașcă și Sandu Aldea, cum și cei atâția alți luminători ai nenumăratelor generații de tineret român de eri și de azi, care au profesat de pe catedrele tuturor școlilor noastre secundare ori primare — toți niște pedagogi minunați, deveniți univrsitari prin înălțimea capacității lor de cultură și cari, ca niște adevărați apostoli, au îndemnat și au ajutat pe tineretul destoinic, pregătind pentru viața cea nouă a societății românești acele falange de profesioniști și de specialiști care ne-au ridicat Țara la puterile ei de-acum.

Acestora cată să mai adăugăm, din câmpul artelor, și pe profesorii-maeștri, artiști ei înșiși, ce se străduiau pentru desvoltarea gustului acelor îndeletniciri și pentru inițiarea și îndrumarea celor care dovedeau înclinare și însușiri vădite pentru artă. Numele lor, ce se pot citi pe atâtea lucrări rămase să îmbogățească comoara de artă a poporului nostru și cari împodobesc atât Pinacoteca bucureșteană și Muzeele orașului nostru cât și încăperile caselor atâtor iubitori de asemeni lucrări, sunt azi încă pe buzele tuturor. Noi vom aminti aci doar câteva și anume pe acelea a căror faimă este bine cunoscută. Așa au fost, între pictori: Lecca și Obedeanu, cei mai vechi; Theodor Aman, a cărui casă și atelier este azi muzeu public; C. Tătărăscu al cărui cămin din strada Domniței Anastasia nr. 7 dăinuiește încă; Ni-

-colae Simonide, aşezat o vreme în casele părinteşti de pe strada din Isvor ce-i poartă numele şi amintirea; Nicolae Grigorescu, neîntrecutul înfăţişător al farmecelor ţinuturilor şi ale vieţei noastre dela ţară şi al vitejiei ostaşilor noştri din războiul pentru Independenţă, meşterul fără pereche al zugrăvirei atâtor biserici şi mănăstiri; Ion Andreescu, fost elev al lui Theodor Aman şi coleg al lui N. Grigorescu la Barbizon în Franţa; Constantin Stăncescu, fost director al Şcoalei de Bele-Arte din Bucureşti, al cărui cămin şi atelier de-asemeni dăinueşte pe colţul străzei Armenească cu străduţa Raphael; Carol Satmary al cărui atelier de pe strada Bisericei Ienei la nr. 5, l-a folosit şi regretatul său fiu, Alexandru Satmary, pictor eminent şi el; Ştefan Luchian care a trăit şi a lucrat în casele rudei sale din strada Nicolae Bălcescu nr. 29; Petre Alexandrescu, elev al marelui maestru francez Leon Cognet şi coleg la Paris al pictorilor Carolus Duran, Jules Lefêbre şi Emile Bayard, fiind acolo trimis cu bursă dela Vodă-Bibescu şi care, reîntors în ţară, a zugrăvit biserica Antim din Bucureşti şi biserica Sf. Nicolae din Brăila; Serafim, Eugen Voinescu, neîntrecut înfăţişător al Mărei noastre în toată frumuseţea şi măreţia ei; G. Mirea, fost şi el mulţi ani director al Academiei noastre de artă picturală; Ştefan Popescu, peisagist de mare pătrundere a acestei arte; Gh. Petraşcu a cărei operă magistrală este încă în curs de împlinire; N. Angelescu-Ange; Constantin Aricescu, artist de un deosebit rafinament ce a imprimat peisajelor lui un stil deosebit; apoi Kimon Loghi, Verona, Ludovic Basarab, Jean Steriade, Bunescu şi mulţi alţii mai tineri pentru epoca aceia şi a căror opere s'au desăvârşit în timp. Dintre sculptori amintim, ca aparţinând acelor începuturi, pe: Constantin Georgescu care, mort de timpuriu, abia a apucat să lase câteva lucrări minunate ce se află în Pinacoteca noastră; Fritz Storck şi Oscar Spăthe; Emil Berker, artist convins al şcoalei clasice pe care a reprezentat-o cu mare cinste, atât prin statuia Avântul Ţărei, din faţa Ministerului apărărei naţionale, cât şi prin frumoasele medalii ce i s'a cerut să înfăptuiască, Marin Filip, Horia Boambă şi în sfârşit Paciurea, cel mai din urmă ca vârstă al acelei generaţii, şi cel dintâi laureat al Premiului Naţional înfiinţat mai târziu. In sfârşit, în câmpul artelor Muzicei şi Şcenei — despre cari vom vorbi la loc mai nimerit — cei care au pregătit pleiada de actori, cântăreţi şi muzicanţi ce au făcut de-atunci fala Ţărei noastre.

*

Progresele isvorîte şi răspândite din toate aceste şcoli, în anii începuturilor lor, şi de toţi cei ale căror nume sau înfăptuiri le-am amintit mai sus, au fost fireşte de mare însemnătate pentru vremurile acelea, totuşi au fost oarecum limitate — pentru unii din cauza lipsei obiceiului de a citi, iar pentru alţii din aceia a lipsei cărţilor de citit.

„Cartea bună”, cartea pentru luminarea minţei şi pentru podoaba casei, nu era atunci decât prea puţin tipărită şi mai deloc răspândită în masele poporului românesc.

Bibliotecile publice cari să pună la îndemână cărţile necesare lipseau de-asemenea. Unica instituţie de-acest fel în Bucureşti de-atunci, *Biblioteca Naţională,* era foarte puţin deschisă publicului cercetător din dorinţa de-a se instrui şi cultiva, şi foarte puţin înzestrată în felul cum ar fi trebuit să fie. Aşezată într'o casă veche cu un cat, ce se afla alături de Spitalul Colţea, cam pe locul aripei drepte a clădirei ministerului agriculturei şi domeniilor Statului, ea cuprindea, îngrămădite fără nici-o normă: o destul de bogată colecţie de hrisoave şi manuscrise vechi, o destul de săracă adunare de lucrări tipărite în româneşte şi... o foarte numeroasă familie a bibliotecarului din acea vreme. Cum în asemeni condiţiuni ea se dovedea foarte anevoie de folosit chiar pentru lumea şcolărească a oraşului, acea unică bibliotecă publică a fost prin 1890 strămutată la Academia Română care, în clădirea de pe bulevard a Universităţei (unde se afla atunci şi Muzeele şi sediul Senatului) abia avea loc pentru nevoile ei cele mai stricte. Aci ea nu putea fi folosită nici cât până atunci.

Neîndeajuns slăvitul Rege Carol I, socotind cu drept cuvânt că aceasta era o lipsă de neîndurat, şi pentru a da el cel dintâi exemplul unor asemeni ctitorii, a hotărît să întemeieze din propria lui avere o altă bibliotecă destinată a înlesni deocamdată studenţilor putinţa unor studii cât mai desăvârşite. Cumpără în acest scop casele lui C. Ioanid, şi la 3 Mai 1891 Regele comunica primului său ministru Lascăr Catargiu scrisoarea sa cuprinzând dorinţa întemeierei acestei Biblioteci universitară şi fundaţiunea de sprijin material a studenţimei merituoasă dar lipsită de mijloace. La 27 Iunie 1891 ea a fost decretată ca instituţiune de Stat sub dependinţa ministerului învăţământului public, cu numele *„Fundaţiunea Universitară Carol I”.*

Fundaţia universitară a Regelui Carol I, în înfăţişarea ei din anii 1895—1914.

In August acelaş an clădirea cea veche era pusă în construire şi la 14 Martie 1895, fu inaugurată.

Primul ei comitet a fost alcătuit din : Titu Maiorescu, ca rector al Universităţei bucureştene ; N. Culianu, ca rector al Universităţei ieşene şi Ion Kalinderu ca delegat al Ctitorului ; iar director a fost numit Gh. Dem. Teodorescu, profesor şi fost ministru al învăţământului, şi bibliotecar d. C. Rădulescu-Motru, abia înapoiat ca Doctor de la studiile ce făcuse în străinătate. Acestuia i-a urmat d. Al. Ţigara-Samurcaş căruia apoi a fost încredinţată direcţiunea fundaţiunei până acum. In locul Comitetului de trei, conducerea superioară şi privigherea activităţei ei a fost dată profesorului Coca Dumitrescu-Iaşi, cât a fost rector al Universităţei din Bucureşti. In cuvântarea lui din 9 Mai 1906 (anul jubileului de patruzeci de ani de domnie a regelui Carol I) Rectorul spunea : „Fundaţia aceasta este un focar de educaţie naţională... Să luăm pe Majestatea Sa drept pildă şi să ne gândim continuu să avem un ideal naţional bine desfăşurat, bine lămurit şi să avem deprinderea de-a munci cinstit pentru urmărirea realizărei lui, şi atunci vom şti că bine-merităm dela Ţară."

Biblioteca acelei Fundaţiuni a fost deschisă în 1895, cu 3.400 de volume şi având 48 de scaune în sălile ei de citire. După zece ani (1906) numărul cărţilor ei se urcase la peste 20.000 de volume, cel al cititorilor din acel an a fost de de 62.364 care consultase 89.874 de volume, iar acela al scaunelor ajunsese la 128, maximul ce putea încăpea în sălile de-atunci.

In 1911, Fundaţia cumpără şi locul alăturat al casei fostului ministru Grigore Peucescu şi porni construirea localului mărit pe care îl avem şi acum, şi care a fost inaugurat în ziua de 9 Mai a anului 1914. In discursul rostit atunci Regele Carol I a amintit, foarte inspirat, cuvintele lui Miron Costtin, din predoslovia cronicelor lui : „că nu este altă mai frumoasă şi mai de folos, zăbavă, în toată viaţa omului, decât aceia pentru cetitul cărţilor, — ceiace s'a dovedit şi de-atunci ca unul din cele mai de seamă adevăruri.

Exemplul regesc a fost curând urmat. Academia Română, de îndată ce se strămută în clădirea ce are acum pe calea Victoriei, cu materialul fostei Biblioteci Naţionale, cu ce mai adunase ea, cu lucrările ce se adunau mereu potrivit prevederilor nouei legi asupra tipăriturilor româneşti, şi cu donaţiunile ce-i mai veniră, întocmi şi ea Biblioteca ei de azi pe care a deschis-o

permanent oricăror cercetări. Odată cu moştenirea cărţilor ce apaţinuse bibliotecilor particulare ale lui Constantin Essarcu, Nicolae Creţulescu şi alţii, Atheneul Român deschise şi el o bibliotecă publică în încăperile din aripa stângă a palatului lui.

Totuşi, ceiace numim noi azi „bibliofilie" adică dragul cărţei de citit şi de păstrat ca podoabă a casei fiecăruia, era atunci ceva încă prea puţin cunoscut la noi.

Oameni cărturari nu putem spune că nu aveam destui pe vremea aceia. In lucrarea citată a lui George Bengescu găsim că dela Petre Demanega (1820) şi Dumitru Filipescu (1833) singurii şi cei dintâi români ce obţinuse doctorate la Universitatea din Paris, — în primii ani ai domniei fericită a Regelui Carol I Bucureştii numărau nu mai puţin de 101 doctori ai acelei Universităţi, în diferite specialităţi de studii, — fără a mai socoti pe cei cari, deşi nu urmase decât cursurile Universităţei noastre, îsi desăvârşise totuşi eruditiunea până la a întocmi lucrări ce erau pomenite şi folosite chiar în şcolile mari ale Apusului şi preţuite de Academiile de pe-acolo.

In afară însă de aceştia — elita oraşului, chiar dacă se mai da uneori cititului, nu citea decât cărţi cu romane franţuzeşti, rareori vreunele în alte limbi şi mai niciodată româneşti. Cât pentru cealaltă lume orăşenească, ei nu-i rămânea, ca isvoare de cultură decât ce picura din când în când din rarile conferinţe publice sau din discursurile de educatie civică ale politicianilor — discursuri ce erau apoi comentate mai în amănunt prin ziarele şi revistele ce începuse a se înmulţi cu destul folos.

Cărţile româneşti erau totuşi prea puţine atunci şi mai ales prea necunscute lumei, din pricină că lipseau chiar de prin librării. Scrisul românesc se manifesta doar prin cărţi de specializare care în mod firesc aveau o răspândire foarte limitată.

In lucrări susceptibile de-a fi căutate şi citite de masele poporului, bibliografia noastră era tare sărăcuţă. Ea se compunea doar din câteva traduceri ale unor lucrări franceze cu faimă mare, încercate timid, cu ani în urmă. Beldiman, cel dintâi, tradusese prin 1820 pe „Oreste" al lui Voltaire şi pe „Numa Pompiliu" al lui Florian; în anul următor Ion Assaky tradusese „Căminul indian" al lui Bernardin de Saint-Pierre, în 1829 Pleşoianu traduse pe „Anette et Lubin" a lui Marmontel, iar în 1831 „Aventurile lui Telemac", pe cari le tradusese şi Petru Maior încă din 1807 dar de pe un text în italieneşte. Intre 1831-

1834 au mai apărut, şi numai prin revistele vremei, alte traduceri şi anume: „Meditations" a lui Lamartine şi „Amphytrion" al lui Molière, făcute de Ion Heliade Rădulescu; „Considerations sur la grandeur et la décadence des Romains" a lui Montesquieu şi „Zadig" a lui Voltaire, făcute de Căpăţineanu; „Heraclius" al lui Corneille, de Ioan Rosetti şi „Alzire" a lui Voltaire, de Grigore Alexandrescu.

Lucrările originale româneşti au început să se ivească abia după vreo douăzeci de ani, când, în afară de ceeace fusese publicat în periodicele săptămânale ale lui Heliade Rădulescu, Cesar Boliac şi alţi câţiva ce ţineau mai mult de lupta politică în potriva năzuinţelor ruseşti şi, de tineretu venit din străinătate în frunte cu Mihail Cogâlniceanu, Vasile Alecsandri şi Ioan Ghica începu să scrie pentru lumea din toate clasele poporului. Atunci au apărut o seamă de lucrări ca acele ale lui Constantin şi Iacob Negrutzi, B. P. Haşdeu, Alexandru Odobescu şi Niculae Gane; iar, din cele mai cunoscute şi mai răspândite: poeziile lui Vasile Alecsandri în volumul „Doine şi Lăcrămioare", ale lui Grigore Alexandrescu, „Florile Bosforului" ale lui Dimitrie Bolintineanu care ne-a dat şi cel dintâi roman întitulat „Elena", cum şi ale lui Mihail Eminescu, publicate mai ales în revista „Junimei" dela Iaşi. Scrierile acestea au fost cele dintâi cari începuse a ajunge şi în mâinile adolescenţilor prin mijlocirea cărţilor şcolare sau a revistelor literare din cari s'au şi adunat mai târziu cele mai multe culegeri şi prin care începuturile noastre literare au putut ajunge să atragă luarea aminte chiar a străinătăţei. Cu privire la aceasta găsim locul să amintim o lucrare a lui Xavier Marmier, din 1854, cu titlul „Du Danube au Caucas" în care se găsesc următoarele notări:

„Mai mult ca în alte state europene, în România literatura populară a dăinuit în stare de tradiţiune orală. Abia de câţiva ani ea a fost în parte adunată în două lucrări speciale. Una este culegerea de basme publicată în limba germană de M. Schott (Walachische Märchen, Stuttgart, 1845), iar cealaltă este un mănunchiu de poezii muntene şi moldovene, „Doine", publicat de Vasile Alexandri.

„Doinele sale sunt o tulpină de flori crescute pe pământul românesc. Este vorba de o culegere de cântece care au eşit chiar din inima poporului sub stăpânirea unor impulsiuni puternice, aşa cum apa isvora ţâşnit din stâncă sub lovirea toiagului lui Moise; căci cântecele acestea nu le-a scris nici un poet şi niciun autor nu râvneşte a face să se creadă că ar

fi ale lui. Ele s'au născut nu se știe unde, nici când, au vibrat în văzduh tot așa ca șuierăturile ciocârliilor sau ca suspinele privighetorilor; ele aparțin tuturor celor ce le aud, ca și tuturor celor ce regăsesc sau ghicesc în ele vreuna din impresiunile dragostei, ale bucuriei sau ale durerii lor".

Aceste sfioase dar frumoase începuturi au fost apoi urmate și de câteva traduceri, de-astădată de pe lucrări de altă putere culturală și care aveau cu ce să îmbie pe doritorii de-a citi. Așa au fost: în 1868 traducerea de către P. P. Carp a pieselor „Othelo" și „Machbect" de W. Schakespeare, în 1871 „Wilhelm Meister" al lui Goethe, tradus de B. V. Vermort și publicat în foiletonul ziarului „Presa", — apoi „Aforismele" și „Lumea ca voință și reprezintare" ale lui Schopenhauer, în traducerea lui Titu Maiorescu, „Istoria Românilor" de Titus Livius în traducerea emeritului profesor Anghel Demetrescu, sub auspiciile Academiei Române; „Odele, Epodele și Carmen Secularae" ale poetului latin Horațiu. traduse tot în versuri de Dumitru Olănescu-Ascanio; „Infernul" și „Purgatoriul" lui Dante Alighieri în traducere (cu textul original alăturat) de doamna Maria G. Chițu dela Craiova, și alte câteva cărți de-acestea — dar care au fost deasemeni tipărite în condițiuni de editură prea scumpă și în număr prea restrâns de exemplare pentru a putea fi cu folos răspândite pentru cultura generală a poporului.

Pentru dorința arzătoare de-a citi a tineretului și a lumei mahalalelor erau în București și niște librari care umblau cu un coș plin de anumite cărți pe care le înșirau pe soclurile gardurilor dela casele de prin centrul negustoresc al orașului sau dela grădinile publice, spre a îmbia pe trecători să se oprească și să aleagă câte ceva. Marfa acestora era însă alcătuită numai din tipărituri populare ca: „Alixăndria" sau Istorisirea isprăvilor și a războaielor lui Alexandru Machedon, „Poveștile și Fabulele înțeleptului Isop", „Năsdrăvăniile lui Nastratin Hogea" și „Povestea Vorbei" ale lui Anton Pan, „Basmele" lui Petre Ispirescu și „Poveștile" lui Ion Creangă, — isprăvile haiducilor: Jianu, Mihu, Corbea și Codreanu povestite de N. D. Popescu, sau în sfârșit: „Cheia Viselor", „Visul Maicii Domnului", „Micul Dor" cu cântecele lăutărești sau „Zodiacul" cu Calendar și cu rostul mersului stelelor, Soarelui și Lunei, — acesta din urmă întocmit mai apoi sub formă de Calendar popular cu diferite colinde, sfaturi agricole și gospodărești cum și însemnări de fapte deosebite, pe ani și pe zile, și care au fost de bun folos

cititorilor şi deschideau dorinţa de a citi, cum şi însuşirea de-a memorà.

„Tiparniţe" sau tipografii erau de asemeni prea puţine în Bucuresti. Cele dintâi fusese: aceia a boerilor clinceni, dela biserica Albă, despre care Nicolae Filimon spune că tipărea la 1814 şi şi afişele teatrului înfiripat de Domniţa Ralu, fiica lui Ion Vodă Caragea; a lui Winterhalter, a lui Ion Heliade Rădulescu la Şcoala de la Sf. Sava şi a lui Costache Roseti, înainte de 1848 [217]).

In 1851, Mitropolitul Nifon a adus una, pe care a înzestrat-o cu maşini şi material adus din Wiena, împreună cu un meseriaş iscusit în ale tiparului, pe nume Frantz Göbl, şi cu care lucra atunci numai ca Imprimerie a Statului şi pentru cărţile de şcoală şi cele bisericeşti. Mai târziu acel Göbl a cumpărat tipografia lui C. Petrescu-Conduratu şi a mărit-o strămutând-o în str. Doamnei, unde lucra cu ginerele lui, Ion St. Rasidescu. Iosef Göbl deschise apoi alta pe aceiaşi stradă, în casele bisericei Gheorma Banul, iar Carol Göbl în Pasagiul Român şi apoi pe strada Regală. Pe calea Victoriei, în curtea caselor dentistului Lempart de lângă Poliţie, mai era o tipografie pe care o găsim amintită şi de „Ghidul" dela 1870, cu firma C. Petrescu şi I. G. Costescu, trecută apoi asupra lor Ion Weiss si Thiel şi strămutată mai târziu în curtea caseor Soc. Dacia-România dinspre Episcopie.

Cu vremea au mai fost înfiinţate tipografiile: Dor. P. Cucu din strada Academiei, Ignatz Hertz de sub Hotelul de France, I. V. Socec şi Teclu ale căror ateliere erau pe strada Berzei acolo unde au fost apoi Grajdurile comunale, iar mai apoi Toma Bazilescu şi alte câteva întocmite în deosebi pentru a asigura apariţia ziarelor politice de partid.

Librării de asemenea nu prea erau, căci nici nu aveau cu ce să fie. In ordinea vechimei erau : a lui C. Ioanid şi ginerele lui Spirescu, pe str. Lipscani, trecută apoi lui Ion V. Socec care a întemeiat şi casa de editură unde au fost tipărite toate cele dintâi cărţi ale învăţaţilor şi literaţilor noştri ; a lui Haimann în faţa Palatului Domnesc (cea dintâi librărie care a introdus la noi cărţile străine în depozit permanent), a lui Leon Alcalay,

---

217) Altele erau ale unor nemţi, pe nume. Waldbaum, Ferdinand Ohm, Compainig, Zah şi Ulrich.

de sub Hotelul Boulevard : a lui Rănişteanu, sub Clubul Tinerimei din calea Victoriei : — cea dela „Cartea de aur" (Gabay şi Penchas) sub Hotel Orient : — a lui Theodosiu Ioaniţiu pe strada Şelari ; a lui G. Sfetea pe a doua piaţă dela Sf. Gheorghe şi a lui Pinath, în calea Văcăreştilor lângă Hala Vechiturilor, librărie care şi aceia a lui H. Steinberg erau depozitul de aprovizionare al acelor librari ambulanţi despre cari am scris ceva mai sus. Mai târziu ceva, dar tot prin acele vremuri, au fost deschise Librăria Franceză a lui Leon (înlocuind pe a lui Haimann care fusese desfiinţată) şi aceia a lui Carol Storck care înlocuia pe a lui Graeve, din casele lui Vanicu ce erau acolo unde e acum băcănia lui Dragomir Niculescu.

Cele mai la îndemână cărţi erau însă cele pe care le vindeau aşa zişii „anticari"[218]) ce îşi aveau dulapurile înşirate pe bulevardul Academiei, acolo unde azi e clădirea „Cartea Românească, şi unde vreo cinci-şase negustori de-aceştia îşi aşezase dulapurile lor.

Anticarii aceia bucureşteni îndeplineau rostul „buchiniştilor"[819]) de prin marile oraşe ale Franţei. Ei cumpărau cărţile de prin bibliotecile celor cari răposau cum şi pe ale oricui avea cărţi de vândut şi le revindeau celor ce aveau nevoie de ele, mai ales atunci când nici librării nu prea aveam, nici căţi nu se prea tipăreau. Câţiva dintre aceia (din cari amintim în treacăt pe Pohl, pe Pach şi pe Eskenasy) erau nişte adevăraţi „doctori" ai negoţului acesta. Ei ştiau pedinafară toată bibliografia celor mai căutate şi pe aceia a programelor analitice ale tuturor facultăţilor universitare şi ale şcolilor superoare de specialitate, cum şi mai toate operele literare şi ştiinţifice cunoscute din literatura universală. Pe lângă toate acestea, unii din ei devenise experţi în alegerea, descifrarea şi clasarea oricăror documente străine sau hrisoave de-ale noastre, din vremurile când actele oficiale româneşti se scriau greceşte iar pe româneşte numai cu scrierea cirilică. Negustorii aceia devenise cei mai apropiaţi şi mai pricepuţi auxiliari ai marilor noştri profesori de-atunci, care le păstrau o consideraţiune deosebită şi chiar simţăminte amicale. Caracteristic în această privinţă este faptul că atunci când

218) Nume luat dela cei ce vând lucruri şi mobile vechi de artă.
219) Dela cuvântul francez „bouquin" — carte veche.

locul pe care erau ei aşezaţi urma să fie clădit şi ei s'au văzut nevoiţi să se risipească pe cheiurile Gârlei (de pe exemplul semenilor lor din Paris) sau pe unde ar fi putut, marii noştri dascăli, în frunte cu neasemuitul şi de toţi regretatul Nicolae Iorga, au cerut Primarului Bucureştilor să le clădească în miezul oraşului un pavilion cu mai multe compartimente întocmite pentru rostul negoţului lor — şi atunci a fost construit pavilionul din spatele Hotelului de France, în faţa Palatului „Vama-Poştei".

Presa bucureşteană.

PRESA românească era şi ea pe atunci în epoca începuturilor ei. După încetarea apariţiei „Foilor" lui Ion Helide Rădulescu, a „Reformei" lui Ion S. Valentineanu şi a „Epocei" lui Nae T. Orăşeanu — singurele ziare bucureştene rămăsese: „Românul" lui C. A. Rosetti (continuat de fiul lui Vintilă Rosetti până la 1890), care avea colaboratori pe Ion Bibicescu, Eugeniu Carada şi Emil Costinescu; şi „Timpul" la care colaborau, şi penele măiastre ale unor scriitori emeriţi ca: Mihail Eminescu, Ion L. Caragiale, Grigore Ventura, Gh. Rădulescu-Archibal ş. a. Acestea erau însă ziare de propagandă politică, al căror folos pentru cultivarea cititorilor era prea restrâns.

In zilele războiului nostru pentru cucerirea independenţei politice a României, a apărut, din iniţiativa tipografilor Thiel şi I. Weiss şi cu colaborarea redacţională a lui Grigore Grandea, ziarul „Războiul", cel dintâi ziar român care a instituit un serviciu de reportaj în felul celor de la ziarele din străinătate şi a avut corespundenţi permanenţi pe câmpul luptelor

Regretatul fost decan al ziaristicei noastre Constantin Bacalbaşa, într'o lucrare anexă la Istoria Presei române, scrisă de profesorul Nicolae Iorga, ocupându-se şi el de acele începuturi, le precizează astfel:

„Până la sfârşitul războiului din 1877-78 ziarele din România" — vorbesc de Principatul liber — aveau o factură uniformă. Mai multe ziare politice, cultivând polemica dela partid la partid şi dând o deosebită luare aminte numai politicei şi faptelor din afară. Serviciul „Informaţiunilor" din ţară era foarte puţin desvoltat. Interwiev-ul" politic nu era cunoscut şi, în afară de reportagiul desbaterilor parlamentare şi de articole politice, ziarele nu tipăreau decât articolaşe şi telegrame

traduse de prin ziarele dela Pesta şi Wiena, şi o rubrică de ştiri diverse — toate traduse deasemenea din ziarele străine. Câte odată, o cronică teatrală şi „foiletonul", totdeauna traducere din limbi străine".

Cel dintâi ziar românesc care a dat cititorilor şi articole originale româneşti cum şi lucrări sau comentarii ştiinţifice a fost, cam tot în acea epocă, ziarul „România Liberă" al lui Dumitru Laurian.

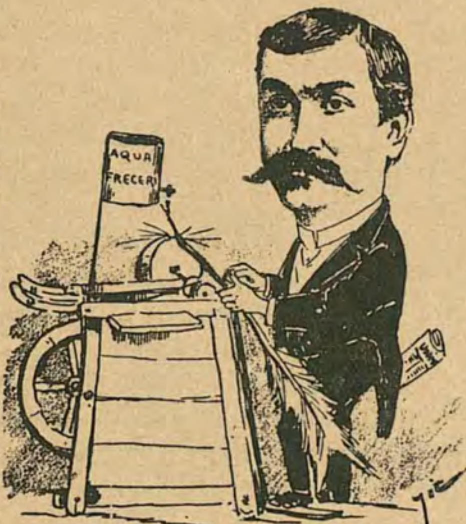
Tot atunci — la 2 Iunie 1877 — francezul Emile Gall, a făcut să apară un ziar român scris în limba franceză, numit „L'Orient" şi care în luna Septembrie a aceluiaş an şi-a schimbat titlul cu acela de „L'Indépendence roumaine" Amândouă erau întocmite pe normele ziaristice occidentale, având şi câte o rublică a reportajului „mondain" în care iscusitul Mihail Văcărescu-Claymoor făcea recenziunile tuturor recepţiunilor politice şi diplomatice, ale reuniunilor artistice şi ale balurilor, concertelor, serbărilor şi nunţilor la care luau parte familiile elitei bucureştene.

Anul 1885 a fost însă un an de adevărată afirmare a ziaristicei bucureştene. Inceputul l'a făcut ziarul „Drepturile omului", editat de tânărul Constantin A. Filitti şi având un comitet redacţional alcătuit din : C. Bacalbaşa, Alexandru Brăescu, Emilian Frunzescu, C. A. Filitti, Constantin Mille, Ion Nădejde, Alexandru G. Radovici şi Paul Scorţeanu (o întreagă pleiadă de fruntaşi ai gazetăriei de atunci!); dar care a durat doar câteva luni, cu mari sacrificii materiale. Concomitent au apărut însă : „Epoca" lui Nicolae Filipescu şi „Universul" lui Luiggi Cazavillan, acesta în format occidental şi la preţul de 5 bani exemplarul, ca să fie citit de toată lumea, — cum de altfel a şi fost, rămânând până astăzi cel mai mare, mai imparţial şi mai popular ziar românesc.

„Universul", luat câţiva ani de-a rândul cam în zeflemea de cercurile gazetăreşti şi cam neluat în seamă de cititorii obişnuiţi ai ziarelor politice, a răsbit prin ideia de-a coborâ preţul ziarului dela 10 bani la 5 parale (cinci bani) şi a ajuns cel mai răspândit ziar ale vremei, „tirajul" lui depăşind, încă de pe atunci, cifra de 80.000 de foi zilnic.

Desvoltarea Presei prin înmulţirea ziarelor a provocat şi înfiinţarea unei Societăţi a Presei, în 1888, din iniţiativa şi sub preşidenţia lui Dumitru Laurian, directorul ziarului „România Liberă".

In acelaşi an Alexandru V. Beldiman, venit din Moldova, scoase ziarul „Adevărul". Ziarul acela avea un program republican şi de un naţionalism mai mult antidinastic, ceiace l'a împiedicat de-a deveni prea popular, deoarece poporul nu era republican şi iubea sincer pe Regele Carol I. După moartea lui Beldiman, când „Adevărul" a părăsit atitudinea aceia, rămânând doar în cadrul criticei politice a diverselor partide, publicul, a cărei opinie începuse a se forma, a început a-l citi şi, în Bucureşti mai ales, devenise mult mai cercetat. Incurajaţi de succesul acela, cei dela direcţia lui, au voit să cucerească şi cititorii „Universului" şi i-au opus ziarul „Dimineaţa" cu care au luptat mult în scopul arătat, fără să reuşească însă deoarece ziarul lui Cazavilan, condus cu mult tact şi cu deosebită pricepere de vrednicul Iancu Popescu, primul lui redactor, a înfruntat cu vitejie şi izbândă lupta la care fusese provocat.

Portret-şarjă al lui Luiggi Cazavillan, directorul-proprietar al ziarului „Universul".

(Desen de C. Jiquidi).

Dintre ziarele cu caracter politic, în afară de cele pomenite mai sus, au mai apărut în răstimpul dela 1880 la 1906: „Voinţa Naţională" (1884), după despărţirea lui Ion Brătianu de Costache Rosseti, (când ziarul acestuia din urmă, „Românul", a încetat de a mai „combate" pentru naţionali-liberali); — „Democraţia", tot liberal, (1888) la care a colaborat şi bătăiosul maestru al penei gazetăreşti Barbu Delavrancea; — „Ţara", ziar conservator, al lui Panait Christodulo, care a apărut doar până în 1903 şi care a continuat mai târziu sub direcţiunea lui Papamihalopol; — „Gazeta Poporului" liberală, a lui Gheorghe Pallade (1895); „Constituţionalul" al conservatorilor junimişti; „Lumea Nouă", întemeiat de Ion Nădejde cu colaborarea celor mai bune pene de propagandă a ideilor social-democrate;

„Lupta“ a lui Gheorghe Panu — „Dreptatea“, sub direcţiunea lui Niculae Fleva şi cu sprijinul entuziastului său partizan tipograful Toma Bazilescu (1896) care a făcut apoi să apară „Cronica“ — şi „Patriotul“ care avea de redactor-şef pe Constantin Bacalbaşa (1900).

In câmpul publicaţiunilor necesare îndrumărei şi informărei economice, primul organ de propagare „Curierul financiar“ care apăruse încă din 1876 sub conducerea lui Mina Minovici, s'a văzut urmat şi apoi înlocuit de revista „Bursa“, a lui I. Hussar, iar după extensiunea industriei de exploatare a terenurilor perolifere, de „Monitorul Petrolului” întemeiat de N. Mancaş în 1900. In 1904 au apărut: „Revista economică şi financiară“ de sub direcţiunea lui Pictorian şi „Le Mouvement Economiqe” a lui Nicu Xenopol, — iar la câţiva ani după acestea, ziarul „Argus“, sub direcţiunea lui Christache Staicovici, ziar care a avut reuşita pe care i-o cunoaştem şi acum.

Cu toate acestea, adevărata propagare a culturei cât mai generală a fost opera acelor publicaţiuni care, fie că urmăreau doar încurajarea la scrisul literar propriu-zis, fie că înserau în coloanele lor şi recenziuni de lucrări sau chiar încercări de vulgarizare a ştiinţelor, — s'au străduit temeinic întru aceasta şi au răuşit să atragă luarea aminte şi interesul maselor asupra foloaselor lor. Acestor publicaţiuni li s'a zis la noi, în mod generic, Reviste.

Revistele din vremea acelor începuturi nu erau însă făcute pe anume specialităţi ca acum, ele erau broşuri îndeobşte pe format măricel şi cuprindeau relatări istorice inedite, chiar unele lucrări succinte în domeniul filozofiei, dar mai ales producţiuni literare româneşti şi studii critice asupra tuturor acestora. Ele au fost deci la început singurile depozitare ale scrisului alor noştri, căci mai mult din colecţiile lor au fost adunate mai târziu acele opere şi au fost rânduite în volume ce au consacrat valoarea lor. Cu timpul, şi odată cu sportul mijloacelor noastre de editură, felul acesta de publicaţiuni s'a desăvârşit. Revistele au început a lua o înfăţişare mult mai atrăgătoare, — ba, au atins chiar condiţiuni mult superioare din punctul de vedere al tipărirei lor.

Dintre acelea amintim tot în ordinea vechimei lor: „Dreptul“ pentru studiile juridice şi pentru păstrarea jurisprudenţelor stabilite de instanţele judecătoreşti, apărută încă din 1862 şi reluată în 1871 de către Grigore Peucescu dela care s'a trans-

mis şi a continuat să apară până'n zilele noastre ;—„Economia Naţională“ a lui P. S. Aurelian (1875), continuată mai târziu sub titlul „Câmpul“ şi destinată numai economiei rurale, de către harnicul şi eruditul agronom G. P. Radian ; — „România Medicală“, întemeiată tot în anul 1875 de medicii : Al. Marcovici, Iacob Felix, N. Kalinderu şi Fiala, dublată mai târziu de revista „Spitalul“, întocmită prin sârguinţa unor studenţi (1881 ; — „România Liberă“ care a apărut în anul 1877 sub direcţiunea lui Dumitru Laurian şi a lui Ştefan Mihăilescu şi la care începuse a colabora cei mai cunoscuţi scriitori literari ai vremei, ca : Dimitrie Racoviţă, Alexandru Vlăhuţă, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, Duiliu Zamphirescu ş. a. ; — „Literatorul“ care a apărut în 1880 din iniţiativa lui Theodor Stoenescu şi la a cărei conducere s'au succedat profesorul Bonifaciu Florescu şi în cele din urmă Alexandru Macedonski, — „Revista Literară“, apărută mai târziu sub direcţiunea lui Th. M. Stoenescu ; — „Revista Armatei“ (1883) ; — „Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie“ a lui Grigore Tocilescu (dela 1882 încoace) ; — „Revista Nouă“ a lui Bogdan-Petriceicu Haşdeu, (1887), editată de Ion V. Socec într'un gen de tipăritură şi ilustrare pe care nici una din publicaţiunile literare de acest fel nu l'a mai ajuns atunci şi care a numărat între colaboratorii ei obişnuiţi pe : Iordache Golescu, Ion Ghica, Costache Negri, Alexandru Vlăhuţă, Grigore Tocilescu, Barbu Delavrancea, Petre Ispirescu, Gheorghe din Moldova (Kernbach), Virgil Cosmovici, Petre Dulfu, Ion Bianu, Ionescu-Gion, Haralamb Lecca, Niculae Ţinc, Theodor Speranţă, Victor Bilciurescu ş. a. — revista pedagogică „Lumina pentru toţi“ a profesorului Eniu Bălteanu (1885—95); — „Revista Română“ a lui C. Rădulescu-Motru, — „Vatra“ (1894) datorită colaborărei permanentă a lui Carageale, Slavici şi Coşbuc, întocmită de minunatul povestitor Dumitru C. Stăncescu şi editată de librăria Sfetea ; — „Viaţa Nouă“ a lui Alexandru Vlăhuţă ; — „Foaia pentru toţi“ a lui D. Stăncescu şi în care mai tot tineretul cu veleităţi literare a debutat atunci în publicistă; — „Literatură şi Artă română” a profesorului Neculae Petraşcu, propovăduitoare cu deosebire pentru arta noastră naţională ; — „Floarea Albastră“ a lui I. N. Constantinescu-Stans (1898—900) unde colaborau : Dimitrie Anghel, St. O. Iosif şi bătăiosul critic Ilarie Chendi ; — „Semănătorul“ (1889) pornit din preocupările naţionaliste ale mini-

strului Spiru Haret și ale profesorului Nicolae Iorga și la care, pe lângă floarea scriitorilor de atunci, se alăturase și Alexandru Vlăhuță cu Gheorghe Cujbuc; — „Convorbiri critice“ a profesorului Mihail Dragomirescu și revista „Convorbiri Literare“ a cărei origină — cum spuneau părinții ei dela „Junimea“ din Iași — se pierdea în noaptea timpurilor (adică pela anuul 1867). Acesta a întrunit chiar dela primii ani ai întemeierei ei colaborarea celor mai mari fruntași ai scrisului românesc de atunci [220]) pentru ca ținând necontenit fruntea și după ce și-a strămutat sediul la București, să rămână și astăzi Decană a publicațiunilor noastre culturale de cea mai înaltă ținută [221]).

Toate aceste publicațiuni urmăreau cu multă strădanie și cu cel mai frumos entuziasm luminarea poporului românesc și îndrumarea lui spre acea muncă spirituală care este de-apururi și pretutindeni titlul de nobleță al oricărei națiuni.

In paginile lor, cercetătorul aplicat care ar voi să răsfoiască colecțiile păstrate de Academia Română, poate afla oricând numele tuturor celor ce s'au afirmat ca cei mai de seamă literați ai noștri și poate urmări lămurit evoluția producțiunilor noastre literare dela început.

*

Alături de acestea, — și pentru a împlini oarecum lipsa cărților la îndemâna oricui, — au apărut către 1890 pe la geamurile librăriilor și niște cărțulii denumite biblioteci de popularizare. In cuprinsul lor, de 64—96 pagini din formatul cărților mici, ce puneau sub ochii celor dornici pe prețul de 30—50 de bani, culegeri de lucrări mai mici sau lucrări complecte în una sau două broșuri de-acelea, fie de-ale scriitorilor noștri, fie traduceri din cei mai cunoscuți și reputați scriitori ai lumei. Cea dintâi dintre ele a pornit din inițiativa librarilor Ralian și Samitca dela Craiova. Bucureștii nu au voit să rămână mai pre jos. Din inițiativa și cu munca a doi studenți: Nicolae Bădulescu și George Costescu a apărut atunci și la București o publicație similară, cu numele „Cartea Lumei“, în format ceva mai mare și tipărită în teascurile tipografiei lui Iacob Țăranu din strada

220) Adică în afară de pleiada Junimei în fruntea căreia stau. Titu Maiorescu, Vasile Alexandri și Mihail Eminescu, scriitorii erudiți ca: Matei B. Cantacuzino, Teohari Antonescu, Ion Cantacuzino, Petre Missir Simeon Mehedinți, Petre P. Negulescu și Mihail Săulescu.

221) Inadins a fost lăsată la urmă, pentrucă este cea mai veche dar dăinuește și astăzi.

Vestei ; din aceia au apărut numai vreo şeapte broşuri săptămânale, din cauza lipsei mijloacelor de susţinere. In 1895 librarul Carol Stork începu el tipărirea unei Biblioteci, atât de necesară tineretului şcolar. Numele aceleia a fost „Biblioteca pentru toţi“ şi a apărut în format mic de tot, identic cu „La Bibliothèque Nationale“ dela Paris, cu preţul de 30 bani exemplarul. Storck fiind însă constrâns să părăsescă în întregime negustoria lui, a cedat şi editura „Bibliotecei pentru toţi“ vechiului librar Leon Alcalay. Cu ajutorul lui Dumitru Stăncescu şi apoi al lui V. Demetrius, Alcalay a făcut din ea o adevărată bibliotecă pentru şcolărime, tipărind şi desfăcând în decursul vremei peste 20 de milioane de exemplare. „Biblioteca pentru toţi“ continuă să apară şi azi în editura Remus Cioflec căruia aparţine acum fosta librărie a lui Alcalay.

Toate acestea au fost publicaţiuni cu fond cultural ales şi preţuit, cari au contribuit într'o nebănuită măsură la formarea gustului pentru citit tot ce trebuia cunoscut şi pentru cunoaşterea şi admirarea tuturor capo-d'operilor literare consacrate în lumea întreagă.

Teatrul.

TEATRUL a avut, după Şcoală, cea mai puternică şi mai largă înrâurire asupra îndrumărei spre cultură şi mai ales spre o educaţie aleasă a poporului bucureştean, nepregătit încă pentru lectura recreativă. Trebuie să mărturisim dela început că şi încropirea acestui mijloc de cultivare în forma şi cu mijloacele cele mai prielnice răuşitei, a fost la noi tot cam târzie [222]).

Intemeierea Teatrului Naţional bucureştean a venit abia în anul 1853, din dorinţa de luminare a poporului şi din puterea domnească a lui Gheorghe Bibescu Vodă, şi anume în următoarele împrejurări.

Pe vremea domniei de scurtă durată a acestui Domnitor se ivise un oarecare Ieronim Momulo, care în scopul dea face o negustorie rodnică cu dorinţa bucureştenilor de a avea un teatru, a închiriat cunoscuta Sală a Slătineanului, ce se găsea în clădirile de pe strada Nouă de-atunci şi din care azi nu a mai rămas decât aceia a Hotelului Capşa. Acolo într'o sală mai spaţioasă ce era clădită cam înspre strada Academiei de azi, a rostit el un fel de sală de spectacole şi de serate sau baluri, destinate lumei mai aleasă a oraşului, şi ia zis „Teatrul Mic“.

Cam în aceiaşi vreme a apărut şi s'a găzduit în Bucureşti, ne-

---

222) Inceputurile încercărilor de-a întocmi în Bucureşti, mai înainte, oarecari reprezentări de lucrări şi spectacole de teatru — cele adică scornite de tineretul boieresc pe vremea cârmuirilor fanoriote, prin saloanele conacelor Ghiculeştilor sau chiar cele înjghebate cu actori de meserie străini, la dorinţa ficei lui Raluca, de către Ion Caragea Vodă) — nu le mai însemnăm aci deoarece nu sunt nici ale timpului asupra căruia am înţeles a scrie, nici pe potriva străduinţelor culturale ce ne face să păşim în acest domeniu de artă numai din dorinţa de a informa cât mai bine pe cititori cărţei acesteia

semănatul Matei Millo care părăsea Iaşii, oraşul lui natal, ca să poată face aci nesupărat de nimeni un Teatru pentru luminarea poporului, aşa cum văzuse la Paris, unde fusese trimis cu bursă a Domnitorului Mihail Sturza spre a se face cărturar mare. De cum a descălecat în Bucureştii noştri, Millo a pus ochii pe sala Teatrului Mic a lui Momulo şi a hotărât să întemeieze aci un fel de şcoală actoricească din care să scoată dintre tinerii bucureşteni pe acei ce aveau să fie ctitorii celui dintâi teatru românesc. In acest scop el juca, cu cei pe cari îi convertise la acea îndeletnicire, mai tot repertoriul pieselor lui Vasile Alexandri şi altele, ba — se apucase chiar să scrie şi el unele, de pe nevoile programului lui de învăţământ, — pânăce ajunse să poată monta la Teatrul Mic spectacole la care bucureştenii alergau cu multă voioşie şi cu mult simţ de pricepere. La stăruinţele boierului moldovean, actor, se raliară, cu încetul şi o seamă de boieri bucureşteni şi chiar Vodă Gheorghe Bibescu. Domnitorul făcu să se întocmească o comisie care să se ocupe cu alegerea locului şi cu studierea felului cum s'ar putea ajunge, cu sprijinul Cârmuirei, la ridicarea în Bucureşti a unui edificiu anume destinat teatrului — aşa cum îl arăta Matei Millo că ar trebui să fie. Sufletul acelei comisiuni era boierul Ion Samurcaş care după multă diiscuţiune răuşi să decidă pe toţi asupra locului unde se află astăzi Teatrul Naţional al Bucureştilor. Pe locul acela erau atunci în stânga, unde azi e palatul Telefoanelor, terenul ce aparţinea Comisului Barbu Mănescu, cumpărat dela un anume Stan Taie-cuie ce'l stăpânea de pe la 1700; alături de acela era fostul Han al lui Filaret în a cărui clădire aproape ruinată se adăpostea de la o vreme un Orfelinat; iar mai la dreapta spre strada Câmpineanului era locul Merişeştilor, moştenit dela un neam al lor pe nume Stroe Seimeanul — amândouă aceste din urmă mărginindu-se spre fund cu întinsele locuri din vale ale lui Fiera Brezoianu. Pe acestea hotărâ comisiunea să facă să se ridice clădirea ce se plănuia, tăind şi cele două străzi laterale. Lucrul pentru aşezarea fundaţiilor fu de îndată început, de pe planurile arhitectului Heft dela Viena şi cu bani puşi deocamdată la îndemână din averea lui Vodă-Bibescu. După doi ani clădirea fu terminată şi înzestrată cu toate cele de nevoie.

Cel dintâi teatru bucureştean „instituţie de cultură sub gri-

ja Statului" numit Teatrul Naţional, a fost inaugurat astfel în seara zilei de Miercuri 31 Decembrie 1852.

Programul acelei seri inaugurală îl aflăm, din gazetele timpului, astfel întocmit: în partea întâia a spectacolului a fost jucată în româneşte piesa „Zoe sau Amantul împrumutat", un vodevil cu un act, tradus din frantzeşte şi cu muzica cupletelor scrisă de profesorul Eduard Wăchman: iar în partea a doua, teatru de operă în care se cuprindea o arie din opera „Masnadieri" (Banditii) cântată de Mustani, trio din „Lucreţia Borgia" cântat de soprana Marziali cu Finochi şi Pellegrini şi un quartet din „Lucia de Lamermoor" cântat de domnişoara Lesniewsha cu Mustani, Finochi şi Carol — toţi din trupa de operă a lui Papa Nicola. Actorii români din partea primă a programului erau: Costache Caragiale, Costache şi Raliţa Mihăileanu, Niny Vallery, Maruţa Blonda, Catinca Mihăiescu şi Raluca Stavrescu.

Luminarea teatrului şi a scenei se făcea atunci cu lumânări de seu, tot ca pe vremea lui Caragea; dar după doi ani, un neamţ, Carol Knappe, care avea o asemeni negustorie sub casa brâncovenească ce era în locul Palatului Nifon din strada Doamnei, fu pus să aşeze peste tot lămpi cu ulei de rapiţă.

Cu această întocmire Teatrul Bucureştilor a funcţionat vreo 20 de ani fiind dat — de pe voia Domnitorului — în arendă, mai întâi lui Matei Millo căruia i se lăsase voia de a întocmi repertoriul şi de a-şi administra trupa cum îi convenea mai bine. Teatrul acela se bucura însă şi de-o subvenţie, mai întâi din caseta Domnitorului apoi din bugetul Statului. Peripeţiile teatraliceşti ale acelor vremuri sunt arătate în amănunt în lucrările publicate de către Dumitru Olănescu-Ascanio şi Ioan Massof, cum şi în amintirile lăsatte de Artista Romanescu şi de Costantin Nottara.

Ceiace priveşte în deosebi povestirea aceasta este că la 1877, sub guvernarea lui Ion C. Brăteanu, ministru fiind Gheorghe Chiţu, şi la stăruinţa lui Costache Demetriad ([223]), atunci actor excelent şi cu mare trecere, — Cârmuirea a propus şi Parlamentul a votat încetarea arendărilor Teatrului, întemeierea Societăţei Dramatice şi încredinţarea conducerei lui unui delegat ministeial şi unui comitet, care împreună cu artiştii dramatici so-

---

223) Tatăl minunatei actriţă de mai târziu, Aristiţa Romanescu.

cietari, să asigure funcţionarea Teatrului Naţional de pe norme care să contribue în cât mai mare măsură la propăşirea culturală a poporului românesc. Duupă votarea acelei legi, ca director al Teatrului a fost numit prinţul Ioan Ghica şi acesta şi-a alcătuit un comitet din Vasile Alexandri, C. A. Rosetti, Vasile Alexandrescu-Urechia, Gh. Sion, Titu Maiorescu, Constantin Stănescu, Petre Grădişteanu, Eduard Wachmann şi Alexandru Băicoianu.

„Societatea Artiştilor Dramatici" întocmită cam de pe modelul celei dela teatrul „Comedie Francaise" dela Paris, a fost alcătuită în şedinţa acelui Comitet din 23 Iulie 1877 şi anume din următorii: Matei Millo, Costache Demetriad, Mihail Pascaly, Stefan Iulian, Ion Panu, Mihail Mateescu, Ion Cristescu, Stefan Vellescu, Eufrosina Popescu, Frosa Sarandi, Amelia Wellner, Raluca Stavrescu, Maria Vasilescu, Ana Popescu, şi Maria Flechtenmacher, ca societari clasa întâia; Ana Dănescu Teodora Pătraşcu, Ana Cipagea, Aristiţa Romanescu, Irina Poenaru şi Ana Florescu, societare clasa a doua; Niculae Hagiescu, N. Dumitriu, Câmpeanu, Alexandru G. Nottara, Victor Friewald, Petre Ionescu şi Nicu Petreanu, gagişti, adică angajaţi de societate ca actori auxiliari; iar ca elevi practicanţi: Constantin C. Nottara, Niculae Gărdescu, Nae Basarabeanu (fost apoi toată viaţa bibliotecar al Teatrului Naţional bucureştean), Luca Manovici, Ştefan Grigorescu, Agatha Bârsescu, Ecaterina Dimancea, Gh. Dumitriu, Petre Sfetescu, Al. Catopol, Constantin Costescu, Ion Ionescu, Alexandrina Gavale. Elena Stănescu, Aneta Nicolau şi Alexandrina Alexandrescu: — iar la cele dintâi vacanţe: Maria Constantinescu şi Grigore Manolescu, venit în Martie 1878 dela Teatrul Naţional din Iaşi.

Ca regizor în această nouă alcătuire a fost angajat francezul Gattineau; dela Iaşi iar cea dintâi reprezentare a fost aceia a piesei „Visul Dochiei" de Frederic Damé şi Dumitru Olănescu-Ascanio.

La vremea încoronărei primului nostru rege, Teatrul Naţional avea deci o existenţă de aproape treizeci de ani. Trecut prin directivele pe care i-le dase oameni ca Matei Milo, Costache Caragiale, Ion Ghica şi alţii, şi ajutat de strădaniile celor ce căutau să scoată din Conservator elemente din ce în ce mai pregătite — el ajunsese să aibă un prestigiu de adevărat teatru occidental. Fu

luminat cu electricitate, mobilat cu un lux deosebit şi înzestrat cu aparate, costume şi o recuzită care îi îngăduiau să monteze orice lucrare de acest gen şi chiar unele feerii din genul celor ce se jucau la teatrul Châtelet din Paris. Dispunând de actori admirabili ca: Grigore Manolescu, Stefan Iulian, Mihai Mateescu, Constantin Nottara, Aristiţa Romanescu, Frosa Sarandi şi alţii, şi încurajat de solicitudinea şi de entuziasmul publicului, Teatrul Naţional bucureştean a ajuns un templu cultural în felul celor subvenţionate prin ţările Apusului şi, totodată, cel mai râvnit local de recreaţie aleasă al poporului din toate clasele sociale. Locurile spectatorilor erau rostite de pe ierarhia claselor acestea şi anume: logile din întâiul şi al doilea rând (beignoir şi beletage) costau 20 de lei, cele din al treilea rând 10 lei, statul de orchestră 4 lei; al doilea şi al treilea stal 3 şi 2 lei, locul la galerie 1 leu.

In 1883, director al Teatrului era Grigore (Grigri) Cantacuzino, care a fost iniţiatorul concertelor orchestrale, între acte, conducător al orchestrei fiind la început Alexandru Flechtenmacher.

In acel timp, murind Pascaly, care fusese cel mai de frunte actor al Teatrului şi deţinător al celor mai de seamă şi mai multor roluri din piesele repertoriului de-până-atunci [224]), locul lui a fost solicitat de Grigore Manolescu. O parte din societari opunându-se la această numire, Grigore Manolescu a demisionat, alcătuind o trupă a lui, care a trecut să joace pe scena din sala Hotelului Dacia de pe strada Carol. Directorul Teatrului Naţional a numit atunci pe Constantin Nottara, în locul lui Manolescu.

Programele stagiunilor erau anunţate cu o lună înainte de deschidere. Repertorul, îmbogăţit în anii din urmă, înscria lucrări din literatura universală, precum: Baizit şi Fedora, de Racine; Cidul, Horaţiu şi Mincinosul de Pierre Corneille; Avarul, Tartuffe, Georges Dandin, Doctorul fără voie, Vicleniile lui Scapin şi Burghezul gentilom, de Moliere; Regele Lear, Hamlet, Machbet şi Visul unei nopţi de vară, ale lui Wiliam Schakespeare; Don Carlos şi Hoţii, de Schiller, Ruy-Blas

224) In timpul verei, Pascaly cu gagiştii „Naţionalului" jucau acelaşi repertoriu pe scena grădinei „Orfeu" a lui Guichard, din strada Câmpineanu, şi unde a debutat atunci, în teatru, Paul Gusti eminentul regisor de mai târziu.

de Victor Hugo; Patria, de Victorien Sardou; Magda și Onoarea, de Sudermann; Hero și Leandru, de Grilpartzer și chiar Oedip-Rege, a lui Sophocle — toate traduse de cei mai de seamă intelectuali ai timpului și jucate magistral pe prima noastră scenă. Acestora le-au fost adăugate curând și piese originale românești. Ambițiunea și însușirile scriitorilor români au dat multe lucrări bine primite de personalul artistic al teatrului nostru și din ce în ce mai apreciate de lumea noastră cultă. Aceste lucrări urmăreau la început să facă cunoscute poporului marile episoade ale Istoriei națională, în tragedii cărora ele se adaptau de minune și în comedii în cari se urmăreau ridiculizarea și înlăturarea moravurilor perimate ce dăinuiau încă în viața noastră pubică și particulară, cum și pregătirea cerută pentru cumpănirea și adaptarea noului fel de viață ce se introna atunci în lumea întreagă.

Dintre acele lucrări notăm doar din aducere aminte: Răsvan și Vidra, a lui B. P. Hașdeu; Despot-Vodă, Ovidiu, Fântâna Blanduziei[225]) și Lipitorile satelor, de Vasile Alexandri: Curcanii, a lui Grigore Ventura: Scrisoarea pierdută, O noapte furtunoasă, Conu Leonida fată cu reacțiunea și De-ale Carnavalului, cum și Năpastea, ale lui Ion L. Caragiale; Ali-Baba, de Mircea Demetriade; Tadeșul și Saul, de Al. Macedonski; Pe malul Gârlei, de Dem. Olănescu-Ascanio; Beizadea Flutur de Al. Polizu-Mic-

---

225) „Fântâna Blanduziei" a fost citită în public de Vasile Alexandri în ziua de 22 Martie 1883, în casa profesorului Titu Maiorescu, apoi, de pe sfatul acestuia, și la Atheneul Român pentru adunarea unui fond de susținere a căutărei sănătăței poetului Mihail Eminescu ce atunci se afla internat în Casa de Sănătate a Dr. Alex. Sutzu.

Prima reprezintare a acestei piese a fost dată în seara zilei de 23 Martie 1884, rolurile fiind distribuite de însăși autorul, precum urmează: pentru Horațiu, Constantin Nottara — pentru Getta, Aristița Romanescu — pentru Scaur, Ion Petrescu iar pentru Postumiu, Ștefan Iulian bătrânul. Astfel a fost jucată zece seri de-arândul, ceiace era cu totul excepțional în acele timpuri, iar la 31 Martie 1884 a avut loc un banchet dat în cinstea autorului la Hotelul Bulevard, la care au luat loc: Ion Ghica ce era atunci ministru, B. P. Hașdeu, Titu Maiorescu, Ion C. Brătianu, C. A. Rosetti, Nicolae Crețulescu, Constantin Essarcu, V. A. Ureche, frații Negruții, Costache Negri, Duiliul Zamphirescu, Dem. Ollănescu-Ascanio și interpreții rolurilor principale ale piesei.

In seara **premierei**, MM. LL. Regele Carol I si Regina Elisabeta au avut tot timpul reprezentației pe Vasile Alexandri alături de ei, în loja regală.

şuneşti ; Traian şi Andrada, lucrată în colaborare de Gr. Ventura şi V. Leonescu, acesta fiind actor al Teatrului ; Pygmalion şi Amilcar Barca, ale lui G. Bengescu-Dabija . Craiu de Ghindă, de V. Leonescu şi I. Duţescu-Duţu; Casta-Diva, Suprema forţă şi Jucătorii de cărţi, ale lui Haralamb Lecca ; Sanda, de G. Al. Florescu şi atâtea altele cari au venit mai târziu.

Acestora şi celor mai înainte numite, li-se intercalau, cu deosebire în ajunul şi zilele sărbătorilor, şi unele spectacole de melodrame sau de feerii, ca ; Roza Magică, Fata Aerului, Doi Sergenţi, Moartea civilă, Două orfeline, Copiii părăsiţi, O crimă celebră, Sînziana şi Pepelea, Dama de Caro şi altele ca acestea cari mulţumeau setea de senzaţional a claselor populare, prilejuind şi artiştilor teatrului creaţii din cele mai frumoase. Nu mult timp după acestea, şi tot din năzuinţa educării maselor prin teatru, directorii acetei instituţii, secundaţi încă de-atunci de postul pe care Paul Gusti, noul regisor care deţine şi azi, onorific, l-a ilustrat cu atâta destoinicie, au căutat să îmbogăţească repertoriul cu spectacole menite să atragă cât mai multă lume. Aşa erau diferitele comedii străine de satiră a moravurilor învechite, pe cari le localizau, cum şi o seamă de lucrări originale precum : La treizeci de ani, a lui Polizu-Micşuneşti, — O căsnicie, a căpitanului Ursache. — Regulus Codoveanu Judecătorul de instrucţie ale lui Lupaşcu şi Mort fără lumânare, a lui Ion Bacalbaşa. Protagoniştilor acelor reprezentaţii ce au lăsat pe veci numele lor înscrise în cartea de aur a teatrului românesc, sau adăugat şi alte talente ce au cunoscut o frumoasă celebritate, ca : Vasile Hasnaş, Ion Jianu, Petre Velescu, Vasile Leonescu, Ion Brezeanu, Ion Niculescu, Vasile Toneanu, Petre Liciu, Tony Bulandra, G. Carussi, V. Maximilian şi N. Ciucurete, cum şi dintre femei : Constanţa Gănescu-Demetriad, Marioara Gheorghiu, Marioara Giurgea, Tina Barbu, Lucia Sturza-Bulandra ş. a. — toţi laolaltă notaţi în ordinea apariţiei lor pe scena teatrului, şi numai până la anul când se opreşte povestirea scena tetrului.

Lumea Bucureştilor, ca şi marele număr de provinciali, venea atunci la Teatru ca la o solemnitate sau ca la o importantă şedinţă academică. In afară de cei din lojile de rândul întâi, de locurile din avant-şcene[226]) şi din primele rânduri ale stalurilor

226) Lojile de lângă ambele laturi ale şcenei.

ce începeau dela balustrada orchestrei (locuri prinse mai totdeauna de oameni „umblați", cari prin educația lor familiară erau pregătiți a socoti teatrul ca pe o distracție aleasă), restul lumei ce umplea sala considera faptul de-a putea veni la spectacolele acelui teatru unic, ca la ceva cu caracter deosebit de sărbătoresc, fie că era seară de dramă sau de operă. Pentru marele public, asistarea la acele spectacole oferea un îndoit interes: acela al scenei cu rostul și valoarea pieselor ce erau jucate, dar și cel al fastului lumei cu care sala era împodobită.

Sub focurile luminei uriașului candelabru electric din înălțimea tavanului sălei și ale celor de pe marginile lojilor, compartimentele acestora scânteiau de reflectarea bogăției de giuvearicale pe cari boeroaicele noastre le purtau în asemeni ocaziuni. In afară de acea strălucire, ceiace impunea îndeosebi și da tetrului un prestigiu ce-i ședea de minune, era ținuta foarte demnă și aleasă a celor ce veneau să--și petreacă seara acolo. La rampele lojilor apăreau doamnele și domnișoarele bucureștene, toate frumoase și totdeauna distinse, înflorind din toaletele loı care mai de care mai elegante și mai de preț. In saptele lor, in penumbra lojilor, se vedeau siluetele de sobră eleganță ale bărbaților însoțitori, în redingote sau jachete negre de obiceiu, iar la primele reprezentări ale pieselor noi, numai în fracuri și smokinguri. In staluri cucoanele veneau în ținuta de vizită și bărbații în haină neagră și pantaloni cenușii vărgați.

Pentru a accentua și mai bine caracterul oarecum solemn și în același timp distractiv al acelor spectacole, orchestra executa bucăți de muzică aleasă din repertoriul uverturilor și fantezülor inspirate ale celor mai de seamă compozitori. Orchestra de-atunci, alcătuită numai din muzicanți în cea mai mare parte profesori, era condusă de maiorul Hübsch, inspector al muzicilor militare și autorul Imnului Regal român, de maestrul Costache Dumitrescu, profesor de violoncel la Conservatorul nostru și compozitor ale cărui lucrări se cântă și azi, sau de către maestrul George Ștefănescu, fost director al Operei Române a înființarea ei.

Opera şi Opereta.

TEATRUL muzical sau „*Opera*", după numele ce i-a fost dat în lumea Apusului, s'a împărechiat a noi dintru început cu reprezentările teatrului vorbit. Incă din anii de după revoluţia de la 1848, un Serghiade a făcut o asociaţie cu Papa Nicola şi folosind mai întâi vechea sală dela biserica Albă, apoi sala lui Bossel de lângă Hanul lui Mircuş de pe calea Mogoşoaiei, începuse a întocmi reprezentări de Opere din repertoriul italian. Cel dintâi se îndeletnicea cu atribuţia de impresar, colindând prin străinătate şi alcătuind trupe de cântăreţi — cel de al doilea îndeplinind pe aceia de administrator al teatrului din Bucureşti.

Reprezintările teatrului de Operă erau sporadice şi destinate în deosebi lumei aleasă a Bucureştilor de-atunci. Ele au dăinuit totuşi până după creiarea şi alcătuirea societăţei noastre de artă dramatică, cu a cărei precădere în faţa publicului bucureştean nu a mai putut însă lupta.

Gustul acelui public pentru teatrul de Operă stăruia, aşa că încetarea manifestărilor lui se simţea din ce în ce mai mult.

Incă din primii ani ai folosirei noului teatru, la dorinţa elitei bucureştene, câţiva amatori pasionaţi de muzică întreprinseră să angajeze din Italia câte-o trupă de cântăreţi buni, căreia adăugând concursul corurilor româneşti ce aveau cântăreţi destul de pricepuţi şi cu material scenic al Teatrului Naţional, inovaseră stagiuni în cari teatrul dramatic se îmbina dela o seară la alta, alternativ, cu reprezintaţiile de Operă. Sistemul acesta l-am datorit în deosebi înţelegerei şi dorinţei sincere a directorului Grigore Gr. Cantacuzino de-a ridica nivelul culturei teatrale dela noi şi de a da în acelaşi timp cântăreţilor români, ce se ilustrase prin ţările străine unde îşi făcuse cultura artistică,

prilej să poată veni şi cânta pe scena unui teatru românesc, în ţara lor.

Aşa s'a făcut că, în acele vremuri când ţara noastră avea doar un singur teatru în stare de a lucra de pe toate cerinţele artei, Bucureştii oferea, atât alor noştri cât şi străinilor ce ne vizitau, pe lângă un teatru strălucit, şi reprezentaţii de Operă din cele mai mulţumitoare; iar acestea dese-ori cu cântăreţi români celebrii în rolurile cele mai de seamă. Intre acele mari talente expatriate, cu care astfel ne puteam mândri şi aci la noi, erau: tenorii C. Gavrilescu şi Ion Dumitrescu, celebra cântăreaţă Maria Assan care a desfăşurat în Franţa o carieră de scenă din cele mai strălucite fiind alintată de popor cu numele de „Domnişoara Sani" şi care şi-a încheiat viaţa ca distinsă profesoară a Conservatorului nostru; iar mai târziu: Serena, Matilda Bodnărescu, Novina, Zina de Nori (Zoe Niculescu, fostă soţie a avocatului Grigore Chrissenghi), Onoria Popovici, Elena Teodorini, craioveancă de origină, care a făcut vâlvă în toată lumea muzicală europeană cu creaţiile ei în rolurile Carmen şi Aida, — cum şi celebra Hariclia Darclee, măritată la Brăila cu căpitanul Hartular. Cu aceasta din urmă, marele compozitor italian Puccini a ţinut să inaugureze opera lui „Tosca" la „Scala" din Milano, iar cu prilejul unuia din trecerile ei pe la noi în ţară şi la Constantinopol, ea a luat ca „partener" pe tenorul bucureştean Băjenaru cu care a cântat şi în faţa Sultanului Abdul Hamid.

Cu însufleţirea patriotică a unor asemeni artişti şi cu mijloacele de care se putea dispune atunci, scena Teatrului nostru „cel mare" a reuşit, — înaintea întemeierei Operei Naţionale de azi, — să dea românilor şi în special bucureştenilor, încă de-acum patruzeci de ani, spectacole de Operă cu mai toate partiţiunile ce compuneau atunci repertoriul general al acestui gen, într'un cadru şi cu trupe de cântăreţi italieni din cei mai buni. Intre aceştia au fost şi celebrităţi sräine, de felul şi renumele unor: Batistini, Tita Rufo şi Giovachinni, baritoni; — Ernesto Colli, Francesco Speltrinni şi Alessandro Bonci, tenori; — De Luca, Lucenti, Sabelico şi Beltramo, başi; — Tetrazzini, Adela Borghi, Giulietta Vermez, Yvonne de Treville, Yvonne Dubel, soprane, şi mulţi alţii pe care nu ni-i mai amintim. Corurile acestei Opere erau pregătite şi conduse de maeştrii speciali ai trupelor italiene angajate. Intre aceştia a fost cândva şi celebrul de mai apoi Ruggiero Leoncavallo, sărbătoritul şi popularul

autor al operelor „Zaza" şi „Paiaţe". Câţiva din protagoniştii acelor coruri române, — ca : tenorul Bâjenaru şi başii Theodorscu, Catopol, Alexiu şi G. Niculescu-Basu, au devenit ei-înşişi cântăreţi ai partiţiunilor principale (ale operelor jucate aci, iar apoi fruntaşi ai scenei dela Opera Română.

Dar în privinţa prestigiului artistic al scenei româneşti, şi genul dramatic recitat s'a bucurat atunci de aceiaşi stimă şi afecţiune din partea străinătăţei. In afară de repetatele turneuri ale celebrei Agatha Bârsescu, ce era angajată aproape permanent la teatrele din Wiena şi Berlin şi care în cele din urmă s'a devotat scenei româneşti, — bucureştenii de atunci au avut plăcerea să admire şi celebrităţi de seama unor mari actori ca : doamnele Judic, Sarah Bernardt, Bartet, Réjane şi Eleonora Duse, iar dintre bărbaţi: Silvain, Mounet Soully, Feraudy, Baron fiul, Enrico Rossi, Ermette Novelli şi Zacconi — socotind, bine-înţeles, numai pe cei veniţi în perioada de timp ce urmărim aci.

Din răstimpul acela de educaţie artistică aleasă, bucureştenii — cărora se adăuga şi multă lume ce venea înadins din provincie şi de pe moşiile unde locuiau, au prins nu numai gustul acestor distracţiuni culturale, dar au devenit şi buni preţuitori al lor. Publicul bucureştean începuse să ceară ce să i se cânte şi ajunsese chiar să arate că ştia cum înţelege să i se cânte. Pentru o cât mai bună caracterizare a stadiului acela de pricepere a bucureştenilor noştri în ale muzicei de scenă şi a teatrului, şi pentru a ilustra cât mai bine cadrul vremei ce ne-am propus aci să cercetăm şi să prezintăm generaţiilor mai tinere, vom răscoli şi unele precizări asupra stagiunei de Operă a anului 1905, înprospătate de lucrarea deosebit de interesantă a d-lui G. Niculescu-Basu. In anul acela, spune d-sa, au fost cântate pe scena Teatrului nostru, între altele, operele : Puritanii, Un bal mascat şi Mefistofele al lui Arrigo Boïto, cu basul Lucenti, cu tenorii Ernesto Colli şi M. Umberto şi cu baritonul Giuseppe la Puma : apoi operele : Carmen şi Bărbierul din Sevila cu Niculescu - Basu în „comprimar", Romeo şi Julietta şi Mireille, pentru prima oară la noi, cu minunata Yvonne de Tréville dela Opera franceză din Paris ; iar mai spre sfârşitul stagiunei, Rigoletto cu baritonul Tita Rufo şi cu tenorul Armanini. Acesta din urmă, având în duetul cu Gilda din al doilea act câteva lipsuri de voce şi ezitări, a fost fluerat la scena deschisă şi apoi

chemat la finele spectacolului spre a fi huiduit, ca să ţină minte că a cântat prost în Bucureşti. Aceasta, şi altele mai puţin grave, au făcut pe italieni să ducă vorba pretutindeni că „Bucureştii era unul din cele mai teribile oraşe din lume“.

*

Dar dacă pentru orăşănime aceste spectacole erau o comoară de învăţăminte laolaltă cu cea mai aleasă dintre distracţiuni, pentru lumea ce alcătuia grosul mahalalelor, ele nu erau tocmai accesibile şi nici chiar potrivite. Lumea aceia nu ştia încă să aleagă şi, la dreptul vorbind, nici nu voia s'o facă. Ea, cumetrie mare cu cei „grozavi” nu se prea îndesa să ducă. Şi, la urma-urmei teatrul cu atâtea pretenţii cerea o cheltuială pe care ea nu o înţelegea şi care nu i-ar fi dat deplină mulţumire. Cele ce se spunea şi se cânta pe scena Teatrului ăl mare, nu se prea împăca cu plăcerile şi cu mintea ei. De-aceia şi actorimea care nu mai avea loc acolo, — ca să nu stea degeaba şi fiindcă cunoştea bine slăbiciunile vulgului, — făcea ce făcea şi pe unde se putea — prin grădinile mai răcoroase ale oraşului, vara, sau prin sălile mai mici, iarna, — înjgheba câte o scenă mică şi câte niţel teatru mai pe potriva lumei aceleia. Teatrul acestora se putea privi şi asculta mai în tihnă, la o masă, fiecare cu ai lui, cu câte un pahar de bere şi un pumn de alune prăjite pe masă, toate pe un preţ mai potrivit pungilor lor. Căci — aci e locul s'o spunem — de vreme ce atunci toate se puteau avea pe foarte puţine parale, bucureştenii erau mult mai laconi ca azi.

Asemeni teatre se deschideau vara în grădina Raşca, de pe locul de acum al străzei din spatele palatului Universităţei ; — la „Stavri“ care era unde e acum clădirea Liedertaffel ; — la „Casinoul Austro-Ungar“, grădină ce se găsea pe locul pe care se construeşte acum palatul ministerului afacerilor interne; — la „Orfeu“ pe str. Câmpineanu, la spatele bisericei Sf. Ionică ; la „Union“, despre care aminteşte aşa de spiritual Caragiale în piesa lui „O noapte furtunoasă”, peste drum de Orfeu în grădina lui Matei Sălcianu; — la Bufetul din Cişmigiu sau în sala şi grădina teatrului „Jigniţa” din strada Negru-Vodă.

Acel fel de teatru a fost la început, cum era şi firesc, cea mai simplă expresie a acestui gen de spectacol. Indrăsneala iniţiativei lui rămâne — dacă dăm Cesarului ce este al lui — unor actori cărora li se zicea „cabotini” pentru că nu aveau loc în Teatrul

oficios de-atunci; numele lor erau însă: Zaharia Burienescu, un popularizator al acestei arte; Vlădicescu, care la Craiova şi prin alte locuri a putut dovedi că era un adevărat artist; Leonescu-Vampiru, un excelent impresar al acelor vremuri şi providenţa actorilor cu talent dar fără angajament, şi valorosul Ion Anestin. Se juca acolo, pe o scenă de cel mult de douăzeci de metri pătraţi, piesele mai mici ale lui V. Alexandri ori alte „scenete" scrise înadins pentru acele trupe, de multe ori chiar improvizate. Lumea bucureşteană de-atunci şi mai de pe la marginea oraşului se delectà de minune cu acel treatru, fiindcă era mai ....comod şi lăsa loc la petrecere în plin aier....

Bun sau rău, un fapt rămâne totuşi bine stabilit şi anume că teatrul acela, întocmit şi practicat în marginea adevăratei arte, a fost totuşi auxiliarul cel mai de seamă al Teatrului cel mare în îndeplinirea menirei pe care i-o văzuse îndrăsneţul boier şi actor Matei Millo, pe vremea când făcea şi el teatru de propagandă.

Ridicarea meşteşugului teatralicesc la înălţimea la care ne bucurăm că îl avem azi, este opera Teatrului National din Capitala ţărei; — dar îndrumarea la teatru a tuturor claselor de oameni ai societătei romănesti se datoreşte în deosebi propagărei grele şi neobosită pentru care s'au străduit „actorii-boemi" ai acelor trudnice începuturi.

Pentru a ne convinge pe deplin de acest lucru, trebuie să ne întoarcem cu gândul la momentul din acea epocă de culturalizare prin teatru, în care pe scena dela Teatrul Naţional se jucau piesele de artă pentru cultură ce erau impuse de statutele Societăţei Dramatice şi de menirea oficială a acelei instituţii, dar cu sala aproape goală, — în vreme ce trupa lui Marinescu din grădina Raşca şi a lui Nicu Poenaru dela Stavri dau reprezentaţii la cari publicul plătea bilete pentru loc pe scaun, stăruind, dacă nu se mai găseau, să stea şi în picioare.

Cu predilecţiunea bucureştenilor pentru spectacolele întocmite de trupe ca aceastea din urmă, intrăm însă într'o perioadă de progres al acestui mijloc de cultivare a maselor asupra căruia de-asemeni cată să stăruim ceva mai mult, căci tocmai în acea vreme s'a produs în lumea bucureşteană acel fenomen de pe urma căruia am ajuns la avântul de azi al acestei ramuri de cultură.

Susţinute de încurajarea publicului bucureştean, trupele ce

am numit mai sus începură a căuta mijloace cu care să prelungească „turneurile“ lor văratice, în stagiuni şi pentru peste iarnă. Sălile dela Eforie, dela Dacia şi dela Hugo fură găsite oarecum proprii pentru asta. Pentru spectacole în local închis, începură să joace unele din „comediile-farse“ şi din „vodevilurile“ ce li se traduceau din repertoriile teatrelor străine; iar cele care aveau cântăreţi buni, cum erau: Nora Marinescu, Pepi Moor, Nicu Poenaru ş. a., jucau repertoriul operelor bufe franţuzeşti şi al operetelor în genul vienez.

Acele repertorii, care erau şi cele mai preferate de public, cuprindeau atunci lucrări ca: „Fiica Tambur-majurului” sau „Fiica Mamei Angot“, de Le Cocq; „Ma'mzelle Nytouche” a lui Hervé; „Pericola“ lui Offenbach şi „Păpuşa“ lui Audran, din repertoriul francez; „Voevodul Ţiganilor” de Iohann Strauss, „Sărmanul Iohnatan“ şi „Studentul cerşetor” de Millökei şi „Vânzătorul de păsări“ al lui Zeller, din producţia geniului vienez. Distribuţia rolurilor de frunte o ţineau: Băjenaru, Constantin Grigoriu, Alecu Bărcănescu, Nicu Poenaru, Costică Murgeanu, Ella Keiser, Wivi Roth, Pepi Moor şi admirabila Nora Marinescu, cărora se adăugau, pentru rolurile comice: Anestin, Hagiescu, Ilie Alexandrescu, domnişoarele Dănescu şi neînlocuibila Alexandrina Alexandrescu, excelenta „duenă“ dela Teatrul Naţional.

Noul curent creat prin activitatea acestor trupe care pentru a atrage lumea urmăreau de-aproape desvoltarea şi varietatea spectacolelor teatrale ce se iveau în acest gen, au sfârşit prin a pune pe gânduri direcţiunea generală a teatrelor şi a înfrânge cerbicia societarilor dela Teatrul Naţional din Bucureşti. Semnele acestei înfrângeri s'au arătat atunci când, printre piesele clasice, a apărut în repertoriul stagiunei primei noastre scene „Cântecul lui Fortunio“ [227]), un act ce servea de „lever du rideau“ alături de lucrări a căror desfăşurare nu împlinea orele de spectacol obişnuite. Ele au fost în sfârşit confirmate când prin 1902—1904 s'a admis ca, în alternare cu serile de reprezentări de lucrări dramatice, să se joace, ca pe vremea operei italiene, reprezentaţii cu cele mai cunoscute opere-bufe, cu personal românesc ales dintre „gagiştii“ de curând veniţi dela Conservator cu asemeni înclinări şi cari nu prea erau aleşi în distribuirea rolurilor altor piese.

---

227) O prelucrare a comediei lui Alfred de Musset, „Le Chendelier”.

Cea dintâi reprezentaţie de felul acesta pe marea noastră scenă a fost aceia a operei Voevodul Ţiganilor, cu distribuţia următoare: Băjenaru în rolul lui Sandor Barinkay, Alexandru Catopol în cel al lui Carnero, Vasile Hasnaş juca pe Contele Homonay, Constantin Grigoriu pe Ottokar, Ştefan Iulian-fiul pe Jupan porcarul [228]), tragedianul Ion Petrescu pe Bulibaşa al ţiganilor, Ion Jianu, Vasile Toneanu şi Iancu Brezeanu pe cei trei vătafi ai ţiganilor, iar dintre femei: Irena Vlădaia dela Craiova în iolul Cyprei, Virginia Miciora în cel al vrăjitoarei Sapho, Mara Demetrescu d'Asty în rolul Arsenei şi Alexandrina Alexandrescu în cel al Mirabelei. Aşa dar o distribuţie în care intrase chiar unii din cei mai buni artişti societari de mai târziu. Succesul a fost categoric şi această primă încercare a ţinut afişul două-trei săptămâni cu sala plină până la refuz. Gestul camaraderesc al artiştilor consacraţi ai marelui nostru teatru a stârnit un entuziasm de nestăpânit în rândurile celor tineri cari lâncezeau în roluri episodice ale repertoriului oficial. Aceştia se puseră pe studiat roluri de seamă din acel gen de teatru şi, înlocuind uneori lipsurile vocale cu alte ingeniozităţi ale jocului, ajunseră să alcătuiască împreună cu „cântăreţii" buni, un „amsamblu" din cele mai desăvârşite pentru reprezentarea şi a altor lucrări din genul acesta, ca: „Bocaccio" al lui Frantz von Suppé, „Mascotte" a lui Audran, „Lumpatius Vagabondus" şi altele în distribuţia cărora apărură apoi şi Gogu Carussy, N. Soreanu, Nae Ciucurete, V. Maximilian, Marieta Ionaşcu şi Linivier dintre elementele mai tinere, atunci.

Cum proiectul întocmirei unei Opere Române, susţinut cu atâta sârguinţă în aceiaşi vreme de către maestrul George Ştefănescu, nu putea răsbi dificultăţile ce se ridicau de pretutindeni, — cântăreţii adunaţi în jurul maestrului se alăturară şi ei marei scene, pentru a putea oferi bucureştenilor şi alte lucrări ale genului, cu partiţiuni mai serioase, precum erau: „De aşi fi Rege" de Alphonse Adam, „Zâna Albă" a lui Boieldieu, „Clopotele din Corneville" a lui Planquette, „Dragonii din Villars" de Maillart, „Liliacul" de Iohann Strauss şi, odată cu consacrarea noului gen de Operetă vieneză, „Vagabonzii" (Im lauschiger Nacht).

S'a ajuns astfel ca toată lumea să fie împăcată, mai ales că aproape în fiecare seară, locurile marelui teatru începuse a fi

228) Rol în care avusese o strălucită creaţie şi tatăl lui, pe vremuri.

puţine pentru lumea care se îmbulzea la casa biletelor. Totuşi, pentru cei cu respectul sever al menirei oficiale a Teatrului Naţional, soluţia nu luase un caracter definitiv. Această soluţiune avea să se impună doar pe calea evoluţiunei normale care nu întârzie să se desluşească în curând.

In vara anului 1902, Alexandru Andronescu, secretarul-general al Teatrului Naţional şi om cu un desvoltat spirit de afaceri, închiria dela impresarul Mihalovici grădina numită „Edison" din strada Doamnei, unde aceasta înjghebase un teatru de varietăţi. Andronescu dispuse împlinirea acelei grădini cu o scenă spaţioasă, prevăzută cu cabinele necesare, se învoi cu o seamă de tineri dela „Naţional", care sburdau şi ei în curentul cel nou, şi astfel întemeiă aci o „Companie de Teatru de Operetă şi de Comedie" ce avea să lucreze vara, în vacanţa stagiunei oficiale, şi pe care o numiră „Blanduzia", spre cinstirea marelui poet Vasile Alexandri, precursor la noi al teatrului cu cântece. Personalul artistic al acestei trupe era format din : Gogu Carussi, V. Maximilian şi Nae Ciucurete dela Teatrul Naţional, tenorii Ion Băjenaru, Alecu Bărcănescu şi Costică Murgeanu : Margareta Dan ca soprană, Leontina Ioanid dela Craiova ca subretă şi alţii necesari distribuirei rolurilor mai mărunte şi nevoilor tehnice ale scenei. Repertoriul Companiei era cel schiţat până atunci la Teatrul Naţional, rămânând să fie ulterior sporit cu ultimele noutăţi ale genului.

Marele succes pe care l-a asigurat străduinţa şi talentele adunate în această primă întreprindere de teatru particular a sporit apoi, prin concursul şi competinţa emeritului om de teatru ce a fost şi este încă Paul Gusty.

In aceiaşi vreme, colonelul Maican fiind silit să dărâme o parte din casele vechi ce avea în jurul Pieţei Valter Mărăcineanu, refăcu bucata ce era încă solidă şi reconstruindu-o, făcu acolo o nouă Sală de Teatru, cu instalaţiuni complecte pentru aşa ceva, pe care destinând-o spectacolelor muzicale o numi „Teatrul Lyric". El a inaugurat acel teatru cu reprezentaţii ale unei Companii germane în frunte cu Betty Stoyan, artista de mare faimă a genului Operetei la Wiena, atunci. Intre acele reprezentaţii a fost şi „Geisha", o lucrare cu subiect japonez a cărei partitură muzicală e scrisă de englezul Johnsohn şi care obţinuse un frumos succes, intrând în repertoriul universal. Noutatea vremei în acest domeniu a fost însă noul styl de ope-

retă — pur vienez — pe care l-au inaugurat compozitorii din pleiada neasemănată în care figurau, cu atâtea succese : Iosef şi Oscar Strauss, Paul Linke, apoi Leo Fall, Kalmann şi Frantz Lehar. Genul acesta de Operetă, care a găsit şi la noi interpreţi cu cele mai frumoase însuşiri, a însemnat — se ştie — o epocă în Istoria muzicei universale. La noi, ea a determinat şi o adevărată reformă a moravurilor bucureştene de până atunci şi a adus un nou fel de a petrece şi de a se distra, în masa poporului. In clasele mijlocii a pătruns un avânt de cultură muzicală care a făcut ca în acel răstimp Bucureştii să se îmbogăţească de-odată cu numeroase piane, cumpărate de familiile cu copii pe care îi puseră să urmeze lecţiuni de muzică spre a folosi acele instrumente în petrecerile lor acasă.

Vadul făcut la Teatrul Lyric pentru spectacolele muzicale şi isbânda dela grădina Blanduzia îndemnă pe unul din cei deacolo, pe Costantin Grigoriu, care putea dispune de ceva capital bănesc, să se gândească să închirieze scena din Piaţa Valter Mărăcineanu pentru a continua, cu colegii lui, stagiunea începută în vară cu Andronescu. Cu ce putuse asigura el, şi cu sprijinul entuziastului amator şi moşier de pe Ialomiţa, Leon Popescu, Teatrul Lyric fu asigurat grupului dela Blanduzia şi în iarna aceia a anului 1902 noua Companie de Operetă a lui Grigoriu a făcut o bogată stagiune, numai cu săli pline. Hotărât de aceste isbânzi să încerce permanentizarea teatrului acela, Grigoriu se îngriji din vreme şi, pentru vara următoare, obţinu dela Academia Română, legatară a fostei proprietăţi a boierului Alexandru Oteteleşanu, închirierea grădinei acelor case boereşti pentru teatrul său de vară, care în Aprilie anul următor era perfect întocmit. Stagiunea de vară a fost deschisă, la Parcul Oteteleşanu, în seara zilei de 23 Iunie 1903 cu opereta „Prinţesa de Canaris", care însă nu a prea plăcut, pentru ca, două zile mai târziu, cu „Vânt de primăvară" a lui Oscar Strauss, să păşească de-odată pe calea triumfurilor ce au ilustrat până la celebritate acea companie de minunaţi artişti. Intruchipările deatunci: a lui Gogu Carussi, în bătrânelul „craidon" [229]) Kniekebein, a lui V. Maximilian în ciracul de avocat, a lui Niculescu-Buzău în chelnerul Moritz, a Leontinei Ioanid în subreta dela Ziererthal, a ilariantei dueună Ana Grant, cum şi ale lui Ghiţă

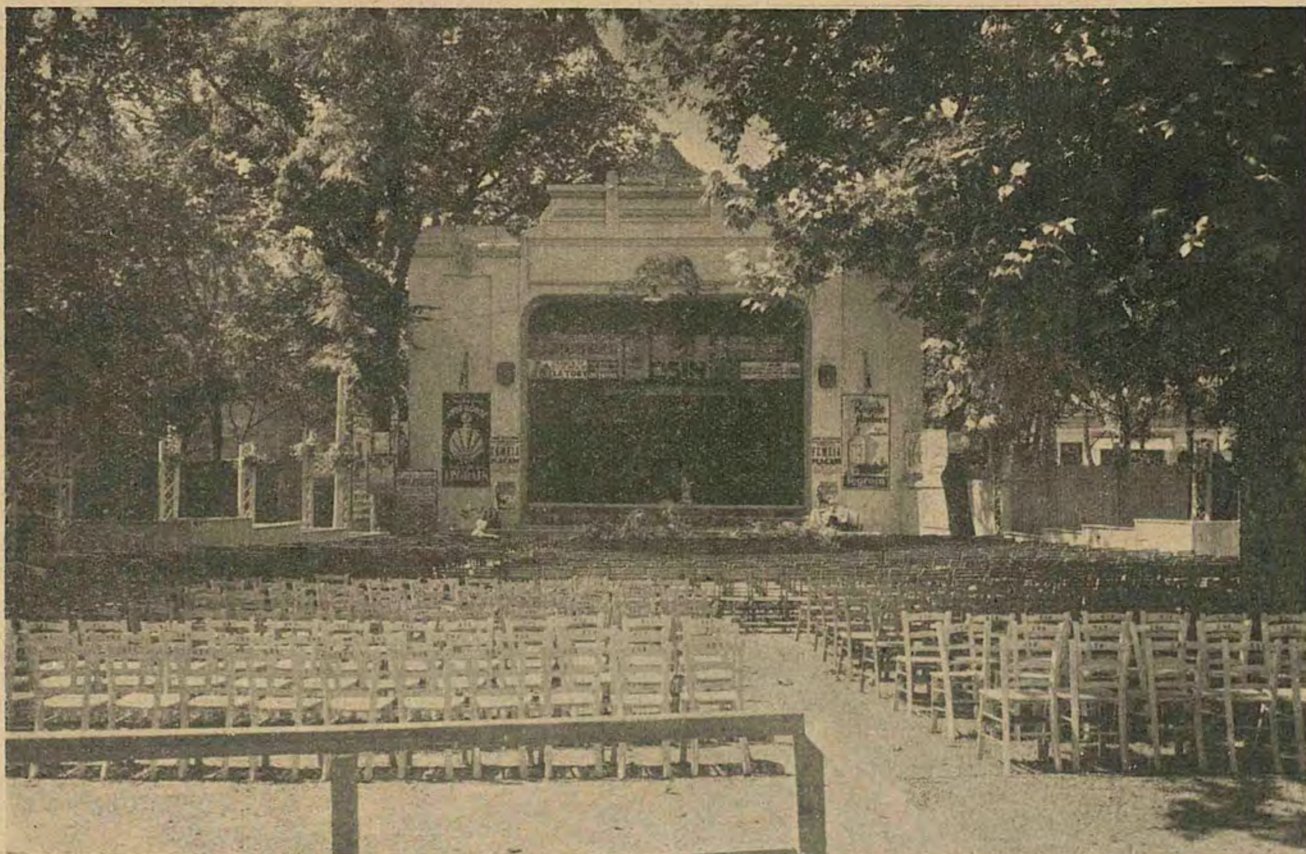
---

229) O expresie echivalentă cu „Don Juan"-adică curtezan al femeilor.

Popescu și d-ra Ionescu-Huși în alte roluri, au făcut din acel spectacol o capo-d'operă ce, — chiar de pe declarațiunea marelui comic Steinberger dela Volks-Theater din Wiena, ce venise și el cu un turneu în București — a depășit cu mult interpretarea vieneză care juca aceiași operetă. A urmat apoi seria marilor succese ale Companiei, la care a contribuit apoi și neîntrecutul Nae Ciucurete ; — iar când dela Wiena au început să vină operetele „moderniste" ale pleiadei de compozitori inspirați pe cari i-am numit mai sus, adică : Văduva veselă, Fire de artist, Suzana, Farmecul unui Vals, Divorțata, Eva, Contele de Luxemburg, Moștenitorii veseli și celelalte — buchetul artiștilor acelei companii s'a îmbogățit și el cu noi elemente ca : Elena Teodorescu, fiica basului Teodorescu, Elena Jipa, Florica Florescu, Annie Aurian, Florica Cristoforeanu care a devenit apoi marea cântăreață de Operă cu renume mondial, și răsfățatul Nicu Leonard.

Impulsul acesta pentru admirarea spectacolelor realizate în cele mai desăvârșite condițiuni, adoptarea dela ele a anumitor noi feluri de a fi, de-a gândi și de-a vorbi și pasiunea crescândă pentru cânt, muzică și dans, molipsită dela avântul cuceritor al artiștilor Operetei, sfârșise prin a face să nu mai fie casă în București în care să nu fi văzut și auzit tineretul învățând și repetând melodiile reținute dela teatru și chiar alte bucăți de muzică aleasă.

Toate acestea au făcut așa dar ca moravurile poporului bucureștean să se preschimbe și să-i se deschidă gustul chiar pentru alte preocupări ce țineau de ridicarea nivelului cultural, pe care alte instituții culturale se grăbiră și ele să-l însuflețească.

Scena și locurile Teatrului de vară din grădina caselor Oteteleșanului.

Alte instituții de cultură.

INTRE aceste instituțiuni de cultură mai vechi se cuvine să dăm „*Academiei Române*" locul de cinste ce i-se cuvine, ca uneia ce trebuie să rămână adevărata *alma mater* a îndrumărei spre căile luminei culturale a poporului românesc în general, având și focarul ei de activitate permanentă aci în București.

„O instituție modestă, foarte modestă chiar" — cum spunea d. Alexandru Lepădatu, secretarul general al ei de-acum cu prilejul aniversărei a 75 de ani dela întemeiere (sărbătoriți în luna Mai a anului 1941) — această adunare de fruntași intelectuali ai Țărei a fost întemeiată imediat după suirea pe Tronul României a Domnitorului Carol I, pentru aducerea la îndeplinire cât mai grabnică a unui Decret al Locotenenței Domnești a Principatelor Unite Române, din 1 Aprilie 1866. Prin acel decret se înființa o „Societate literară Română" stabilindu-i-se normele de constituire și menirea, enunțată atunci în trei mari deziderate: stabilirea ortografiei, întocmirea unei gramatici și alcătuirea unui Dicționar al limbei române.

Creiată într'un moment istoric când străduințele oamenilor mari de atunci ai Neamului românesc năzuiau la o întregire a poporului Român risipit de vitregia vremurilor în care el nu-și putuse afirma origina și unitatea lui de veacuri păstrată prin credința, prin limba și prin obiceiurile ce moștenise din străbuni, — programul de atunci era temeiul principial al unei activități ce putea chezășui înfăptuirea acelor năzuinți. De-aceia, la constituirea acestei instituții academice, membrii ei întemeietori au fost aleși dintre cărturarii români din toate ținuturile românești. La început erau numai 21, pe nume: Ion Heliade Rădulescu, August Treboniu Laurian, C. A. Rosetti și Ion C. Massim, din Muntenia — Vasile Alecsandri, Costache Negrutzi

şi Vasile Alexandrescu-Urechia, din Moldova — Alexandru Hâşdeu, Constantin Stamati şi Ioan Străjescu, din Basarabia — Timoteiu Cipariu, Gabriel Munteanu şi Gheorghe Bariţiu, din Transilvania — Ion Caragiani şi Dimitrie Cozacovici, din Macedonia — Alexandru Hurmuzachi şi Ambrosiu Dimitrovici, din Bucovina — Andrei Mocioni şi Vincenţiu Babeş, din Banat — Iosif Hodoş şi Alexandru Roman, din Maramureş.

Inaugurarea activităţei ei fusese făcută cu mare solemnitate publică la 1 August 1867 în sala de festivităţi a Universităţei bucureştene, sub preşedinţia canonicului Timoteiu Cipariu. Cele trei lucrări prevăzute în programul dela întemeiere au fost cu grabă, dar cu multă competinţă, înfăptuite prin statornicirea ortografiei de pe proiectul etimologico-fonetic al lui Timoteiu Cipariu (1867), prin întocmirea gramaticei de către acelaş erudit preşedinte al ei (1869) şi prin întocmirea Dicţionarului limbei române, lucrare încheiată în 1876 de către toţi membrii ei sub directivele date de August-Treboniu Laurian şi Ion C. Massim.

Printr'o lege din 29 Martie 1879 s'a conferit acelei societăţi academice caracterul de institut naţional şi denumirea de „Academia Română", persoană morală şi autonomă în lucrările ei de orice fel, asigurându-i sprijinul Statului şi primind cinstea preşedinţiei de onoare a gloriosului Domnitor întemeietor. Sub această nouă ipostasă şi cu sprijinurile morale şi materiale chezăşuite de lege, programul restrâns enunţat de generaţia întemeietorilor ei fu lărgit spre aspiraţiuni de înfăptuiri culturale de-acum nelimitate şi instituţia cea veche intră astfel în rândul marilor Academii ale lumei.

Cât de justificate au fost nădejdile puse astfel în osârdia acestui Areopag de cărturari, a dovedit-o cu prisosinţă activitatea şi înfăptuirile lui de mai apoi, când numărul membrilor s'a ridicat la 137, din cari 97 şi-au sfârşit viaţa lucrând cu tot devotamentul lor pentru înălţarea ei, iar restul sunt în viaţă cu aceiaşi neclintită năzuinţă. In afară de aceia, au fost aduşi apoi membrii de onoare şi membrii corespondenţi, între care au fost trecute şi personalităţile străine ce au sprijinit-o sau a conlucrat cu ea în diferitele ramuri de activitate culturală.

Instalată dela 1890 în frumosul imobil ce i-a fost dăruit de Stat în calea Victoriei şi susţinută de devotamentul şi strădania lui Dimitrie A. Sturdza ca secretar general şi a lui Ion Bianu

ca bibliotecar timp de peste treizeci de ani de-arândul, Academia Română a cucerit, pe drept cuvânt, însemnătatea supremă în rândul celorlalte instituţiuni culturale ale ţărei noastre, prin uriaşa activitate ce a desfăşurat şi pe care sfătuim pe oricare dintre cititorii acestor amintiri să o cerceteze mai în amănunt în lucrările şi în expunerile ce stau la îndemâna oricui, la cancelaria şi în admirabila Bibliotecă pe care această instituţie a adunat-o, a întocmit-o şi o ţine deschisă şi primitoare pentru orice minte ce caută a se îmbogăţi de toate cunoştinţele ce au ridicat poporul nostru la gradul de cultură cu care se făleşte astăzi.

Dar sub egida acestui templu oficial de cultură din Bucureşti au mai înflorit şi alte instituţiuni cu năzuinţi similare, în diferite alte direcţiuni. Din acestea, nu puţine la număr şi care au fost răsădite din iniţiative cu totul particulare, ne vom opri mai ales asupra celui de-al doilea templu de cultură, ce stă şi azi ca o podoabă veche pe pieptul oraşului nostru, în fosta grădină a Episcopiei, de lângă Palatul Regal.

„Atheneul Român" luase naştere în anul 1865, sub numele de „Asociaţia de cultură generală, de literatură şi de artă". Asupra întemeierei lui găsim numeroase date şi informaţiuni în cuvântarea din 1890 a profesorului V. A. Urechiă, ţinută cu prilejul sărbătorirei unui sfert de veac dela întemeiere. Insemnăm aci doar că denumirea acestei instituţii vine dela titlul unei reviste întocmită de profesorul Vasile Alexandrescu-Urechiă, la Iaşi, în anul 1860; că după mai puţin de două luni dela înfiinţarea acesteia, sub îndemnul marelui om de Stat Mihail Cogălniceanu, cercul redactor al acelei reviste a devenit o numeroasă asociaţie de cultură literară şi că, spre sfârşitul anului următor, asociaţia s'a disolvat totuşi din pricina strămutărei la Bucureşti a mai tuturor membrilor. La Bucureşti gândul şi năzuinţele acelui grup de oameni nu au rămas neluate în seamă căci — de pe cum spune cuvântătorul de-atunci „era dat iubirei de cultură română a onoratului domn Nicolae Creţulescu, ce la 1864 era ministru al învăţământului public şi cultelor, — era dat neobositului şi admirabilului devotament pentru instrucţiunea şi educaţiunea naţională al d-lui Constantin Essarcu, ca societatea „Atheneul Român", disolvată la Iaşi în 1861, să reînvie în 1865 la Bucureşti"...

Aci, acţiunea a pornit dela acesta din urmă care, de curând

revenit din Franța unde își făcuse studiile și obținuse doctoratul în litere și filosofie, a propus numitului ministru și a oferit să țină „o serie de cursuri publice, cum se fac pretutindeni și unde se propagă în popor instrucțiunea și educațiunea". A doua zi, ministrul instrucțiunei publice a afișat pe toate zidurile orașului și prin ziare că „în curând se vor deschide în Capitala noastră cursuri de seară, astfel cum se obișnuiește în Englitera, Elveția, Francia, Germania și se vor face la o oară și într'un mod astfel încât toată lumea, oricare i-ar fi ocupațiile și oricât de puțin ar fi pregătit, să poată să le asculte și să tragă din ele oarecare profit și oarecare plăcere".

In seara de Joi 28 Ianuarie 1865, în sala cea mare a caselor lui Beizadea Costache Ghica — sală deșartă având doar vreo douăzeci de scaune — și la lumina slabă a câtorva lămpi de petrol, un auditor pe cât de ales pe atât de numeros, saluta apariția, la o măsuță de brad, a primului conferențiar C. Essarcu ce inaugura acele cursuri serale pentru adulți vorbind despre „Natură și regnurile ei". Până la 18 Aprilie acelaș an au urmat apoi o întreagă serie de conferinți făcute de V. A. Urechiă, Nicu Racovitză, Constantin Stăncescu, B. P. Hașdeu, Emanoil Bacaloglu, Ulysse de Marsillac, Radu Ionescu, Alexandru Petrescu dela Curtea de Casație, P. S. Aurelian, Emanoil Crețulescu, Spinazzola și Ioan Fălcoianu, toate fiind lucrări de deosebită valoare culturală și care au fost sincer ovaționate de auditorul ce sporea mereu la număr.

Au urmat constituirea Comitetului de pe Statute și instalarea asociației „Atheneul Român" în vechea casă a lui Maican din Piața Valter Mărăcineanu, unde era atunci Conservatorul de Muzică și Artă dramatică. Cel dintâi președinte a fost P. S. Aurelian, secundat de Constantin Essarcu și de V. A. Urechiă ca vice-președinți și de Teodor Văcărescu și Emanoil Crețulescu ca secretari. Cu străduințele unor oameni ca aceștia și cu ajutorul asigurat numai de membrii ei activi, toți buni patrioți și oameni de înaltă cultură, asociația Atheneul Român a creiat apoi, ca anexe ale ei, și alte instituțiuni de cultură dela care am avut de primit, noi cele dintâi, îndemnuri și cunoștinți întru înfăptuirea progreselor de care ne bucurăm azi pe acest tărâm.

In anul 1868, un cerc dintre membrii aceia, cunoscători și iubitori de muzică, au întemeiat *„Societatea Filarmonică"* pentru propagarea gustului și culturei muzicale și *„Societatea ami-*

Atheneul Român, așa cum se înfațișa cu grădina Episcopiei în fața lui.

cilor artelor frumoase" întocmită tot în acel an, odată cu cea dintâi Expoziţie artistică universală. Despre această expoziţie au scris şi multe ziare de prin străinătate, unele cu elogii măgulitoare, dar altele cu oarecare amărăciune nestăpânită faţă de bogăţia şi frumuseţea ei, atât în domeniul colecţiunilor particulare de mare valoare ce se găseau deatunci la noi în ţară, cât şi în cel al lucrărilor româneşti originale ale artiştilor noştri — şi cari fusese acolo expuse spre cumpărare sau numai spre simplă cunoaştere a lor. Au mai fost apoi creiate: Atheneele provinciale, asociaţia pentru învăţătura poporului român, muzeul Essarcu, Pinacoteca şi Universitatea populară, iar acum în urmă şi o bibliotecă publică, instalată în aripa stângă a palatului asociaţiei şi deschisă zilnic celor ce doresc să o cerceteze.

Demn de amintit este şi felul în care acea modestă asociaţie a ajuns să poată construi frumosul palat în care îşi are sediul şi care este şi azi apreciat ca o adevărată podoabă a Bucureştilor.

In 1883, Constantin Essarcu reîntors din Grecia unde ocupase câţiva ani demnitatea de ministru plenipotenţiar, născoci ideia unei loterii populară, cu bilete de 1 leu. Loteria aceia deveni atât de populară în cât biletele ei erau difuzate şi cumpărate de toată lumea, iar lăutarii înşăşi îi făceau o propagandă minunată cântând pretutindeni, pe aria „Am un leu şi vreau să-l beu, dar nici ăla nui al meu", lozinca: „Am un leu, dar nu-l mai beu — c'o să-l dau la Atheneu...". Cu fondul adunat de această loterie şi cu donaţiunile ce veneau de pretutindeni la îndemnul Comitetului patronal pus sub înalta ocrotire a Regelui şi Reginei şi alcătuit din fruntea oamenilor mari ai vremei, asociaţia de cărturari, care începuse opera lor într'o încăpere mică cu câteva scaune, inaugura la 16 Februarie 1888 minunatul edificiu al palatului său actual, cu o conferinţă a lui Alexandru Odobescu asupra edificiilor circulare şi cu discursul lui C. Essarcu, acoperit de nesfârşitele aplauze ale publicului imens ce venise să le arate toată gratitudinea lui. La catedra Atheneului Român s'au perindat, dela întemeiere până la strămutarea în localul actual, peste 100 de conferenţiari din cei pe care Ţara îi avea mai culţi, care au desvoltat până la 1904 peste cinci-sute de prelegeri, iar astăzi ele se socotesc cu miile.

Dintre instituţiile anexe Atheneului Român, aceia care a avut o desvoltare proprie unei cât mai intense propagări în

mase a elementelor de progres general, a fost cea care îmbrăţişase răspândirea culturei muzicale.

„Filarmonia", începută cu concursul personal al câtorva muzicanţi „amatori", a avut mari greutăţi în opera pe care a înfăptuit-o şi de care ne folosim şi ne bucărăm acum. Pentru regretatul dirijor al primelor concerte încercate atunci, Eduard Wachmann, care era şi director al Conservatorului, a fost un adevărat canon adunarea elementelor necesare pupitrelor unei orchestre normală de cea mai redusă proporţie. De foarte multe ori la acele pupitre apăreau, chiar în concertele publice, personagii din lumea bucureşteană cea mai aleasă, cum erau: avocatul şi marele tribun al sălilor de întruniri politice Nicolae Fleva care cânta minunat cu vioara; Alexandru Vlădoianu, deasemeni un bun violonist şi unul din promotorii instituţiei, şi soţia acestuia care era o pianistă admirabilă şi cu excelente studii în străinătate. Acţiunea de propagare a gustului pentru muzica înaltă nu s'a oprit totuşi din cauza acelor greutăţi, deoarece ea a fost efectiv sprijinită din forurile cele mai de sus ale societăţii bucureştene.

Regina Elisabeta a fost mereu în fruntea acelora. Pe lângă însuşirile de valoroasă scriitoare a operelor pe care le-a semnat cu numele poetic Carmen Sylva, ea avea şi pe acelea ale unei muzicante pasionată. La Palatul Regal erau în fiecare săptămână şedinţe de muzică de cameră. Conducerea acelor concerte regale o avea Dumitru A. Dinicu ce tocmai terminase strălucite studii la Wiena şi se afirmase acolo ca unul din cei mai admiraţi virtuoşi ai violoncelului. Alcătuirea pe care acesta o dase grupului palatin de muzicanţi era: Edgard d'Allorso, secretarul particular al Reginei, la pupitrul primei viori; la cel al vioarei a doua, Gheorghe A. Dinicu, frate mai mare al lui Dumitru şi profesor de vioară la Conservator; Loebel, la violă şi Dumitru Dinicu, la violoncel. Uneori însăşi Regina şi, în mod obişnuit, Doamna Băicoianu executau partiţiunile pianului, la care mai târziu s'au succedat: Thedor Fuchs, George Boscof, domnişoara Theodori, fiica medicului Curţei şi Nicolae A. Dinicu, cel mai mic din fraţi, recent absolvent al Conservatorului din Wiena cu deosbită distincţiune. Şedinţelor acestora la cari se adăugase mai târziu şi George Enescu, pe-atunci copil încă, au datorit bucureştenii întemeierea „Quartetului Carmen Sylva", — cea dintâi formaţiune de muzică clasică ce a inaugurat la noi concertele

publice. Primul concert al acestui quartet a fost dat în 1890 în sala cea mare a Conservatorului bucureştean. In anul următor concertele lui fură trecute în Sala Liedertafel, iar după succesele obţinute prin atragerea unui public din ce în ce mai numeros, la Atheneul Român, unde ele deveniră publice în adevăratul înţeles al cuvântului şi unde curând ajunseră să fie ţinute „cu casa închisă", deoarece toate biletele erau vândute cu câteva zile înainte.

Bucureştenii începură astfel să înţeleagă frumuseţea muzicei alese şi de înaltă inspiraţiune a celor mai mari compozitori ai genului acela; iar curând apoi apărură în programele acelor concerte şi lucrări compuse de muziciani români, — precum quartetele regretatului maestru Constantin Dumitrescu, un quartet cu piano a lui Eduard Caudella dela Conservaturul din Iaşi şi chiar un „trio" pentru vioară, violă şi violoncel al lui George Enescu. Conservatorul de Muzică luă atunci hotărîrea înfiinţărei unei catedre de muzică de cameră, care fu încredinţată lui Dumitru A. Dinicu. Acesta, după ce formă câteva elemente bine pregătite şi stărui pentru completarea cu ceilalţi instrumentişti din complexul orchestral, propuse prin 1903 Eforiei Spitalelor Civile să formeze o orchestră românească care să fie angajată să ţină, vara, în Parcul din Sinaia, „concerte de promenadă" pentru vizitatorii acelei staţiuni de vilegiatură. Propunerea fu acceptată şi programele întocmite. Orchestra română, alcătuită din vreo patruzeci de pupitre, îşi începu opera de popularizare cu cele mai frumoase lucrări orchestrale cunoscute prin străinătate, mai întâi sub bagheta dirijorului Costache Dumitrescu dela Teatrul Naţional, apoi sub aceia a lui Gheorghe Dinicu care, stimulat de fratele său Dumitru, începu să atace cu acelaşi mare succes şi alte lucrări ce se apropiau de programul adevăratelor concerte cimphonice. Nu cu mult după acestea, Dumitru Dinicu, cu aceiaşi orchestră ceva mai mărită, organiză tot la Sinaia audiţiuni matinale cu lucrări pur simfonice şi reuşi, chiar cu plata locurilor, să obţină acelaş succes, — ba, să atragă chiar lume dela Bucureşti, care se repezea Duminicile şi sărbătorile la Sinaia spre a asculta acele concerte. In toamnă, când lumea dela staţiunile de pe Valea Prahovei se reîntorse la Bucureşti, Dumitru Dinicu spori orchestra la numărul de pupitre necesar executărei mulţimitoare a lucrărilor mai mari din muzica clasică, şi la 21 Noembrie 1904, inaugură în Sala cea mare de sub

cupola Atheneului Român cyclurile de Concerte Symphonice anuale având dela cel dintâi concert, din cele patru anunțate pentru acel an, o sală arhiplină cu un public sincer entuziasmat care ovaționa după fiecare bucată a programului. Cel de-al doilea concert din 6 Decembrie s'a dat cu profesorul Karl Prill dela Wiena, ca solist; iar în cel de-al patrulea, din 20 Decembrie, a fost cântat Poemul simfonic „Ziua" (Il Giorno), compoziție a profesorului Alfons Castaldi dela Conservatorul din București. Acestea au fost cele din urmă concerte simfonice, publice, ale vechei societăți „Filarmonica Română".

In cursul anului următor, 1905, ministrul Mihail Vlădescu a înscris în bugetul ministerului instrucțiunei publice o alocațiune de 70.000 lei destinați înființărei unei „Orchestre Permanentă a Ministerului" care cu activitatea ei neîntreruptă, având ca director pe Dumitru A. Dinicu, a reușit să dea concertelor noastre simfonice și o reputațiune mondială, prin mijlocirea mai ales a marilor maeștri străini cari, ca soliști sau ca diriginți, onorau muzica românească dând concursul lor mai la fiecare concert.

*

Intre muzicianii bucureșteni din vremea aceia erau și câțiva compozitori din ale căror lucrări unele au și astăzi faimă universală. Intre aceștia unii erau profesori ai Conservatorului, precum: violonistul Iulius Wiest, autor între altele și al celei dintâi rapsodii de muzică populară românească întitulată „Nunta țărănească" ce a servit apoi de imbold genialului copil George Enescu la înfăptuirea celor două minunate rapsodii azi cunoscute de toată lumea; — George Ștefănescu, pianist, autorul cântecului „Mândruliță dela munte" ș. a. și mai târziu promotor al Operei române; — violonistul Costache Dumitrescu, dirijorul orchestrei Teatrului Național, autor al „Dansului țărănesc" și al mai multor partiții pentru quartet și trio; — apoi pianistul Ochi-Albi, autorul delicatelor compoziții: Un tour de vals și Petite causerie ce fac și azi farmecul programelor mai tuturor orchestrelor noastre; — cum și Mărgăritescu, Kratocwill, Namian și Ivanovici, șefi ai muzicilor militare cari au scris numeroase bucăți de muzică variată și de dans pentru vremurile acelea. Faima lui Ivanovici a avut norocul să depășească pe a tuturor colegilor lui citați mai sus. Valsul lui întitulat „Valurile Dunărei", pe lângă

faima ce a stârnit în vremea lui, se bucură şi azi, după o jumătate de veac, de preţuirea muzicianilor lumei în toate emisiunile de Radio. O bună parte din această faimă a fost datorită — pe lângă faptul că, venind după „An der schönne blaue Donnau" al lui Iohan Strauss, aducea, pe lângă o frumoasă inspiraţie în genul vremei şi o melodizare originală care a rămas de-atunci ca un stil propriu-românesc al valsurilor noastre în genul vienez — şi succesului obţinut de autorul lui la Paris în timpl Expoziţiei universale din 1889. Ivanovici aflându-se atunci acolo a participat la concursul internaţional instituit pentru compunerea unui Marş de defiliare destinat marei reviste militare ce s'a desfăşurat înaintea Ţarului Alexandru al III-lea al Rusiei care a vizitat acea expoziţie. Laureatul acelui concurs. la care au participat 116 muzicani din toate colţurile lumei, a fost compozitorul nostru Ivanocici, cu „Marşul lui Alexandru III" care a rămas până azi unul din cele mai marţiale marşuri de defilare.

In afară de compozitorii menţionaţi ai acelei vremi, cată să amintim şi pe „diletanţii" compozitori ai „Romanţelor cu vorbe" ce au delectat pe cei de atunci stăruind a delecta şi pe bucureştenii deacum — precum au fost George Cavadia, Grigore Ventura autor al romanţei „Doi ochi" şi I. Moisescu, al romanţei „Sub vişinu'nflorit" pe care o ascultăm şi azi mai în fiecare zi.

*

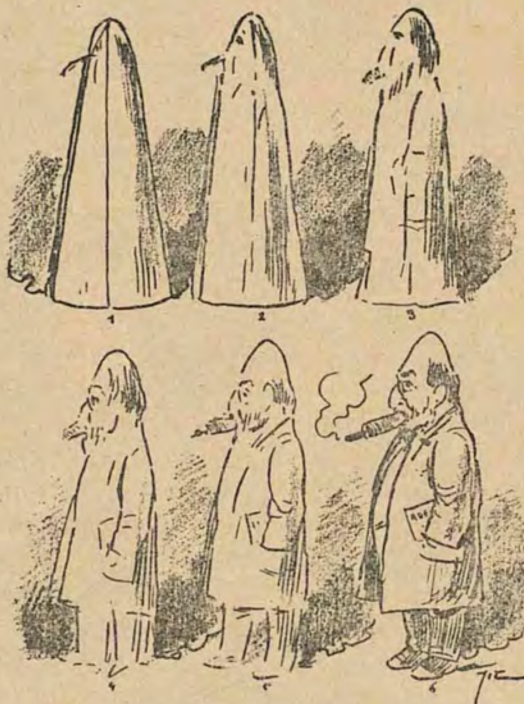
Dar desvoltarea culturii muzicale la noi a cerut, — pe lângă impusul înalt al acelei instituţiuni oficioase şi în afară de acela pe care i l-a dat înfloritoarea epocă a teatrului muzical despre care am povestit mai înainte — şi o altă faţă, mai populară, pe care, de vreme ce ne aflăm în acest domeniu, nu putem trece fără a o însemna aci.

Este un lucru de multe ori afirmat cu convingere la noi, că Românul de pretutindeni, se naşte poet — un poet al dorurilor şi al voioşiei lui, plăcându-i să-şi cânte, cum s'a priceput el mai frumos, aleanurile şi bucuriile ce i-au frământat sufletul sau i-au svânturat mintea.

Cântecele acelea, puse în Doine, Hore, Sârbe, Invârtite şi alte felurite jocuri cu cari el s'a îndeletnicit din multă voie-bună, au fost trecute din tată în fiu generaţiilor ce s'au succedat în timp, fiind prinse din arcuş şi purtate, dela sate la oraşe pe toate meleagurile ţărei, de către „Lăutari". Aceşti trubaduri, oa-

cheşi prin tradiţie şi hoinari din obiceiu, au fost şi au rămas muzicanţii de cari Românul nu s'a putut lipsi oridecâteori timpul, predispoziţia şi prisosul de gologani i-au îngăduit să-şi mai uite necazurile la joc sau la un pahar cu vin.

Denumirea de Lăutari, deşi din înţelesul vorbei ar fi trebuit să fie dată numai celor cari cântă din lăută, adică din vioară — la noi a fost pretutindeni întrebuinţată spre a desemna tarafurile acestui fel de muzicanţi. In vremurile mai vechi taraful de lăutari cuprindea doar un scripcar sau viorist, un cobzar şi un suflător în Naiu. Prin această denumire generică şi mai ales din ordinea înşirărei celor ce alcătuiau un taraf, s'ar crede că vioristul ar fi fost vătaful grupurilor acestea de lăutari ;— vom vedea însă că nu era totdeauna astfel.

Papa Grigori Ventura, de pe teoria transformismului.

(Desen de C. Jiquidi).

Un scriitor francez care prin 1854 s'a ocupat cu mult interes de lăutarii noştri, susţine că prima vioară au moştenit-o dela strămoşii din India şi că nu ar fi adoptat pe cea din vremea mai nouă.decât fiindcă acel instrument muzical fusese mult perfecţionat. O asemeni părere a aflat susţinere şi la Philimon al nostru, care, în ziarul „Buciumul" tot de pe la 1850, afirmă aceiaşi ipoteză adăugând că unii ţigani bătrâni, lăutari de meserie, numeau şi pe vremea lui coardele mărginale ale vioarei (cea de „sol" şi cea de „mi") „neva", iar pe cele dela mijloc („re" şi „la") „saba", amândouă aceste numiri fiind cuvinte ce aparţin limbei sancriste. Cobza ne era decât un fel de „mandola" rudimentară

ce servea numai pentru acompaniament, având zece coarde duble din care patru perechi cu aceleaşi tonuri şi cu aceleaşi numiri ca şi cele ale vioarei. Vestitul nostru Barbu Lăutarul, pe care Vasile Alexandri l-a cântat la rândul lui, era un neîntrecut cobzar şi în acelaş timp un „gurist" [230]) plin de haz şi cu multă psihologie la dibuirea „toanelor" în cari se găseau cheflii cărora el le cânta. In sfârşit, Naiul nu este alt decât legendarul flaut pe mai multe ţevi, al zeului Pan din mitologia greacă. Prezenţa naiului în tarafurile din vremile de până acum, ar putea constitui un subiect interesant de cercetat pentru o bună Istorie a Muzicei la noi. Am avut minunaţi „virtuoşi" ai acestui instrument clasic; dar azi ei ameninţă să dispară cu totul, ceiace ar fi mare păcat şi o mare vină pentru cei ce pretind că se ocupă, şi încă în mod oficial, de soarta muzicei româneşti.

Odată cu începutul „modernizărilor" tarafului (a cărui etimologie este curat ţigănească şi deci, prin origina acestora, tot indiană) i-s'a zis „bandă" (?), în deosebi decând numărul instrumentelor ce îl alcătueşte a fost sporit.

Trecând însă prin toate aceste prefaceri, ca şi prin aceia care a preschimbat vechiul taraf într'un „sextet", tarafurile lăutarilor noştri care s'au dovedit capabile de adaptare tuturor schimbărilor de repertorii la care au fost silite de aşa-zisele progrese, şi-au păstrat totdeauna faima bine legitimată de culegători şi transmităţători ai acelei muzici autohtonă ce constitue folklore-ul românesc s'au ridicat prin însuşirile lor de virtuozitate muzicală la culmi ce au surprins adesea pe muzicianii eruditi străini ce i-au ascultat, şi au păstrat cât au putut mai bine chiar tradiţia de a îndemna pe cei de o rasă cu ei să se ţină morţiş de meseria asta pe care atâţi de-ai lor au ilustrat-o cu atâta farmec şi talent. La aceasta, însă nu le-a lipsit — ce e drept — nici sprijinul necurmat al românilor noştri care, ştiid şi ei din bătrâni ce se chiamă un „chef în lege", nu l-a vrut niciodată decât cu lăutari. Pentru aşa ceva românul mai ales la Bucureşti, era mult până ce se prindea, că de-alăsat nu se mai lăsa. decât când... îl lăsa balamalele.

Numai în împrejurări ca acele pe cari le arătăm, breasla lăutărească a putut propăşi deci la noi într'atât ca să dobândească, în vremurile către cari se îndreaptă amintirile noastre, o desvoltare atât de preţuită ca număr, dar mai ales ca valoare artistică a protagoniştilor ei de-atunci.

230) Azi îi zicem „Dizeur", pocind cuvântul franţuzesc corespunzător.

Bucureştii ajunsese şi au rămas multă vreme oraşul academic al lăutăriei. Sediul „academiei" lor era celebra cafenea lăutărească dela răspântia străzilor Bolintineanu, Potcovari şi Sfinţilor, local ţinut de un bătrân, fost lăutar şi el, pe nume Panait. Acolo îşi petreceau pe vremuri cei mai straşnici lăutari bucureşteni timpul lor liber, în faţa unui pahar de ceaiu sau a unei cafele turceşti şi în aşteptarea să le pice... o cântare, — cum ziceau ei. Dealtfel, mai toţi lăutarii noştri cu faimă locuiau în mahalaua aceia, cunoscută ca atare, şi care cuprindea partea de oraş, dela biserica Potcovari (din spatele Spitalului Colţea) spre Caimata şi Sf. Gheorghe; iar mai încolo, pe străzile: Sfinţilor, Melodiei (nume dat par'că înadins) şi Speranţei, până la biserica lui Popa Chiţu.

Dintre aceia, cată să însemnăm la locul cel mai de frunte pe neuitatul şi neîntrecutul cântăreţ din naiu, pe Angheluş Dinicu, tatăl celor trei Dinici deveniţi mari muzicieni ai ţărei noastre, socru al flautistului profesor Elinescu şi bunic de pe mamă al neasemănatului Grigoraş, singurul care a păstrat locul de frunte în breasla lăutărească a oraşului nostru, fiind în acelaş timp un excelent şi virtuos muzicant în înţelesul cel mai savant şi mai modern al acestui cuvânt. Locuinţa bătrânească a acestora, din strada Speranţei Nr. 4, dăinueşte şi azi aşa cum era atunci, şi nu ne putem opri de-a exprima speranţa noastră că onorata comisiune pentru nomenclatura străzilor acestui oraş îşi va aminti când-va de aceasta, spre bucuria celor ce poartă Bucureştilor o dragoste adevărată.

Anghelus Dinicu a fost cel mai înzestrat şi mai desăvârşit cântător din naiu pe care l-a avut ţara noastră şi breasla ei lăutărească. Faimoasa „Ciocârlie", — cocarda muzicei româneşti în toate manifestările ei din afară de hotare sau faţă de marile personalităţi ce ne vin dintr'acolo, — a cărei melodie a fost schiţată încă de pe vremea lui Barbu Lăutarul, a fost adăugită şi desăvârşită de acest nenîtrecut depozitar artistic al stilului curat al adevăratului cântec românesc. Când scotea Anghelus, din buzunarul din dreapta al vestei lui, boabele de fasole sau de mazăre uscată, să le împartă în ţevile naiului său, ca să zică o Ciocârlie, — toată lumea adunată în localul unde cânta taraful lui încremenea cu paharul la gură, pentru ca apoi, la trilurile sfârşitului, să isbucnească în aplauze ce deveneau adevărate ova-

țiuni. Iar când se arăta el în toane bune și pentru muzica de Operă, și începea, cu acompaniamentul tarafului în surdină, să dea drumul vreunei „Fantezii“ din Traviata, Rigoletto ori Trovatore sau Valsului din Faust — înmărmurea literalmente lumea cu simțul lui muzical și cu preciziunea cu care le cânta numai de pe ureche, deoarece el nu învățase să citească notele muzicale. Anghel Dinicu — staroste a lăutarilor bucureșteni din vremea lui, — a fost (ca și nepotul lui, Grigoraș, care i-a urmat la această demnitate de breaslă) desfătătorul nelipsit al ospăților Domnești și al boierimei bucureștene. Deaceia el a fost ales să formeze și să conducă orchestra românească ce a alcătuit împreună cu Sava Pădureanu și cu Dinică Ciolacu, — acel celebru taraf în costume naționale ce atrăgea la Pavilionul Român toată lumea ce a vizitat Expoziția Universală dela Paris în anul 1889, — fapt înregistrat și de revista franceză „L'Illustration“ din Octombrie acelaș an, care scria între altele: „Le cabaret roumain a cette particularité qu'il reproduit fidèlement une partie de la vie nationale roumaine et que le public s'y croit vraiament transporté sur les bords du Danube, a trois mile kilometres de Paris. Tout concourt a donner cette illusion; la musique des „lautari“ d'abord, a cause de a virtuosité des artistes naturels qui l'interpretent avec autant de sentiment et de douceur... [231]).

Amintirea reîntrecutului „muscalagiu" Anghelus Dinicu ne stârnește părerea de rău nestăpânită că acel artist desăvârșit al naiului nu ne-a lăsat mai mulți ciraci de-ai lui și mai ales pe cine să continue tradiția acestei podoabe eminamente artistică a tarafurilor noastre de datină, cari încep de-asemeni să dispară. In această privință Academia noastră de muzică ar putea să se gândească din vreme la înființarea unui curs liber întemeiat pe acea școală tradițională. Ar fi mai bine oricât de târziu, decât niciodată. Folosul unei asemeni inițiative ar fi și mai mare dacă vom socoti și faptul de netăgăduit că numai acelor lăutari ai noștri le datorim păstrarea temelor duioase sau voioase ale Doinelor, Horelor și altor jocuri pământene pe cari compozitori români

---

231) „Cârciuma românească are darul de-a înfățișa întocmai o parte din viața românească în așa fel încât publicul se crede în adevăr strămutat pe malurile Dunărei la trei mii de kilometri de Paris. Totul contribuie să lase această impresiune: mai întâi cântecele „lăutarilor" cu o muzică ce înmărmurește prin virtuozitatea artiștilor din născare ce o interpretează cu atâta simțimînt și duioșie..."

ca: George Enescu, Ciprian Porumbescu, Mureşenii, Flondor, Juliu Wiest, Gheorghe Dinicu, Elinescu şi cei de mai pe urmă, le-au folosit în compoziţiile lor, ca să împodobească cu ele, ca şi cu nişte pietre nestimate, rapsodiile, poemele şi alte lucrări ale lor ce sunt podoabă a muzicei noastre naţionale. De ce nu s'ar bucura ei. măcar de-atâta cinste; iar ţara de darul lor muzical ce poartă aşa de statornic amintirea datinelor noastre din bătrâni?

Dar să revenim la cei cari, odată cu meşteşugitul Anghelus sau după el, au cinstit breasla acestor cântăreţi; căci fruntaşi de seamă au fost şi lăutarii pe cari îi vom mai numi.

Insemnă aşadar: pe vioristul Năstase Ochi-Albi; pe Marin Buzatu. vestitul chitarist care cu vocea lui de bariton ajunsese să uimească şi pe parizieni ale căror cântece le învăţase şi le „zicea" într'un mod desăvârşit; pe Radu Ciolac, muscalagiu de faimă şi pe Sava Pădureanu, lăutarul Ţarilor Rusiei pravoslavnice, unde a petrecut o mare parte din cariera lui şi de unde venea când şi când pe-acasă încărcat de ruble. de dubli-poli de aur şi de giuvaericalele cu cari îl răsplăteau Impăraţii, prinţii şi marii-duci ale căror serbbări şi petreceri le însufleţea cu măestria arcuşului său, erudit în muzica uşoară a tuturor neamurilor pământului; Iorgu Ochi-Albi, elev al bătrânului Iulius Wiest de la Conservatorul bucureştean. Acesta a învăţat la vârsta de 30 de ani să cânte cu vioara şi apoi, alcătuind o orchestră, a plecat în Rusia pe urmele mai marelui său şi a cântat la Curtea Ţarului Nicolae al II-lea, legând o strânsă prietenie cu cei mai mari muziciani ruşi ca: Rimsky-Korsacov, Glazunof, Rachmaninov şi alţii. Dela el ne-a rămas câteva compoziţiuni cum sunt: „Petite Causerie", „Tour de Valse" ş. a., ce fac parte şi azi din repertoriul multor orchestre de localuri, nu numai dela noi, ci şi din străinătate. Copiii lui Radu Ciolac au fost şi ei lăutari cu renume. Cel mai mare, Dincă, era viorist şi am arătat că a fost ales în taraful Expoziţiei dela Paris; mijlociul, Fotache, era chitarist excelent şi purta porecla de „Prinţul" din cauză că umbla foarte elegant înbrăcat şi se purta între breslaşii lui cu o foarte mare distincţiune; iar cel mai mic, Christache Ciolac, a fost, în epoca dintre cea a bătrânului Anghelus Dinicu şi aceia a nepotului său Grigoraş, fruntea lăutarilor bucureşteni. A cântat, cu taraful său, la Berăria Cooperativă de lângă Teatrul Naţional şi la restaurantele „Elyseu" şi „Continental", unde se aduna pentru el toată elita

oraşului, — şi nu era nuntă sau petrecere pela casele mari, de unde să fi lipsit taraful lui.

Dar această breaslă lăutărească dela noi a dat pe-atunci, in afară de maeştrii de talia acestora, şi alte elemnte, răzleţe dar de deosebită valoare, cum au fost de pildă: muscalagiul Ciuciu, un zaplan urât cu chip de gealat (călău) turc, dar care sufla în naiu de-se auzea cale de-o poştă (adică la douăzeci de kilometri) şi era faima grădinilor noastre cu grătar; — rafinatul Ionică Băran, om simpatic şi excelent viorist care cânta la grădina lui Stavri din Uliţa Poloneză (str. Academiei) şi, din taraful acestuia, Ghină Filipescu, chitarist de pomină, cu o voce admirabil lucrată pentru romanţele, doinele şi toate cântecele noastre cu of! şu cu ah! Vestit mai cu osebire pentru virtuozitatea lui la chitară, avea un repertoriu de canzone şi de tarantele spaniole şi italiene, pe cari le învăţase „la faţa locului", şi în cari — spunea el, când „îl punea pe roate" câteva păhăruţe de rom — făcuse „martz" pe toţi chitariştii de pe-acolo şi din lagunele Veneţiei. Acest Ghină era vecin în mahala cu alt vestit şef de taraf, Costache Pompieru, dela care avem şi azi bine curoscuta Sârbă a lui Pompieru. Alt chitarist minunat a fost cântăreţul poreclit „Gură de câine" — gură, din care se înălţa însă un glas de tenor liric, ce făcea pe cucoanele bucureştilor să-l asculte cu ochii închişi.

Mai aproape de zilele noastre s'a ivit un alt lăutar înăscut, Nicu Buică, viorist năzdrăvan care făcuse studii complecte la Conservatorul nostru dar care, prin complexitatea atât a firei lui cât şi a talentului ce poseda, a ţinut să rămână în breasla lăutărească, unde evolua cu o frenezie uimitoare, dela neastâmpărul jocurilor noastre repezi dela ţară şi al chilabalelor ţigăneşti până la cele mai complexe partiţiuni ale vrăjitului Nicolo Paganini. Pentru acestea din urmă avea o pasiune şi o înţelegere unită cu o precepere de executare, cari au uimit pe mulţi muzicanţi de seamă ce l'au auzit. După ce a cântat vreo doi ani la restaurantul lui Iordache din Covaci, Buică a plecat la Paris cu un taraf costumat rămâneşte şi a obţinut foarte frumoase succese în vreo două localuri de-acolo, pânăce într'o bună-zi a schimbat straiele ţărăneşti cu fracul şi a trecut la Teatrul Réjane, unde concertele lui de „entre-actes", cu repertoriu din cele mai alese şi mai „dificile" compoziţii, au delectat multă vreme publicul parizian.

Generaţiile acelor neasemănaţi lăutari români s'au încheat cu strălucita carieră a ţambalagiului Lică Stefănescu, „clou-

ul" celor mai de seamă localuri din Petersburg şi Londra unde el se intitula „ţimbalist" şi unde a obţinut succese cu adevărat răsunătoare executând ca solist, cu acompaniament de piano, adevărate concerte de virtuos, pe un instrument cu trei pedale, de cea mai nouă construcţie în acea vreme. La noi, a cântat în taraful lui Nicu Buică la Iordache, apoi în toate marile centre europene, culegând peste tot faima unui mare artist, şi a murit la Rostov, în refugiu pe vremea celuilalt războí, la o vârstă când, ca şi Buică, ar fi putut să mai desfăşoare multă vreme gama însuşirilor lui excepţionale.

Incheiăm elogiile acestor adevăraţi artişti ai breslei noastre lăutăreşti cu adânca părere de rău că înclinarea tineretului spre „sachismele" muzicei barbare roade temeliile desvoltărei normale a acestei bresle care — orice s'ar spune — a fost şi va rămâne o instituţie, între mijloacele cele mai apropiate cu cari poporul nostru a păşit atât de voios şi atât de bine pe tărâmul adevăratei cuturi muzicale, de care ne arătăm aşa de volnici în ziua de azi.

Educația și moralitatea bucureștenilor de-atunci.

GRIJA învățăturei și a educărei prin cultură nu era atunci o precupare obștească a bucureștenilor — așa cum pare să fie astăzi. Viața fiind mult mai simplă și mai ușoară ca acum, fie care categorie de copii primea educațiunea, cultura și îndeletnicirile mediului social căruia aparținea.

Copiii de boieri, dacă nu erau înscriși sau chiar internați în vreunul din Pensioanele orașului, învățau cartea cursului primar și gimnazial la ei acasă, sub grija și priceperca vreunui asa-zis „meditator". Fără viata de școală și deci fără camaraderia ce acolo se deprinde mai înâi, copiii aceia fiind de mici muștruluiți [232]) de către „guvernantele" lor, creșteau fără să fi cunoscut bucuria libertăței de joacă laolaltă cu ceilalți copii de vârsta lor.

Odraslele familiilor burgheze erau aproape singurile ce urmau cursurile școlilor publice.

Copiii meșteșugarilor și ai oamenilor mai de jos erau în cea mai mare parte dați din vreme la deprinderea uneia din meserii.

Aceștia duceau „la stăpân" — cum se zicea atunci — o viață de ucenici, potrivită mai ales intereselor „jupânilor" lor. Ucenicia aceia dura pânăce erau scoși calfe spre a putea lucra și la alți meșteri, ori meșteri spre a putea lucra pe seama lor. Anii de copilărie ai acestora nu erau lăsați libertăței sau haimanalâcului, care rămânea numai pe seama celor ce alcătuiau poșidicul mahalalelor și cu care toți ceilalți se cam fereau să aibă de-a face.

232) Expresiunea deformată a noțiunei „meșterăluit" adică educat de cei meșteri în această îndeletnicire.

In felul acesta copilăria tuturor bucureştenilor se petrecea mai mult pelângă gospodăria familiilor lor şi deci numai în contactul celor de-o seamă cu ei.

De-aci venea diferentiarea ce rezulta prin deosebirea fiecăreia din ele, şi tot astfel se ajungea şi la lipsa acelei libertăţi, în voia căreia sunt lăsaţi de părinţii din zilele noastre şi de care copiii de acum se folosesc numai în paguba educaţiunei lor.

Cum vedem, atunci, pentru sburdălnicia copilăriei propriuzisă, rămânea doar „Joaca" între ei.

Jocurile copiilor — în lipsa sporturilor de azi — erau destul de variate şi atunci; dar erau mai naive şi în niciun caz atât de colectivizate ca cele de acum. Ele se mai deosebeau şi prin aceia că unele erau oarecum educative pentru trup ca şi pentru suflet, deci cam în felul sporturilor actuale; iar altele era numai recreative.

Intre cele dintâi însemnăm, din ale iernei: datul pe ghiaţă, fără patine şi pe oriunde se găsea loc bun pentru o mică pârtie; — datul cu târlia pe derdeluş, pe povârnişurile naturale ale oraşului sau pe deluşoare ridicate din zăpada anume îngrămădita prin unele curţi sau maidane ale mahalalei, şi acestea fără costumele speciale şi atât de costisitoare şi fără plecatul la munte, cum este moda în ziua de azi. Ceice făceau patinaj serios, pe patine speciale de fier, erau mai puţini la număr şi de-o vârstă ceva mai măricică; asta probabil fiindcă cheltuiala echipărei în acest scop cântărea ceva mai greu de cât azi, cutoatecă atunci toate erau cu mult mai eftine ca acum. In timpul verei, copiii se jucau în plină libertate: Leapşa, Barul şi Şodronul; iar în mod reglementar, Oina. — Cei de pela mahala obişnuind să joace şi Ţurca ori Poarca[233]).

---

233) „Leapşa" era fugă, pe fereală de a nu fi atins cu mâna dreaptă de cel care, atins la rândul lui, trebuia **să o treacă** altuia. „Barul", joc într'un dreptunghiu tras pe pământ cu cretă sau pe iarbă cu sfoară şi în care se însemna anumite posturi ce trebuia împărţite pe cei câţiva parteneri, iar apoi schimbate prin destoinicia cucerirei lor, de pe însemnătatea ce aveau. Acesta era un joc colectiv, pe echipe, oarecum asemănător cu „foot-ballul".— „Şodronul" — (nume francez — „chaudron" — care înseamnă căldăruşă, dar căruia nu-i ştim rostul analogiei) — se juca tot într'un dreptunghiu înscris pe pământ cu creta, dar consta din împingerea cu vîrful piciorului a unui calâp de piatră în fiecare compartiment al careului de joc şi jucătorul era

Ca jocuri recreative, copiii din familiile boiereşti cunoşteau doar Croquet-ul, Tennis-ul şi aşa-zisele jocuri de societate, împrumutate dela francezi ; iar ceilalţi : Smeul şi Arşicele [234]).

Smeurile erau patima cea mare a tuturor copiilor. Ele se mai văd şi azi prin văzduhul periferiilor oraşului, dar nu ca atunci când umpleau cerul cu vâjjiitul lor şi când erau podoaba sârmelor de telegraf de-alungul tuturor străzilor. In priceperea confecţionărei lor, smeurile aveau meşterii lor ; iar ca îndemânare în mânuirea lor la înălţat sau la „încurcare", aveau şi campioni cu faimă, cunoscuţi dela o mahala la alta.

Toate jocurile astea erau nişte îndeletniciri nevinovate şi

---

obligat să facă aceasta sărind numai pe un picior — greşeli fiind : punerea jos a celuilalt picior sau schimbarea lor în cursă, scoaterea calâpului din conturul dreptunghiului sau oprirea lui pe liniile despărţitoare.

„Oina" — jocul din bătrâni al Hoinarilor — despre care se pomeneşte în piesa Vlaicu-Vodă că ar fi fost jucată şi de Voevodul Mircea cel Mare în copilăria lui — este un joc, în două echipe pentru baterea unei mingii cu o lopată lungă din lemn cioplit. Oina a fost decretată, prin 1897, ca joc şcolar oficializat ; se mai practică şi acum în sânul asociaţiilor sportive şcolare.

„Ţurca", un exerciţiu de dexteritate constând în a lovi din sbor şi a trimite cât mai departe cu un ciomăgel scurt, o bucată de lemn ascuţită la ambele capete şi pe care atingerea cu acel ciomăgel pe capetele ascuţite o ridică în aier unde trebuie apoi lovită spre trimitere.

„Poarca", joc predilect numai la mahala şi pe la ţară, era leit nobilul joc de azi ce se chiamă „Golf" cu deosebire că ai-noştri de-atunci se serveau de-o bâtă şi un ciolan de bou, dela genunchi; în vreme ce azi uneltele s'au schimbat în „crosă" şi o mingie de celuloid plină şi nu mai mare ca un ou de bibilică.

234) Smeurile erau de două feluri : cu speteze, cari se înălţau cu sfoară din păpuşoaie cât mai mari ca să poată fi urcat cât mai sus, şi cele turceşti, pentru puştii micuţi, acestea făcute uşor din o bucăţică de hârtie de caiet şi din un crâmpeiu de coadă din şiret de cârpă, şi putând fi înălţat cu aţă de patru-cinci metri lungime, ele nesuindu-se prea sus.

„Arşicele" erau rotulele genuchilor din spate ale mieilor şi li-se mai ziceau şi „gioale" în mod generic ,iar ca valoare erau deosebite în : miele, cele provenite dela miei, şi soalbe cele provenite dela capre, acestea fiind ceva mai mari, mai lucioase şi mai consistente. Miza de arşice se aşeza în două rânduri pe pământ şi trebuia lovit în acele rânduri cu un Ichiu, adică o soalbă plumbuită şi pilită spre mai îndemânatecă la mânuire. Ce se răsturna din şiruri în acea lovire dela distanţă, pe depăşire aleasă, era câştigul jucătorului al cărui rând era să tragă. Furtul lor din joc, şi prin fugă, se numea „Pui de giol".

necostisitoare, pentru când se găseau mai mulţi copii laolaltă şi pentru ca să treacă vremea, ce a lor era, de dimineaţă până seara. Erau jocuri din care nu se putea isca niciun nărav urât, ci doar, din când în când câteo mică păruială[235]) pentru temiri-ce sfadă eşită din semeţia cu care se întreceau între ei. Apucături mai rele şi care i-ar fi putut împinge la săvârşirea vreunor „blestemăţii" lipseau cu totul din mintea copilandrilor acelor timpuri, — denumirea aceia de „blestemăţii" fiind ea însăşi o indicaţiune de oroare cu care ar fi fost priviţi cei ce s'ar fi încumetat la aşaceva. Micile năravuri prinse din promiscuitatea întâmplătoare cu niscai dănciuci de neam ţigănesc — precum erau furtişagul fructelor şi florilor de prin grădinile oamenilor sau aruncatul cu pietre unii într'alţii — pe lângă că nu converteau pe ceilalţi copii, dar erau şi curând lecuite de nuielile de salcâm cu care aveau de-a face făptuitorii, când erau prinşi de către paznicii sau proprietarii grădinilor astfel încălcate.

Intre fete, — nici de-aşaceva nu era vorbă. Ele nici nu aveau îngăduinţă să se amestice între băieţi, şi erau de timpuriu lipite de gospodăria casei — unele pentru a învăţa să lucreze la ciorapi, la broderii, la cusut albituri, iar altele mai cu osebire la arta gătitului mâncărilor şi făcutului prăjiturilor şi dulceţurilor, la spălatul şi călcatul rufelor şi la scuturatul şi deretecatul casei. Scuturatul acesta general trebuia făcut ne-apărat cu prilejul mutatului dintr'o casă într'alta, şi apoi cel puţin: la Paşti adică în preajma Sărbătorilor, în postul Sfintei-Mării si spre sfârşitul Toamnei cât mai aproape de Crăciun, dacă nu se strica vremea mai de timpuriu. Când femei mai vrednice se îndeletniceau cu scuturatul prea des peste an, celelalte ziceau că'şi mătură norocul din casă. Tot pe seama fetelor cădea şi grija creşterei fraţilor şi surorilor mai mici.

In felul acesta, — mai cu una, mai cu alta — copilăria lor trecea pe-neştiute, pânăce, devenite „codane" (când adică le creşteau cozile părului mari de trebuiau să le încolăcească pe cap), începea să roiască svonul prin mahala pentru căpătuirea fiecăreia la casa ei — ceiace se făcea fie prin cunoştinţe, fie cu ajutorul peţitoarelor speciale sau de meserie, care îngrijau să se facă vorbă de măritişul lor şi să se pună la cale „vede-

235) Toată bătaia constă în aceia că se trăgeau de păr.

rile" pentru ca să se poată cunoaşte viitorii însurăţei. In acea perioadă pregătitoare fetele abia dacă, cosând la „trusourile" lor, puteau prinde doar din auzite câte două-trei cântece pe cari, dacă aveau glas bun le cântau lucrând sau când veneau mosafiri, de pe cuvintele pe cari le învăţau una-dela-alta sau din cărţuliile „Micului Dor".

Când „tinerii" ajungeau le schimbatul inelelor — ceace se făcea cu logodnă în temeiu, cu popă, cu masă mare, cu cadouri, însă numai între ai familiilor — educaţia lor era de-abinelea făcută. — Tânărul înceta de-a se mai aduna cu haidamacii [236]) cu cari bătuse străzile până atunci şi intra în rândul oamenilor cumsecade; iar tânăra, era şi ea admisă între cucoane unde i-se făcea pregătirea teoretică despre toate câte aveau să mai fie şi despre cum aveau să fie, de pe rânduiala lăsată dela Dumnezeu şi de pe normele ştiute doar de cele dela casa lor.

Cu mici deosebiri, acestea se petreceau cam la fel în toate straturile societăţei bucureştene; — micile deosebiri ţinând doar de zicala: „câte bordeie, atâtea obiceie". Şi dacă bordeiele nu prea erau toate la fel, în schimb „obiceiele" se loveau [237]) al Dracului!...

Cu jocurile copilăriei, cu ţinerea strictă a poruncilor Bisericei, cu deprinderea unei meserii sau slujbe, cu prinderea învăţăturei de carte sau a treburilor casei, cu drăgălăşeniile platonismului dragostelor lor „inocente" şi cu toate celelalte dichisuri ale căpătuirei lui — tineretul din vremea aceia nu avea nici dorinţa nici grija de-a bate drumurile la toate soiurile de întâlniri ca acum, nu avea nici pas să se dedea altor năravuri sau apucături urâte.

Cum se făcea asta? — Foarte simplu.

Legea cea mai temeinică a creşterei copiilor şi a educaţiei lor pânăla vremea când aveau să ia în mână hăţurile căsniciei, era: „Copiilor, nu trebuie să li-se dea bani pe mână, pânăce nu i-ai văzut la casa lor".

Numai aşa se făcea că, atunci, odată intraţi în rândul lumei, — de era vorba de bărbaţi sau de femei, — fiecare îşi vedeau de treburile şi de rosturile caselor lor. Treburile erau: pentru bărbaţi, grija pământurilor sau a ecareturilor ce aveau

---

236) Cei cari hoinăreau în voia lor..

237) Adică se potriveau.

din al-lor sau pe cari le primise ca zestre, şi îndeplinirea îndatoririlor ce le puneau ocupaţiunile lor — fie că era vorba de funcţionari, de rentieri sau de simplii muncitori.

Familiile de-atunci, adunate cât mai laolaltă, în deplină sănătate de trup ca şi de minte — erau răsadurile ce asigurau cu fiecare nouă generaţie, copacii sdraveni, bine înrădăcinaţi, cu trunchiuri tari şi firesc crescute şi cu frunziş bogat şi adăpostitor, din care se alcătuia — ca într'o pădure frumoasă — populaţia de felurite obârşii a Bucureştilor de-acum şaizeci-şeaptezeci de ani. In pădurea aceia, virgină de orice născociri vătămătoare, vegetaţia cea mai bună a familiei era ocrotită de Dumnezeu şi de Fire, oamenii se aveau bine între ei, iar faptele rele şi fărădelegile rămâneau doar pe seama firilor blestemate, foarte arareori căzând şi pe capul celor cu frică de osânda legilor şi de muncile Iadului.

Din când în când, — pentruca tâlcul zicalei „Oameni suntem“ ! să nu rămână de ruşine — se mai ivea pe ici pe colo şi câte unul mai slab de înger care se lăsa prins în mreaja vreunui păcat. Dar aceste păcate nu erau din cele grele, şi nici măcar din cele de nemărturisit.

Cine ajungea să agonisească pentru a spori avutul familiei lui, — acela era socotit om mai vrednic între ceilalţi şi exemplul lui, chiar dacă nu era de toţi urmat, era însă admirat cum se cuvine, fiindcă toată lumea ştia de unde venea prisosul acela şi se bucura că înstărirea cât mai multora aducea folos tuturora.

Cine, din potrivă, se lăsa ademenit de unele din acele năravuri uşoare cari îl aducea, şi pe el şi pe-ai lui, la lipsuri şi la strâmtoare, — acela era privit cu dojană dar totuşi cu îngăduinţa care se dă celui dela care aştepţi să se pocăiască. De-aceştia se iveau însă totdeauna numai între oamenii ajunşi la maturitate, când adică fie care se simţea stăpân pe munca şi pe banul lui. Numai atunci se încumetau să ia asupră-le greşeala voită de-a se lăsa îmbiat : mai, la năravul băuturei depăşită ca măsură — mai, la patima unor „foiţe“ (cărţi de joc) mânuite cu nenoroc, sau în sfârşit la mai ştim noi ce, din cele cari pe vremea aceia cu greu şi numai la întâmplare deosebită se putea aflà.

Păcatelor din tagma asta, nici nu li-se da atunci prea multă însemnătate ; ele erau socotite mai mult ca nişte metehne, uşor de lecuit sub apăserea nevoiei de ceiace se numea „consi-

derația" de care oricine trebuia să se bucure în fața semenilor şi a concetăţenilor lui.

Pe considerația aceasta toată lumea de-atunci punea cel mai mare preț. Ea era legătura cea mai puternică ce apropia pe cei de-o seamă şi care putea ridica pe cei mici şi mai lipsiţi în rândurile celor mari şi înstăriţi ; — şi tot ea depărta pe toţi cei cu minte sănătoasă, de cei molipsiţi.

Intr'un mediu ca acela nu se prea afla deci putinţă de vreo pornire oarbă spre fărădelegile care ne bântuie astăzi pe tot locul şi la tot pasul. In lumea de-atunci se ştia bine despre fiecare, ce face şi ce poate. Chip de-a arunca praf în ochii lumei, nu era. Iar cine se încumeta să încerce aşaceva, se făcea de pomină în aşa fel că până'la urmă se lăsa.

Legea poruncea ; iar paznicii ei arătau ritos fiecăruia ce se cuvenea să facă şi ce nu. Rosturi de înşelăciune şi de excrocherii nu se prea stiveau şi nici nu încăpeau în cugetul nimănuia căci, ca să spunem vorba pe şleau, oamenii aceia aveau, toţi, simţul ruşinei.

A rămas celebră în această privinţă demostraţiunea făcută de marele avocat Alexandru Djuvara într'o şedinţă publică dela palatul Justiţiei şi care arăta minunat de frumos ce se înţelegea atunci prin meritul de a se putea cineva bucura de acea „consideraţiune" socială. Era în procesul penal al unui cunoscut arhitect bucureştean care, după ce clădise o casă pentru el pe bulevardul Carol I, strâmtorat şi îndatorat băneşte, i-a dat foc pentru a se descurca din suma destul de mare pentru care îşi asigurase casa. Curtea cu Juraţi, în urma unei pledoarii admirabil meşteşugită de Barbu Ştefănescu-Delavrancea, a adus un verdict de achitare. Inainte de ridicarea şedinţei, unul din avocaţii părţei civile a cerut Curţei să se pronunţe şi asupra despăgubirilor civile ; dar dintre avocaţii apărărei s'a ridicat unul care a obiectat că, de vreme ce inculpatul fusese achitat de către Juriu, verdictul de achitare a spălat definitiv pe acuzat de orice fel de urmăriri ale acelui proces. La această argumentare, Alexandru Djuvara, un eminent jurist şi fost ministru al Justiţiei, a răspuns cum nu se putea mai strălucit zicând : „Verdictul, domnilor Juraţi", a putut spăla pe învinuit ; dar nu ca apa botezului, de orice păcate, ci doar cum spală apele mărei hoiturile pe cari le aruncă pe ţărm !" — şi dreptatea a rămas de partea acestuia, deoarece inculpatul de-atunci nu

s'a mai putut reabilita niciodată, rămânând pe veci exclus din buna consideraţiune a societăţei bucureştene.

Afară de acestea, şi spre marea lor deosebire de cei de-acum, bucureştenii vremei aceleia aveau o repulsiune, nedesminţită decât de nevoie, pentru „umblatul cu procese pe la Tribunal". Ei priveau pe cel pedepsit cândva penaliceşte, ca pe un om scos din rândul lumei ; iar pe puşcăriaşi, ca pe nişte molipsiţi de ciumă.

*

Sarcina de-a apăra pe cetăţeni de asemenea năpaste, ca şi aceia de-a'i urmări şi trimite Judecăţei atunci când cădeau în ea, o avea Prefectura Poliţiei Capitalei şi Parchetul judecătoresc, ca şi acum.

Sediul Poliţiei bucureştene care fusese cândva în Piaţa-mare, laolaltă cu Primăria, şi i-se zicea atunci Agie, deoarece era condusă de un Agă (Prefect) — a fost apoi aşezată pe cheiul Gârlei dela Mihai-Vodă (unde e acum cazarma postului central al pompierilor) şi, după ridicarea ocupaţiunei ruseşti dela 1834, trecută în clădirea cea veche a locului unde se ridică acum noul edificiul al Prefecturei municipiului. Clădirea cea veche avea un singur cat şi nu ocupa decât centrul terenului pe care stă azi. Lipit de calcanul fostei librării a lui Socec, mai era un şir de clădiri ce serveau de cazarmă jandarmilor şi pompierilor. In curte, spre strada Domniţa Anastasia, erau grajdurile şi remizele ; iar la faţă, spre calea Victoriei, în locul grilajului de fier de acum, erau câţiva stîlpi scunzi de piatră, legaţi de vârfuri cu nişte lanţuri grele de fier ce atârna ca ghirlande şi erau singura lor podoabă.

Dregătoria prefectoricească era, chiar la începutul domniei Regelui Carol I, încredinţată unor aleşi dintre fruntaşii partidelor politice, cari dovedise mai mare destoinicie în mânuirea maselor electorale cu prilejul perindărei pela Putere a partidului respectiv. Cel mai cu faimă din seria acestora a fost vestitul Radu Mihai, omul „Vizirului" Ion Brătianu, şi care a prefectorit în toţi cei doisprezece ani ai lungei guvernări a şefului său politic (1876—86). Din seria ce a urmat şi care începuse a se ocupa mai mult şi mai cu vădită competinţă de organizarea Poliţiei noastre pe temeiuri mai potrivite rostului ei, însemnăm în treacăt numele : colonelului Ion Algiu, al colonelului-prinţ Di-

Biserica veche a Sfântului E'efterie și câmpul care o înconjura până la 1894.

Un „vardist" (gardist) în prima uniformă a acestor gardieni ai Bucureștilor.

mitrie Moruzzi cunoscut de popor sub porecla Kneazul şi al avocatului Ion G. Saita care trecea atunci drept cel mai destoinic reformator.

Intocmirea vechei administraţii poliţieneşti semăna aidoma cu cea comunală, cu singurele deosebiri că Poliţia avea şi un serviciu zis de Siguranţă pentru dovedirea şi prinderea delicuenţilor şi criminalilor; iar, ca ultim grad ierarhic avea, în locul guarzilor-spirtari, pe gardienii-„vardişti". Sediurile poliţiei de despărţiri din oraş poporul le zicea „la Secţie" sau „la Comisie" fiindcă aveau ca şef un Comisar. Dela aceste Comisii porneau controlul şi urmăririle fiecărui „raion", şi tot acolo se făcea „izicuţia" primei instrucţii a tuturor afacerilor cu caracter penal.

Numărul gardienilor publici era atunci cu mult mai redus; iar pregătirea lor în a-şi exercita atribuţiunile şi a-şi impune autoritatea... şi mai şi [238]).

Bucureştenii trăiau însă atunci în mai mare siguranţă şi lumea îşi puteau face glugile de lemne şi coteţele cu tot felul de orătănii în curte; iar vara dormeau fără grijă cu geamurile deschise chiar jos şi la stradă, fără să se teamă ca acum de-a cădea pradă gerului sau de-a rămâne în pielea goală şi de râsul tuturor

In anii dintâi ai ciclului ce îmbrăţişăm aci, comandant al vardiştilor era tot un fost militar, căpitanul Solomonescu, un om atât de corpolent încât nu putea umbla mai deloc pe picioare şi de-ceia îşi îndeplinea slujba circulând într'o trăsură ale cărei arcuri, deşi erau bine întărite, se lăsau spre partea unde se aşeza el, de credeai că la tot pasul sta să-l verse în stradă. Dar aşa cum era el, căpitanul Solomonescu a fost nu numai un poliţist de rasă, dar şi un foarte simpatic tip al Bucureştilor de-atunci, atât prin modul conştiincios în care îşi îndeplinea funcţiunea, cât şi din pricina conformaţiei lui robustă şi voluminoasă. Se poate spune chiar că el a fost adevăratul organizator al corpului Gardienilor publici cu care au fost înlocuite atunci patraulele [239]) şi caraulele cetăţeneşti, de cari pomenea profesorul Ionescu-Gion în conferinţa din care am citat la începutul acestei povestiri.

La serviciul de siguranţă al Poliţiei noastre de atunci, —

---

238) In loc de „şi mai mult".
239) Dela franţuzescul „patrouille".

de antopometrie, de fişe, de „amprente“ [240]) digitale şi de aplicarea teoriilor de criminologie ale lui Lombrozo sau ale lui Bertillon, nu era nici pomeneală. Abia pela 1880, un român care deprinsese arta de a fotografia, pe nume Ion Niculescu, obţinu îngăduinţa de a instala în curtea din dos a Poliţiei o baracă a lui în care îşi avea atelierul şi unde îşi luase obligaţia să facă, pe un preţ modic, câte o dublă imagine a celor ce avea de-a face cu această autoritate. Cu acele fotografii, din faţă şi din profil [241]), se începu întocmirea unui registru similar cu cel al fişelor actuale.

Poliţia bucureşteană avea de altfel prea puţin de lucru în mijlocul unei populaţiuni pacinice de oameni liniştiţi şi puţin pretenţioşi cum erau cetăţenii vremei aceleia. La Siguranţa ei, cercetările marilor crime sau delicte erau lăsate în seama destoinicului de bună amintire, vestitul Puiu Alexandrescu, şi a ajutorului şi ciracului [242]) său Willy Georgescu, amâdoi selecţionaţi numai pe criterii de pricepere şi de vechime ca simpli poliţişti. — Abia după 1900 a fost adus în fruntea acelui organ poliţienesc fostul judecător de intrucţie Romulus Voinescu.

Şi totuşi, sub conducerea empirică a acelora şi cu devotamentul sincer şi onest al subalternilor lor, vechea noastră Poliţie a ştiut a dobândi lauri de frumoase isbânzi în diferitele cazuri celebre ivite atunci şi rămase de pomină pe multă vreme, cum au fost: furtul *Cloşcei cu pui* de aur [243]), dela muzeul de antichităţi din bulevardul Academiei, de către un zănatec cu numele de Pantazescu ; — excrocheriile şi falşurile preschimbărilor de bani cu „apa de aur“ a lui Andronic; — falşificările de bancnote ale Băncei Naţionale, atât de artistic săvârşite de iscusitul desenator Sache Botez [244]), tâlhăriile bandei Zdrelea şi Măruntelu, ale lui Pipa şi ale ţiganului Lache Băbeanu. Inaintea acelor isprăvi — sporadice, pentru vremea îndelungată în care s'au

---

240) Imaginea încreţiturilor pielei degetelor spre palmă, luată prin apăsarea pe hârtie a degetelor mânjite cu cerneală oarecare.

241) Văzut dintr'o parte.

242) Elev şi iniţiat al lui.

243) Obiecte din tezaurul găsit în săpăturile dela Pietroasa (Buzău) şi rămase în Rusia după Revoluţia Bolşevicilor din 1917.

244) Câte şi trei aceşti oameni de oarecare stare socială, cel de al doilea înrudindu-se chiar aproape cu familia unui dintre foştii oameni de Stat ai vremei.

petrecut — rămăsese de pomină şi de groază două crime: cea din calea Moşilor, făptuită de un bulgar împotriva unui brutar de acelaş neam cu el, şi oribilul caz de criminalitate înnăscută a lui Ştefan Venescu ce ucisese într'o noapte toată familia directorului şcoalei primare din Tabaci, unchiul şi găzduitorul nenorocitului făptaş.

Toate cele enumărate aci se petrecuse însă în răstimpul a peste treizeci de ani!

In mod obişnuit, rubricele „Intâmplărilor din Capitală" sau ale „Curierului Judiciar" de prin ziarele timpului, erau mai totdeauna searbede, neavând de relatat decât neînsemnate isprăvi de-ale borfaşilor de ogrăzi sau unele încăierări iscate pe la cârciumi între cei ce beau prea mult sau nu duceau de-loc la băutură.

Şi bucureştenii se mândreau atunci pe drept cuvânt cu raritatea „întâmplărilor" astea, cărora le şi ziceau astfel pentrucă de-aşa-ceva nu se auzea decât „din an în Paşte" — cum obişnueşte a spune românul.

La decăderile şi la corupţiunea ce au urmat în vremurile de după aceia şi despre cari poate ne vom ocupa într'un volum viitor — bucureştenii nu au ajuns, decât datorită destrăbălărei la care au contribuit în deosebi moravurile nestăpânite ale Politicei... aşa cum ea a fost făcută în anii de după cei prin care hoinăresc amintirile noastre de-aci.

„Moda" vremei aceleia.

Pe la începutul domniei Regelui Carol I, portul bucureştenilor adoptase îmbrăcămintea croită din stofe aduse deafară şi întocmită de pe moda aşa-zisă „nemţească", în care se arătau toţi cei din clasele de sus ale orăşenimei. Deosebire, la bărbaţi, era aceia că cei din tagma boierească stăruiau încă în moda şi croiala franţuzescă pe care o adusese „bonjuriştii" pela 1848. Moda aceia impunea, chiar pentru ţinuta zilelor de lucru „redingotte"-a neagră sau albastră închis, cu pantalonul de culoarea oului de raţă şi cu jiletcă (gilet) din stofă de mătasă gălbuie cu floricele rare de culoare mai închisă. Cravatele din mătasă neagră fără lustru, înodate gata în nod de fundă, de plastron sau de regată ; unii cu gusturi şi pretenţii de artişti ori intelectuali purtau şi fâşii zise „La Vallière", pe care le înodau în fundă mare şi moale, în jurul gulerelor albe, tari şi înalte, nerăsfrânte nici la colţuri şi cari le ţineau gâtul înţepenit. Pe cap purtau numai jobenul (ţilindru) sau melon-ul (cipag) pălărie tare în forma rotundă emisferică, uneori de culoare cenuşie ; iar, ca încălţăminte ghetele moi, fără vârfuri adause, fără deschizătură pe nasturi sau pe şireturi, ci numai cu „bizeţuri" (besezen) laterale de pânză elastică pentru a înlesni tragerea pe picior. Rufăria se purta numai albă, cu pieptul şi mânecuţele cămăşei întărite în scrobeală şi lustruite — acestea din urmă despărţite, pentru a fi schimbate odată cu gulerele, şi făcute sul ca burlanele maşinilor de gătit. Ciorapii, ca şi mănuşile, de culoare gălbuie — afară de ţinuta de gală la care ciorapii erau numai negri ; iar mănuşile „glacée", albe ca zăpada. Din ţinuta domnilor mai făceau parte : ceasornicul cu capace care se purta în buzunarul vestei şi cu lănţişor petrecut prin chiotoarea nasturilor de pe piept, pânăla buzunarul opus unde la capătul lanţului se punea

un creion mecanic, un medalion cu vreo fotografie dragă şi uneori cutiuţa cu tabac de tras pe nas ; — apoi tabachera cu tutun şi „ţigaretul" de fildeş, de chihlibar, de abanos sau de sidef *) ; şi în sfârşit, bastonul, neîncovoiat şi cu mâner de aur, de argint, de fildeş, de baga **) ori de sidef, dacă nu chiar de vreun crâmpeiu de corn de cerb. Uneori mânerul nu era fixat de baston ci se prelungea înlăuntrul lui cu o lamă de stilet, pentru eventuala nevoie de apărare atunci când lumea nu umbla cu arme de foc asupra ei. In acel caz. era „baston cu şiş". Ochelarii se purtau prinşi doar de spinarea nasului şi aveau la dreapta un şiret ce se prindea de chiotoarea hainei pentruca, dacă s'ar fi desprins, să nu cadă să se spargă. Ca amănunte ale ţinutei bărbăteşti, amintim de-asemeni umbrela de soare, îmbrăcată cu borangic chinezesc (shantung) căptuşit cu pe dedesubt cu mătasă verde spre a apăra şi ochii de lumina prea tare a soarelui de vară.

Cucoanele aveau, şi ele, portul mult mai complicat. Rochiile nu erau dintr'o bucată ca acum, iar costumul simili-bărbătesc — „tailleur"-urile de azi — nu se vedea pe nicăieri. Costumele femenine erau alcătuite din „talie" (corsaj sau bluză) până peste brâu, şi din „jupă" (foile sau fusta) dela brâu în jos ; iar josul ajungea pânăla vârfurile pantofilor. Tăietura sau croiala rochiilor („façon"-ul) se păstra ani-dearândul ; variaţiunile se arătau numai din ţesăturile stofelor sau culoarea lor şi din garniturile ce le împodobeau : iar acestea variau doar ca „style", nu din orice scorneală ca în zilele noastre.

Schimbările, rare cum erau, veneau doar după ce le statornicea Moda dela Paris.

Astfel — pela 1866 dăinuia încă, la cucoanele mai vârstnice jupele cu malakof adică îmbrăcate peste un fel de schelet de balon ticluit din fâşiuţe de oase de balenă şi anume în aşa fel ca să ţină fusta hainei înfoiată. Cucoanele mai tinere începuse însă a înlocui acel „desous" cu fustele de pânză scrobite, puse două-trei una peste alta, în felul cum se purtau ţărăncile din unele provincii ale Franţei şi Olandei. Tăliile treceau puţin peste cingătoare, aveau mânecile lungi şi largi, şi la gât se în-

---

*) Până la înzestrarea fabricei Belvedere cu maşinile necesare manufacturei ţigaretelor cu şi fără carton, fiecare îşi răsucea singur ţigarea şi o fuma din „ţigaretele" aceasta..

**) Carapacea de broască ţestoasă (écaille) din care se făcea şi „momea"-ua narghilelelor sau „băgă"-ul ţigaretelor de abanos — de unde şi această denumire cunoscută doar la noi.

La stânga :
Portul cucoanelor „în vârstă“ pe la începutul povestirei noastre.

La dreapta :
Portul bărbătesc, cu eleganța acelorаș vremuri.

cheiau până sus cu un rând de nasturi ; la gât şi la mâneci erau chenărite cu dantelă îngustă

Pela 1878, fustele scrobite au fost reduse la una singură, îmbrăcată peste coapsa corsetului rigid, pe care'l moştenise dela bunicile cu crinoline şi malakoafe şi la care nu s'a hotărât să renunţe decât către sfârşitul vremurilor pe care le băsmuim aci, — iar jupele rochiilor au fost şi ele restrânse din croială, la atât cât cereau deschizăturile paşilor în mersul întins. In schimb, înfoiala a fost făcută pe-afară prin două şorţuri de stofă la fel cu a fustei, drapate în faţă şi în spate şi printr'un volan de două palme, încreţit şi cusut peste marginea din jos a fustei. Scobitura din jurul gâtului a fost sporită puţin, mânecile strâmtate pe braţe. iar peste încheietura taliei, când ca un fel de cravate, când cu adevărate pieptare, se prindeau şiruri spumoase de dantelă lată sau de mousselină plisată — podoabă ce se numea „jabot" de pe numele dat cravatelor similare ce le purtau bărbaţii de neam nobil din veacurile trecute, prin ţările Apusului.

Pe la 1885, şorţurile de pe jupe au dispărut dar în locul lor s'a adăugat un al doilea volan cusut dela cel vechiu în sus. Nu se 'ndurau cucoanele să renunţe nici la silueta înfoiată a vremilor de mare luxurie, nici la distanţa aceia respectuoasă pe care forma toaletelor lor o impunea încă galanteriei bărbaţilor. Tăliile sau corsajele au fost şi 'ele lungite cu o „bască" ce învăluea şoldurile ajungând până aproape de noul volan.

Iar după alţi vreo zece ani, volanele aplicate au rămas numai rochiile de seară ; tăietura costumului femenin s'a lipit şi mai mult de trup, garniturile adause au dispărut şi ele, iar poalele fustelor au început a fi croite în felul floarei zisă „Rochiţa rândunicei" sau a Zorelelor, croială cunoscută sub denumirea de „volant en forme", şi după dispariţia căreia foile fustei s'au croit drepte şi scurtate doar până la glesne.

Rufăria femenină se făcea numai albă, din pânzeturi cât de fine (linon, mélinos, batiste) ori din Olandă sau chiar Madopolan — în orice caz însă migălită în garnituri de broderii, de cerculeţe şi împodobită cu o profuzie de dantele şi de horbotă lucrată cu multă fineţă, la igliţă sau cu ciocănele (frivolités) ori cu acul (points à l'aiguille şi points de Venise). Ciorapii se purtau la început doar până la genunchi, apoi deasupra şi susţinuţi cu jaretiere elastice, festonate în „frou-frou" şi împodobite cu „ghirlănţele" (ghirlande mici) de flori de câmp lu-

crate în mătăsuri culorate sau cu câte un trandafir de catifea ori un „chou" de panglică.

Incălţămintea era, — în afară de pantofi „escarpins" (scobiţi) cari erau purtaţi mai mult la toaletele de seară sau în cuprinsul căminului — ghetele cu carâmb înalt având 16—20 de nasturi şi cu tocurile de lemn învălit în piele (Louis XV), înalte doar de 5 cm.

Gătelilor îmbrăcămintei se adăuga şi atunci aceia a pieptănăturei, cu deosebirea că atunci această îndeletnicire era o artă la îndemâna fiecăreia, nu ca acum când femeile sunt victime în tot felul, ale maşinăriilor şi maşinaţiunilor nenumăratelor saloane de „coifeurs"-i şi institute sau uzini de frumuseţe anexe. Părul se purta cu lungmea la care ajunsese din firea lui; iar aşezarea lui se făcea: sau prin simpla răsucire şi aducerea lui încolăcită la ceafă ca torsadă, pe craniu în coc sau spre creştet în chip de creastă — sau împletit în două cosiţe strânse în jurul capului ca o coroniţă ale cărei împletiri dau minunate reflectări de bucle, înlesneau creşterea şi păstrarea părului şi îl unduiau fără alte mijloace, pentru când avea să slujească unei pieptănături de gală. Doamnele cu vârsta mai matură preferau pieptănătura zisă „à la belle femme' cu cărare la mijlocul capului, lipit, desfăcut şi puţin ondulat pe tâmple şi cu cosiţele făcute coc în ceafă. Domnişoarelor li-se îndoia torsada pe ceafă şi o înodau într'o fundă de panglică lată de taffetas — pieptănătură numită „Katogan". Despre schimbatul culorei părului nu era nici pomeneală pe vremea aceia, tot aşa cum nici despre „maquillage"-ul obrazului. Desbărate de sulimanurile la care se dedaseră prin imitarea obiceiului adus de fanarioţi de prin haremurile Constantinopolului — femeile noaste primise cu mult folos exemplul de-atunci al lumei alese din ţările Apusului civilizat; şi, dăruite cum erau din plin cu frumuseţea rasei lor, redobândiseră curând faima graţiilor lor fireşti. Cine şi-ar fi putut închipui că, mai apoi, sporind acea înălţare, ele avea să cadă totuşi din nou în abuzul cu care par că se fălesc acum?

Bucureştencile răstimpului acela au avut marele merit de a nu fi folosit alte accesorii ale gătelei, afară de cele mai suave parfumuri din esenţă curată de flori şi „pudra" de orez parfumată la fel. Cu acele daruri şi cu gustul şi eleganţa înăscute cu care ele purtau toate costumele timpului acela, romancele noas-

La stânga :
Costumul de oraş al doamnelor din aceiaşi epocă.

La dreapta :
Uniforma ofiţerilor din cavalerie, înaintea domniei lui Carol I.

La stânga :
Uniforma ofiţerilor din infanterie inaintea domniei Regelui Carol I.

La dreapta :
Costum al doamnelor din aceiaşi vreme.

tre au împărtăşit pe drept prestigiul pe care semenele lor din Franţa îl cucerise în acel „fin de siècle", început cu „bon goût"-ul inaugurat în atmosfera Curţilor şi saloanelor de sub al doilea imperiu.

Ţesăturile folosite atunci pentru îmbrăcămintea cucoanelor erau ca şi acum cele făcute din mătasă, lână şi bumbac, cu deosebirea că amestecurile nu existau decât acolo unde le impuneau fabricaţiunea însăşi, nu şi socotelile negustoreşti speculative. Varietatea lor era însă mult mai mare, mai frumoasă şi mai prielnică. Intre mătăsuri se cunoaşteau Satin-ul, moale, lucios şi atât de decorativ; Rips-ul, mai puţin moale, nu atât de lucios şi ţesut în fibre mărunte verticale ; Faille-ul, mai groşcior şi cu fibre mai mari (gros grains); Otoman-ul cam de aceiaşi structură, dar ţesut în iţe vizibil şi regulat suprapuse; Serge-ul, mai suplu decât precedentul şi ţesut în fibre piezişe; Taffetas-ua, aspră şi mată, ţesută bătut ca pânza de bumbac; Catifeaua, bătută şi cea moale şi mai rară în păr, numită „Velours paon"; Moire-ul (moar) cu ţesut dens şi mat, dar cu ape lucioase în felul vinelor lemnului şi Passementeria, ţesătură pe fire groase, împletite mai slab şi dând stofe din care se făcea mai cu osebire manteaux-uri şi hainele lungi, îmblănite pe de-a'ntregul înlăuntru; iar pe din afară doar împodobite la gât, la mâneci şi pe poale cu blănuri mai de preţ (Chinchilla, Skongs, Hermină, Samur, Jderi ş. a. *) şi cu aplicaţii de flori din ceaprazuri negre măestrit împletite cu „jais"-uri şi cu mărgele de sticlă neagră.

Pentru pălării erau folosite garnituri de panglică din aceleaşi ţesături de mătasă, catarame de aur sau argint cu pietre de preţ, pene de păsări exotice şi chiar păsărici întregi cu penele frumos colorate. Pălăriile de pâslă (feutre) nu le purtau nici cucoanele nici domnii. Formele pentru coafarea cucoanelor erau făcute din satin, taffetas sau tulle întinse pe schelete de sârmă (leton). In zilele însorite ale verei purtau Veneţianele sau Bergères-ele de paiu mare sau mărunt ; iar pentru zilele viforoase ale iernei, căciuliţe de blană, de acelaşi fel cu gulerul şi garnitura hainelor.

Câteva curente trecătoare au stârnit o vreme şi anumită modă la întocmirea chipului bărbaţilor prin forma ce se da piep-

---

*) Blănile de Astrahan, Loutre şi Lupi serveau gulerelor de la hainele bărbaţilor şi căciulelor lor.

tănăturei părului, bărbei, favoritelor şi mustăţilor. Acestea erau doar nişte imitaţiuni, din simpatie, a unora din personagiile celebre ale timpului, precum: Napoleon III, Ţarii Nicolae I şi Alexandru III ai Rusiei, Gambetta, Thiers, Guizot, Alfred de Musset ş. a.

Cu anii însă, toate acele capricii s'au potolit, lumea lua din ce în ce o înfăţişare cât mai asemănătoare ca port orăşenesc, ceiace a făcut ca ţinutele bărbăteşti să se statornicească: pentru cele oficiale şi de vizită ziua, redingotte-a şi jaquette-a; iar pentru toate zilele veston-ul sau sacoul în costum „complèt" adică tot din aceiaşi stofă, în timpul verei putând fi şi acesta combinat.

De reţinut, din acele timpuri, rămâne calitatea excepţional de bună a stofelor, mătăsurilor şi pânzeturilor ce se aflau atunci în comerţ. In deosebi rochiile cucoanelor durau o viaţă întreagă, iar cele mai multe erau lăsate urmaşelor care le prelucrau şi le mai purtau o viaţă...

La stânga :
Alte costume de oraş ale doamnelor (1880—90).

La dreapta :
Ţinuta orăşenească civilă din aceiaşi vreme.

Imbrăcămintea de vară a doamnelor, la vremea încoronărei Regelui Carol I.

„Politica"...

ÎN VREMEA băsmuită de această carte, — se făcea Politică, poate mai multă ca oricând; dar felul cum era făcută şi mai ales scopurile pe cari ea se întemeia, se deosebeau foarte mult.

Bucureştenii de până acum vreo patruzeci de ani făceau Politică mai mult în glumă şi pentru ca să-le treacă vremea sau să aibă despre ce vorbi. Naivitatea cu care ei înţelegeau să o facă era asemenea celei a jocurilor copiilor micuţi; — avea foarte mare haz !...

Cum partidele politice ale acelei vremi nu erau decât două, „poporul suveran" era şi el împărţit în două tabere cari combăteau[245]), fiecare pentru „prinţipurile" partidului cu care mergeau în alegeri.

Un partid era al boierilor, rentierilor şi bogătaşilor cu reputaţie stabilită pe sireaua[246]) familiilor din cari se trăgeau; celălalt partid era alcătuit din funcţionărime, meşteşugărime şi negustorime — toate alcătuind acea stare de mijloc, numită clasa burgheză, al cărui rost, de pe practica de-atunci a sistemului, era: mai întâi să cumpănească şi apoi să precumpănească echilibrul politic al maselor alegătoare.

Restul, adică „golănimea" şi „prostimea" — cum obişnuia, cu atât păcat, să numească cei mari pe cei fără avere şi fără ştiinţă de carte — era sortită să ţină, în operaţiunile electorale, rolul lichidului din experienţa fizică a vaselor comunicante.

Mijea, pasămi-te, de pe atunci mugurii unei organizări corporative — vor zice poate cei ce azi cugetă cu nădejde la foloasele unor astfel de întocmiri. Va fi fost poate ceva, dar nu toc-

245) Sau „se cam băteau" între ele.

246) Arborele genealogic — exprimat însă cu vorba turcească, rămasă în obiceiu de prin vremea când stăpânirea era fanariotă.

mai; — răspundem noi. Căci pe vremea aceia, doar conducătorii partidelor erau bine deosebiţi în cele două tabere. Masa poporului, mai toată spălăcită, prindea culoare numai după ce Cârmuirea se schimba, şi atunci, deveneau „ai-noştri“ doar cei ce umblau după înţoleală şi care erau adoptaţi ori unde ar fi venit, numai să fi mers în alegeri cu unii sau cu alţii. Masa acelora nu avea încă un „sufragiu universal“; fiecare adăsta ce avea să cadă dela masa şefilor, adică dela cei ce aşezau tacâmurile când un partid sau altul venea de-rând la Putere. Interesele acelea erau însă foarte mărunte şi se mărgineau doar la atât.

Ţintarul electoral era întocmit — pentru corpurile legiuitoare, adică pentru reprezentanţa naţională, ca şi pentru consiliile de judeţe şi comunale — pe trei colegii censitare din care, pentru Senat votau doar primele două colegii cari cuprindeau numai pe alegătorii „cu dare de mână“. Aceştia pe vremea aceia dau cu adevărat din al lor pentruca să susţină rosturile politicei pe care o urmau din deplină convingere toată viaţa lor. Celălalt, al treilea colegiu, era al celor oarecum „cu dare din mâini“, cărora apoi trebuia „să li-se dea“ neapărat şi cari se ţineau că sunt ai unora sau ai altora, începând dela bumaşca [247]) ce li se da chiar atunci în mână şi cu cinstea ce li-se făcea... la cârciumă. Catagrafia [248]) tuturora, dar mai ales aceia a combatanţilor, era ţinută de oamenii celor două poliţii ale oraşului. Aceştia împreună cu vardiştii şi cu spirtarii, puşi la ţivil, animau apoi şi lucrau masele. „Animarea“ se făcea în corpore şi... cu vadra; „lucrătura“ însă nu mergea decât individual. Cei recrutaţi „de ocazie“ trebuiau mai ales supravegheaţi. Acelora lise da, când porneau la vot, doar câte o jumătate din bumaşcă, pe cealaltă ne având să o primească decât dupăce se dovedea că votase bine. Aşa — dacă se întâmpla de ieşea cumva din localul de vot cu crucea de tibişir [249]) pe spinare, atunci se chema că umblă cu „fofârliga“ şi, în loc de restul bumaşcei, îl scuturau de cruce de-i înmuiau oasele, îi opreau sângele din nas cu căciula pă chinoroz [250]) de-l făceau negru, ca să nu mai ştie nimeni cu

247) Bacnotă de 20 sau de 100 de Lei.

248) Listele electorale ce erau întocmite la anii recensământului, dar cari erau **revizuite** cu prilejul fiecărei campanii de alegeri.

249) Cretă albă.

250) Praf de grafit, cu care bătăuşii îşi presărau căciulile.

ce culoare ţinea în politică, şi, dacă nu reuşea el singur să se strecoare „afară din rază", îi făceau ei „onoru" să-l ducă la b aţ sau cu targa până la poarta „domiţilului respectiv"..

Toate astea se petreceau însă pe un plan normal, ele fiind cu grijă puse la cale de mai 'nainte şi bine ştiute de cei care intrau de voia lor „la maşină". Toată lumea vota deci în linişte şi cu o seninătate mai dihai decât a răposaţilor care, nici ei, nu lipseau de la o asemeni îndatorire cetăţenească ; — în vreme ce azi, legea obligă până şi pe cucoane să voteze şi — par'că-i un făcut — mai toată lumea nici nu se sichiseşte.

Ne aducem aminte — din toate campaniile electorale la cari am asistat — că o singură dată, un alegător pe nume Mişchiu şi de fel din mahalaua Podului-de-pământ, nu a putut rezista acelor ingerinţe blânde şi... a sucombat în timpul „operaţiei" electorale... L-au dus acasă pe 'nserat, ca pe orice partizan cu chef ; au mai cinstit un păhărel cu mortul, înainte de-al băga în casă, şi ţinându-l de subsuori ; apoi „l-au dat în primirea familiei". I-au făcut şi cinstea să-i pună vardist la poartă, ca oricărui cetăţean căzut pe câmpul de onoare, şi, pentruca nu cumva familia să „ixagereze", l-au ridicat pe la miezul nopţei, când toată lumea dormea tun şi, împreună cu toată familia, fără lumînări, fără niciun alaiu, l-au cărat spre Giurgiu, la o moşie a candidatului [250 bis]) unde, pe el l-au îngropat în cimitirul satului, iar pe familie a ţinut-o în vilegiatură, cu mâncare şi băutură „pă gratis", până ce s'a hotărît lumea dela Bucureşti să-şi cate de treabă. Că, la Bucureşti s'a vorbit vre-o trei patru ani de chestia asta — n'are face! Vorba Românului zice : Gura lumei n'o astupă decât pământul...

In felul acesta alegerile bucureştene rămâneau în viaţa cetăţenilor Urbei ca nişte.... evenimente plăcute, cum erau bunăoară şi parada dela 10 Mai, vizita împăratului Frantz Iosef sau serbările populare ale socialiştilor, — care porneau cu muzica mare dela Sotir din Piaţă şi nemereau pe tăcute în beciurile poliţiei, fără să ştie nici ei cum.

„Socialiştii" ăia erau şi ei, atunci toţi Români de-ai noştri, adică de-ai liberalilor, de vreme ce aveau pe Iancu Nădejde de vătaf, iar pe Constantin Mille numai de chibiţ. Lor, li-se zicea

---

250 bis) Cel pentru care s'ar fi cuvenit să voteze, aşa cum făgăduise.

că-s din partida „cărămizie", asta de pe armele cu cari combăteau când îi înghesuiau pe undeva „jăndarii" guvernului, cu ocazia vreunei manifestații..

Dar, pentrucă veni vorba de „prupagandă", — cată să lămurim dela început că pe vremurile acelea noi eram cârmuiți de pe vechea „Constituție dela 66" (1866) care glăsuia ritos că dreptul de întrunire în public era liber „absolut". — Este drept iarăși, că asemeni întruniri nu se făceau decât în preajma alegerilor și numai în vederea lor. Cum însă partidele ce așteptau perioada lor de guvernare erau numai două, și cum roata o mânuia Suveranul care căuta, pe cât era cu putință, să țină fiecare partid la guvern numai câte-o legislatură, adică patru ani, — toate schimbările veneau pe-știute și deci erau oare cum pregătite de mai 'nainte. Dacă mai ținem seamă și că cei mari nu'și prea băteau capu să se înțeleagă decât cu acei fruntași cari aveau să intre în Parlament, — nu mai avem de ce ne mira că atunci mergeau lucrurile așa de minunat. Ba, — uneori minunea se isprăvia chiar cu petreceri în lege între combatanți, petreceri cari nu ajungeau decât seara târziu și... la bătaie. Și la urma-urmei, ce bătaie?.. Mai mult un fleac — așa cum vedem și acum mai la orișicare reuniune de Fott-ball sau de Box. Deosebire ar fi doar în ce privea pe campionii de-atunci, fiindcă aceia când cucereau titlul îl dețineau pe viață. Dintre acești campioni amintim aci doar pe cei mai de seamă și a căror reputație era bine cunoscută de toată lumea, precum: Manafu, Scofiță, Vână de bou, Falcă de măgar și Ionică Lungu, cumnatul lui Popa Tache cel din Dealul Spirei, în culorea de verde; Diaconescu Bărbosu și Gică Talianu, la galben: State Scorțeanu și Mitu Cârpă'n nas, în albastru; Ilie Tabacu, Trancă Temelie și Jean dela Obor în culoarea de negru, și în afară de aceștia câțiva „șefi" ca Grigore Serurie, Niță Stere, Niță Berechet și alții *ejusdem farinae*. In culoarea de roșu, centrul, concurau cu toții ca la „finală", și, tot ca la finalele de-azi, de cele mai multe ori făceau numai... „exhibiție"; — nu știau însă ce e aia „macht nul"!... Ca antrenor, aveau pe valorosul avocat Iancu Brătescu zis și Nenea Iancu Decalitru, de pe metoda cu care lucra prin toate colorile orașului. Portul numiților campioni, ca și al tuturor atleților alegători de-atunci, era însă mult mai decent decât al sportman-ilor de azi. Ei purtau costumul lor obișnuit de „jarcaleți" sau de „mardeiași" la care mai adăugau ca *găteală*, niște inele groase, nu d'alea bătute cu

Un cetăţean alegător.

(Desen de C. Jiquidi).

pietre nestimate, dar unele potrivite oarecum pe dantura[251]) adversarilor întâmplători; iar, ca brăţară, la mâna dreaptă, câteo cureluşă de care atârna — aşa, *de fason*— câteo bâtă de lemn de corn noduros şi care nu se rupea nici când nimerea peste ţurloaie[252]).

Dealtminteri, oamenii aceia era toţi, „la o adicătelea", nişte băieţi foarte... de treabă. Ei se cinsteau şi chiar se lăsau cinstiţi ca oricare alţii, ori-unde şi de către ori-cine, numai să fi avut grijă să le respecţi grantul[253]), să nu-i fi luat cumva în periplizon[254]) şi mai ales să nu te fi luat cu ei la contradicţie pă chestia Politicei. Părerile lor în această privinţă erau bine stabilite, şi încă de-acasă, de unde ieşeau mai totdeauna din consideraţii pe care le cumpăneau în prim rând consoartele[255]) dumnealor[256]). Bunăoară, „omul" lor mergea în deosebi cu acei dintre boieri cari îi dau cel mai bun os de ros[257]) şi chiar dintre aceia, mai mult cu cei care când veneau la dumnealor în propagandă, era mai „respectabili" cu cucoanele: le pupa mâna chiar dacă le nemerea cu camizonul pă ele şi sumes dela albie ori dela vase[258]) sau le lua tot poşidicul[259]) în braţe, dându-le şi ceva hârtioare[260]) să le cumpere cofeturi.

Mahalalele lor erau vestite[261]) şi erau totdeauna ocolite cu temătoare grijă. Ele aveau denumiri ca: Jarcaleţii, în susul Dealului Spirei, — Tirchileştii, cea din preajma bisericei Dichiu, — Parlagii, din spre Abator şi dela Zalhanaua Colentinei, — Mardeiaşii, din jurul bisericei Troiţa din Dudeşti, — Tăbăcarii, din cartierul tăbăcariilor din sus de Şerban-Vodă, — Broştenii, din sus de biserica Sf. Niculae din Prund şi — „ăi din Grant" adică din cartierul Gărei şi al Regiei.

Perioada obişnuită a activităţei normale a acestor „cetă-

---

251) Dinţii din gură.

252) Oasele lungi ale picioarelor.

253) Importanţa adică însemnătatea lor politică şi socială.

254) In bătaie de joc sau în zeflemea.

255) Nevestele lor.

256) In loc de Domniile-lor.

257) Orice post sau afacere din care să-le iasă ceva parale.

258) Adică de pe cum le nemerea spălând rufele sau vasele dela bucătărie.

259) Copilaşii lor.

260) Hârtii de bancă.

261) Renumite.

ţeni conştienţi" era aceia din timpul când veneau schimbările de guvern şi anume dela ceasul depunerei jurământului noilor miniştrii, când se făceau şi instalările[262]), cât durau întrunirile de propagandă pentru succesul în alegeri al noului guvern, şi până la sfârşitul alegerilor.

Mai erau însă câteodată şi perioade extraordinare pe care le aduceau unele evenimente mai grave. Aşa erau, bunăoară, când cetăţenii socoteau că trebuia „sprijinită" vreo acţiune patriotică a studenţimei, pe care guvernul — oricare era el — nu putea să o lase să-şi facă de cap; sau atunci când corpurile legiuitoare aveau de votat vreo lege cu noi impozite ce loveau în negustorime sau în ale lumei cu dare din mâini. A rămas astfel de pomină cele întâmplate când cu votarea „Legei Maximului" sau „Legea Ţuicei" care, în scopul sporirei fondurilor bugetare pentru noile lucrări de edilitate, a mărit taxele comunale ce se percepeau pentru diferite articole de consumaţie. Cu acel prilej măcelarii Halelor şi precupeţii Pieţei se adunase „să ia Camera cu asalt", în vreme ce restul poporului se îmbulzea pe Piaţa Teatrului ca de-acolo să se ducă la Palat, care era „potoul" tuturor manifestaţiilor de stradă. Aci a fost însă oprit şi, cum tocmai trecea cupeul lui Nicolae Fleva care plecase dela Cameră, lumea l'a oprit şi i-a scos roţile ca să rămână între ei, să-i ferească de şarja Jandarmilor călări. Aceştia sosind cu o parte din escadron în frunte cu vestitul pe-atunci maior Fănuţă, au şarjat mulţimea lovind cu latul săbiilor să o risipească şi, a urmărit-o cu caii până şi pe scările Pasagiului Român. Restul escadronului, care fusese trimis la Piaţă, având în frunte pe căpitanul Botez-Sarsailă[263]), a năvălit în mulţimea celor de-acolo care închisese podul Gârlei spre Cameră şi a îmbrâncit-o pe malurile adânci ale apei de unde arunca în soldaţi cu pietrele pe care le scosese din caldarâmul Pieţei, rănind grav pe câţiva din ei. O astfel de manifestaţie gravă a mai văzut bucureştenii de-atunci şi cu prilejul protestului colectiv făcut guvernului liberal a lui Conu Mitiţă Sturdza care făcuse greşala de a cere să fie decorat un ministru ungur, pe nume Iesentzki, tocmai în timpul amărăciunei ce toată românimea suferise

---

262) Când se devastau birourile Circumscripţiilor de Poliţie şi de Percepţie.

263) Poreclă dată de isteţul Nae Orăşanu, fiindcă era negru şi pătat, din cauza boalei de ficat.

de pe urma soluţiunei pe cari cei de-acolo o dase Memorandului fraţilor asupriţi de peste munţi.

Altfel, răzmiriţile celor ce n'aveau altă treabă erau mai mult comice, ca — bunăoară — cele puse la cale de către aşa-zişii Socialişti ce ţineau morţiş să aibă de-a face cu paturile de puşcă ale jandarmilor, numai ca să aibă de ce ţipa la gazetele lor de propagandă, care abia mai târziu s'a văzut ce scopuri aveau.

La urma-urmei, Bucureştenii de-atunci, când ieşeau pe drum să facă politică, nu ieşeau nici cu gândul să facă ei o Ţară mai bună decât era, nici ca să facă moarte de om. Ei deprinseseră această îndeletnicire mai mult pentru micile învărteli ce pretindeau de pe urma ei; dar cu toată expresiunea, curentă atunci, de Politică „militantă", ei nu ajunsese până la a se organiza milităreşte şi nici nu ţinea să aibă de-a face cu armata; ci doar — aşa, din când în când — cel mult cu... gardienii ordinei publice.

Alegătorii, cum spuserăm, aveau oamenii lor pentru cari votau toată lista pe care îi găseau înscrişi; iar aceştia, odată aleşi, aveau grija să-i mulţumească cu câte ceva. Acel „ceva" nu consta însă decât într'un ciolănaş sau, cum i-se mai zicea, un „mizilic" de pe urma căruia fiecare încropea: mai o zestrişoară pentru fete sau o slujbuliţă pentru băieţi, mai cu ce să ducă omul un trai mai larg, — ba, uneori, chiar cu ce să dureze o căşcioară de pe urma căreia sporea şi valoarea lui electorală, trecând astfel într'un colegiu superior. Dar astea se făcea numai pentru cei care se dovedise „fideli până la moarte" partidului, sau celor cu merite excepţionale care erau de-obiceiu legitimate şi de câte o „mică dicoraţie" — asta pentru ca toate să aibă aierul că veneau cu hotărîre dela cel... de sus.

„Ciolănaşele", erau numărate, şi se distribuiau prin statele personalului comisariatelor sau percepţiilor — cu locuri de unde fiecare putea fi de mai mult folos la o altă alegere; unele erau chiar posturile de „Itidenţi" ai azilurilor comunale sau ai cimitirelor; — ăştia, pasă-mi-te, ca să ţină mai bine catagrafia răposaţilor care aveau să voteze şi ei, la revoie.

„Mizilicurile" erau însă numeroase. Ele aveau pe deoparte un caracter mai provizoriu, iar pe dealtă parte mai erau şi mărunte: posturi de vătafi de pavagii care lucrau caldarâmurile străzilor, de lampagii sau de controlori de Pieţe, (cum ajunsese şi bietul Christache Ciolac lăutarul, când se înbolnăvise şi nu

mai putea cânta); iar dacă se nemerea ca omul să aibă şi ceva ştiinţă de carte, atunci îl punea „practicant" pe la vreo Judecătorie sau jalbăr pela diferitele autorităţi [264]).

Fiecare avea astfel, — ca răsplată meritată a fidelităţei lui politice, — o chiverniseală oarecare, totdeauna însă ţinându-se seamă şi de „condiţia" lui socială. Deosebirea aceasta din urmă era atunci observată cu foarte mare grijă — şi numai dela stricteţa aplicărei ei s'au ales Bucureştii vremurilor acelea cu ordinea socială şi cu spiritul de rânduială şi respectul banului public.

Pentru masele poporului de-atunci, stindardul luptelor politice era Constituţia sau, cum i-se mai zicea, Pactul fundamental. „Program"-urile existau şi atunci dar discutarea lor nu era „de nasul" sau „de mutra" oricărui alegător; căci asta era treaba numai a gazetelor şi a acelora care aveau să guverneze. Numai aşa s'a făcut că, sub regimul „iutacilor" [265]), „retardatarii" au menţinut politica populară numai la preocupări de ordin practic şi gospodăresc. Luptele politice se reduceau doar la acea sfadă, destul de paşnică, ce se isca numai pe întâietatea de-a dori mai cu râvnă binele cât mai mare al Ţărei, şi numai în cadrul prevederilor constituţionale. De-aceia, chiar când din acea sfadă se ajungea uneori şi la încăierare, cei dinprejur stau linişţiţi de-o-parte, convinşi fiind că nu era vorbă decât de... aplicarea Constituţiei. Aşa că, alături de toate aceste consideraţiuni, lumea Bucureştilor se avea atunci foarte bine. Fiecare îşi cunoştea lungul nasului; „şefi" erau numai şefii lor adevăraţi, iar „casaţie" era numai Inalta Curte de Cassaţie şi Justiţie care, ca şi azi, nu se afla decât la Bucureşti...

*

„Oamenii mari", cari duceau Politica Ţărei, erau socotiţi de pe datini ca sfetnici ai Tronului, în felul şi de pe regulele cu care Suveranul le hălăduia această învrednicire, iar popularitatea lor decurgea numai din faptele lor bune sau rele, pentru folosul poporului.

Atunci majoritatea acelora (ba, chiar unanimitatea) erau oameni cu prestigiul dobândit de în afară de luptele politice, şi avutul lor aşişderea [266]). Din acel avut, al lor, ei făceau sacri-

---

264) Cari făceau petiţii, celor ce un ştiau să scrie.

265) Cei cari se grăbeau, — adică liberalii şi socialiştii.

266) In loc de „la fel" sau de „asemenea".

ficii personale foarte mari pentru politica pe care o urmau, ajungând uneori până la a-l slei cu desăvârşire, dar înţelegând să nu se atingă în nici un fel de banul public, pentru foloasele lor sau ale familiei şi partidului lor. Este adevărat că atunci erau puţini la număr, dar erau într'adevăr numai cei ce se cuvenea să fie „aleşi". Ca aceştia erau, la Conservatori: Barbu Catargiu, Lascăr Catargiu, generalul Gheorghe Manu, Gheorghe Gr. Cantacuzino-Nababul, Tudoriţă Rosetti, Petre P. Carp, Titu Maiorescu, Alexandru şi Ion Lahovary cum şi generalul Jack Lahovary, Alexandru Marghiloman, Nicolae Blaramberg, Grigore Triandafil, Constantin Olănescu, Grigore Păucescu, Al. Vericeanu, profesorul Gh. Dem. Teodorescu, profesorul Dr. C. Istrati, Ionaş Grădişeanu, Constantin C. Arion, Nicolae Filipescu, Dimitrie Greceanu şi alţii; iar la Liberali: C. A. Rosetti, Ion Câmpineanu, Mihail Pherekyde, generalul Ştefan Fălcoianu, Eugeniu Stătescu, V. A. Urechiă, Constantin Nacu, Anastase Stolojan, Emil Costinescu, Eugeniu Carada, întemeietorul şi conducătorul timp de 30 de ani neîntrerupţi al Băncei Naţionale a României, Gogu C. Cantacuzino, Gună Vernescu, Constantin şi Vasile Boerescu, P. S. Aurelian, Toma Stelian, generalul Constantin Budişteanu, Gheorghe D. Pallade, Vasile Lascăr, Emanoil Porumbaru, Alexandru Djuvara, Spiru Haret şi toţi cei din neamul Brătienilor — numind cu aceştia numai bucureşteni şi numai pe aceia căror li s'a încredinţat în vremurile acelea conducerea diferitelor departamente ministeriale şi mânuirea fondurilor bugetare şi extra-bugetare ale Statului.

Acei oameni politici au fost cu toţii „patrioţi" în adevăratul şi cel mai bun înţeles al cuvântului, au fost destoinici şi pricepuţi îndrumători ai trebilor publice, şi toată strădania lor a fost îndreptată numai la sporirea binelui obştesc. Pentru acele virtuţi ale lor, nu numai bucureştenii contimporani lor, ci şi toată suflarea românească de pretutindeni i-a stimat cu veneraţiune, — ca pe unii ce, alături de marele Domnitor şi Rege Carol I, şi-au dat toate silinţele şi l-au ajutat cu toate puterile lor să ţină fără şovăire cumpăna dreptei cârmuiri a poporului nostru pe calea înfăptuirilor ce au împodobit glorioasa şi mult binefăcătoarea lui domnie.

„Tipurile" bucureştene.

DAR dacă oamenii aceia luminaţi erau în mod firesc conştienţi pe deplin de menirea şi de rostul strădaniilor lor, masa poporului făcea Politica, aşa cum fac copiii când vor să se afle în treabă. Ca şi în viaţa lor de ordin familial, în care pe cât erau de cucernici pe atât erau de dispuşi şi la petreceri oarecum naive, tot astfel şi în viaţa lor politică bucureştenii îmbinau, cu o adorabilă voioşie, respectul pe care îl purtau conducătorilor şi mai-marilor lor, cu zemefleaua la care se dedau cu privire la felul lor de-a fi sau de a se manifesta în ale Politicei. Fără a lăsa să se bănuiască măcar cât de puţin urma vreunei uri sau a făţărniciei, bucureştenii de-atunci adorau până la sacrificiu pe aceşti îndrumători politici, dar o făceau şi cu acel spirit ironic pe care acum îl mai aflăm doar la ţăranii noştrii vârstnici.

In adunarea orăşenească de-atunci, toţi trăiau laolaltă şi se preţuiau cum se cuvine, fără a se duşmăni sau a se invidia câtuşi-de-puţin.

Minunea ce ţinea dreaptă cumpăna acestei stări de lucruri, sta în firea înăscută a tuturora de-a se mulţumi cu ce-i dăduse Dumnezeu, şi care înlocuia invidia cu surâsul zeflemelei pe care o cultivau şi o gustau cu pasiune, dar şi cu nelipsitul bun-simţ al poporului nostru.

In ale Politicei, pasiunea era fireşte a maselor populare; iar măsura o ţineau cei ce cultivau felul acela de-a combate numai cu ascuţiumea condeiului lor — adică „Gazetarii".

In fruntea gazetarilor „ghiduşari", şi în ordinea cursului vremei, amintim de-atunci pe neastâmpăratul Nae Orăşanu-Nichipercea ale cărui glume usturătoare atrăgeau mereu suprimarea foilor lui de satiră politică, dar care urmau totuşi să apară sub diferite alte nume cum au fost: „Ţânţarul" (1859)

în colaborare cu C. A. Rosetti, „Nichipercea"[267]) (1865) la care scria din când în când și învățatul B. P. Hașdeu, iar dela 1879: „Sarsailă", „Urzicătorul" „Ghimpele" și „Viespea". Intre emulii acestui gen de gazetărie avem încă de însemnat: pe avocatul Ion Atanasiu care a făcut să apară „Scaiul" și „Ciulinul" în 1882; pe C. Stamatin-Nazone[268]) a cărui foaie săptămânală „Tocila" a apărut câțiva ani în tipăritură aleasă și ilustrată bogat de talentul neîntrecutului desenator-caricaturist Constantin Jiquide — pe Marin Ionescu-Marion care, în „Veselia" (întemeiată și editată la tipografia ziarului „Universul" de către inimosul Luiggi Cazzavillan), a creiat satira literară a mahalalei bucureștene — pe Radu Țandără (Constantin Bacalbașa) cu „Ghiță Berbecul" pe la 1888; — I. L. Caragiale cu „Moftul Român" (1893); — Anton Bacalbașa cu „Moș Teacă" și în sfârșit George Ranetti cu „Zeflemeaua" și apoi cu faimoasa „Furnica" (1904) în colaborare cu amicul lui, Nae Țăranu, și cu concursul desenatorilor Ary Murnu și F. Șirato și care a apărut până către ajunul trecutului războì mondial.

Din glumele acelea ale penelor lor zeflemiste, pe seama politicianilor înverșunați, a „reacționarilor" prea cumpătați, ori a mitocanilor înfumurați — a eșit formarea, aproape pe nesimțite, a unei opinii publice cum era cea de atunci, cum și simțimintele de omenie cu care ea privea chiar metehnele unora dintre ei, ca și pe ale altora ajunși cunoscuți din diferite alte cauze.

Personalităților distinse ce ajungeau să aibe vremelnic o asemenea celebritate, gazetăria aceia glumeață le dase denumirea de „tipuri"; iar poporul bucureștean făcea mare haz de ele. In afară de foile politico-satirice sau umoristice pe cari le-am amintit, — ca documente pentru păstrarea de-apururi a acelor frumoase aduceri aminte, au rămas doar cele două stampe, ale lui Constantin Jiquidy a căror reproducere am alăturat-o acestei povestiri, și numeroasele desenuri colorate ale prea curând uitatului caricaturist N. Petrescu-Găină, ale cărui opere sunt încă risipite pe la familiile celor ce i le-au cumpărat atunci. Pe lângă ilustrările prin desenuri caricaturale mai erau însă „poreclele", cum și câte-o „vorbă" ce se scotea pe seama unora din acele personalități ce erau denumite și „Oamenii zilei".

267) Una din denumirile ce împreună cu: Aghiuță, Nichiduță, Sarsailă, Necuratul ș. a., înlocuiau pe acele de Drac sau Diavol.

268) Poreclă italiană a celor năsoși.

Astfel, ca porecle, amintim că: lui Ion C. Brătianu i se zicea de unii „Firfirică” pentru că era măruntel de statură, iar de alţii „Vizirul”, pentru străşnicia cu care guvernase doisprezece ani de-arândul trecând drept sfetnicul căruia Regele Carol I îi făcea toate voile; — fratelui aceluia, lui Dumitru Brătianu îi ziceau „Catârul“ din cauza îndărătniciei statornice cu care îşi menţinea părerile lui; — lui Costache Rosetti îi ziceau „Berlicoco“, poreclă dată de colegii lui încă din vremea când erau studenţi la Paris ; — lui Alexandru Golescu îi ziceau „Sfântul“, pentru atitudinea lui liniştită, şi spre deosebire de un văr al lui, tot Alexandru Golescu, căruia îi ziceau „Arapilă“, pentru că era foarte oacheş; — lui Ion Ghica îi ziceau: „Cocoşilă“, fiindcă era cam adus de spate ; — lui Eugen Stătescu „Sfinx“-ul şi „Omul verde” din cauza culoarei obrazului, datorită unei boli de fiere şi pentru că era şi cam inaccicu [269]); — generalului Gheorghe Manu, „Curcanul” fiindcă fusese comandant al unui regiment de dorobanţi (curcani) în vremea răsboiului independenţei, şi pentru că din firea lui avea o ţinută ţanţoşă şi mândră, cu toate că în faptă era un om foarte bun şi drept; — lui C. F. Robescu, „Cataramă” (nu ştim pentru ce); — generalului Cristian Tell, „Tremurici” fiindcă avea ticul tremurărei capului; — lui Petre Carp, „Gogomanul” fiindcă deşi el dăduse această poreclă altor politicieni ale căror idei sau principii nu-i plăceau, avea el însuşi năzarea de a se purta cu monoclu (sau cu ochiu de sticlă, cum ziceau mahalagii) iar, pe vreme de iarnă, cu un manşon de astrahan pe care-l avea legat cu un şnur negru petrecut pe după gât; — lui George Gr. Cantacuzino, „Nababul” fiindcă era atunci omul cel mai bogat din ţară; — prinţului Grigore M. Sturdza, „Beizadea Viţel”, pe urma ponosului ce avea şi de care vom aminti mai departe; — prinţului Dimitrie Al. Ghica, „Beizadea [270]) Mitică”; — lui Tache Ionescu, „Şapte pantaloni”, fiindcă taică-său avusese cândva la Ploeşti o abagerie pe pridvorul căreia. drept orice firmă, atârna pe o sfoară şeapte perechi de pantaloni de abà, cu creţuri ; tot lui, i-se mai zicea : „Guriţă de aur“, poreclă dată de partizanii lui politici pentru

---

269) Adică ursuz sau posac.

270) Sau „bezdadea”, pentrucă erau fii de Domnitori şi-şi ziceau „Prinţi”. In limba turcă cuvântul pare a fi din „bey sade” = neam curat de prinţ.

darul ce avea de a ţine discursuri care mai de care mai frumoase, în Parlament, la întrunirile politice, sau la bara Justiţiei ca avocat ; — iar avocatului Iancu Brătescu, mare elector al Conservatorilor din Capitală, îi ziceau „Nenea Iancu Decalitru", pentrucă era de felul lui tare chefliu şi, în alegeri, dădea de băut cu vadra alegătorilor care erau oamenii lui.

Cât despre ponoasele, adică „vorbele" ce se spuneau pe socoteala lor, acelea erau şi mai de haz. Se spunea astfel: despre Cantacuzino-Nababul că, deşi dormea pe pungi de aur, vechilii numeroaselor lui moşii aveau poruncă să nu primească dijma de ouă dela ţărani până nu le măsurau trecându-le printr'o verigă ce statornicea mărimea pe care trebuia s'o aibe. Conu Mitiţă Sturdza, care urmase lui Ion Brătianu la şefia partidului liberal, era închipuit când ca un monah cu cerc de lumină deasupra capului pentru prea marea lui cuvioşie în ale credinţei religioase, când cu trup de maimuţă, pentru mişcările lui scurte şi iuţi şi pentru avariţia de care se zicea că ar fi stăpânit. Alexandru Marghiloman era înfăţişat în costum de jockeu şi călare pe o şea, din pricina pasiunei lui pentru caii de rasă, el însuşi fiind un mare crescători de cai. Mihail Pherekyde era înfăţişat în frac şi având drept plastron un as de pică, simboluri ce lămureau obiceiul ce avea de a umbla pe-afară în frac şi pe gerul Bobotezei când asista la acea solemnitate fiind pe dedesubt căptuşit cu hârtie de ziare, şi pentru că îi plăcea grozav să joace cărţi. Iar porecla „Beizadea Viţel", dată prinţului Grigore Sturdza, venea din vorba ce eşise despre deosebita lui putere muşchiulară. Se spunea că, de tânăr, începuse prin a face gimnastică şi ridica de mai multeori pe zi un viţel care cu vremea ajunsese cogeamite plăvanul, dar pe care Beizadeaua îl ridica mereu cu aceeaşi uşurinţă. Ponosul acesta avea şi oarecare urmă de adevăr. Lume destulă din Bucureşti era în situaţia de a şti că în adevăr Beizadea Grigore Sturdza [271]) făcea zilnic de câte două ori pe zi gimnastică şi ridicări de greutăţi pe cari puţini atleţi se puteau încumeta să le facă. Iarna, ca supliment al acelui program, făcea lupte greco-romane cu un amic al lui, George San-Marin, cunoscut ca atlet de seamă, iar vara, la Constanţa, pornea cu alt prieten, căpitanul de călăraşi Alecu Vasiliu, dela terasa palatului lui de lângă Hotel Carol şi se duceau

271) Fost şi candidat la Scaunul Moldovei la 1859.

PLANŞA I-a

Pe partea stângă a planşei, în rânduri dela stânga spre dreapta

I : (?) — Grigore Ventura (la pian) — Dr. G. Asaki — Nicolae Velescu — Roco — Em. Protopopescu-Pache şi Iancu Brătescu-Decalitru (pe butoi).

II . Dr. George Stoicescu — Matei Millo — Mihail Cogâlniceanu (curcan) Ion C. Brătianu — Titu Maiorescu.

III :Aristiţa Romanescu — Ciru Economu — (?) — Dumitru C. Brătianu — (?) — Hitrovo.

IV : (?) — Gh. din Moldova (Kerembach) — Principele Bibescu (clopot) — Andrei Popovici (fabrica de spirt) — Dr. Victor Babeş — Nae Ulmeanu (şeful bătăuşilor electorali ai liberalilor) — Vintilă C. A. Rosetti.

V : Generalul George Manu — Ştefan Bellu — Dr. Petrini Paul — Principele Dimitrie A. Ghica — Beizadea Mitică (pe un dovleac) — Ion L. Caragiale — Constantin Nacu — Alexandru Lahovary — banditul Licinski şi Dr. Petrini-Galaţi.

VI . Petrache Grădişteanu — Theodor Speranţia — Grigore Manolescu (în Hamlet) — Dr. N. Kalenderu — arhitect Ion Mincu — Grigore Brătianu — Radu Mihai şi G. Costaforu („Adevărul").

VII : Simeon Mihăilescu — Tudoriţă Rosetti — generalul Ion Em. Florescu (floare'n ghiveciu) — general Dr. Demostene (cu trombonul)— tipograful Iosef Göbl — Alexandru Marghiloman (pe cal de lemn) — Dr. C. Severeanu (meşter lăcătuş) — Grigore Peucescu şi I. Popovici-Răcăciune.

VIII: Tache Gianni — Ionică Fălcoianu (cobzar) — Laurian — (?) — Constantin Nottara şi Dr. Felix (eşind din canal).

Semnele de întrebare — sunt personagii de cari nu se vorbeşte în carte.

100
TIPURI
DIN
ROMÂNIA
DE JIQUIDI

Pe partea dreaptă a planșei, în rânduri dela stânga spre dreapta

I : Constantin Jicquidi (autorul planșelor) — Gr. Alexandrescu — (?) Gheorghe Mârzescu.

II: Niculache Gherassy prim-președinte la Casație, cu fustanelă) — Dr. N. Măldărescu — Niculae Cămărășescu — Ștefan Iulian tatăl (în Jupan din „Voevodul Țiganilor") — Sculptorul C. Georgescu — iar, pe paletă, pictorii : B. Panaiteanu — Dumitru Mirea — Theodor Aman și Nicolae Grigorescu.

III : Al. V. Beldiman (cu pana și „Adevărul") — B. P. Hașdeu — (?) — Vasile Alecsandri (cu lyra).

IV : Ion Ghica — Luiggi Cazavillan („Universul") — Ion Creangă — Ion Slavici și Dr. Râmniceanu.

V: Ștefan Sihleanu (în fluture) — Papamihalopol — Lascăr Catargiu (în rac) — Georges Cosman (ca sticlă de vin) și Petre Poni

VI : Petre P. Carp (în Don Quichotte) — Nicu Metz — Al. Cantacuzino (cel cu Azilul copiilor găsiți) — C. Olmazoglu (moară de vânt) — Popa Tache (șeful bătăușilor electorali ai conservatorilor) — Claymoor (Mihail Văcărescu) — (?) — (?) și V. A. Urechiă.

PLANŞA II-a

Pe partea stângă a planşei, în rânduri dela stânga spre dreapta

I: C. Dobrogeanu-Gherea — Dimitrie Alexandrescu — Tololoi (jurisconsultul) — George Gr. Cantacuzino-Nababul — Costică Bobeica şi Mihail Paleologu (cu lanterna).

II. Gheorghe Sion (fabulistul) — căpitan Creangă — Eugeniu Stătescu — I. Valentineanu (decanul Presei) şi Ion Niculescu (în rolul Bolnavului închipuit).

III. A. C. Cuza (cu pene încrucişate) — Gună Vernescu — N. Steriade prof. Gh. Dem. Teodorescu (Ghiuden) — generalul Barozi şi Menelas Ghermani (ca zeul Mercur).

IV. Leautey (dela Agenţia telegrafică) — Pictorul Ştefan Luchian şi Bazil Epurescu (în iepuraş).

V. Bancherul Zerlendi — Dr. Mina Minovici — George Duca (directorul C. F. R.) — Constantin Olănescu şi Al. Ciculescu (ziarist).

ALTE TIPURI
101 TABULE
GH. SION
PROGRAM
C. IANCU MARCHILOMAN
CONCERTE SIMFONICE
A. D. HOLBAN
ESARCU
LUCHIAN
OLĂNESCU
TOMESCU CRISPIN

Pe partea dreaptă a planşei, în rânduri dela stânga spre dreapta

I. Colonelul Rosnovanu — Constantin Mille (socialist, cu 8 ore de muncă) — Alexandru Odobescu (arheolog) şi Nicolae Blaremberg.

II : Ghica Comăneşteanu (în cocoş) — Gheorghe Palladi — Barbu Ştefănescu-Delavrancea — Constantin Esarcu (cu macheta Atheneuiui român) şi G. Gheorghian (Program).

III. C'conu Iancu Marghiloman — Al. D. Holban — Eduard Wachman şi Ştefan Velescu.

IV: Nicu Ceaur-Aslan — artistul Jianu (în rolul lui Nuhăm din „Lipitorile Satului") — (?).

V. : Ilariu Isvoranu (în păun) — Vasile Toneanu (în rolul lui Crispin) — farmacistul Papini-„Salvadent" (cu lyra şi binoclul).

VI : Delettre (Anuarul României) — Dimitrie Racoviţă (în potcoavă) — Theodor Radivon (ceasornicar) şi Dumitru A. Dinicu (violoncelistul)

înnot la plaja ce era atunci sub viile dinspre Agigea; acolo fumau o ţigară, pe nisip, şi reveneau tot înnot acasă, — căpitanul chiar cu ochelarii neclintiţi pe nas [272]) şi la dus şi la întors.

Dar ponosul cel mai neadevărat, şi de care totuşi făcea haz toată ţara românească, era cel pe care mucalitul [273]) ziarist George Ranetti îi scosese, prin revistele Zeflemeaua şi Furnica, „corifeului" liberal, avocatul Gh. D. Pallade, un om de o severă seriozitate, cu deosebire cumpătat, dar care avea cusurul de a se bucura de o conformaţie cam corpolentă [274]). Folosind acest cusur şi speculând prin antiteză asupra calităţilor ce arătam că avea, George Ranetti i-a scos ponosul că era un mare chefliu, cam mitocănos, adorator al femeilor tot atât de pătimaş ca şi în Politică şi că făcea chiar... poezii.

Versurile pe care i-le atribuia Ranetti lui... „Domn' Paladu" au fost mai târziu adunate şi într'un volumaş intitulat „De inimă-albastră". In acest volumaş, plin de scânteieri spirituale, sunt câteva parodieri ce pot fi socotite ca adevărate „capo-d'opere" ale geniului. Bună-oară, această evocare a frumuseţei parcului nostru dela Şosea, la vremea când înfloreşte teiul :

I

Tiii ! ce extra e Natura
La Şoseaua Kiselef !...
Te cruceşti, parol! caşci gura
Şi îţi vine gust de chef.

II

Te apucă idialu
când te plimbi pă la Bufet
un' mă duce 'n zbor Tramcalu [275])
cu Nea Niţă Berechet [276]).

III

Un parfon de teiu te 'mbată, —
n'am văzut aşacevaşi ! —
te-ameţeşte, Dom'le 'ndată
par'c'ar fi taman mişmaş.

IV

Başca [277]) de parfonu-acesta
e răcoare ca 'ntrun beci —
de'ţi desbraci până şi vesta.
Să te taie nu mai pleci !

V

O Natur' aşa de faină,
pân'la cel mai oltem [278]) grad
ca să stai fără de haină,
nu e nici la Karlisbad !... [279])

---

272) Atunci nu se purtau ochelarii fixaţi cu bare de urechi
273) Glumeţul.
274) Suferea de obezitate.
275) Tram-carul lui Toma Blându.
276) Agent electoral liberal.
277) „In afară de" — cuvânt turcesc.
278) Ultim.
279) Băile dela Karlesbad.

...sau acest buchet de melancolie a opreliştilor Toamnei şi de nostalgie a zilelor de voie-bună şi de inimă-largă cu cari românul bucureştean era, de felul lui, atât de obişnuit:

M'apucă toţi Dracii când vine Sictembre!...
Cu dame-aşi vrea iarăşi amor să tratez.
Nu d'alea ce 'n Clubul lui Gherea sunt membre, [280])
ci dame vivante şi cu chichirez [281]).

Pardon! că pe faţă îmi dau azi arama,
dar toamna transformă al meu naturel;
când frunza păleşte şi iese pastrama,
cu mămăliguţă şi cu turburel.

Aşi da nu ş'ce'n lume să văd Zalhanaua..
Şerban, la ureche, să'mi cânte-un romanţ.
Din oala cea nouă să'i torn cu ocaua...
Dar, vai! imposibil, căci azi sunt finanţ!

...ori acest Sonet dedicat amicului său, cârciumarul elector Niţă Berechet:

Of dom'le ce e viaţa... şi zilele cum trec...
Mai iute ca tramcalu! Ţi-mai aminteşti ,Nea Niţă,
De seara aia 'n care am bătut noi halviţă?
Era număru ainţ Lăsatu'ăla de sec!

Bre! scurt e firul vieţei şi-a vremei jurubiţă,
Imi vine-ades, cumetre, să plâng ca un zevzec.
'Om mai mânca noi oare, ştii d'alea de berbec,
mai fragede ca trupul de jună copiliţă?

Imbătrânim, nea Niţă! Par'că mă văz, ca mâine,
cu dricu Primăriei ducându-mă la Bellu.
Nu-i de glumit: Destinul e mare porc-de-câine!...

In faţa morţii, nene, soldatul, colonelul
ţăranul şi ciocoiul nu au deosebire...
Aşa scria un-ăla în Cartea de citire.

Felurile ca acestea, de-a fi şi de-a se exprima, erau specifice acelei populaţii periferice pe care noi am căutat să o descriem cât am putut mai bine în cursul acestei povestiri. Şi dacă, cu

280) Socialistele.
281) Cu nuri, simpatice.

vremea, ele s'au schimbat fără ca oamenii aceia să fi părăsit locurile lor şi fără să fi urmat niscai şcoli de educaţiune, asta se datoreşte îndeosebi acelei literaturi zeflemiste de care, ei ceidintâi făceau mare haz.

Portul vetust şi venetic al „mitocanilor" a pierit cu încetul; vorba lor aiurită şi plină de nenumărate metafore *sui generis*, s'a mai schimbat ; dar acea susceptibilitate ultra-sensibilă, cu care ei întâmpinau contactul cu lumea obişnuită, a rămas şi azi apanajul unor anumite cercuri de mahalagii, mai „moderni" şi deci cu atât mai de mirat la nişte cetăţeni ce se pretind civilizaţi până şi în cele mai depărtate sub-urbane. O apropiere fără urmă de exagerare, — ca să nu zicem chiar o dovadă, — ne-o confirmă faptul că şi azi unii din scriitorii noştri cu spirit de observaţie mai subtil, află încă destul material pentru asemeni schiţe de moravuri în cuprinsul acestui oraş. Ceiace I. L. Caragiale, D. Teleor, Marion, Sărmanul Klopstock, V. Demetrius, C. Ardeleanu, Dumitru Pătrăşcanu şi alţii au creionat cu atâta măestrie din ale vremurilor de-atunci, vechiul şi bunul nostru amic şi coleg, Cosco, înzestratul urmaş al lui Marion la „Veselia" şi la „Universul", a mai putut să afle şi între cetăţenii bucureşteni din vremuri mai apropiate, pentru a ne da volumele celebrului său „Niţă Pitpalac". Ca acest „Tartarin", bucureştean şi ca pretinul lui, Năică Itidentul, n'or mai fi mulţi prin Bucureştii de-acum; dar nici prea departe de ei nu sunt toţi cei cu mania de-a întrebuinţa cuvinte şi expresiuni a căror pronunţare nu o cunosc îndeajuns, sau acei care, în ce priveşte portul, s'au schimbat doar prin aceia că în loc să mai stăruie în păstrarea celui al mahalagiilor de altădată, acum exagerează însăşi portul orăşenesc, adoptă fără niciun bun-simţ toate inovaţiile interesate ale negustorimei care abuzează de lipsa lor de pricepere şi de seriozitate, şi exhibă o ţinută cu totul nesăbuită. Iar — pe lângă toate astea — când îi auzi cum au prins variile denumiri ce negustorimea dă stofelor şi straielor cu cari se împopoţonează, — apoi atunci, curat că... te strâmbi de râs.

*

Bucureştii de'nainte de 1906 au mai avut însă şi altfel de tipuri care îşi datorau celebritatea altor pricini.

Intre aceste tipuri, cel mai interesant şi care se bucura de

unanime simpatii, a fost faimosul Nicu Metz. Copil de oameni foarte cum-se-cade de prin părțile Oltului și fin, prin botez, al Regelui Carol I [282]), prinzând dela o vreme a se țîcni, rămăsese cu mania unui erotism exagerat, care îl împingea la tot soiul de năzdrăvănii. Cu cartea ce apucase să învețe, el traducea din franțuzește și tipărea în fascicule pe cari le vindea cu 10 bani exemplarul, nuvelele cele mai frivole din opera lui Paul de Cocq și din „Decameron"-ul lui Bocaccio, localizându-le uneori și prin aceasta făcându-le și mai insinuante pentru tineretul căruia le împărțea. Avea mai ales o mare simpatie pentru puștii [283]) de mahala, în care vedea, cu o bucurie nestăpânită, tot atâția viitori Don-Juani ca el. Din înclinarea asta, dese-ori lumea îl vedea amestecându-se între copii, să se joace cu ei în arșice, sau să intre nepoftit prin curțile oamenilor și oprindu-se pe străzi să bată turca.

Un alt „tip" de felul acestuia a fost Costică Albulescu, un „trăsnit", plin de-o surprinzătoare seriozitate și de un humor rece care dezarma pe oricine. Lumea de toate clasele bucureștene îl știa că nu era în toate mințile lui, dar nu înțelegea demnitatea și seriozitatea cu care se manifesta țâcneala lui și de aceia, fără să-și dea seama, îl privea cu oarecare stimă. Fusese profesor și fiind îndepărtat de școală, scotea un jurnal numit de el „Turnul Babilonului" în care aduna, odată pe lună, toate ciudățeniile administrative și politice, cu o luciditate în metodă care nu desvăluia starea lui mintală de cât prin felul nedeslușit al criticilor sale. Sub titlul gazetei, enunța profesiunea lui de credință într'un „cuvânt-frază" compus din o serie de vorbe legate cu oarecare înțeles, dar cu nu mai puțin de 93 de litere. Ceva mai jos, drept indicare a prețului, scria: Un „pol" celor din „protocol" [234]); un Leu, dela orice derbedeu; o Băncuță [285]), cui n'are cal și căruță; zece bani, pentru golani și gratuit, cui știe că e „smintit", iar sub aceste indicări : „Toate astea le rostesc, ca să nu mă mai tocmesc". Cine socotea că și asta era o dovadă de nebunia lui, se înșela. Dovadă stă o întâmplare în care a avut de-a face chiar

---

282) Vezi amintirile din vechiul București al d. Radu D. Rosetti.

283) Băețașii **ștrengari** de pe la mahala

284) Celor din **lumea mare.**

285) Moneda de 50 de bani

cu un prim-ministru al nostru. Conu Mitiţă Sturdza, fiind la guvern, se ducea într'o zi la Sinaia să supună Regelui decretele săptămânale din consiliul miniştrilor. In Gară, când să se urce în vagon, este reţinut de Costică Albulescu care ştia cine este, şi pe care Premierul îl cunoştea de-asemenea. Albulescu îi oferă ultimul număr din „Turnul Babilonului". Conu Mitiţă, care nu prea era „mână spartă", vâră trei degete în buzunarul vestei şi nu găseşte decât un „napoleon" de aur, (era un simbol al banilor de buzunar, deoarece şeful de-atunci al liberalilor, ca şi Vodă, nu umbla cu bani la el). Grăbit de plecarea trenului şi ne-având ce face, îl pune în palma lui Albulescu şi îi zice, ţinând mâna întinsă: — Cusurul... (adică: aştept restul).

Dar Albulescu, auzind clopotul de pornire a trenului, se înclină legănându-şi, ca un muschetar, pălăria lui de pâslă cu borduri mari şi îi răspunde, în vreme ce trenul se şi pusese în mişcare :

— „Toată lumea ştie că Primul ministru de azi al Ţărei, nu are niciun... cusur".

Albulescu da astfel cuvântului „cusur" înţelesul de defect.

Tipuri de-acestea, fiecare în felul lui, mai aveau Bucureştii de-atunci: pe foştii profesori de matematici Fane Dumitrescu şi Bondreanu — cel dintâi un maniac al decoraţiilor, care, la ora schimbărei gărzei dela Palat, se strecura printre cei adunaţi în faţa porţei, îmbrăcat într'o jachetă veche şi cu pieptul încărcat de stele şi cruci de hârtie poleită pe care le cumpăra din compartimentul jucăriilor dela Magazinul Universal; iar cel dealdoilea având mania să umble, şi pe arşiţele din luna lui Cuptor, îmbrăcat cu trei pardesiuri peste haine, cu căciula de blană, cu şalul de lână înfăşurat pe gât şi cu umbrela de ploaie la subţioară.

Mai erau în sfârşit: Apostolică, Sânge-rece şi ţiganul cobzar Duluş, fiecare cu meteahna lui, şi care făcea pe copii să se ţină droaie după ei prin mahala.

Dar, ce nu avea Bucureştii atunci ? !...

Mai avea bunăoară, şi pe „Piticul de pe Bulevard" — un omuleţ mic dar gros, care era gătit cu un ciupag enorm pe capul lui mare, avea nişte mustăţi ca vrabia şi îşi avea reşedinţa permanentă la scara de intrare a Muzeelor, aşezat pe un scăunel de lemn şi sprijinit într'un baston gros cu cârlig la capătul de sus

— aşa cum nu purta nimeni pe vremea aceia. Piticul acela avea drept tovarăş de şedere, ca să-i ţină de urât, pe Ghiţă Berbecul, un berbec în coarne şi lână, pe care-l hrănea cu alune prăjite toţi muşterii dela mesele bodegei lui Kosman, cum şi toată lumea care trecea pe acolo; dar care, când nu mai aveai ce-i da, repezea pe neştiute nişte îmbrânceli cu capul, ce foarte adeseori lungeau pe trotuar pe cel atacat, în hazul celor ce asistau întâmpător la asemeni şcene comice...

Mitropolia, înainte de clădirea Camerei Deputaților și a Patriarhiei.

Fostele colcane-portal ale Mitropoliei, la capătul din vale al aleiei.

Evlavia bisericoasă.

HARUL acesta, al unei firi totdeauna voioasă, l-au avut bucureştenii de-atunci pentrucă sufletul lor candid avea o deosebită înclinare spre cel mai straşnic optimism. Afară de asta, tot ce făceau era pornit doar de la ei, iar nu din spirit de imitaţie sau de Modă — ca acum. Credeau fără să cerceteze, în obiceiurile lăsate de strămoşi şi ţineau toate sărbătorile calendarului bisericesc respectând datinele lor. Işi iubeau Ţara şi Neamul aşa cum făcuse toţi ai lor, până în negura vremilor cele mai vechi, şi de aceia se veseleau la toate sărbătorile noastre naţionale ca şi la cele ale lor, familiare. Toate sărbătorile şi Duminicile, ei le împărţeau între credinţa sufletului şi bucuria inimei lor.

In Bucureşti erau — ca şi astăzi — peste o sută de biserici între care şi câteva mânăstiri de ctitorie domnească, precum: cea a lui Radu-Vodă, din veacul al XV-lea — a Domniţei Bălaşa şi cea dela Sf. Gheorghe-Nou, ridicate de neamul Brâncovenilor în veacul al XVI-le — a Sfântului Spiridon, zidită la început în stilul gotic, din avutul Domnitorilor Ghiculeşti — cea dela Curtea-veche, a sfântului Anton, ctitorită de Voevodul Mircea cel bătrân încă din al XIV-lea veac şi unde era datina să fie unşi toţi Domnitorii Ţărei, — aceia a Sărindarului (sau Pomenirei) ridicată de Matei-Basarab pela 1634 şi pentru a cărei sfinţire la deschidere Voevodul a chemat să slujească pe Mitropolitul Macarie din Antiochia, — biserica Dobrotesei, veche cât oraşul acesta — biserica Oltenilor ctitorită şi chiar zidită cu mâinile enoriaşilor ei, şi în a cărei clopotniţă s'au închis pe vremea Zaverei[286]) vreo patruzeci de greci prigoniţi, care au fost măcelăriţi de turcii lui Mehmet-Paşa al Silistrei chiar în cuprinsul sfântului lăcaş; apoi bise-

286) Revoluţia grecească a Eteriei dela 1821.

ricile: Sfintei Ecatherina, — a Sfântului Niculae din Şelari, ce fu reclădită de Regele Carol I — a Sfântului Dumitru de lângă Poştă şi care atunci era metoh al episcopiei Buzăului, — a Sfintei Vineri din Lucaci, — a Zlătarilor — şi aceia a lui Antim Ivireanul (mitropolit ucis prin înnec în Dunăre din porunca Domnului fanariot Nicolae Mavrocordat), biserică ce serveşte şi azi ca metoh al episcopiei dela Argeş.

Mai în toate aceste lăcaşuri ale lui Dumnezeu slujba era făcută, la zile mari, de către Vlădici [287]) şi de aceia erau foarte mult căutate de lumea aleasă, laolaltă cu enoriaşii respectivi de orice clasă sau obârşie.

Evlavia cucernicilor lor înaintaşi fusese pe vremuri atât de temeinică încât cei-ce aveau conace boiereşti de frunte, îşi clădiseră chiar înlăuntrul înprejmuirei curţilor lor paraclise (mici capele de închinăciune) înzestrate cu toate odoarele creştineşti şi în care veneau să slujească preoţii parohiei lor. — Aşa erau: cel al Banului Dimitrie Ghica-Bătrânul ce se vede şi azi în curtea palatului administrativ de lângă Casa de Depuneri; — cel al primului Mitropolit-Primat al României Dionisie Lupu, ce se afla la reşedinţa Inalt Prea-Sfântului Prelat din mahalaua Batiştei; — cel al Creţulescului, preschimbat apoi de Eforia aşezămitelor neamlui său în biserică parohială şi restaurată acum în urmă (în coasta Palatului Regal); — cele ale familiei Bellu, din cari unul se afla cam pe locul străzei Marconni din faţa palatului Poştei şi Telegrafelor, iar altul e şi acum pe Şoseaua Giurgiului, având hramul în ziua de „Buna Vestire", — cel al Marelui-Ban Grigore Brâncoveanu din fosta curte a „Palatului cel mic" şi având hram în ziua Sfântului Spirilon; — cel al familiei lui Nicolae Brâncoveanu din curtea Spitalului Brâncovenesc; — cel al Domniţei Bălaşa Brâncoveanu de lângă Azilul dela biserica ctitorită de aceiaşi Domniţă; — cel al lui Matache Racoviţă ce cădea pe locul de azi al sediului Poliţiei Capitalei; — cel al Episcopului Iosif. clădit pela 1800 în curtea bisericei lui Antim Ivireanu; — cel din curtea fostei reşedinţe a Sfântului Sinod (pe stada Sapienţei, sub mânăstirea Mihai-Vodă), şi astăzi în fiinţă, şi cel din curtea mânăstirei Văcăreştilor, clădit de Doamna lui Nicolae Mavrocordat care, în vremea goanei şi prăpădului ce asmuţise asupra boierilor pământeni, îşi făcuse acolo reşedinţa şi privea oraşul dintru cerdac înnalt al chiliilor acelui paraclis.

*

287) Marii prelaţi ai Bisericei.

Biserica Sf. Gheorghe-Nou vechea și frumoasa ctitorie a Brâncovenilor.

Clopotnița și chiliile bisericei Mihai-Vodă în cari erau Arhivele Statului înainte de 1890.

Şirul sărbătorilor se desvăşura tot ca acum, începând cu Anul-nou, adică întâia zi a anului.

Naţia românească a ţinut totdeauna sorocul Anului-nou în acea zi a Sfântului Vasile, potrivit pomelnicului *Bisericei răsăritului*.

De pe datini mult mai vechi însă, anul se începea odată cu sărbătorirea naşterei Domnului nostru Isus Cristos, când se porneau şi colindele cu jocurile lor rituale ce nu conteneau decât la ivirea stelelor din seara zilei Sfântului Botez.

Rânduiala asta a dat în timpuri îndepărtate, loc la multă sfadă oridecâteori înţelepţii lumei s'au adunat în Sinoadele lor ecumenice şi s'au străduit a o desluşi de pe litera Sfintei Scripturi a proorocilor şi a sfinţilor apostoli, de pe canoanele conciliilor arhiereşti, precum şi de pe canonul fiecăruia dintre oameni, ca să-şi asigure o tihnă cât mai lungă după munca lor din zilele de lucru.

Din câte mai ştim şi noi, din cele învăţate prin cărţi, se pare că strămoşii Romani, cari au locuit prin ţinuturile Daciei cam tocmai pe când se împlinea primul veac dela naşterea lui Isus Nazarineanul, serbau Anul-nou odată cu Crăciunul, adică în a treia decadă a lunei Decemvrie, când cade noaptea cea mai mare a anului şi de-când Soarele păşeşte iar pe calea lui suitoare. Ei numeau sărbătorea aceasta *dies natalis invicti solis* — adică ziua naşterei Soarelui a-toate biruitor. Prăznuirea o făceau timp de şeapte zile la rând prin colinde cu cântece şi jocuri numite de ei *festum calendarium* — dela cari „calende" pare a ne fi rămas şi nouă denumirea colindelor. Cum Soarele, cel mai mare binefăcător al lor, era personificat de ei în zeul Apolon, sărbătoarea creştinească de mai târziu a naşterei Domnului Isus Cristos a rămas cam aceiaaşi, cu deosebirea că a fost prelungită până la ziua pogorârei Sfântului Duh asupra, botezului din apa Iordanului, aşa cum le fusese dat proorocilor să vestească.

Dar bucureştenii au adus zilei Anului-Nou şi onorurile publice ale urărilor ce se face Suveranului şi întregei Sale Familii decătre toţi demnitarii Statului, începând cu Inalt prea sfântul Mitropolit Primat şi Patriarch al Ortodoxiei noastre, la slujba ce oficiază în Sfânta Mitropolie, şi când începerea zilei noului an este vestită de dangătul clopotului cel mare şi de bubuiturile celor douăzeci şi una de lovituri de tun. Prin asta noi ne ţinem oarecum şi de datina creştinilor apuseni cari serbează anul cel nou la miezul acelei nopţi (la ei, a Sfântului Silivestru) serbare

ce se urmează acasă printr'un ospăţ numit de ei „Revellion“, — obiceiu pe care îl avem şi noi.

In Bucureştii povestirei noastre mai era obiceiul, ce a pierit odată cu Regele Carol I, ca în seara zilei Anului-Nou să aibă loc în palatul regal un mare Bal al Curţei la care erau invitaţi toţi oamenii de seamă ce se aflau în Capitală, împreună cu soţiile şi cu unii din membrii familiilor lor. Tradiţia acestui bal, care se suia destul de departe în şirul Domnitorilor noştri pământeni, a fost reluată de primul nostru Rege încă din anul următor urcărei sale pe Tronul României, şi iată cum şi de ce. In anul 1867 Domnitorul Carol fiind încă neînsurat şi cum în Bucureşti toată lumea în seara aceia de An-Nou petrecea în sânul familiei, el singur neputând împlini datina, a fost invitat la balul de „reveillon“ dat de către boierul şi doamna Oteteleşanu în casele atât de primitoare ale lor de lângă piaţa Teatrului Naţional. Marele Domnitor, petrecând foarte plăcut în noaptea aceia şi desluşind chiar că un asemeni obiceiu frumos i-a-r îngădui lui, străinul înfrăţit pe totdeauna cu Ţara, să-şi apropie cât mai mult pe membrii celor mai de seamă familii ale Neamului pe care era chemat să-l cârmuiască, hotărî de-atunci să rostească şi el un asemenea bal la Curtea lui.

La început, Balul Curţei s'a făcut în seara zilei de 24 Ianuarie, zi în care întregul popor sărbătorea aniversarea Unirei principatelor române prin alegerea unui aceluiaşi Domnitor; după câţiva ani însă, în seara zilei de 1 Ianuarie.

Acest Bal al Curţei avea şi o altă însemnătate pentru stările de-atunci, întrucât el a înaugurat petrecerile oarecum publice de felul acesta, în deosebire de „soarele“ ce adunau până atunci numai pe boierime, numai prin casele lor, şi la cari nu erau invitate de cât familiile înrudite sau amical mai mult apropiate de amfitrioni. Mai da apoi prilej pentru consacrarea publică a distincţiunilor pe care Suveranul găsea cu cale să le confere slujitorilor Ţărei şi ofiţerilor armatei, decoraţiunile ce însoţeau acele distincţiuni fiind de obiceiu înmânate cu prilejul Anului Nou, iar fericiţii lor dobânditori fiind în cea mai mare parte şi ei invitaţii Suveranilor la acel bal.

Asupra acestei petreceri domnească aflăm o notiţă foarte lămuritoare chiar în Memoriile primului nostru Rege, la data de 31 Decemvrie 1969, când a fost celebrată căsătoria Domnito-

rului Carol cu Principesa Elisabetha, buna noastră Regină Carmen Sylva. Această notiţă spune: „Seara retragere cu torţe; apoi Balul de Anul Nou la Palat. Prinţesa prin vioiciunea şi gingăşia ei ştie să dea un farmec cu totul nou serbărei. Ca şi bărbatul său, ea a luat parte câteodată la danţ. La miezul nopţei s'a dat şampanie; iar,la unu, înaintea supe-ului la care iau parte vreo şeapte sute de persoane, Prinţesa se retrage".

Poporul bucureştean se bucura şi el de această sărbătoare a Curţei ca de un eveniment periodic ce întregea rosturile oficiale ale vieţii lui. Manifestarea simţămintelor acestea el o arăta eşind cu drag, pe vreme oricât de rea, să se înşiruiască pe marginile străzilor pe unde trecea cortegiul regal spre mitropolie, şi în drumul demnitarilor ce veneau sau plecau dela palat. Seara, s aduna în piaţa Palatului şi privea mulţumit spre ferestrele strălucind de lumină ale Căminului Domnesc şi, la caleşcile, săniile şi cupe-urile ce veneau cu invitaţii regescului bal.

Parăzilor acestora, poporul bucureştean mai adăuga şi bucuria colindelor şi a jocurilor naţionale ce forfoteau pe toate străzile oraşului ; iar din voioşia lor prindea el-însuşi bună-voia cu care se ospăta apoi şi petrecea, ca la zile mari.

Dintre colindele şi jocurile acelea, unele: Sorcova, Vasilca şi Pluguşorul, erau numai ale zilei Anului Nou; celelalte: Steaua, Vicleimul *(Betleemul)* şi Brezaia începeau odată cu Crăciunul şi încetau abia în seara Sfântului Ioan Botezătorul.

„Sorcova" era colinda de urare a copilaşilor, cărora li-se cumpăra din vreme câte jerbă de flori din hârtie colorată, cu care ei sorcoveau până'n ziuă pe părinţii şi rudele lor din casă, pornind apoi şi pela vecinii şi cunoscuţii din mahala. Ca răsplată pentru bunele lor urări copilaşii primeau covrigi, prăjituri, cozonac, mere şi portocale.

Urările făcute la o zi ca aceia prin graiul drăgălaş al copiilor şi pornite din veselia lor sufletească pentru rostul acelor datini, erau pline de atâta duioşie în cât cei mai mulţi trecători îi opreau şi le cereau să-i sorcovească şi pe ei, dându-le apoi câţiva gologani ca să-şi cumpere cofeturi sau acadele, cum erau numite atunci zaharicalele în genere. Oricât de frumos era însă acest gest prin spontaneitatea lui respectoasă pentru datini, el a avut totuşi şi o parte rea prin aceia că a provocat degenerarea acestor colinde într'o adevărată cerşetorie generală.

Urările pe cari acei copilaşi le spuneau celor pe care îi sorcoveau erau astfel ticluite :

Sorcova veselă —
să trăieşti, să 'nbătrâneşti
ca un măr, ca un păr
ca un fir de trandafir ;
tare ca fierul, iute ca oţelul
tare ca piatra, iute ca săgeata
la anul şi la mulţi ani !

Prin mahalale circula şi o altă variantă, specifică graiului popular de-acolo, şi care suna aşa :

Sorcova, morcova
dă-mi, jupâne, roşcova
iţele, momiţele şi cu fuduliţele
sâc ! fâstâc !...
dă-mi paraua să mă duc [288]).

„Vasilca" era urarea ţiganilor de pela margine în amintirea vremei de robie a lor şi prilej de adunat de pela curţile boiereşti câteceva de-ale mâncărei sau ceva gologani pentru ţuicuială. Pentru asta ei păstrau sau cumpărau mai-pe-nimic o căpăţână de porc afumat la Ignatul [289]) Crăciunului, o puneau pe o farfurie mare, o împodobeau cu mărgele şi cu flori, o acopereau cu un ştergar curat şi porneau din curte în curte, urând, aşa cum apucase şi ei dela bătrâni, cu această colindă :

„In aiastă zi frumoasă, Domnili din cer — venim şi la voi acasă, Domnili din cer — că la munţi m'am urcat — ghindă şi fragi am mâncat — .... — la vali m'am scoborât — pe livezi verzi am păscut — apa rece am bă-ut — pă noroiu m'am noroiut — Rumânii că m'au văzut — şi au sărit cu toporosu — şi ţiganii cu barosu — pa mine m'au omorât — carni grasă m'a făcut — Rumânii au luat slănina — şi ţiganii capaţina — şi frumos m'a'npodobit — ş'aci la voi am vinit — s'o vedeţi şi s'o priviţi — frumos dar să'i dăruiţi — cu trei galbeni înfloriţi — c'aşa'i legea din bătrâni — din bătrâni, din oamani buni — Sănătate şi mulţi bani, cu noroc şi la mulţi ani !...."

---

288) Colinda asta venea dela obiceiul măcelarilor şi parlagiilor (tăietori de vite) care trimitea rudelor şi muşteriilor de seamă, prin odraslele lor, câte-o farfurie de măruntaie proaspete ale vitelor tăiate, ca un fel de „plocon".

289) Ziua Sfântului Ignat, de înaintea Crăciunului, când la noi se obişnueşte a tăia şi rosti porcii gospodăriilor dela margine.

...şi sporovăiau colinda asta repetând după fiecare frântură de vers „Doamnili din cer“ şi aşteptând darul de gologani cu care (zicea datina) aveau să-şi cupere purcelul de crescut pentru Crăciunul viitor. In cele din urmă şi colinda asta a rămas doar un nărav ţigănesc de-a cerşi cu Vasilca pe de-arândul [290]).

„Pluguşorul“ era însă colinda rămasă, de mii de ani, a ţăranilor. Mărginaşii Capitalei intrau pe fiecare barieră cu câte un plug gătit cu crăcuţe de brad, cu stegulete din ştergare, cu coarnele boilor aurite şi legate cu funde de panglici cu diferite colori, şi porneau prin oraş, oprind din loc în loc sprea urà an bogat în bucate, învremece doi-trei flăcăi pocneau năpraznic din bice, iar unul imita din buhaiu [291]) un muget ce vrea să fie adică şi urarea vitelor înjugate la plug. Colinda Pluguşorului era un fel de baladă în care se proslăvea aşezarea strămoşilor noştrii Romani pe aceste meleaguri, cum şi diversele munci ale pământului şi se făcea urare de recoltă de mare bogăţie. Lumea de pe drum şi de prin curţile mahalalelor se bucura foarte de trecerea alaiului acela şi ieşea să'l vadă şi să'l asculte cu o vădită plăcere.

După cinci zile dela prăznuirea Anului Nou, veneau zilele Bobotezei şi ziua Sfântului Ioan Botezătorul, cu cari se încheiau sărbătorile iernei. Ziua Bobotezei [292]) sau a botezului Domnului Isus Cristos era mai ales legată de o sumă de datini şi de obiceiuri ale poporenilor. Cea mai de căpetenie din acestea era, fireşte, aceia bisericească a sfinţirei apelor, care era sărbătorită cu un deosebit serviciu religios după care se desfăşura o frumoasă paradă militară. La sfârşitul slujbei Inalt Prea Sfântul Mitropolit cobora din pavilionul dela capătul călei Victoriei pe cheiul Gârlei, la malul de jos al apei, însoţit de mem-

290) Un obiceiu ţigănesc era şi acela al „Paparudelor”. Două-trei ţigăncuşe înfăşurate în girlande de buruieni, jucau spunând o colindă a lor prin care cereau lui Dumnezeu să dea ploaie când era vreme de secetă. Bucureştenii le udau cu apă asvârlită asupura lor şi le dau câte un gologan, cu credinţa că aceasta va aduce ploaia dorită.

291) Buhaiul era făcut din o putinică de brad pe gura căreia era întinsă o pielel de bou sau de oaie, străpunsă de o funie unsă cu sacâz şi care trasă fiind dintr'o parte sau alta, făcea un sgomot ce seamănă mult cu al mugetul vacilor.

292) Denumire în ruseşte a zilei Botezului lui Isus.

brii Familiei Regale, și arunca în apa Dâmboviței Sfânta Cruce pe care apoi o prindeau o ceată de bărbați de prin mahalalele orașului ce se aruncau în apa aproape înghețată în cămășile lor lucrate țărănește. De atunci însă, asta e tot ce ne-a mai rămas ; celelalte obiceiuri au dispărut sau sunt pe cale să dispară cu totul.

Cei bătrâni mai cinsteau ziua ajunului Bobotezei cu post mare, ceiace însemna că nu băgau nimicuța în gura lor, toată ziulica, până la ivirea stelelor pe cer. Fetele la vârsta măritișului așteptau ajunite miezul nopței când aveau să'și afle „ursitul" adică pe viitorul lor soț, — fie în oglinda casei în care se arătau la ceasul acela despuiate, fie în vis dacă se culcau vârând sub perna lor firele de busuioc pe cari le lăsase de-cu-ziua preoții ce le căutase casa pentru botezul cu aghiazmă. Se mai obișnuia de-semeni cercetarea viitoarelor întâmplări din viață în niște figurine ce se întruchipau din o lingură de cositor topit la gura sobei și aruncat într'un castron cu apă rece luată din o doniță neîncepută, adică din care nu băuse nimeni în ziua aceia. Deslușirea acelor figuri se făcea proiectând umbra bucăților de cositor închegate astfel pe pereții casei și la lumina unei lumânări. Prezicerea era cu atât mai bună în general, cu cât călirea și închegarea în apă a cositorului se făcea într'o bucată și nu lasă fărămituri, căci acestea, și mai cu osebire cele având formă de cuie, nu vesteau lucruri bune, ci oarecari boli și necazuri nedorite.

Aceste două sărbători încheiau petrecerile de datină ale Crăciunului, dar nu și pe cele ale Carnavalului nostru, care începea odată cu Crăciunul dar nu se încheia decât în seara celei de-a doua Duminici a Lăsatului-de-sec, când se punea capăt nunților, balurilor și oricăror petreceri ce erau oprite în timpul Postului mare.

„Balurile" erau în vremea aceia cele mai gustate petreceri colective ale bucureștenilor. Niculae Filimon, în lucrarea lui „Ciocoii vechi și noi", arată că cele dintâi baluri publice în București au fost întocmite prin 1814 când Domnița Ralu, fiica lui Ion Caragea-Vodă, a făcut să fie construită, pe locul zis la Cișmeaua Roșie de lângă biserica Albă din calea Mogoșoaiei, o sală în care se adunau boierii și cucoanele lor „de petreceau nopțile cele lungi ale iernei".

După revoluția dela 1848 Ieronim Momulo închiriase casele foste ale Slătineanului și rostise acolo pe lângă resturantul și

cafeneaua dela început și o Sală ce servea pentru adunări și baluri publice. Oamenii timpului ne-au lăsat unele însemnări [293]), din care aflăm că, după vreo zece ani, numărul și felul unor asemeni săli sporise. Astfel mai erau: sala lui Bossel, sala „Orfeu" și Sala lui Schlatter din grădina dela poarta dinspre miază-noapte a Cișmegiului. In aceiași vreme se deschisese și alte săli de acestea pentru „primirile" nunților și pentru balurile întocmite de populația stărei mai de mijloc. Poliția le deosebise pe categorii, socotind pe cele de mai sus în cea dintâi categorie, iar în a doua: sala dela „Pomul verde" a lui Hagi Tomițu de pe strada Sf-ta Vineri și cea dela Hanul Roșu, sala Herasca de peste drum de Hala Vechiturilor și cea zisă „la Eisenbahn" [294]) a unui fost funcționar neamț dela atelierele Căilor ferate și care se afla în mahalaua centrală a Dudescului, peste drum de biserica Sf. Apostoli. Intr'o a treia categorie erau clasate cele pentru adunările de petrecere ale tineretului lumei de jos. Acestea erau: balul lui Ianoș, într'o sală a caselor lui Török din strada Schitului Măgureanu, acolo unde e azi Intrarea 11 Februarie și unde pela 1885 își avea școala de dans eminentul profesor Schmidt, diplomat al unei școli de coreografie dela Dresda și care era maestrul oficial pentru întocmirea balurilor și conducerea cotilioanelor la Palatul Regal; — sala lui Ziepzer, din colțul Bulevardului cu strada Sf. Constantin, și cea de pe Podul Beilâcului, lângă biserica Fămânda, cu firmă „la Salcia pletoasă", nume dat de la copacul pe care îl avea la intrare. Mai era în sfârșit, într'o categorie deosebită, sala lui Wilcek zisă a balurilor „de societate", care se afla peste drum de Poliție, în fostul Han al Doctorului Serafim, alături de cafeneaua „Pesta".

Cărticelele lui N. T. Orășanu ne spun și ce fel de baluri erau cele de prin sălile acelea. La Bossel, bunăoară, ca și la Slătineanu, cânta orchestra bătrânului Iulius Wiest, profesor de vioară al Conservatorului de muzică și autorul celei dintâi rapsodii română cunoscută sub titlul de „Nunta țărănească". — Balurile de-acolo erau „frecuentate" de lumea mai aleasă a Bucureștilor de-atunci și au dăinuit vreozece ani din timpul domniei lui Carol I. Uneori ele erau costumate și atunci li se zicea „pic-

293) V. „Misterele Mahalalelor" de N. T. Orășanu.

294) Pe românește „la Drumul de fier", firma reprezintă însă desenul unui tren.

nicuri" (pique-niques). Orăşeanu înseamnă numai pentru anul 1858, douăsprezece asemeni baluri din cari trei „nobile", organizate de agentul comercial francez Carissy ; trei, de societatea Filarmonica ; trei, de fraţii Georgescu ; două, de farmacistul Zeides, pentru fruntea negustorilor bucureşteni şi unul, de către colonia franceză a oraşului şi numit „le Grand Bal paré" — (costumat).

La Wilcek cânta o „capelă" nemţească, iar societatea de-acolo era alcătuită mai ales din modiste, croitorese, negustori şi băieţi de prăvălie, mulţi din ei nemţi şi unguri, care dansau valsul de pe aria „O ! du lieber Augustin". Acolo se duceau să petreacă şi mulţi tineri „feciori de bani-gata" cari, dedaţi la obiceiurile pariziene, veneau pentru „grisettes-le" cu cari se aflau în „tratare de amor".

La Pomul Verde, sala era într'un fund de curte dela capătul unui gang. Acolo cântau doisprezece muzicanţi din „banda militară" a Ştabului, împreună cu un taraf de lăutari din Scaune. Garderoba balului era într'o prăvălie a unui bărbier de la stradă, iar la intrarea gangului era pusă o piatră mare pe care vizitatorii îşi spălau încălţămintea de noroiul cu care veneau de prin părţile lor, sau îşi schimbau ghetele murdare cu pantofi pe cari îi aduceau sub braţ înfăşuraţi în cârpe sau în jurnale. Cam adeseori balurile de-acolo, — ca mai toate cele din a treia categorie, — se încheiau cu scandaluri cari degenerau în încăierări.

Cu vremea lucrurile sau mai schimbat. Lumea bună, obişnuită cu „soarele" (soirées) pe cari înainte le făcea prin casele lor, a început a da şi balurilor publice o întocmire din ce în ce mai aleasă, iar reuniunile lor puteau fi vizitate chiar de doamnele şi domnişoarele elitei bucureştene, devenind uneori ocaziuni de întocmire a unor noi familii. Asemeni baluri „selecte" se făceau mai ales în sălile teatrelor şi erau, fie mascate, fie „deschise" adică numai costumate. Acestea dau prilej societăţilor de binefacere, care le punea de obiceiu la cale, să strângă fonduri băneşti necesare ajutorărei sărăcimei oraşului, a cărei grijă şi-o lua pe seamă. Astfel de Societăţi erau : „Obolul", de sub înalta preşidenţie a Reginei ; „Tibişoi"-ul, pentru creşterea şi îngrijirea orfanilor sau a copiilor părăsiţi, care îşi luase numele dela cel dintâi pensionar al ei şi era condusă de Principesa Moştenitoare ; „Furnica", ce da de lucru femeilor sărmane cu-

sături și țesături românești artistice care erau vândute pentru sporirea fondului de ajutorare, încurajând și păstrarea obiceiului de a purta costumele noastre naționale, și „Crucea Roșie" a României, a cărei menire este cunoscută.

Baluri ca acelea mai erau cele ale Operei și Teatrului Național, balul Presei (al *gazetarilor)* cum și balul societății „Politehnica". Toate aceste baluri se desfășurau în sala Teatrului Național unde, în acest scop, se așternea pe de-asupra scaunelor de jos un podium din bucăți de parchete de stejar ce se îmbina cu cel al scenei, unde erau așezate: o Tombolă cu toate numerile câștigătoare pentru articole de parfumerie și mici obiecte de artă dăruite în acel scop de negustorimea bucureșteană, câteva jocuri distractive cu miză de un leu, și cel mai de seamă taraf de lăutari ce cânta pentru dans, alternând cu o muzică militară ce se afla ascunsă în balconul Galeriei. Cele ale societăților de binefacere și al Politechnicei erau cu invitațiuni personale dar plătite; celelalte erau deschise oricui avea bilet de intrare. „Foyers"-urile de mai sus și de jos ale Teatrului erau rostite ca bufeturi. Balurile începeau pela orele 10 seara și țineau până după ora 1 din noapte, fiind astfel singurile prilejuri în care tineretul putea petrece și el cu cei mari laolaltă. Când însă balurile erau mascate, fetelor nu le era îngăduit să meargă, chiar de ar fi fost de vârsta măritișului.

Alte baluri, similare dar cărora li se zicea *Serate* (soirées) erau organizate, odată sau de două ori pe iarnă, de către Legațiunile străine sau Cluburi (Cercuri închise), dar acolo nu se venea decât cu invitațiune personală și nu se plătea pentru intrare. Asemeni Cercuri închise erau: Jockey-Clubul înființat în anul 1875, pus sub președenția Regelui Carol I și având doi vice-președinți pentru conducerea rosturilor lui între cari în prim rând era încurajarea îmbunătățirei rasei cailor, — Clubul Regal, înființat în 1881 în fosta casă a boerului Oteteleșanu de lângă Teatrul Național — clubul Tinerimei, înființat la 1870 și care și-a avut multă vreme sediul în clădirea centrală a fostului palat al lui Grigore-Vodă Ghica de pe calea Victoriei — Clubul Agricol (al Societății centrale agricole) din Palatul Nifon și apoi în casa lui Costică Boerescu unde se află și azi, pe piața palatului regal — Cercul Militar, atunci în altă clădire de pe

calea Victoriei şi cel al asociaţiei germane „Liedertafel" din strada Academiei.

Pentru clasa de sus a societăţei bucureştene aceste reuniuni de distracţie erau singurele prilejuri de apropiere şi de cunoaştere în vederea unor raporturi mai strânse, în afară de cele obişnuite între rude sau inte prietenii familiei fiecărora.

*

Infăţişarea balurilor şi seratelor epocei aceleia era cu totul alta decât aceia a reuniunilor pentru dans din zilele noastre. Deosebirea este chiar mai mare decât a fost faţă de aceia a saloanelor nobilimei franceze şi habsburgice din cele trei veacuri precedente (1500—1800) în cari dansurile şi baleturile introduse de Ecaterina de Medicis ajunsese cele mai distinse distracţiuni la Curţile regilor şi apoi prin saloanele rudelor sau nobililor demnitari ai acelor curţi.

Dansurile acelor vremuri de faimă : Ciaccona italiană, Menuet-ul şi Gavotta franceză, Farandola şi Rigodonul provansal cari se jucau în hore, Gigue-a şi Scotisch-ul engleze, Sarabanda şi Pavanele spaniole, au fost, după restaurarea regalităţei în Franţa, mai toate înlocuite treptat, mai întâi cu Valsul şi contradansurile şi apoi cu altele adoptate de pe la alte popoare, precum : Polka dela unguri, Mazurka dela polonezi şi Ţarina dela ruşi, şi în sfârşit Cotilion-ul, în tempo de Galop cu care era obiceiul să se termine toate balurile mari.

Ţinuta dansatorilor şi a tuturor celor ce vizitau acele baluri se schimbase şi ea, trecând dela pieptănăturile cu caturi înbuclate (dar nu „buclarisite" ca acum), corsetele de viespi ce sugrumau trupul şi fustele „crinoline' în chip de poloboace, la cucoane, şi dela costumele bălţate de catifea ori mătasă încărcate de dantele, ale bărbaţilor cari atunci purtau şi ei peruci cu cârlionţi ce le atârnau pe umeri, şi pantaloni scurţi cu ciorapi lungi — la „pieptănătura antică zisă „à la belle femme" şi la rochiile croite în formă de teacă (fourreau) cu platca deschisă şi cu mâneci scurte dar cu braţele înmănuşate până peste coate ; iar la bărbaţi, redingotte-ele de stofă în culoare închisă albastră, verde ori castanie, pantalonii lungi în tonuri deschise ale aceloraşi culori — cari au fost păstrate, în ţinuta de gală, până în anii sfârşitului celui de-al nouă-spre-zecilea veac când a venit moda fracurilor cu clack ; iar părul lăsat mai mare şi pieptănat cu cărare spre

urechia stângă, mustăţile lungi, „favorite“ tunse ori stufoase sau bărbi mici ascuţite.

La Curţile noastre domneşti din trecut nu se făceau baluri ; iar dintre dansuri nu se cunoştea decât Hora noastră din bătrâni, iar pe vremea fanarioţilor se adăugase doar giamparalele turceşti şi Kindia palicărească pe cari boierimea căftănită de ei le maimuţărea în tactul meterhanelelor barbare, ca să le fie pe plac.

Cele dintâi „soarele“ cu muzică şi dans au început la noi cam în aceiaşi vreme când Restauraţia din Franţa a adus schimbările revoluţionare de cari am scris mai sus. Dintre dansurile acelor vremi unele ne-au fost aduse de tineretul care făcuse studii pe-acolo şi acestea erau : „Parola“ un fel de Gavotă mai puţin complicată, „Scotisch“-ul sau „Ecossaise“-a poloneză adică Mazurka şi „Valsul“ care la noi se dansa de pe aria tiroleză „O ! du lieber Augustin“, chiar la balurile domneşti, cum ne spune Ion Ghica că a fost şi la balul dat de Grigore-Vodă Ghica în anul 1827, în casele Romanit-ului. Faptul acesta se datoreşte — pare-se — împrejurărei că atunci noi nu aveam încă muzicanţi de şcoală europeană cari să alcătuiască orchestre pentru aşa-ceva. Cele dintâi „bande“ de muzicanţi de-aceştia, ce s'au văzut la noi au fost cele aduse la balul domnesc al lui Grigore Ghica, şi anume : „muzica“ clucerului Alecu Niculescu dela Râmnic, pe care o întocmise „maestrul de graţii“ Cocoratu şi în care şease ţigani cânta pe cincisprezece instrumente şi orchestra de doisprezece instrumentişti formată la şcoala din Goleşti, de iscusitul boier Dinicu, de pe rostul celor pe cari le văzuse prin străinătăţile pe unde umblase el.

Odată cu venirea vremilor pe cari le povestim aci, toate astea trecuseră însă în stolul amintirilor. Muzicilor acelea le luase locul fanfarele şi orchestrele militare rostite de maiorul Hűbsch pe care Vodă Carol I îl făcuse inspector al tuturor muzicilor militare, acestea fiind conduse de maeştrii ca: Bittner, Kratokvil şi Wiest ; iar în locul tarafului de lăutari al lui Dumitrache Ciorap care nu intra la rând decât după spartul balurilor când se porneau boierii pe „chef“, balurile Curţei regale şi cele publice, de elită, întocmite pe acelaşi model, aveau vestitele tarafuri ale unor meşteri cu faimă peste hotare ca : Anghelus Dinicu, Sava Pădureanu, Christache Ciolac şi Nicu Buică, ale căror programe erau împletite cu cele ale muzicilor militare.

Balurile de pe vremea lui Vodă-Carol I erau ticluite ca reprezentațiile dela teatru și se desfășurau aproape de pe reguli asemenea. Când erau mascate sau numai costumate, lumea toată venea la cele dintâi în diferite costume ca la teatru pe scenă sau cel puțin câte-un „domino“ — o haină lungă și largă de mătasă, în felul raselor călugărești, cu glugă pentru cap. La celelalte, condițiunea aceasta era impusă numai femeilor care, la noi, veneau mai mult în costume bogate de frumusețe ale țărăncilor noastre de prin toate ținuturile țărei ; iar domnii, numai în frac. In afară de „tachinăriile“ obișnuite între cunoștințele celor căsătoriți, regula cerea ca fiecare doamnă să fie însoțită de soțul ei sau de vreo rudă de-aproape, dacă era văduvă ; iar de era domnișoară, de părinții sau de frații ei, și ca nicio persoană străină să nu fi solicitat vreun dans sau să înfiripe o convorbire cu ele înainte de-a fi căutat să cunoască pe însoțitori și să le ceară a le fi prezintat. Chiar între cunoscuți, aceștia aveau grijă de a solicita dansurile serei înainte de începerea balului și erau înscriși pe rând în carnețelul cochet ce fiecare dansatoare primea la intrarea în bal. Cererile ulterioare nu puteau fi satisfăcute decât dacă vreunul din dansuri era ne acordat nimănui sau dacă solicitatorul avea în mod prealabil consimțimântul vreunuia din cei înscriși.

Această din urmă regulă era oarecum respectată chiar în balurile mahalalelor. O abatere era privită acolo ca un „afront“ adus celor în drept — afront ce era pedepsit pe loc de aceștia, fie la bufet, fie la plecare, unde conflictele de felul acesta se sfârșeau de foarte multe ori cu încăierări și bătăi cu urmări regretabile.

Dansurile ce se vedeau înscrise pe carnetele sexului frumos erau combinate alternativ dintre cele ce erau „la modă“ : gavota, valsul, polka, mazurka (într'un timp și : pas-de-quatre, pas de patineurs, polka en croix)., Cadrilul, Lancier-ul și Cotillon-ul *)

---

*) Cadrilul (Quadrille) se dansa în două rânduri de perechi așezate fața'n față, domnii stând la stânga partenerelor lor și conducându-le cu mâna dreaptă sau stângă de pe cum cerea executarea figurilor ce alcătuiau acest dans în diferitele lui faze. Figuri erau mișcările dansatorilor, cunoscute sub denumirile de: chaîne anglaise, chaîne des dames et de cavaliers, balance-ul, tour de main ; queue de chat, en avant deux, en avant trois, en avant quatre, „en avant" al unui rând, „en avant" general, traversările, ronde (hora) și moulinet-ul (morișca). Din combinarea lor sunt alcătuite cele cinci faze ale Cadrilului cari sunt numite, pe temeiuri de ca-

— aceste din urmă trei alcătuind grupa contra-dansurilor, adică a dansurilor de promenadă, convorbire şi recreare.

Vântul de aşa-zisă democratizare a vieţei orăşeneşti, stârnit de prefacerile de după 1906, a uscat grădina de veselie firesc rânduită pe rostul şi puterile claselor populare de atunci, iar pe locurile ei au crescut nestăvilite buruienile exotice ale Jazz-urilor americane, cu balurile lor înjghebate oricând, oriunde şi cu oricine, — Dancing-urile şi ceaiurile dansante, cari ar fi putut fi mai nimerit denumite „Coktail-uri" dansante, dată fiind amestecătura de oameni, de cântece şi de dansuri, lipsite de orice rânduială, frumuseţe, graţie şi cuviinţă.

In lumea orăşănească de mijloc, asemeni petreceri erau organizate de asociaţiunile profesionale sau de asigurare mutuală, şi numai prin sălile publice ale coloniilor de străini sau ale teatrelor particulare, precum erau: aceia a lui Bossel, a lui Broft, Coloseum-ul lui Oppler, cele ale societăţilor „Eintracht". şi „Turnverein", Orfeu, Eforia, Dacia şi Jigniţa.

Populaţia mahalalelor mărginaşe foloseau, cum am văzut, sălile mai mici de prin partea locului, în cari făceau şi aşa zisele nunţi la Salon şi cari erau : cea dela „Pomul Verde", a lui Schlater, a lui Ghenea dela Hala Traian, sau a lui Solacolu dela Bariera Moşilor. Aceiaşi lume se mai aduna pentru ca să danseze

---

pricii pe cari nu le putem lămuri aci: Pantalon, Eté, Poule, Pastourelle şi Final care poate fi executat şi el, după voinţă, prin una din alte cinci faze numite: Chassé croisé, la Boulangère, la Corbeille, le Moulinet, şi la Saint-Simonienne sau Galop-ul, cu care de altfel orice final de cadril trebuie sfârşit.

Lanciers-ul sau Cadrilul lăncierilor se dansa în grupuri de câte patru perechi aşezate faţă 'n faţă, dar în cruce, prin altă combinare a aceloraşi figuri ca şi ale Cadrilului şi tot în cinci faze, numite în ordine: les Tiroirs, les Lignei, le Moulinet, les Visites si Lanciers (sau lanţul Lăncierilor).

Amândouă aceste contra-dansuri sunt anunţate de orchestră prin două semnale executând primele opt măsuri din partiţ'a primei faze. Pentru Cadrill, orchestra trebuia să cânte de două ori partiţia fazei I-a şi de câte patru ori pe a celorlalte. Pentru Lancier muzica executa de câte patru ori primele părţi şi de opt ori pe cea din urmă.

Cotillon-ul era o continuare a balului numai cu vals sau cu polkă în grupuri fixate prin mijlocirea unor „jocuri de societate" (13 după unii, peste 100 după autorii francezi) şi care se termina cu un Galop general.

şi la „complet”-uri — aşa cum tineretul de azi se adună la ceaiurile dansante.

Faima acestora, când ele au dispărut, a fost moştenită de alte săli închiriate cu seara cum erau cel dela Văraru din mahalaua Sf. Niculae din Prund (în Gramond) ; al lui Marin Rotaru, zis şi „la Sălcioară“ din strada Fraţilor şi cel dela „Lemetru” în preajma uzinelor de metalurgie dela „Apele Minerale”— despre cari ne aminteşte aşa de pitoresc confratele Cosco în poveştile lui de „Când era bunica fată” — cum şi altele câte vor mai fi fost la fel, dar pe cari nu le mai ştim noi.

Epoca anuală a acestor petreceri publice se încheia cu câte un Bal zis de îngropare a Carnavalului şi care se ţinea în seara Lăsatului-de-sec. Ţinerea posturilor în ce privea ale mâncărei şi ale chefurilor, şi-o potrivea lumea de-atunci de pe cum o tăia capul, şi o lăsa inima sau băierile pungei. Ea impunea totuşi mai tuturora un traiu oarecum reţinut şi, în orice caz, o ţinută mai „rezervată” de cât se obişnueşte astăzi.

Lumea de-atunci bătea mai des pragul Bisericei, îşi amintea cu mai largă milostenie de cei săraci pe care îi dăruiau — fie acolo, fie acasă, prin vecini — cu ce aveau mai din belşug, întru proslăvirea patimilor lui Isus şi pentru pregătirea obşteştei voieşii la care avea drept orice creştin de sărbătorirea învierei celui ce prin martiriul lui a răscumpărat păcatele lumei şi i-a năzuit fericirea. In aşteptarea Paştilor oamenii se fereau să suduie sau să păgubească pe semenii lor, se duceau la slujbele Deniilor, înfloreau mormintele răposaţilor familiei din cimitirele oraşului în ziua Vinerei-Mari, când duceau şi pe copiii lor „să treacă pe sub Domnul Christos” şi în seara aceia participau cu toţii la Sfânta Ocolire, se spovedeau[295]) ferindu-se de spurcare[296]) şi se grijeau primind cu evlavie Sfânta Cumenicătură.

Pe copii îi înoiau[297]) la acele sărbători şi, luându-i la Biserică în noaptea Invierei, îi făceau să se pătrundă de rostul împărtăşirei Luminei la cari toţi îşi aprindeau făcliile de ceară, cum şi de rostul veseliei şi belşugului căutate în zilele sfintelor Sărbători.

---

295) Mărturisirea către duhovnic a păcatelor săvârşite peste an.

296) Mâncarea celor oprite de Biserică.

297) Le cumpărau sau le făceau haine şi ghete noi.

Pregătirea aceasta sufletească era atunci sporită şi de stăruinţa cu care se urma preceptele Sfintei Scripturi, cu prilejul serbărei Duminicei Floriilor şi sfintelor Paşti. Nu erau atunci copii ajunşi la o minte înţelegătoare, care chiar dacă nu pricepeau îndeajuns poruncile Postului, să nu fi fost totuşi impresionaţi şi cuceriţi sufleteşte de misticismul patimilor lui Isus. Ei ascultau citirea Sfintei Scripturi în lăcaşurile Domnului şi se pătrundeau de smerenia cu care Mântuitorul a putut îndura toate umilirile Calvarului pentru răscumpărarea păcatelor vechi ale omenirei şi pentru aducerea ei pe calea dreptăţei, care e şi acia a fericirei de pe Pământ. Copiii prindeau astfel şi intuiţia acelei discipline pe care azi părinţii încearcă zadarnic să o mai insufle odraslelor lor, în sufletele cărora Credinţa abia mai află un colţişor prielnic pentru răsădirea ei. — Ba, se simţeau de multe ori şi atraşi să mărturisească cuvioşia lor prematură, fie cântând în corurile bisericeşti, fie ajutând preoţilor la săvârşirea ritualului marilor slujbe, îngrijind de lumânările sfeşnicele împărăteşti, de tămâia cădelniţelor aromitoare sau chiar aşezând, cu mânuţele lor nevinovate, aşternutul de flori de pe sfântului Prapur [298]). Cei vârstnici dau şi ei aceiaşi pildă frumoasă, urmărind cu evlavie desfăşurarea serviciului şi unii căutând să obţină chiar îngăduirea de a cuvânta ei-înşişi, la sfânta Liturghie, slova Evangheliei în mijlocul enoriaşilor. La eşirea dela slujbă bucureştenii semănau în palmele scorojite ale sărăcimei adunată acolo, milostenia creştinească a restului de mărunţiş rămas din cel pregătit pentru Discul bisericei şi pentru Sf. Mir.

Cucernicia aceasta a vechilor bucureşteni se dovedea aceiaşi în tot cursul anului, presărat de celelalte sărbători soborniceşti ca: ziua Izvorului Tămăduirei, când toate bisericile înalţă rugăciuni pentru izbăvirea celor bolnavi şi infirmi; — marea Duminică a Rusaliilor amintind pogorârea Sfântului Duh asupra apostolilor creştinătăţei şi în Sâmbăta căreia se făcea a doua pomenire a morţilor la biserici şi prin toate cimitirele oraşului (parastasele); cum şi ziua Sfinte Treimi din Lunea Rusaliilor şi Duminica tuturor Sfinţilor după care se intra în Postul cel de nouă zile al Sân-Pietrului; — Duminica a şaptea după

---

298) Năframa pe care este închipuită u ma feţei lui Isus din timpul îngropăciunei lui.

Rusalii când se lăsa sec pentru postul de două săptămâni al Sfintei Mării; — Preobrajenia sau ziua Schimbărei la față, decând se tăia copiilor îngăduirea de a se mai scălda la Gârlă pentru că ar fi spurcat cerbii apa, dar de fapt pentrucă de-atunci începe a se schimba vremea spre început de toamnă și apa pierde căldura soarelui; — Duminica Sfintei Theodora, cea dintâi înaintea zilei de Inălțare a Sfintei Cruci, când drept-credincioșii ajunau ziua întreagă; — ziua cuvioasei Parascheva, zisă și Vinerea-mare deși calendarul bisericei nu i-a fixat această zi, și când se face slujbă mare de hram la biserica Sf. Vineri din Lucaci; — ziua Sfintei Filoftéa ale cărei moaște sunt în paza și cinstea Mitropoliei din Tîrgoviște; — ziua Sfântului Dimitrie (Basarabof) deasemeni cu slujbă deosebită pentru moaștele acestuia din racla adăpostită de sfânta noastră Patriarhie și în sfârșit ziua Intrărei în biserică a Prea Curatei Maria (la 21 Noemvrie), fără a mai pomeni aci și celelalte prăznuiri ale hramurilor tuturor lăcașurilor închinate lui Dumnezeu prin sfințirea artoselor [297]) cum și altele ca: ziua celor patruzeci de Mucenici (9 Martie), a sânzienelor Drăgaicei din ziua tăierei capului Sfântului Ioan (29 August), a Armindenului sau a Mai-ului din prima zi a acestei luni și a Cârstovului [299 bis]) Viilor din ziua Inălțărei Sf. Cruci (14 Septemvrie), când începe a se face culesul strugurilor — toate laolaltă ținând sufletul oamenilor îndreptat spre puterea și slava Ziditorului și alcătuind împreună viața lor duhovnicească.

---

299) Un fel de azime groase făcute din cocă cu lapte și cu mirodenie de anason.

299 bis) Cuvânt slavonesc înțelegând „culesul".

Petrecerile îndătinate.

DESPRE partea petrecerilor cu masă şi cu veselie, ele se deosebeau în cele ce urmau datina acestor sărbători şi cele cari urmau doar pornirea inimei sau feluritele bucurii pe cari rosturile vieţei le aduce la casa omului.

In general petrecerile acelea aduceau multumire tuturor întrucât erau întocmite în comunitate, pe bună-înţelegere şi pe gustul fiecărui, dar mai ales fără preocupările de--acum asupra celor ce te văd, te judecă şi te bârfesc.

Ele mai aveau şi acel dar al varietăţei pe care o impuneau anumitele datini sau obiceiuri, de cari atunci toată lumea ţinea seamă. Se mergea astfel de fiecare dată în anumite locuri, se mânca anumite mâncări, se făcea anumite cocături şi plăcinte, şi aşa mai departe.

Când venea, bunăoară, Crăciunul — toată lumea, dela mic la mare, intra într'un sbucium de bucurie neastâmpărată, dându-se cu totul pregătirilor cât mai vremelnice şi mai bogate ale celor cu care aveau a se îndeletnici. Bunicile şi bunicii luau de mână pe pruncii familiilor lor şi porneau cu ei să colinde toată Piaţa spre a alege şi cumpăra bradul cel mai chipeş, betelele şi panglicele cele mai sclipitoare, cleştile şi lumânările colorate, jucărioarele cele mai hazlii şi pachete cu tot felul de cofeturi[300]) pentru înzestrarea şi împodobirea Pomului de Crăciun; precum şi Sor-

300) „Cofeturi" era pe vremea aceia denumirea ce se da bomboanelor ce se fabricau cam în felul celor numite azi „fondante" pentru că **se topesc în gură** şi al „drajelelor" ce acoperă cu zaharul lor câte un sâmbure de migdală, o alună sau un bob de cafea prăjită. Dela acestea a rămas şi denumirea obişnuită de cofetărie. Zaharicalelor făcute cu zahăr legat, li se zicea „acadele".

cova cea mai învoaltă și mai meșteșuguită în podoabele ei de flori făcute din foiță de hârtie.

Gospodarii răvășeau toate prăvăliile cu merinde și se încărcau cu pachete cu tot felul de cărnuri, de vinuri, de mezeluri, de fructe și de câte alte bunătăți. Gospodinele trebăluiau din vreme înfășuratul sarmalelor, umplutul caltaboșilor, fiertul șuncilor și al limbilor afumate, tocatul și aromatul cârnaților — toate astea în năduful mașinelor înfierbântate ca niște locomotive sub presiune și în hărmălaia pe care o făceau pocnetul spartului nucilor și țăcăneala piulițelor în cari pisau miezurile de nuci și zahărul pentru cozonaci și pentru cearceafurile de foi de cocă ale delicioaselor plăcinte, baclavale și sarailii ce aveau să le împodobească praznicele. Copii se făceau roată pe dușumelele casei, în jurul câte unui maldăr de hârtie colorată și a unui borcan cu lipici de făină și se trudeau să încondeieze și să împodobească mai iscusit, unii Steaua cu care aveau să colinde în nopțile Crăciunului, alții straiele și chivărele Vicleimului mahalalei lor, iar alții — cei mai mulți — cântau repetiția corurilor de „bună dimineața la Moș-Ajun" cu care aveau să umple văzduhul nopților de vifor sau de ger în cari colindau în seara ajunului zilei de naștere a Domnului și apoi în cele ce urmau din prima zi a Crăciunului.

„Moș-Ajunul" era semnalul general al intrărei bucureștenilor în roiul sărbătorilor Crăciunului. Inceputul îl făcea corurile de bărbați ale Mitropoliei, Domnița Bălașa și al „Operei" Teatrului Național [301]) care porneau colinda lor începând, către ora *8* seara, cu Palatul Regal.

Aci, la dorința Regelui Carol I și din bunătatea și dragostea de popor a Reginei Elisabeta, se pregătea din vreme în sala de așteptare din josul aripei stângi a palatului o masă mare cu ceaiuri, covrigi, mere, portocale și nuci poleite, cum și cu prăjituri de tot felul. Când corurile se rânduiau în fața scărei Palatului și atacau primele măsuri ale cântecului de colindă, Majestățile Lor apăreau împreună cu principii moștenitori și cu copiii lor la ferestrele de jos din stânga intrărei și ascultau cu o vădită plăcere tot programul colindelor și urărilor populare;

---

301) In anii aceia Opera cânta în alternare cu piesele de teatru. Distribuția rolurilor o aveau artiști italieni, dar corul era compus numai din români.

porunceau apoi să se deschidă uşile şi să poftească pe colindători la ceaiurile pregătite, la care asistau tot timpul şi după care împărţeau darurile urându-le sănătate şi voie-bună de Sărbători, la plecare. Dela palatul Suveranilor corurile se duceau la reşedinţa Inalt Prea Sfântului Mitropolit. Un ceas mai târziu, de prin toate curţile oraşului se înălţau, printre fulgii mari de zăpadă sau peste aşternutul argintiu al zăpezei poleite de razele Lunei — ca o chemare a îngerilor din tăriile ceriului — glasurile copilaşilor bucureşteni, ridicându-se de pretutindeni, pe diferite tonuri şi acoperindu-se unele pe altele din diferite locuri, zvon din care se desluşea urarea voioasă cu „Bună dimineaţa la Moş-Ajun" şi rugămintea lor semeaţă „ne daţi, ori nu ne daţi"...

Pe toate uliţele se vedeau grupuri de câte patru-cinci puşti, cu picioruşele îngreunate de cismuliţe sau de şoşoni, cu paltonaşele aproape până la glesne, înfofoliţi cu şaluri de lână până peste nasuri, cu căciuli ţuguiate de oaie înfundate pe ceafă şi pe sprâncene, cu dăsagile de covrigi pe umăr şi cu mânuţele înmănuşate în lână şi înfundate în buzunări, luptând din greu cu zăpada moale ce cădea fără contenire din văzduh sau alunecând pe urmele îngheţate de ger şi înghesuindu-se unu-'ntraltul ca să ţină piept mai bine viscolului ce-i purta dintr'o curte într'alta pe tot cuprinsul mahalalei lor.

Prin curţile oamenilor, erau aşteptaţi peste tot cu porţiile de covrigi, de mere şi de nuci poleite, gata-pregătite, ce li se dăruiau de către gospodari şi de copilaşii lor încă prea mici, care ascultau colindele şi îi priveau prin ochiurile de geam îngheţate şi topite de răsuflarea lor caldă şi nerăbdătoare..

Eşiţi iarăşi la drum, cei mai mulţi trecători le puneau în pălmuţe câte un gologan, cu care ei dau năvală la celdintâi ceinar dela colţul străzei. Acela zgribulit şi el de frig, le da pe gologanii aceia câte-o ceaşcă de salep sau de ceaiu fiert cu scorţişoară, după care ei îşi reluau colinda mai înviorați.

Şcenele acestea ale micilor colindători prin viscolul iernei, cu toată simplitatea din decorul în care se desfăşurau, sunt poate cele mai frumoase viziuni al trecutului acela, pentru cei ce au apucat toiul acelor tradiţii în înfăţişarea Bucureştilor de-atunci !

Pentru cei mari ca şi pentru cei mici, în mijlocul colindelor şi meselor vacanţei Crăciunului, sosea apoi ziua Anului-Nou, când dela masa nimănui nu lipsea tradiţionala plăcintă cu ră-

vașe[302]) — o născocire făcută doar să însuflețească pornirea tuturor de a petrece, veselindu-se cât mai mult.

Toată vremea cuprinsă între Crăciun și Bobotează, mahalalele orașului răsunau până pe la miezul nopții de cântecele băiețandrilor: „Cine primește Steaua, frumoasă și luminoasă?“... întovărășit de clinchetul argintiu al unui clopot legat de bățul stelei lor de hârtie, luminată de o lumânărică din lăuntrul ei. La răstimpuri cântul lor era întretăiat de țipătul vreunui clanaret (clarinet) ce vestea trecerea unui Vicleim. Vestirea asta a apropierei Vicleimului avea pe lângă rostul de-a face lumea să prindă de veste despre trecerea lui, spre a-l chema să joace prin case pățania lui Irod Impărat, — și pe aceia de a da de veste altor Vicleimuri sau Stele să se abată din drumul lui. Dacă și cu această vestire, ele se întâmpla de se întâlneau față 'n față, atunci Steaua trebuia să fie închinată Vicleimului pentru ca să-și poată urma calea, fără de care Mutul Vicleimului ar fi făcut-o țăndări cu ciomagul lui; iar Vicleimurile de se întâlneau, se opreau la luptă în acelaș scop. Lupta — luptă dreaptă — se da între Muții ambelor Vicleimuri până la trânta unuia din ei în zăpadă, după care Vicleimul învingător își urma drumul, iar cel învins făcea cale întoarsă, pe tăcute, — până la prima răspântie și de-acolo era obligat să stingă lumina din cutia păpușilor și să se abată spre casă pentru noaptea aceia, căci de era întâlnit a doua oară se făcea încăerare generală și de pagubă amândorora.

Dela praznicele și petrecerile acestea se trecea la balurile și nunțile Carnavalului, al cărui capăt era în ultima Duminică a Triodului bisericesc, când se lăsa lumea de mâncatul cărnurilor, iar în Duminica următoare și de al brânzeturilor și al lăpturilor, pentru a intra în Postul Paștilor.

„Lăsatul de carne“ se făcea prin rânduirea unor ospețe încărcate cu tot felul de mâncări și de fripturi și cu băutură din belșug ca să-și scoată lumea din capte. Copiilor li se rostea petrecerea cu bătaia Halviței[303]) din care un bulgăr, ca de un kilogram, era legat cu sfoară și atârnat de cârligul tavanului

302) Niște bilețele răsucite pe cari erau tipărite mici strofe cu caracter epigramatic și cu aluziuni ce chiar prin nepotrivirea lor cu cei căror le-au fost împărțite odată cu bucata de plăcintă, produceau totuși mare haz între meseni.

303) Un fel de nugă de zahăr alb amestecat cu sferturi de miez de nucă.

casei de-asupra mesei, lungimea sfoarei fiind potrivită aşa ca bulgărul de halviţă, legănat spre tot încojurul mesei, să poată fi ajuns cu gura şi ca fiecare comesean să-şi poată înfige dinţii în el spre a muşca o îmbucătură. Obiceiul cerea să se lipească ici-colo pe halviţă şi monede de argint de câte doi lei, un leu sau de cincizeci de bani, pentru a spori interesul celor ce luau parte la joc. Hazul jocului era că toţi convivii, mici şi mari, se alegeau cu nasul şi cu obrajii înăclăiţi de zahărul înmuiat al halviţei, dacă nu chiar cu câte un dinte zăticnit dela locul lui.

Caracteristica „menu"-ului unor asemeni praznice era : pescărie conservată în untdelemn sau numai sărată şi afumată, purcei de lapte, curcani sau gâşte fripte, cu coajă rumenită la cuptor şi servite în tăvi mari de aramă, pe un aşternut bogat de varză acră tăiată subţire ca fideaua şi călită în şuviţe de slănină afumată, la cari se adăugau cuvenitele castroane cu murături în saramură sau castraveciori şi gogoşari în oţet de vin, apoi plăcintele cu carne (felul zilei) din foi frământate şi întinse la bucătăria casei, coapte gras şi rumen, de se topeau în gură, laolaltă cu vinişorul din care se bea vârtos la tot rândul mesei ; iar la urmă, odată cu legănatul halviţei, veneau siniile cu nelipsitele baclavale şi sarailii făcute, în treacăt fie zis, mai ales pentru cocoane şi copii.

La săptămână, adică în Duminica următoare, se făcea şi Lăsatul de brânză care era închiderea arţ-ului[304]) şi după care urma oprelistea strictă de-a mai mânca ceva „de dulce"[305]) în tot timpul Postului. Acesta era deci prilejul ultimului praznic, până la ceasul Invierei Domnului. Ospăţul lui se rezuma la cele îngăduite în cursul săptămânei de până atunci, dar cu temeiul în plăcintele cu brânză coapte în unt proaspăt şi în vinişorul ce le era de ajutor.

Un popas al Postului cel mare, îngăduit şi în ce privea chefurile, era cel al Blagoveşteniei sau al zilei de Bună-Vestire (25 Martie), pentru când datina spune că : „în ziua de Blagoveşte, tot ţiganul mâncă peşte" — vorbă pe care pravoslavnicii bucureşteni nu lipseau de-a o respecta cu sfinţenie, fiind dela voia Domnului îngăduinţă de petrecere, cum şi fiidcă o vorbă bătrânească spunea: „Peştele mort şi în gârlă putrezeşte"; iar bieţii oameni, de

304) Slobozenia în ale mâncărei.

305) Adică ouă, lăpturi, carne sau grăsimi.

teamă, îl stropeau cu vin, urmând prin asta şi sfaturile doftoriceşti de pe cari : stomacului nu-i prieşte, când bei apă după peşte.

Bătrânii noştrii aveau şi vin bun la aşa ceva, dar şi rost în ale băuturei : o ţuiculiţă sau o drojdioară la „aperitivul“ icrelor bătute cu undelemn de măsline ; un pahar-două de profiriu după pana de somn, altele de vin alb după plachia sau iahnia de nisetru ori morun, fierte în undelemn, cu boabe de piper şi felioare de lămâie, în cuptorul deschis ; iar de cumva gospodinele născoceau şi vreun crap mai mărişor, pe varză sau pe orez, ori chiar aşa „semplu“ şi la proţap[306]) atunci îl cinsteau şi pe acela... fiindcă n'aveau încotro.

Dar oamenii aceia aveau şi cu ce să împlinească toate datinele astea, căci pe vremurile acelea le ducea grija însăşi Stăpânirea. Ce făcea ea, ce dregea — dar în ajunul şi în dimineaţa Blagoveşteniei „puţea“ Bucureştii de fel de fel de peşte. Atât pieţele oraşului cât şi măcelăriile de peste tot gemeau de peşte proaspăt, aşa cum se înţelegea atunci ce-i proaspăt, şi la un preţ nici pe jumătate cât era în zilele obişnuite. Şi, nu era casă îndestulată sau cort ţigănesc unde să nu fi ghicit, de pe droaia pisicilor adunate miorlăind, că acolo se curăţa peşte de zor pentru masa zilei de Blagoveştenie.

Postul era totuşi post. Unii aveau şi câteo poftă de lucruri ce nu se găseau pe Piaţă decât în acele zile ale anului, precum erau : un pilaf sau o *scordolea*[307]) de raci, o iahnie ori un pilaf de caracatiţă... Dar ce nu găseai pe vremea ceia, dacă aveai poftă de mâncare şi dacă ţineai să posteşti de-a binelea ?

Bucătăria posturilor, la noi, avea — slavă Domnului — feluri şi iar feluri de mâncări destul de hrănitoare şi cari mergeau de minune cu un vin bine potrivit, — potrivit, bine 'nţeles, cu mâncarea ; nu potrivit de negustori. Căci atunci vinul era vândut dela caneaua butoiului din pivniţă şi în vas de-acasă ; nu ca acum, în sticle cu capsule colorate, ca să le zică „înfundate“ pasă-mi-te fiindcă mai totdeauna i-se înfundă ălui de le bea pe ne-gustate...

Tot în postul cel mare, calendarul bisericesc a sorocit şi ziua celor 40 de Mucenici (9 Martie) — un fel de „Eroi necunoscuţi“ ai Creştinătăţei — zi care avea de-asemeni datinele ei. Astfel, cum

306) O frigare de băţ cioplit.

307) Raci fierţi înmuiaţi într'un sos de nuci şi untdelemn

ea era socotită și ca începutul Primăverei, copiii adunau dimineața cu târnurile de nuiele toate așchiile și gunoaiele curței smulgeau și buruienile uscate și le făceau maldăr în spre poartă apoi le dau foc. Peste flacăra și fumul vreascurilor acelea aprinse, ei săreau apoi ca să se curețe de duhurile rele și să nu-i atingă peste an nici un fel de molimă[308]. In acelaș timp gospodinele frământau aluatul de făină albă din care făceau sute de colăcei subțiri și îi fierbeau într'o oală mare, cu apă îndulcită de zahăr până ce se îngroșea. Fiertura aceia era împărțită în farfurii adânci sau castronașe și presărată cu nuci fărâmate și cu praf de scorțișoară. Datina ei, a cărei origină se pierde în vremea faraonilor Egiptului (a și a colivei de grâu), se făcea de către ai noștri întru cinstea și pomenirea celor patruzeci de martiri, ne știuți pe nume dar care au pătimit cândva pentru credința lor în Iisus Christos. Numită din această cauză „Mucenicii" fiertura aceia era împărțită pela vecini și cunoscuți, pe tăvi care se întorceau mai totdeauna tot pline, pentrucă gospodinele se întreceau în a-i face cât mai gustoși și deaceia replicau cu produsul talentului lor. Schimburile acestea de „mucenici" și cu ceiace rămânea pentru ai-casei, le mântuiau copiii cari aproape numai cu d'ăia se îndopau toată ziua.

Sâmbăta ce urma zilei Mucenicilor, sorocită în calendar sfântului Toader, era rostită de obiceiul vremei de-atunci unor alte datini. Copilandrii încurau caii pe maidane, bărbați maturi din mahalalele mărginașe dau câini în Tarbacă[309]) spre a-i face imuni la Jigodie sau Turbare, iar femeile se spălau pe cap cu apă în care fierbeau și rădăcină de Iarbă-mare, pentru ca să nu le scadă părul cozilor de pe cap

Cu zile de-astea și cu datinile lor, se ajungea pe nesimțite în pragul Sărbătorilor Paștelui, adică Duminica Floriilor, de când se începeau virtual pregătirile cu plămăditul și coptul cozonacilor, cu strânsul, alesul și înroșitul ouălor care mai trebuia și încondeiate, și câte altele ce se mai cerea în zile ca acelea.

Datina cea mare, pe care bucureștenii țineau mult să o respecte, era ca, de pe obiceiul ciobănesc al strămoșilor noștri și potrivit chiar slovei Sfintei Scripturi, podoaba mesei să fie „mielul pascal". Acea datină hotăra că, de Paști trebuia să se

---

308) Boală molipsitoare.

309) O învârtitură până la amețeală a câinilor legați de picioarele dinapoi.

mănânce mielul pentru prima oară, de vreme ce Postul cel mare nu îngăduia să o facem mai de vreme și nici ciobanii nu dau atunci mieii la târg înainte de luna Mărțișorului [310]) și anume după ce treceau Babele [311]) iar Dochia își lepăda și cel din urmă cojoc al ei.

Obișnuit — cea dintâi prăznuire a Invierei se făcea chiar la întoarcerea celor ai-casei dela Sfânta Slujbă, la masa întinsă în curte, dacă vremea îngăduia, sau în grădinița casei. De pe masa aceia nu lipsea nici la casa celui mai sărac: feliile de Pască împodobită cu ouă roșii, tava cu mielul fript la cuptor, însoțită de un castron de salată verde și carafele cu vin profiriu.

Comesenii ciocneau, mâncau ouăle ciocnite pentru mărturisirea credinței lor, că: Christos a înviat!, și beau pentru împărtășania cu sângele Domnului Mântuitor [312]).

A doua zi, după slujba celei de-a doua Invieri (arătarea lui Isus Mariei din Magdala), cei vârstnici se întorceau pela casele lor să mai „ciupească o țâră de somn" din cel pierdut cu masa de noapte, și, în așteptarea praznicului de zi, în vreme ce copiii și tineretul alergau în bâlciul mahalalei să se dea în Dulap (scrânciob) sau Călușei, ori să cutreiere panoramele bâlciului..

Prilej de ospăț tradițional mai era și Armindenul sau Maiul, în ziua întâia a lunei Mai, când lumea bucureșteană obișnuia să iasă la iarbă verde. Cei ce se învoiau între ei „să facă" Maiul, se îngrijeau din vreme de o damigeană [313]) de pelinaș [314]) și hotărau din timp cam în ce parte de loc aveau să meargă pentru asta. Locurile potrivite pentru asemeni praznice — în afară de

---

310) O altă datină de pe care se dăruia fetelor câte un bănuț de aur, de argint sau altfel, pătruns de trei fire răsucite de arniciu, cu urarea ca până la an să se mărite cu noroc.

311) Legenda spune că, pe vremea Dacilor, Baba Dochia păstorind niște oi pe culmile Carpaților, se înțolise cu nouă cojoace ca să înfrunte puterea viscolelor și că, începând cu prima zi a lunei Martie, a lepădat în fiecare zi câte un cojoc — iar cele nouă zile au fost numite ale Babei sau „Babele".

312) Vinului roșu i-a fost zis totdeauna la noi : sângele Domnului.

313) Dela franțuzescul „dame-jeanne", nume dat unor ulicioare de sticlă, încăpătoare și învelite cu împletitură de răchită.

314) Vin plămădit cu frunze de pelin.

unele grădini cu birt[315]) de prin oraş şi de cele câteva mănăstiri mai apropiate cum erau : Cernica, Pasărea, Ciorogârla, Ţigăneşti, Snagovul şi Căldăruşani care aveau şi lacurile lor — erau pajiştile împădurite din Băneasa-Herăstrăului şi Mogoşoaia, cele de pe apa Colentinei şi dela „trei lulele" din Ciurel (pe apa Dâmboviţei în sus) sau, mai apropiate, cele din preajma fântânei Brâncovenesei de sub Cotroceni şi a lui Cantacuzino de sub dealul Filaretului. Aceste două din urmă au dispărut acum — cea dintâi fiind desfiinţată odată cu parcelarea şi construirea cartierului nou de-acolo, iar cealaltă fiind înglobată, cum se vede azi, în Parcul Carol I creat pentru Expoziţia Jubiliară din 1906.

In acele locuri, bucureştenii se adunau pe grupuri, venind — unii cu trăsurile de Herasca [316]), alţii cu trăsuri de piaţă sau cu niscai brişci cu leagăn tocmite cu o zi-două mai înainte, iar alţii pe jos şi purtând fiecare câte ceva de-ale mâncărei şi de-ale băuturei. Ajunşi la locul ales, întindeau pe iarbă pături sau rogojini, scoteau merindele de prin boccele şi papornițe, priponeau sticlele şi damigenele în răcoarea apei vecine, apoi, în vreme ce copiii se jucau prin pajiştea înflorită iar cucoanele şi fetele rosteau tacâmurile şi aşezau farfuriile şi tăvile cu bunătăţi, bărbaţii porneau prin împrejurimi după specialităţile locului. Ei umblau, care-încotro, ca să dibuiască ceva raci vii pentru fiert ori niscai peşte viu pentru ticluitul „a la minut" al unei saramuri bine ardeiată, de caracudă, biban, albişoară sau roşioară — gustări cari, împrună cu pastrama [317]) de briceag şi cu o leacă de brânză nouă cu ceapă şi usturoiu verde, aveau să însoţească toiurile cu ţuică [318]) la închinările de îndemn la masă. Masa era apoi înplinită cu o friptură de miel rece şi câţiva pui, fripţi la frigare chiar atunci în timp ce oaspeţii se înfruptau din celelalte. Când praznicul era în toiu, şi pelinaşul pe jumătate consumat, se iveau de obiceiu de prin tufişurile păduricei, ca nişte duhuri

315) Cârciumi cu bucătărie dela care se putea mânca foarte bine, totul fiind pregătit mai totdeauna de însăşi patroana localului.

316) Un fel de „diligenţe" încăpătoare, acoperite cu piele şi care se găseau în oraş, în mahalaua Herasca de lângă Sf. Vineri.

317) Carne de capră sau de vacă svântată la soare după ce era mai întâi ţinută la sare şi care, la iarbă verde, înlocuia minunat alte mezeluri.

318) Nişte sticluţe speciale acestei băuturi.

de-ale lui Aghiuţă[319]), şi câte doi-trei lăutari de-ăi dela ţară, adică: un scripcar, o cobză şi un ţambal, şi, din pâlpâiala aia a unei mese tihnită, se aprindea un chef, de-i prindea pe toţi Luna în pădure şi nu-i mai gonea acasă decât: pe cucoane, igrasia[320]) ierbei umezită de rouă şi moţăiala copiilor, iar pe bărbaţi sticlele golite.

Pentru cei veniţi mai de pe aproape şi mai aprinşi la chef, întoarcerea acasă se făcea cu oarecare schimbări în ordinea protocolară a convoiului. In trăsurile din faţă porneau cucoanele cu copiii adormiţi, ca s'ajungă mai de grabă să-i culce; după ele venea brişca slugilor cu văsăria, cu tacâmurile murdare şi cu sticlele goale; iar la urmă, boierii cu taraful între ei, ca să nu se întrerupă petrecerea şi ca să mai afle, din drum, o leacă de vinişor cu care să poată duce, acasă, cheful la bun sfârşit. Că nu de geaba era Maiul cel din urmă praznic din vară — „scris pă Călindar"!... Mai erau ele şi Sânzianele Drăgaicei, dar alea mai mult pentru „nespălaţii" de pe la mahala, cari găseau atunci prilej de scăldătoare ca şi pe acela de a fi uneori scoşi vineţi şi umflaţi de prin ierburile lacurilor Herăstrăului, Teiului şi Floreasca.

Mai era apoi, în pragul Rusaliilor, „Sâmbăta Morţilor" în care ca şi la Vinerea mare, se duceau răposaţilor la cimitire flori, colive şi lumânări, iar acasă se făcea — de pe datină — pomană cu vase, bine'nţeles pline cu mâncări, cu castraveţi noi, cu mere dulci, cu colivă şi cu un pahar de vin, toate pentru sufletul răposaţilor a căror pioasă aducere aminte era sărbătorită — cum şi pentru sufleţelul celor cari făceau împăţeala.

De-aci'ncolo, praznic pe zile de sărbători bisericeşti nu mai era de cât de Ziua Crucei (14 Septemvrie) şi atunci numai pentrucă din ziua aceia se începea şi Cârstovul viilor sau culesul lor şi pentrucă, în rândul băuturei, intrau şi mustul, cu „tulburelul" lui.

319) Unul din atâtea denumiri populare ale Diavolului.

320) Egrasia, echivalent din greceşte al noţiunei de umezeală.

Alte petreceri ale bucureştenilor de atunci.

Pe lângă sărbătorile bisericeşti şi naţionale, datinele strămoşeşti rânduise în viaţa a lor noştri şi câteva sărbători familiale cari, până mai deunăzi, erau ţinute cu multă grijă şi cu mare voie-bună şi dintre cari unele îşi aveau sorocul lor statornicit, iar altele cădeau la întâmplare.

Ca acestea din urmă erau cele ale nunţilor şi botezurilor, sau cum se zicea atunci ale încuscririlor şi ale cumetriei.

Dintre celelalte aveau precădere zilele de pomenire a celor răposaţi (parastasele), precum şi zilele numelui fiecăruia din cei mai vârstnici ai casei (onomastica) sau zilele „de naştere" ale celor mai tineri. Caracteristica principală a acestor feluri de sărbători erau darurile. Pentru cei răposaţi darurile erau numite „pomană" (de la „pomenire") şi erau făcute rudelor sărace şi prietenilor celor decedaţi, ele constând, în albituri, tistimeluri sau cumaşe de rochii ori de haine pentru cei dintâi, şi în obiecte de uz zilnic (tabachere, ţigarete, de abanos şi de chihlibar, tutun, portofele ş. a.) pentru ceilalţi.

Celor ce serbau ziua onomastică li se aduceau flori, giuvaericale, ceşti de cafea, vase pentru flori, iar celor mai bătrâni fetele le lucrau feţe de papuci, pe canava, împodobite cu flori de lână colorată, tunse în relief cu o deosebită măiestrie şi cari stârneau mare bucurie celor dăruiţi. Pruncilor micuţi le dăruiau rufşoare lucrate cu broderii, puşculiţe cu bani de aur şi de argint sau iconiţe pe lănţişoare, pe cari aveau să le poarte până creşteau mai mărişori.

Pentru pomenirea celor răposaţi se întocmeau daruri de căni şi farfurii, doniţi şi ulcioare de pământ cari erau împărţite pline cu vin, cu mâncăruri, cu colivă şi cu apă de isvor, acestea

fiind împodobite şi cu câte o batistă sau un tistimel şi cu câte o lumânare aprinsă.

Ospeţele ce însoţeau aceste sărbătoriri erau îmbelşugate ca de obiceiu; — numai celor închinate zilelor de naştere ale pruncilor li se adăuga o solemnitate deosebită ; — acelora, până la al şeaptelea an, li se „frângea turta'n cap". Aceasta se făcea către sfârşitul mesei. Copilul era aşezat pe o doniţă plină cu apă, i-se da într'o mână un ban de aur şi în cealaltă o prăjitură, iar naşii lui rupeau în două deasupra capului lui o turtă împodobită cu dulciri care era apoi împărţită tuturor oaspeţilor ce închinau câte un pahar cu vin pentru binel· şi sănătatea copilului a părinţilor şi a rudelor lui.

Toate petrecerile astea, ca şi cele pe care le vom vedea mai departe, sunt astăzi aproape cu totul date uitărei.

Prefacerile, de cele mai multe ori nesăbuite, venite din împrumutul altor apucături străine, pretinse mai „civilizate" pecari le-am deprins numai „ca să ne aflăm în treabă de lume mai spălată", adică la fel cu cea din ţările Apusului, au schimbat nu numai faţa lucrurilor ci până şi străfundul firei noastre sufleteşti.

Dovada ne este la îndemână, dacă trecem şi la celelalte „distracţii" ale lumei de atunci — distracţii tot colective pe care însă, comparându-le cu cele de azi, desluşim cum nu se poate mai bine nerostul înoirilor la cari ne-am încumetat.

Amintim bunăoară plimbările din oraş, preumblări făcute doar ca să mai vadă oamenii şi altă lume, să mai privască pe la galantarele (vitrinile) prăvăliilor spre a vedea ce „se mai poartă" şi pentru a mai întâlni vreun cunoscut şi a mai sta la o masă cu cafea, o prăjitură sau un mezelic (aperitiv). Pentru aşa lucru bucureştenii aveau obiceiul să iasă, când aveau pas şi dispoziţie, fie la „Şosea", fie pe calea Victoriei, pe Bulevard sau în Cişmegiu.

„Şoseaua" fusese rostită ca loc pentru preumblarea bucureştenilor încă de prin anul 1830. Guvernatorul pe care ni-l dase protectoratul de atunci al Rusiei, generalul Kisselef, ca să dea trecerei caleşcilor boiereşti, la ieşirea din oraş, o cale mai frumoasă prin pădurea care'l mărginea în partea aceia, a pus să se rostească pe laturile drumului ce-i poartă numele şi azi, un Parc frumos cu aleie pentru umblat călare şi pe jos. Drumul rostit astfel ducea dela Capul Podului Mogoşoaiei până la al doilea

O vedere a străzei Colței, azi Bulevardul Brătianu. La dreapta „Panorama Griviței".

Bulevardul Lascar Catargiu în cei dintâi ani dela deschiderea lui.

Rond, unde e acum Arcul de Triumf. Primul Rond era atunci cel de lângă fosta Monetărie a Statului, lângă locul de parc unde este aşezată acum statuia Regelui Ferdinand I, iar celalt fusese făcut pentru ca să poată întoarce trăsurile ce nu ieşeau la Şosea decât pentru preumblare şi deci nu mergeau mai departe. Cu vremea, şi de pe nevoile timpului, Şoseaua a fost apoi prelungită, mai întâi până la Hipodrom, odată cu înfiinţarea acestuia de către Jockey-Clubul bucureştean; iar apoi până la malul Lacului dela Băneasa.

Bucureştenii îndrăgise pe vremea aia „Şoseaua" pentrucă, în afară de răcoarea aierului curat al dumbrăvei, mai avea şi prilej să vadă lumea aleasă a oraşului şi trăsurile ei, care mai de care mai frumoase şi mai de preţ, la cari erau înhămaţi tot soiul de cai de rasă aduşi de prin Ungaria şi din alte străinătăţi, cum şi să admire trăsurile Muscalilor de piaţă, cu cai aduşi din stepa rusească, negri sau vineţi rotaţi, cu cozi lungi şi coame bogate fâlfâind în vânt când goneau, de par'că mâncau nori, de-a lungul Şoselei...

Atunci ca şi acum. Bucureştii au stat totdeauna în fruntea oraşelor de seamă din lume în ce priveşte vehiculele tarifate ce stau la dispoziţiunea publicului pentru circularea în oraş. Atunci, echipajale particulare cât şi cele ale muscalilor, erau tot ce putea fi mai ales. — tot aşa cum sunt acum automobilele. Deosebire este că automobilele gonesc întrecându-se unele pe altele, fără a lăsa putinţă să vezi pe cei dinlăuntru, în vreme ce atunci mersul trăsurilor la Şosea era reglementat: la ducere în trap întins, ca să se vadă preţul cailor, iar la întoarcere la pas. Până la o vreme, nici de biciclete nici de automobile nu se pomenea. Erau însă echipajele celor „avuţi" ; cu lacheu în livrea pe capră, lângă vizitiul la fel înbrăcat, cu interiorul trăsurei căptuşit cu catifea, mătasă sau postav din cel mai fin şi cu pernele de stat ca şi cele dela picioare, şi învelitoarea picioarelor brodate cu monogramul stăpânului. Pentru admiraţiunea celor ce se preumblau pe jos, erau şi trăsurile largi şi legănătoare ale muscalilor[321]), spâni

321) Denumire dată ruşilor din despărţimântul Moscovei. Muscalii noştri nu era de-acolo, ci o sectă din josul Rusiei, alcătuită din oameni foarte blânzi dar având anumite obiceiuri ale lor, între cari şi pe aceea de un copil de fiecare familie şi pentru respectarea cărei reguli bărbaţii sufereau operaţia castrărei, fapt pentru care bucureştenii le mai ziceau şi „scopiţi".

grași și înfoiați în anteriurile lor lungi din catifea dungată[322]), cu șepci rusești pe cap și încinși cu eșarfe de panglică lată de mătasă în diferite colori. Muscalii aceștia ale căror trăsuri erau pasiunea celor ce nu aveau echipaj propriu, își aveau locul de staționare pe piața Teatrului Național. Unii aveau și cupe-uri sau carete, cum li-se zicea atunci. Acelea erau însă numai pentru nunți, pentru însoțirea răposaților la locul de veci și uneori chiar pentru preumblări tăinuite, în doi, când era vremea pe ploaie sau pe viscol mare. Tariful muscalilor era îndoitul celui al trăsurilor de piață obișnuite adică: doi lei cursa ce nu trecea de o jumătate de oră și cinci lei pe oră pentru cazurile când erau ținute la dispozițiunea „conașului" care le angajase.

Ca popasuri ale preumblărilor acestea, pe jos sau în trăsuri, — popasuri pentru contemplare și odihnă sau pentru recreare și răcorire — se găseau acolo pe Șosea câteva localuri deschise înadins pentru lumea aceia, ce ieșea la aier. Erau un fel de „lăptării", la care se găseau și alte băuturi și chiar unele lucruri alese de-ale mâncărei. Ele erau cunoscute sub numele următoare: *Flora* cea de lângă Rondul II, *Bufetul* cel de lângă Rondul I, clădit în stilul românesc de pe planurile întocmite de către marele nostru arhitect Ion Mincu; în fața Bufetului, *Vila Roza* și în spatele lui (unde acum e Sanatoriul Saint-Vincent de Paul) *Vila Regală*. Pe-aci se opreau sau veneau înadins perechile de mușterii bine dispuși sau amorezați de cinau cu mâncări alese, cu vinuri străine și cu șampanie, având și lăutari „șlefuiți", al căror repertoriu era compus, pe lângă cântecele noastre românești și din cantonete pariziene. Se petrecea astfel, fie afară în boschete când vremea era frumoasă și serile cu Lună, fie în „chambre séparée" iarna sau pe vreme urâtă.

Iarna când, în vremurile acelea, ninsorile erau foarte dese și din belșug din cauza pădurilor ce împresurau orașul, iar zăpada nu se rânea[323]) decât de pe trotuare de unde era aruncată toată în stradă,— *birjarii*[324] înhămau caii la niște sănii cu treaptă la spate, îi găteau cu cozi de vulpe la urechi și cu zurgălăi pe spinare sau pe gât, și îi acopereau cu un valtrap mare de plasă de sfoară împletită în culori și chenăruită cu horbotă lucrată

---

322) Țesută în dungi înguste și dese.

323) Curăță.

324) Denumire generală dată celor cu trăsuri de piață.

Vechea „Tribună“ a Hipodromului Băneasa (Jockey-Club).

din bumbac pescăresc. Când goneau apoi prin pulberea de zăpadă, al cărui strat de-alungul tuturor străzilor era înalt de-un cot[325]) dela marginea trotuarelor, nor de omăt se ridica de sub copitele cailor. Lumea privea cu mare plăcere la perechile de bucureşteni veseli, înfofoliţi în blănuri frumoase şi de preţ, la caii cei năzdrăvani şi la vizitii lor cu şubele gros înblănite şi cu căciuli de blană mare 'n păr, ce se încrucişeau pe toată calea Victoriei şi la Şosea în sgomotul sunetelor argintii ale zurgălăilor. Era în toate astea o înfăţişare de oraş pitoresc, cum mai erau puţine altele pe lume şi a cărui amintire, cei ce au văzut-o atunci nu o vor uita câte zile-or mai avea. Din scrierile şi scrisorile străinilor — bogătaşi, diplomaţi sau artişti — ce veneau pe-aci pe la noi, se vede că de cele mai multe ori nu se mai îndurau să plece de dragul bucureştenilor şi de al oraşului lor; iar dacă totuşi plecau, nu ştiau cum să revină, ca să petreacă în Urbea noastră sau să vâneze pe moşiile întinse şi mănoase ale boierilor noştrii, cu care ei căutau înadins prietenie. Amintim în treacăt pe Edouard Toudouze, marele peisagist socotit printre cei mai de seamă pictori ai Franţei, care a fost ani de-a rândul oaspe al familiei pictorului nostru Teodor Aman, şi ale cărui tablouri înfăţişând „Iarna la Bucureşti" şi prin împrejurimi i-au adus o bună parte din celebritatea de care s'a bucurat. Un alt mare artist francez, pictorul Bellet, prieten bun al familiei prinţului Alexandru Scarlat Ghica, a stat de-asemeni multă vreme aci la noi, şi a pictat numeroase tablouri cu „tipuri" şi „capete de studiu", lăsându-ne şi admirabila pânză mare a „Dâmboviţei la izvoarele ei" — tablou ce acum face parte din colecţiunea Pinacotecei bucureştene.

Altă preumblare obişnuită a bucureştenilor era pe calea Victoriei, între Capşa şi Palat, pe unde lumea ieşea spre a întâlni vreun prieten sau cunoscut cu care să se oprească la mesele vreunei cofetării sau cafenele, să mai lege o leacă de vorbă despre una şi despre alta.

Cam în acelaş scop era folosită şi bucăţica de bulevard ce se afla între calea Victoriei şi strada Colţei, sau în jos până la grădina Cişmigiului.

Pe această porţiune de preumblare publică, vad de odihnă, era berăria şi bodega lui Georges Kosman, — cea dintâi în genul

---

325) Unitate măsură populară, egală cu 0,65 cm.

acesta în București și în locul căreia stă azi firma lui Ignat Mircea. La mesele de-afară ale acelei bodegi, la umbra castanilor mari ce străjuiau atunci marginea trotuarului, se adunau zilnic o seamă de personagii cu reputație dintre bucureșteni, în afară de lumea ce se oprea întâmplător. Intre acei obișnuiți amintim: pe Coco Dimitrescu — unul din triumvirii celei de-a doua *dizidență* a liberalilor [326]); pe magistratul consilier Algiu dela Curtea de Apel, — perechea de masă a glumețului judecător Florian, veșnic în „completul" bleu marine „la două rânduri" și cu nelipsita camelie albă la butonieră; pe conu Manolache Culoglu, primul socru al lui Aristide Blank; pe Costică Stăncescu, directorul Atheneului, al Teatrului Național și al Școalei de Bele-Arte, cu jobenul și redingota lui de moda din vremea Revoluției franceze și pe care nu le-a schimbat toată viața lui, făcându-l celebru prin caricaturile lui Jiquidi și ale lui Nae Petrescu-Găină; — pe fostul căpitan din artilerie Stefan Cristescu, un emerit matematician, dar cam „original" în felul lui de-a se manifesta; și pe elegantul prim-procuror al Parchetului Costică Paraschivescu, și acesta cu ținută de predilecție: jachetă și demi-joben cenușii, pantofi de lac în orice oră din zi sau din noapte și nelipsitul monoclu deasupra unei perechi de mustăți ca mătasea porumbului, groase și arcuite spre urechi; — toți însă oameni pentru care dacă voiai să aibi admirațiunea ce li se cuvenea, trebuia neapărat să-i fi cunoscut mai de-aproape.

Pe lângă lumea care, în anumite ceasuri ale zilei, ieșea de-acasă pentru preumblare și aerisire, alcătuită în cea mai mare parte din cucoane și tineret — mai era lumea bărbaților maturi cari se duceau de-a dreptul la cafenelele și berăriile de prin aceleași părți ale orașului, pentru a se întâlni cu cei de-o seamă cu ei și pentru a privi la lumea care se plimba.

Intre localurile cele mai predilecte acelora cele mai cunoscute erau la capătul dinspre grădina Episcopiei, cafeneaua „High

---

326) Ceilalți doi erau economistul P. S. Aurelian, fost ministru al agriculturei și domeniilor Statului și etern președinte al Maturului Corp (Senatul) și avocatul-profesor Thoma Stelian, distins dialectician politic și sufletul ziarului dizident „Drapelul".

Cea dintâi dizidență a liberalilor fusese aceia declarată chiar sub șefia lui Ion Brătianu, cu câțiva ani mai înainte, și chiar de către fratele său Dumitru Brătianu.

Life" din colţul străzei Franklin, şi cafeneaua lui Kübler dela colţul străduţei Imperială de lângă Palatul Regal. — Patronul acesteia din urmă era un fost inginer de origină austriac, din personalul tehnic al căilor ferate adus pentru lucrările concesiunei rămasă de pomină a lui Strusberg. Acolo se adunau pensionarii cei mai cu vază şi lume din colonia germană a oraşului; mai pe urmă s'a închegat şi un cerc de intelectuali ce cuprindea pe unii scriitori, muzicanţi şi maeştrii în artele plastice, cum de pildă erau: Mircea Demetriade, Alexandru Macedonski, Dimitrie Anghel şi Ştefan O. Iosif, Ilarie Chendi, Iuliu C. Săvescu, Ştefan Petică şi alţii, dintre cei dintâi; profesorul de violoncel şi dirijor al orchestrei Teatrului Naţional Costache Dumitrescu, maestrul Alfons Castaldi, George Ştefănescu dirijorul orchestrei Operei noastre, şi doctorul Tempea distins muzician amator; pictorii Ştefan Luchian, Kimon Loghi şi Eugen Voinescu; sculptorii C. Georgescu, D. Paciurea, Fritz Storck şi Oscar Späthe, cum şi câţiva actori cu faimă cum erau: Ion Anestin, N. Hagiescu, Vasile Leonescu, Vasile Toneanu şi Niculae Soreanu. Cenaclul acesta era sub preşedinţia de vechime a lui Mircea Demetriade şi se găsea instalat la un şir de patru mese alăturate din fundul localului, la geamurile din spre corpul de gardă al Palatului Regal, unde nu se putea aşeza nimeni afară doar de Kübler-însuşi, singurul cu care cei de-acolo se învoiau de minune.

Pe Piaţa Teatrului erau: cafeneaua cofetăriei lui Fialcowski unde se aduna un cerc mai mult al actorilor şi al gazetarilor. Acolo erau de găsit în fiecare zi după amiază: papa Grigore Ventura redactor la ziarul „Timpul" şi tatăl marei noastre artiste Marioara Ventura, Nicu Caludescu dela aceiaş redacţie, Dumitru Rosseti-Max tatăl lui Radu D. Rosseti, Alex. Polizu-Micşuneşti autor dramatic al acelor vremi, căpitanul Ursache autorul piesei „O căsnicie", cea dintâi comedie modernă jucată pe scena Teatrului Naţional şi alţii — toţi fiind prezidaţi de către Ion L. Carageale.

Dincolo de Teatru, la Terasă, era un alt cerc, acesta însă al recruţilor escadronului de Paranseni şi al ciracilor condeiului gazetăresc, laolaltă cu muzicanţi şi cu grupul actoricesc eretic dela Opereta din grădina Terasei, — toţi „cafegii" pătimaşi şi admiratori entuziaşti ai capel-maistrăriţei nemţoaică dela orchestra ce, în toate după-amiezele şi seara, cânta „concerte de promenadă" pentru bucureşteni.

Cel mai cu faimă cenaclu bucureștean era însă cel dela cafeneaua lui Capșa. Acolo era cercul exclusivist al scriitorilor și gazetarilor politicei militante și unde găseai oricând pe: Nicu Filipescu, directorul-proprietar al ziarului „Epoca"; pe George Em. Lahovary, directorul-proprietar al ziarului „L'Independance Roumaine; pe bătăiosul bătrân Nică Valentineanu, fost amic intim al lui Vodă Alexandru Ion Cuza și apoi director al ziarului Reforma; pe Nae T. Orășanu - Nichipercea, directorul nenumăratele foi de satiră politică [327]) între cari și aceia dela cari îi rămăsese porecla ce purta; pe Victor Ionescu, directorul-proprietar al ziarului „Acțiunea" cu al lui *alter ego*, delicatul dar impetuosul Costică Nicolau; pe Costaforu și pe Grigore Ventura însoțit de nelipsitul său tovarăș, câinele Leandru, pe Timoleon Pisani și pe Ghiță Rădulescu-Arhibald dela „Epoca", pe Mișu Văcărescu-Claymoor, cronicarul „mondial" și pe Mauriciu Cohen-Linaru, cronicarul muzical al ziarului francez de mai sus, pe Dumitru Olănescu-Ascanio, traducătorul în versuri al lui Horațiu; pe elegantul poet romantic Duiliu Zamphirescu; pe D. Roseti-Max, cel mai fin ironist al condeiului în acele vremuri; pe Const. Stamatin-Nazone directorul foaiei satirico-politică săptămânală „Tocila" împreună cu neuitatul artist caricaturist Constantin Jiquidi, prețiosul colaborator al lui ca și al lui Orășanu în

Portret-șarjă al lui Claymoor.
(Desen de C. Jiquidi).

327) Pentrucă pe fiecare le suprima cenzura, ceiace îl silea să le schimbe numele.

Cafeneaua „Terasa" de lângă Teatrul Național, unde se ridică azi Palatul Telefoanelor.

„şarjarea" politicianilor timpului; pe fraţii Constantin, Ion şi Tony Bacalbaşa, minunatul trio al gazetarilor politici mai tineri şi din care cel din urmă a fost colaborator şi al lui Caragiale la redactarea „Moftului Român"; — iar pe lângă toţi aceştia, pleiada tinerilor talentaţi ca; poeţii Cincinat Pavelescu şi Dimitre Naum, pictorii Nicolae Grant şi Alecu Satmary şi atâţia alţii pe cari nu ni-i mai amintim, dar cari erau toţi oameni de spirit şi pescuitori de... noutăţi. Cafenelele, berăriile şi cofetăriile din centrul Bucureştilor de-atunci erau — ca şi cele ale Vienei sau Parisului — pe lângă nişte localuri de adunare şi de „siestă" ale cetăţenilor cu traiu mai deosebit, şi adevărate focare de viaţă mai aleasă pentru pătura intelectuală a concetăţenilor noştri. Aceste focare, însufleţeau mai liber activitatea culturală în genere şi erau ca nişte seminarii din care se desprindeau apoi iniţiaţii sacerdoţiului artei literare, alcătuind contingentele saloanelor maeştrilor sau ale mecenaţilor timpului. Asemeni „reuniuni" erau cele dela Titu Maiorescu, dela Haşdeu, dela Grigore Păucescu, dela Alexandru Macedonski şi altele cărora s'a datorit în mod aproape exclusiv avântul producător al celor mai trainice opere literare, cu cari ţara noastră se mândrea atunci şi pe cari le preţuieşte şi astăzi ca pe o comoară naţională de mare valoare culturală. Din nefericire, urma acelor cenacluri libere a pierit odată cu Terasa dela Oteteleşanu, iar ce a reuniunilor din „saloanele literare", cu moartea recentă a profesorului Eugen Lovinescu.

Porţiunea de prelungire în jos a Bulevardului, având la capătul ei grădina Cişmegiului, luase şi ea oarecum caracteristicile unui fel de Corso [328]) pe care se găsea deoparte berăria-cafenea cu grădină a Hotelului Bulevard, iar pe cealaltă parte buna şi renumita cofetărie a lui Baziliu, din prăvăliile vecine cu Cinematograful „Trianon" de-acum.

Altă lume îşi făcea de preumblare şi pe crâmpeiul din calea Victoriei ce ţinea dela Bulevard până la strada Carol, — dar aceia era a obişnuiţilor Tablelor şi Domino-ului dela Cafe-ul de France, ai „Schwartz-urilor" şi Carolinelor" cofetăriei celei mici a lui Frederik de lângă Legaţia rusească, sau ai Kriegel-urilor şi Halbelor dela vechiul „Carul cu bere" din colţul Zlătarilor —

328) Această denumire dată străzei celei mai frecuentată a Romei, a fost de multe ori atribuită şi veselei noastre calea Victoriei

halbe ce, tocmai prin anii aceia şi din iniţiativa berăriei Căpitanului, dela statuia lui Gheorghe Lazăr, au fost întrecute de noua unitate de măsură a „Ţapilor“ ce au câştigat curând pentru consumaţie şi pe cucoanele cari până atunci nu beau bere decât din pahare de apă. [329])

Megieşii cursului de apă al Dâmboviţei din oraş şi lumea ce era mai greoaie la ieşitul din casă, luase obiceiul de-a a se preumbla şi pe minunatele bulevarde ale celor două cheiuri ale Gârlei, care, — cu trotuarele lor destul de largi şi curate, cu umbra şi răcoarea pomilor crescuţi pe ambele laturi ale fiecăruia, şi cu adierea ce se ridica dintre malurile adâncite şi înierbate ale apei, — erau un foarte nimerit loc pentru aşaceva.

Loc de atracţie, scornit din preocupările patriotice şi artistice ale bucureştenilor vechiului regat şi care a făcut multă vâlvă în vremea lui, a fost câtva şi acea expoziţie de lângă fostul sediu al Primăriei oraşului (pe strada Colţei), cunoscută sub denumirea de Panorama Griviţei. Clădirea ei avea înfăţişarea unui Circ, iar în interior era fixată, pe toată lungimea cirulară a pereţilor, o frescă picturală amintind cele mai însemnate episoade ale istoiei răsboiului nostru pentru cucerirea independenţei de sub suveranitatea Turcilor, din 1877. Fresca aceia era opera unui pictor al cărui nume nu ni-l mai amintim şi era executată în aşa fel că luptătorii de pe planurile din faţă apăreau privitorilor aproape în mărime naturală. Valoarea picturală a ei era apreciabilă, fără să fi fost excepţională; — a avut însă meritul de a prilejui, după trecerea unui sfert de veac, o reînviorare patriotică foarte utilă noilor generaţiuni de-atunci.

*

Locurile de preumblare pe cari le-am amintit până aci erau însă folosite mai mult în timpul zilei.

Pentru ceasurile serei, adică atunci când unii se găseau pe la teatre sau se mulţumeau să-şi treacă vremea în sindrofiile dela ei de-acasă, cei cărora totuşi le ardea de altfel de distrac-

329) Origina denumirei „Ţapului” de bere este numele celui mai renumit berar din Munchen, Bock, (care în nemţeşte înseamnă „ţap” şi care nume a trecut la Paris sub forma „un bock de bière” justificând că e vorba de o bere bună ca din fabrica lui Bock.

ţiuni, puteau să le găsească prin unele grădini ale oraşului ori ale celor două (mai târziu, trei) fabrici de bere, sau la reprezentaţiile Circului şi ale „Varieteurilor“ dela Hugo (sală construită prin 1895 în spatele Băncei Naţionale) şi din sala Băilor Eforiei, de pe Bulevardul Elisabeta. Genul de spectacole ca acestea din urmă — cari atunci ţineau, dar cu mai multă decenţă, locul Cinematografelor de-acum, — erau premergătoarele şi chiar auxiliarele formărei gustului public pentru teatrul propriu-zis.

Pentru prilejuirea şi a preumblărei în „aer curat“ era mai ales mica scenă dela Bufetul din grădina Cişmegiului, unde mult admiratul cupletist George Ionescu a făcut o destul de frumoasă carieră distrând lumea cu cupletele şi cu monoloagele lui.

Distracţia muzicală populară o făceau atunci cele trei muzici militare. Despre aceste muzici care cântau, plătite de Primărie, Diminicile dimineaţa şi după amiază şi Joile numai după amiază în Cişmigiu şi la „Şosea" alături de bufetele respective, se poate spune, cu drept cuvânt, că ele au învăţat pe bucureşteni buchile muzicei mai aleasă a compozitorilor străini cu reputaţie universală.

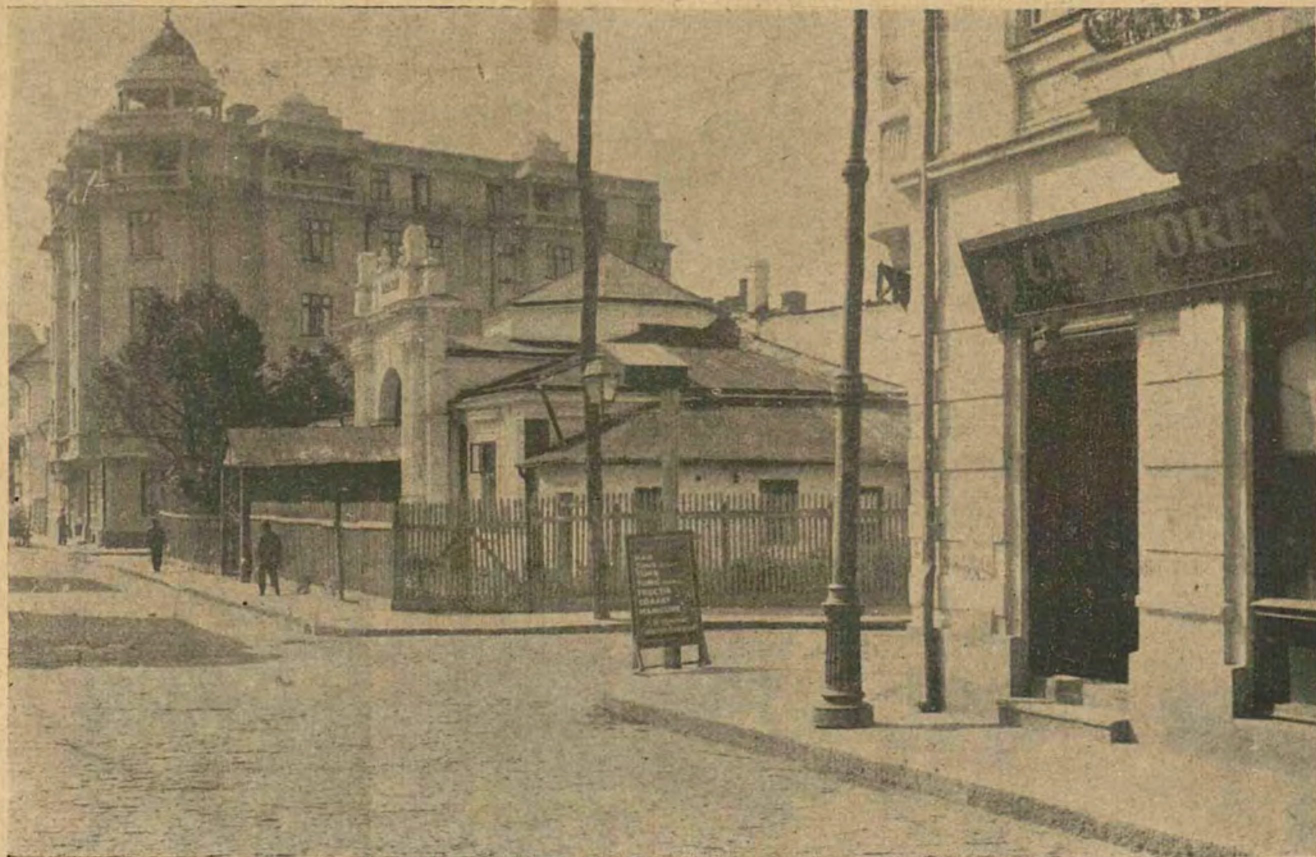
„Cişmegiul" a fost în această privinţă parcul-şcoală al cetăţenilor Capitalei spre multe din înclinările frumoase şi utile ale unui traiu public mai ales. In acest Parc, în mijlocul unei vegetaţii naturale din cele mai frumoase, bucureştenii şi-au petrecut ceasurile lor libere admirând grija pomilor şi a florilor şi învăţând să le iubească, ascultând muzică bună şi începând să o înţeleagă, dând copiilor lor loc de joacă sănătoasă şi aleasă, iar adulţilor prilej de exerciţii fizice de vâslire şi patinaj şi obişnuind familiile cu petrecerile câmpeneşti. Tot el a fost raiul celei dintâiu Expoziţii a Bucureştilor, care a fost organizată în vara anuului 1886. — Iniţiativa acelei expoziţii o datorăm inimosului boier Dumitru Butculescu, întemeietorul mişcărei cooperatiste între bucureşteni. El a pus la cale atunci înmănuncheierea diferitelor meserii pe asemeni principii şi, spre a le îmbia mai mult la înţelegerea foloaselor lor, a pornit să adune produsele excepţionale prin iscusinţa şi frumuseţea lor, ale tuturor meseriilor manuale din toate ramurile, cerând apoi Primarului Bucureştilor îngăduirea de-a întocmi expunerea lor vederei publicului în acel parc al oraşului. Cişmigiul a luat atunci înfăţişarea „modernizată“ ce a fost apoi neîntrerupt urmată. La-

cul a fost sleit, aşternut pe fund cu ciment, canalizat pentru primenirea apei şi mărginit la maluri cu pereţi de cărămidă de bazalt. — Pavilionul muzicei (unde este acum cel al apelor minerale) a fost reconstruit în fier, iar fundul aleiei celei mari, care oferea perspectiva dealului Schitului Măgureanu, a fost înpodobit cu verdeaţă şi flori şi cu o cascadă artificială ale cărei ape ca şi acele ale lacului, prăvăleau sau înălţau seara buchete de apă luminată în diverse culori, dând totului o înfăţişare feerică. Atunci a fost construită întâia oară clădirea din insula zisă apoi „Monte Carlo" — ca fiind unicul paviiion al lucrurilor expuse de meseriaşii cooperatişti ; iar prin toate colţurile aleiei principale erau presărate chioşcuri înbrăcate în pânze tricolore în care doamnele şi domnişoarele vindeau vizitatorilor cusături româneşti, prăjituri, ţigări şi tutun, băuturi răcoritoare şi jucărioare de lemn pentru copii.

Acolo au văzut bucureştenii, pentru prima dată înălţări în văzduh cu balonul, sub nacela căruia acrobata Leona Daré se înălţa până la 1000 de metri, ţinându-se doar cu dinţii de un lănţişor fixat pe bara unui trapez, cu ajutorul căruia apoi se suia în nacelă. Balonul era apoi puţin-câte-puţin dezumflat şi coborît prin împrejurimile Capitalei, unde lumea alerga să'i facă ovaţii şi să o acopere cu flori.

Tot pentru muzică şi pentru petrecere se mai ducea lumea cartierelor mărginaşe la grădinile fabricilor de bere Luther şi Oppler iar ceva mai târziu, şi la aceia a lui D. Marinescu-Bragadiru atât de frumos rostită pe înălţimea locului ei din capătul călei Rahovei. Lumea asculta şi acolo concertele aceloraşi muzici, cu bere proaspătă, cu krenwurşti, cu şuncă, unt şi ridichi. — Tineretul dansa în jurul pavilioanelor muzicei, iar copii se dau în leagăne, trăgeau la semn în figurine mecanice şi îşi încercau puterea pumnilor în fălcile umflate ale unor manechine anume făcute pentru asta. Din anii de după 1900, în grădinile Oteteleşanu, Bragadiru şi aceea a cafenelei dela Hotelul Bulvard, în locul muzicilor militare, începuse să cânte orchestre în felul celor din Praterul vienez şi conduse de dirijorii ca Peters sau Eduard Strauss, aduşi înadins dela Viena.

Iarna, acelaş public se îngrămădea la spectacolele „Circ"-urilor ce ne veneau spre sărbătorile Crăciunului, cu nesfârşite caravane de tot soiul de animale, şi cu cai frumos înhămaţi, şi care Circuri se aşezau pe maidanele din colţul Brezoianului sau

Localul Circului Sidoli, înainte de clădirea pe locul lui a „Casei Rurală“ din strada Sapienței.

din cel de la palatul Poştelor dând reprezentaţii de douăori pe zi. Aşa au fost: Circul lui Hüttermann (care a ars cu totul în anul 1883), al lui Schull, al lui Schuchmann şi în sfârşit cel al lui Sidoli care s'a stabilit la noi clădindu-şi un local special (dărâmat abia în anii de după războiul din 1916) şi care se afla în colţul străzilor Poliţiei şi Sapienţei, lângă sediul societăţei „Salvarea". In Circul lui Sidoli au debutat şi s'au desăvârşit, până la celebritate mondială, mulţi români cu însuşiri deosebite pentru gymnastica la aparate. Notăm din aducere aminte doar pe neîntrecuta „zburătoare la trapeze" Stela Petrescu, o nepoată a profesorului Gheorghe Moceanu; pe fraţii Vasilescu, minunaţi barişti (la bară fixă) ce au uimit şi pe cei din America cu „figurile" lor neasemuite, cum şi pe fraţii Dumitrescu, tot zburători la trapeze, cari nu aveau rivali în toată lumea.

Cu vremea bucureştenii, cari în ale spectacolelor erau atunci mai pretenţioşi şi mai cusurgii ca acum, au preferat altfel de distracţii şi, luând dela Circuri numai numerele senzaţionale alese pe gustul lui, le-a făcut să fie aduse în sălile de prin oraş spre a alcătui, cu ele şi cu şantezele de pe la Pesta şi Constantinopol, aşa zisele Teatre de variete. In vremea apogeului lui, genul acesta de teatru s'a adăpostit în sălile cu reputaţie făcută din centrul oraşului, cum erau: sălile „Eforia" şi „Orfeu" iar mai pe urmă în frumoasa sală anume construită de un anume Hugo în spatele Băncei Naţionale, şi care a devenit mai târziu „Teatrul Modern". In trupele dela Eforie, bucureştenii au avut prilejul de a admira artişti cu renume mondial, precum pe faimosul jongleur-clown Leo Bilward, pe renumiţii „transformişti" Bosco şi Frizzo Freglli, pe Motofozzo sau „omul de lemn" şi pe mulţi alţi mari artişti ai geniului acesta ; — iar la sala lui Hugo, celebre cântăreţe (diseuses) cum au fost: bătăioasa Polaire dela „Moulin Rouge" din Paris; delicioasa Cléo de Merode (despre care se spunea că era protejata Regelui Leopold II al Belgiei), diva Lina Cavalieri de la Teatrul Olympia din Paris; Blanche Lescaut; adorabila Fauvette de la Bouffes-Parisiennes şi celebra Jvette Guilbert pe care o mai vedem şi azi, îmbătrânită, prin unele filme franceze. Dintre „diseuri" parisieni am avut de-asemeni aci pe : Mayol, pe Manuel, pe Darius, pe Dranem, pe vienezul Varady şi pe belgianul Mony care imita cu cea mai desăvârşită artă pe cele mai mari artiste ale timpului, travestindu-se şi grimându-se până la cea mai perfectă asemănare cu ele.

*

Alt gen de a petrece al bucureştenilor, era atunci şi acela de a lua masa în oraş. Cu deosebire „citadin' şi mai ales „mondain" — felul acesta de petrecere era însă în vremurile de cari amintim aci, rezervat mai mult bărbaţilor, întrucât atunci cucoanele obişnuiau să primească musafirii la masa lor sau să fie invitate la rude sau la cunoştinţe de ale familiei. In lumea bucureşteană mai aleasă, la restaurante se mergea în familie numai când era vorba de invitaţiuni ale bărbaţilor holtei sau provinciali, cari nu găseau alt mijloc de a răspunde deselor găzduiri sau invitaţiuni al căror obiect erau.

Cele mai cu faimă restaurante bucureştene din acea vreme nu se deosebeau aproape întru nimic de modelele lor de pela Paris şi Viena.

Erau astfel: restaurantul lui Hugues din fostul local al cofetăriei lui Riegler, care pe vremea lui Cuza Vodă servea şi masa Palatului ce nu avea încă instalaţiunile întregei gospodării ; al lui Capşa ; al lui Frascatti şi cel dela „Grand Hotel du Boulevard" (cum i se spunea atunci).

La acestea erau abonaţi mai toţi parlamentarii reprezintanţi ai provinciilor, burlacii elitei bucureştene şi străinii de seamă ce ne vizitau ţara. Seara saloanele lor erau pline de familiile boierilor oraşului, cari veneau să supeze [330]) după terminarea concertelor sau a reprezentaţiilor teatrale la cari asistase.

Alte restaurante cu faimă erau cele ale chefliilor, amatori cu precădere ai bucătăriei noastre naţională şi în care grătarul îşi avea rostul lui de căpetenie. Acestora li se zicea atunci „birturi" şi faima lor a fost consacrată cu mare izbândă chiar in străinătate, cum a fost bunăoară la pavilionul român al Expoziţiei universale din Paris în 1889. Birturi de acestea noi aveam încă cu mulţi ani în urmă şi reputaţia lor era făcută chiar pentru toată lumea aleasă a provinciei, care nu le ocolea niciodată, în trecerea ei prin Capitală. Cele mai bine cunoscute şi mai preţuite fusese la început : Birtul lui Cristodor dela capătul călei Victoriei dinspre Gârlă şi care mai apoi s'a mutat la colţul străzei Sărindari, peste drum de Capşa ; — al lui Petrovici care a trecut apoi asupra lui Enescu şi Andreescu, în cotul străzei Sf. Ionică ; — al lui Colaro în grădina hotelului care da în Piaţa Sf.

---

330) Cină din spre miezul nopţei, obişnuită mai ales de artiştii şi de spectatorii de seamă ai teatrelor.

Nicolae-Şelari ; — al lui Stavri de lângă Biserica dintr'o zi din strada Academiei unde azi e sediul societăţii Liedertafel ; — al lui Lazăr, fost bucătar al lui Beizadea Mitică, trecut apoi sub conducerea lui Andrei Dumitrescu şi în cele din urmă al lui Epurescu şi care se afla în colţul străzei Regală cu strada Academiei; — al lui Grigore Ştefănescu de sub hotelul Continental ; — al lui Enache din actuala clădire a hotelului Paris de pe strada Academiei şi' al fraţilor Constantin şi Iordache Ionescu lin strada Covaci. Acesta din urmă, cu toate că era aşezat la început într'o cârciumioară ce avea alături doar un umbrar acoperit cu rogojini, se bucura de mare faimă în Bucureşti şi avea o lume de obişnuiţi alcătuită din personalităţi de seamă ale oraşului de atunci, precum erau : Costache A. Rosetti, ministrul republican al guvernelor liberale ; Manolache Culoglu ; Emil Costinescu şi Nae T. Orăşanu, directorul Monitorului Oficial şi fost director al foilor de satiră politică pe care le-am numit la locul cuvenit. Acesta din urmă, care era un spirit plin de vervă umoristică, a luat atunci iniţiativa „botezărei" anumitor consumaţii într'un chip mai simbolic şi stablise ca, băieţii ce serveau să transmtă comenzile în noua lor nomenclatură şi cu glas tare. Se zicea astfel: sticlei cu apă rece, o „naturală" ; ţuicei, o „ideie" ; ardeiului, un „focos" ; cârnaţilor din carne de vacă „mititei" şi „patricieni" celor cu piele ; vinul cu borvis[331]) la ghiaţă era numit „baterie cu lustru"; cafeaua turcească, un „taifas"; cafeaua cu rom, un „marghiloman" ; iar scobitorilor li se ziceau „baionete". In legătură cu acestea se povestea că prinţul Dimitrie Ghica — (mângâiat cu numele de Beizadea Mitică de poporul bucureştean care-l avea în mare dragoste, fiindcă fusese un sincer sprijinitor al Unirei, era grăscean şi îi plăcea să-şi arate spiritul lui democrat), auzind de atmosfeia ce se creiase la Iordache din Covaci, s'a dus într'o zi să dejuneze acolo. Cerând să fie servit cu o porţie de dovlecei umpluţi, chelnerul, surprins de acel „neprevăzut" trecu pe lângă Nae Orăşanu, la masa unde se afla cu amicii lui, îl întrebă cum să-i zică mâncărei comandate, apoi fu auzit strigând : Un democrat cu fustanelă ! pentru Măria saaa !.... — Prinţul îmbufnat se sculă, plăti ce avea de plătit şi plecă.

Iordache, asociat ceva mai târziu cu Radu care era un vi-

331) In timpul acela nu aveam încă fabricile de apă gazoasă (sifon).

nar cu mare pricepere, a avut ca ciraci pe: Tache Rusescu al cărui birt „La trei frunze de viță” era pe delușorul din spatele librăriei lui Socec (atelierele de acum nu erau atunci acolo); pe Spiridon, care era șeful birtului lui Lazăr și al lui Andrei Dumitrescu și pe Pandele, care deschisese birtul de lângă hotelul lui Kiriazi (în Sf. Nicolae Șelari) cu firma „la Trei Sarmale”. Tot pe atunci mai erau birturile cu bucătărie vieneză: al lui Strobel, în spatele hanului Zlătarilor chiar pe locul hotelului Carol de-acum, și cel cu firmă „La șeapte Șvabi“ din str. Academiei.

Birturile în genul celui al lui Iordache, erau însă mai mult la îndemâna rafinaților în ale specialităților artei noastre culinare, combătută cu altele rămase dela turci și dela greci, precum: ciorbe acre (cu borș, cu potroace, ori bătute cu ou), pacea, schimbeà, și tuslamà de burtă de văcuță sau de picioare de vițel, piftii de purcel, iahnii de pește mare, ciulamale cu ciuperci, scoici umplute, scordoleà de raci ș. a. Asemeni specialități, laolaltă cu altele, se găseau mai ales pe la birturile „retrase“, dintre cari se cuvine să amintim: pe cel dela „Hanul Roșu din Căldărari, și al lui Toboc din colțul străzei Carol dela spatele bisericei Sf. Dumitru strămutat apoi pe strada Decebal; al lui Costică Marinescu — Purcel din cotul străzei Câmpineanu, alături de Teatrul Național; cel cu firma „Ghiță Berbecul“, dela Vadul Sacagiilor de lângă Casa de Depuneri; cele ale lor Zissu din Silivestru și Sotir din strada Polonă colț cu Scaune, astăzi pe colțul opus și cu firma „Bucureștii de altă dată“; cel al lui Zdrafcu, de la podul de lângă biserica Sf. Elefterie; cele dela „Suzana“, „Pariziana“ și „Leul și Cârnatul“ de pe strada 11 Iunie — numit astfel pentrucă numai acolo patricenii costau doar 1 leu bucata; cel dela „Roata Lumei“ din bariera Herăstrăului și cel dela „Trei ochi sub plapumă“ din calea Moșilor, la colțul de pe dreapta bulevardului — poreclit așa pentrucă soția cârciumarului, care sta la tejghea, era chioară de ochiul stâng.

Birturile ca acestea aveau pe orășenii de la centru „mușterii de ocazie“, iar ca obișnuiți pe cei de prin mahalalele vecine. Aceștia însă când o porneau într'acolo, nu ziceau că se duc să iau masa în oraș — ci „să tragă un pui de chef“.

Pentru populația mahalalelor care nu se prea îndepărta de casele ei, ca și pentru alți cetățeni „cunoscători“, mai erau și o

seamă de alte cârciumi cu grătar şi cu vin adus dela obârşia lui şi unde lume bucureşteană nu lipsea nici vara, nici iarna.

Din acelea amintim în treacăt pe a lui Moş Pascale din Dichiu, Hagi Ghiţă Făgădău de pe RomanăTeilor, al lui Cantilli de pe Moşilor şi din Batişte, a lui Gherghiceanu din Zece Mese şi a lui Niţă Berechet din Popa Nan, — ca acestea, mărturisind însă că răposatul nostru coleg de gazetărie, Ghiţă Rădulescu-Arhibald, cunoştea şi proslăvise până la vreo treizeci, iar mahalaiele Bucureştilor tăinuiau încă vreo o sută pe cari le „vizitau" numai cei de prin partea locului.

Bucureştenii din vremea aceia nu erau, ca acum, toată ziua şi noaptea pe „Cale" sau prin cinematografe ; — ei plecau deacasă numai când aveau de umblat după treburi sau când „aveau rost" de petrecere.

Pe-atunci mai era şi obiceiul ca, vara, în zilele Duminicilor sau altor sărbători, unele asociaţii meşteşugăreşti sau de „ajutor mutual" să-şi convoace membrii la serbări câmpeneşti organizate, cu plată de un leu la intrare, în grădinele pe unde se adunau. Grădini de acestea erau : „Bordeiul", pădurice ce se găsea la capătul şoselei Herăstrăului, cam pe unde s'a parcelat şi construit acum parcul Jianu; — „Trocadero", în viile ce se aflau atunci pe locul de azi al Crematoriului ; — Grădina lui Băicoianu, pe locurile căreia s'a clădit apoi latura dreaptă a străzei Dr. Istrati de lângă parcul Carol I ; — cea dela „Şapte Nuci" din calea Şerban-Vodă; — a lui Hagi-Ilie din calea Văcăreştilor; — a lui Schlatter de lângă Cişmigiu, şi cea a lui Wladmann, de pe calea Dudeşti. La asemeni serbări, adunările membrilor şi comitetului se făcea la Sf. Gheorghe în grădină de unde pornea „cortegiul" având în frunte steagul cu emblema societăţii brodată în fir de aur şi argint pe tricolorul de mătase, şi o muzică — ori militară ori „ţivilă", din cele ale unor muzicanţi „de-adunătură' ce aveau ca uniformă doar ciupagul [332]) şi care obişnuiau să cânte chiar nechemate, pela casele oamenilor, la zile onomastice.

Prilejuri asemănătoare se ivea şi la bâlciurile tradiţionale ce se ţineau : la ziua Sfântului Toader, în dumbrava Giaferului (fostă Livedea Gospod-ului) de pe bulevardul Elisabeta — în

332) Nume dat de mahalagii pălăriilor tari cărora francezii le zic „melon". Muzicanţii aceia le **furnizau** dela Hala Vechiturilor unde le adunau ţigăncile chivuţe despre cari am scris mai la început.

ziua Sf. Măria a mare (Adormirea Maicei Domnului) la fântâna Brâncovenesei din poalele dealului Cotrocenilor şi, în toiul lunei Mai, la „Târgul Moşilor" dela capătul Podului Târgului de-afară.

La acele bâlciuri se adunau oamenii în numele tradiţiei, ca să facă plăcere copiilor, şi ca să poată da şi ăi-mari în mintea lor. Se dau în Dulap şi în Căluşei, intrau şi prin toate panoramele, menajariile şi panoptic-urile ; găseau acolo şi Circuri, cu cai şi cu câini dresaţi, cu clovni şi acrobaţi, şi la care reprezentaţiile începeau la fiecare jumătate de ceas, şi se sfârşea mereu cu teatrul de păpuşi ai lui„Vasilache".

La „Moşi" găsea lumea, ce prin minte nu-i trecea : tot felul de panorame, berării cu muzici turceşti şi cu cadâne ce-şi săltau pântecele şi sânii în dansurile lor orientale cântate pe melodii de giamparale, corturi cu poloboace de „zăpăceală' (ţuică nouă) şi cu grătare pentru pastramă şi kebap de berbec, birturi în felul mustăriilor de toamnă, tarabe cu turtă-dulce şi „guriţe" din cocă de miere dospită bine şi înpodobite cu jumătăţi de migdale, rogojini încărcate cu poame uscate, ţigănci cu flori sau cu „floricele", turci cafegii „à la minut", fotografi la fel şi câte alte bazaconii!... Cea mai mare atracţie a Moşilor şi cea tradiţională era însă aceia a Căluşarilor — o duzină de olteni cu vătaful lor şi cari jucau în costumele lor ţărăneşti, înzorzonate cu panglici de toate culorile şi cu pinteni zornăitori la opinci ; jocurile lor fiind rânduite de pe un scenariu de datină rămasă dela strămoşii Romani [333]).

333) Istoria ne spune că Numa Pompiliu, al doilea Rege al Romei din vremea dela întemeierea ei, pentru a sărbători răpirea Sabinelor cu care Romulus împerechiase pe ostaşii lui spre a coloniza cetatea ce creia, — înfiinţase un fel de castă de doisprezece sacerdoţi, păzitori ai celor douăsprezece scuturi sacre, şi care alcătuia un cortegiu dansant ce fu numit chiar Saliis, adică săltăreţii. Denumirea românescă ar veni deci dela acel „colis salii" al latinilor, preschimbat în **căluşarii.** Şeful acelor Salieni fiind atunci numit „vates", cel al căluşarilor noştri a devenit **vătaf.** Dintre căluşari, unul poartă mască şi **face pe mutul**, amănunt al aceleiaşi tradiţii deoarece reprezintă simbolizarea tainei sub care se făcuse isprava răpirei femeilor sabine. Chiar mişcările jocurilor şi câteva gesturi din cursul lor, precum bâtele şi pintenii sunători cari vor să amintescă gladiurile soldaţilor romani şi zăngănitul lor în luptă, — figura în care căluşirii, din goana jocului, smulg o fată dintre privitori şi o amestecă în dansul acela, — apoi regimul alimentar prealabil la care se supun oltenii noştri în pregătirea cetei lor, mâncând numai mămăligă cu usturoi două săptămâni înainte, cum şi săriturile peste cei ce se culcă în drumul lor — toate mărturisesc vechimea seculară a acestei datini.

Un birjar „muscal“, cu trăsura pe roate cu cauciuc, lângă scuarul fostei biserici a Sărindarului,

O latură a Târgului Moșilor. Țigăncile cu „floricele“ și în fund corturile cu „zăpăceală“ (țuică nouă).

Vizitatorii Târgului Moşilor se adunau stând ore întregi să privească jocurile căluşarilor şi îi răsplăteau cu daruri de bani şi tutun. Pe copii îi duceau pela panorame, apoi le târguiau lor jucării, iar cucoanelor şi fetelor brăţări de mărgele. Pentru acasă, cumpărau doniţi şi vase de pământ, de sticlă sau de faianţă pentru împărţit la pomenile zilei morţilor din ajunul Rusaliilor. La sfârşit, se opreau în jurul meselor dela birturile amintite şi se „inglindiseau" cu fripturi la grătar şi cu băuturică până seara târziu.

Când şirul bâlciurilor calendaristice bucureştene se încheia, venea Ziua Crucei (14 Septembrie) şi, cu ea, venea culesul viilor şi vremea mustăriilor de prin viişoarele risipite prin oraş sau pe la margine.

Rostul acestor locuri de petrecere, cari azi au dispărut cu totul, cere în prealabil anumite lămuriri pentru înţelegerea lui deplină şi a celor ce ţineau de el.

Aşezarea şi structura solului ţărei noastre au făcut pe podgorenii dela noi să nu pornească culesul strugurilor şi facerea vinurilor decât în pragul toamnei, pentru viile dela şes şi spre Vinerea-mare (Sfânta Paraschiva) pentru cele de la deal. La şes, viţa de vie se cultivă până'n crestele de nisip ale Dunărei şi până'n colinele malurilor Tisei şi Nistrului. Bucureştii, în vremurile pe cari le amintim aci, era şi el împrejurat mai peste tot de culturi de viţă de vie cărora pământurile de-aci le priau de minune atunci când, dincolo de acele culturi, oraşul era încercuit de păduri. Acele păduri erau : începând dela miază-noapte Băneasa, Mogoşoaia şi Tunarii ; spre răsărit Pantelimonul, Găneasa, Piteasca, Tânganu şi Cernica, adăpostindu-ne toate de viforele Bărăganului şi Buceagului basarabean ; — iar spre miază-zi, Bălăceanca, Păroaia, Batoneasa, Oteteleşanca şi Manoleasa, din cari azi au mai râms doar câte un snop de copaci, dar cari atunci erau unite şi apropiate pierzându-se apoi în codrii Comanei şi alcătuind acea fortăreaţă naturală care, cu veacuri în urmă, era paza acestui oraş de năvălirile Turcilor ce amărau lumea cu jafurile lor.

La suirea pe tronul Ţărei noastre a Domnitorului Carol, multe din desişurile pădurilor acelea se rărise ; dar viile din marginea lor dinspre oraş rămăsese încă în putere de rodire. Ele erau însă risipite, unele dincolo de barierile oraşului precum erau : cea dela Ciurel pe Dâmboviţă, cele de pe dealul Filaretului pe părţile şoselei Viilor de acum, cele de pe măgurile Plumbuitei şi

Fundenilor cari erau proprietatea lui Gherase Vinarul, cum şi cea a lui Ioniţă Cismarul dela „Salcia trăznită“ şi căreia bucureştenii îi ziceau „Viişoara“ deşi se întindea din piaţa de azi a Buzeştilor până dincolo de terenurile de cultură ale şcoalei de agricultură din Şoseaua Kisselef ; — altele se aflau chiar înlăuntrul oraşului.

Aceste din urmă, întinse doar pe câteva pogoane fiecare, erau : una pe dealul de sub Schitul Măgurean până prin preajma mahalalei „Cuibul cu barză“ ; — alta pe dealul Cotrocenilor până în apropierea „Schiesstadt-ului ; — alta care se întindea dela grădina lui Waldmann din Dudeşti, pela spatele bisericei Troiţa, până 'n Isvorul-nou dinspre satul Cioplea; — alta dincolo de Obor peste casele şi grădina lui Eliad, până pe sub zidurile conacului lui Gherase din Fundeni, — şi în sfârşit cea care se afla la spatele bisericei Dichiului şi se întindea până spre Tunari, pe lângă mahalaua Madritului. Viile acestea şi zeama rodului lor, stoarsă şi înăsprită sub ochii muşteriilor, şi fără nicio cărdăşie cu „apa chioră“, sunt singurele vinovate de-a fi nărăvit pe bucureşteni să mănânce la grădină şi să se „şpriţuiască“ mâncând. Grădină le era via, iar „turburelul“, le era şpriţul — căci trebuie reţinut că pe vremea aceia bucureştenii nu ştiau încă ce e sifonul.

Cum căldurile de-aci era mai aprige ca spre deal, viile începeau a da în copt chiar mai înainte de Ziua Crucei şi deci culesul lor se făcea mai de timpuriu. Cele din oraş nici nu făceau culesul dintr'o dată, ci pe'ndelete adică pe măsura consumărei mustului sau tulburelului. Pe marginea dela stradă a viei, scoteau uluca pe o deschizătură de vreo zece metri pe cari îi încadra cu stâlpii unui cort de păpuriş pentru adăpost de soare şi de ploaie. Sub cortul acela puneau : deoparte, un teasc cu hârdăul la scursoare, un butoiaş cu ţuică de prune nouă şi o masă cu struguri aleşi ; de cealaltă parte, două mese lungi încărcate cu pescărie rece şi cu mititei, patriceni, momiţe şi uger de vacă, fudulii de berbec, colace de ghiuden şi sferturi de pastramă de capră — toate proaspete şi afumate doar puţintel de fumul, tot de friptură, de la grătarul încins de-alături şi care sfârâia sub mângâierile praftoriţei de seu cu care era uns neîncetat, ca să nu ardă fripturile.

Mai la o parte, pe nişte pirostrii [334]), clocotea un cazan mare

334) Un trepied primitiv de fier pe care se aşează cazanele de-asupra focului făcut pe pământ.

cu ciorbă de burtă. Mesele consumatorilor erau risipite prin răzoarele viei. După apusul soarelui, pe sub felinarele cu găzoaie, ce licureau noaptea ca nişte lumini de sonde, începeau să mişune şi nelipsiţii lăutari. Şi aşa, bucureştenii sărbătoreau Cârstovul, în oraş !

Când, în sfârşit, trecea şi vremea acestora, le rămânea bucureştenilor prea nărăviţi la asemenea petreceri, diferite alte locuri cari se chema că erau „dă rizervă", pentru aşa-ceva, şi a căror faimă mergea datorită şi numelor lor : „Ograda lui Fierea" dela Zalhanaua Colentinei ; „Trei lulele" pe malul Gârlei în sus spre Grozăveşti şi cârciuma zisă „la Trei Chiftele" în jos, lângă Abatorul comunal — fără a mai pune la socoteală „escapadele" de pe Argeş şi Sabar[335]), la Măgurele şi Grădiştea, locurile de petrecere şi de răsuflu, despre cari ne-au rămas încă aduceri-aminte în cântecele lăutăreşti.

Căci, orice s'ar spune — mai ales în această privinţă — *Bucureştii de-atunci era o adevărată... grădină a lui Dumnezeu !*

---

335) Mijloacele de transport cu cari bucureştenii se mişcau atunci pela toate aceste locuri de petreceri şi de cumpărături erau : birjile sau trăsurile de piaţă şi tramvaiul. Nu am scris înadins „tramvaiele" deoarece, la Moşi nu ducea decât unul, cel cu doi cai, făcând cursa de acolo la Gara de Nord şi înapoi, pentru 20 de bani, iar o ramificare a lui făcea cursa între Piaţa Sf Gheorghe şi Depoul din şoseaua Bonaparte, cu un singur cal. **Linia** acestuia din urmă trecea pe toată strada Colţei, o lua apoi la dreapta pe str. Clemenţei, la stânga pe str. Dionisie şi pe calea Dorobanţilor până la str. Română, de-aci la stânga până 'n Clopotarii vechi, pe care se ducea pânăla capăt. Cealaltă linie pornea dela bariera Moşilor pe această cale până la Sf. Gheorghe, deacolo pe str. Colţei până la Primăriei, apoi pe str. Biserica Ienei, Regală, Câmpineanu, Luterană, Manea-brutarul şi calea Griviţei pânăla Gară şi înapoi. Tramvaiele de pe linia aceasta erau ceva mai spaţioase, având şi pe plătea cu cinci parale mai puţin. O a treia linie înfiinţată mai târziu, lega Piaţa Matache Măcelarul cu Bufetul dela Şosea, trecând pe drumul şoselei Jianului.

La o vreme s'a găsit un negustor, pe nume Toma Blându, care spre a înlesni circularea oamenilor mai nevoiaşi, cum şi spre a putea să ducă pe cei **petrecăreţi** pe-afară din oraş, a înfiinţat un fel de Omnibuse cu cai. căror le-a zis **Tramcare** şi la care se plăteau cursele fixe cu 10 bani, iar cele colective şi mai lungi de pe învoială.

Bucureştii în preajma anului 1906, văzut din dealul dela Şerban-Vodă.

...INTRERUPÂND astfel aceste amintiri, adică în toiul desfășurărei lor, ne oprim înadins la capătul unor vremuri cu altă înfățișare, pentru ca să punem o temeinică hotărnicire între timpul cercetat și acela care a urmat apoi.

Cei care le-au citit cu luare aminte vor fi gândind poate că grija noastră față de înoiturile ce ne năpădesc dela o vreme, pare cam exagerată, ca și laudele ce am adus celor de-atunci. Ei vor fi socotind chiar că fiecare vreme își are oamenii și stările ei de lucruri, care nu pot fi nici rele întru toate, nici fără de cusururi.

Răspunsul nostru e că, în mod firesc, aceștia cată să aibă oarecum dreptate ; dar nu chiar pe deplin.

Că, din fuiorul povestirei acelor vremuri îndepărtate, vom fi tors poate și unele fire mai noduroase ori altele prea firave ; sau că, din toate, unele vor fi răsucit și ceva fărămituri de scaiu, — și asta poate fi adevărat. Dar să nu uite cei ce au îndrăgit așa de avan mașinile cele noi și rosturile la care ele ne-au împins, că, deși mâinile ce au ținut caierul acelor vremuri erau mai scorojite, iar degetele ce au tras acele fire nu erau chiar așa de lustruite și văpsite ca acele îngrijite de „manichiurezele" de azi, — totuși fuiorul acela era din lâna cea mai curată a oilor noastre, lână toarsă în zumzetul cântecelor noastre bătrânești și al căror ghiers se îmbina de minune cu sfârâitul fusului.

Să nu se uite iarăși că firele acelea, bătute la războiul casei fiecăruia, țeseau straie fără moarte; dintr'o pânză ce se întărea din ce era mai bătută de femeile de-atunci, pe prundișurile din Ba-

tişte ale Bucureştioarei sau altor gârle şi lacuri de prin preajma acestui oraş, şi care se înnălbea din ce era mai purtată, nu ca acele care azi ne ia ochii cu strălucirea lor înşelătoare.

Cât pentru hazul celor băsmuite, nici pe acesta nu l-am căutat noi cu tot dinadinsul. El este una cu vremurile din care l-am luat, cu oamenii şi cu lucrurile pe care le-am amintit; — cu alte cuvinte, el a fost topit în traiul pe care ne-am străduit să-l descriem în această poveste, anume pentru cei ce nu au avut parte să-l trăiască şi ei, şi deci să-l judece cu o minte cât mai nepărtinitoare.

Mulţumirea noastră de-a fi făcut acest lucru este în totul asemenea celei a vestitului pictor francez, Poussin, care, zugrăvind pe pânză turmele, păstorii, păraiele şi crângurile de sub munţii Peloponesului vechei Hellade, nu s'a putut stăpâni să scrie în josul tabloului isprăvit:

Et in Arcadia ego !... — *adică : am fost şi eu pe-acolo.*

Deosebirea este că, el ar fi dorit doar să fi fost aşa, — pecând noi am trăit cu-adevărat în Bucureştii pe care am încercat a-l zugrăvi aci, prin scris.

CUPRINSUL CĂRȚEI:

Autorul aduce călduroasele lui mulțumiri d-lui Dinu V. Rosetti, directorul Muzeului Municipiului București, pentru colecția fotografiilor cu vederi ale orașului, și d-nei Maria Vasiliu pentru împrumutarea originalului stampelor cu „Tipuri bucureștene" ale lui Constantin Jicquidi — datorită cărora a putut ilustra atât de bogat această lucrare.

Tipografia ziarului „Universul" S. A., București, Strada Brezoianu 23—25.

C. 14.532. Firma înscrisă la Of. Reg. Comerțului sub Nr. 437|1932

Prețul Lei 640